

RƏŞAD MƏCİD

DƏLİCƏSİNƏ

Dəlicəsinə sevmək

Azərbaycan klassik publisistikasının korifeyləri iki mühüm fəaliyyəti ilə tarixdə və yaddaşlarda qalıblar: istedadları ilə və bir də bu istedadı üzə çıxarmaq, tirajlamaq üçün yaratdıqları mətbuat nümunələri ilə. Klassik publisistik irsimizin H.Zərdabi, C.Məmmədquluzadə, Ə.Hüseynzadə, Ə.Ağaoğlu, Ü.Hacıbəyli, M.Rəsulzadə və digər neçə-neçə istedad sahibləri həm yaradıcı şəxsiyyət kimi, həm də mətbuat təşkilatçısı kimi millətin gözündə dağa dönüblər. Bütün bunlar haqqında düşünəndə və «bu gün də belələri varmı» sualı ilə təkbətək qalanda mən, ilk növbədə, Anarı və onun «Qobustan»ını, Y.Səmədoğlunu və onun «Ulduz»unu, Rəşad Məcidi və onun «525-ci qəzet»ini göz önünə gətirirəm. Və belə bir qərara gəlirəm ki, yaradıcılıq sahəsində istedad olmadan iş görmək mümkün deyil. Bu istedad Vətən sevgisi və milli təəssübkeşlik tandemində dağ oynadır yerindən.

Rəşadın həyatı tələbək illərindən başlamış indinin özünədək gözümün qabağında keçib və keçməkdədir. Günlərin birində qəflətən bir qəzet qoydu ortaya: «525-ci qəzet». Orijinal adı ilə, tematikaya orijinal yanaşması ilə. Mənim də həyatımda müstəsna rolu olan «525»in müəllifləri içərisində Anar, Elçin, Ramiz Rövşən, Yaşar Qarayev, Vaqif və Yusif Səmədoğlular, İsmayıl Şıxlı kimi yazıçı və şairlər, Səlahəddin Xəlilov, Kamal Abdulla, Vaqif Abbasov, Budaq Budaqov kimi akademiklər, yeni nəslin onlarca şair, yazıçı və publisisti var. Rəşad Məcidin qəzeti tipoloji xarakterinə görə ümummilli mətbuat orqanı səviyyəsinə yüksəldi və bu ucalıq, nə gizlədək, birbaşa onun baş redaktorunun – Rəşad Məcidin böyük vətəndaşlıq fəaliyyətinin məhsuludur.

Xalqın – «dostunu mənə göstər, sənə kim olduğunu deyim» məşhur postulatını bizim günlərdə «qəzetini mənə göstər, sən kim olduğunu deyim» ifadəsi ilə əvəzləmək olar. «525-ci qəzet» Rəşad qəzetidir. Rəşadın ən böyük əsəri «525-ci qəzet» ziyalılarımızı niyə cəlb edir? Mən qəsdən belə ritorik bir sual qoyuram. Cavabı aydın sualdır. Hər şeyi Rəşad Məcidin bir redaktor kimi gerçəkliyə baxışı həll edir. Gerçəkliyə bu baxış, klassikamızda olduğu kimi, indi Rəşad Məcidə təkrarlanır: hər şeyi həm də Rəşad Məcidin bu gerçəkliyə baxışının ifadəsi olan böyük publisistikasında axtarmaq lazımdır.

Rəşad Məcid yaradıcılığı polifonik keyfiyyətdədir. Rəşad Məcid publisistdir, yazıçıdır, şairdir. Mən geniş diapazonlu yaradıcılıq faktları sırasında publisistikanı nahaqdan ilk sıraya çəkmədim. Birincisi, Rəşad ixtisasca, hər şeydən əvvəl, jurnalistdir, ikincisi, publisistikanın möhtəşəm təsir qüvvəsinə bələddir, üçüncüsü, klassik mədəniyyət tariximizdə yaradıcılığın bu növünün xalqa verdiyi dividendləri yaxşı xatırlayır, dördüncüsü, bədii yaradıcılığa gedən yolun ən yaxşısının publisistikadan keçdiyini bilir. Böyük rus yazıçısı A.Çexov da, nəhəng azərbaycanlı C.Məmmədquluzadə də, müasir rus yazıçısı Valentin Rasputin də, Nobel mükafatı laureatı Qabriel Qarsia Marques də... bədii yaradıcılığa yolu jurnalistikadan salmışlar. Bu yol onlara həyatın hər üzünü görməyə imkan yaradıb. Rəşad Məcid bu zümrədən – jurnalistikadan bədii yaradıcılığa. Rəşad Məciddə əlahiddə bir istedad var. Bədii dünyaya xüsusi istedadı onun publisistikasının təkcə şüurlara deyil, duyğulara təsirini də təmin edib. Publisistikanın nüvəsində sənədlilik dayansa da, onu duyğulara istiqamətləndirən bədiilik qatıdır.

Rəşadın publisistikasını təmin edən bu kitabın əlyazması məsamın üstündədir və hiss etdiyimə görə bu kitab «Dəlincəsinə...» adlanacaq. Rəşad Məcid bu kitabı başqa cür adlandırırsa, məndə qərribə bir xəyal qırıqlığı yarana bilər. Çünki kitabın bir hissəsini təşkil edəcək əsərin sərlövhəsi – məni də bir oxucu olaraq duyğulandıran

«Dəlıcəsınə...» yazısı çox emosionaldır. Bu publisistik yazı istəyində olduğun bir işə dəlıcəsınə vurulmağı tövsiyə edir. Və xüsusilə Vətən sevgisinə, Qarabağ uğrunda mücadiləyə dəlıcəsınə girişməyi öyrədir bizə. Bu kontekstdə dəlilik özünün ilkin anlamından çox-çox uzaqlaşib sevginin, istəyin sonsuzluq ölçüsünə çevrilir və publisistin bir sözdə tapdığı duyğunun böyüklüyünə, səmimiyyətinə heyran qalırsan.

Rəşad Məcidin bütün yazılarında insana, Vətənə, yurda sevgi hissi üstünlük təşkil edir. Nədən yazır-yazsın – o tematika mütləq şəkildə Azərbaycan sözünə, milli kökə bağlı olur. «Ağ dənizin duzu» Rəşad Məcidə bütöv türk dünyası ətrafında, Türkiyənin tarixi həndəvərində publisist gəzişmələrinə imkan verir. Əsərin əsas məqsədi «Ağ dənizin hüznü»nü ifadə etməklə bir vaxt dünyanın böyük imperiya dövlətlərindən olan bu ölkənin tarixi səhvlərinə təəssüf hissi yaratmaqdır. Publisistin Türkiyəyə sonsuz məhəbbəti və tarixi səhvlərinə təəssüfün hər addımından bu ölkənin Azərbaycana, Azərbaycanın ona sevgisi keçir: Türkiyənin gücü özünə olduğu qədər Azərbaycana da gərəkdir. Tarixin hansı anlarındasa bu gücün zəifləməsi ilə bağlı publisist təəssüfünü məhz bu təəssübkeşlikdən qaynaqlanır. «Hər dəfə bu ölkəyə yenidən vuruluram. Türkiyə bizim uşaqlıq, ilk gənclik sevgi mizdi – platonik məhəbbətimizdir». Publisistin bu sevgisində onun doğma Vətəni Azərbaycanla böyük Türkiyənin ağır günlərdə birgə vuran ürəyini görürük.

Bu kitabın içində Azərbaycan dolu bir sevgi var – Azərbaycan sevgisi var. Publisist Gəncəyə adi bir tədbirə gedib. İş elə gətirib ki, Gəncəyə qatarla – Bakı–Ağstafa qatarı ilə getməli olub. Çoxdan, lap çoxdan qatarla yola çıxmayan müəllifdə uşaqlıq çağlarında yüz dəfələrlə Qarabağa gedib gəldiyi Bakı–Ağdam qatarına kövrək bir nostalji hiss yaranır və bu Gəncə səfəri yazıçı-publisistə (bu yerdə «yazıçı» sözünü əlavə etməyə bilmədim) Qarabağ dərini yenidən yaşadır. Çoxdan, lap çoxdan unutduğu «vağzal, demək olar ki, elə həmişəki kimidir... bələdçilər də o illərdəkinə bənzəyirdilər...» Doğrusu, bu sətirlər məni də vağzalları çoxdan, lap çoxdan unudan bir insan kimi çox duyğulandırdı və mən birdən-birə bu axşamçağı Bakı–Ağdam qatarına bilet alıb «elə həmişəki kimi» olan o vağzaldan, elə o illərdəkinə bənzəyən o bələdçilərin yanındaca Qarabağa getmək istədim. Bu duyğu mənə Qarabağ dərini, Ağdam kədərini yenidən yaşatdı və mənə bu dərdi yenidən yaşatdığına görə Rəşada çox minnətdaram...

Rəşad Məcid istedadlı gənclərə xüsusi qayğı ilə yanaşan yaradıcı adamdır. Burada «qayğı» sözünü təsadüfən işlətmədim, Rəşad Məcid gənc istedadlara həm azman bir qəzetin redaktoru kimi, həm də Yazıçılar Birliyindəki vəzifəsi səlahiyyətində qayğı göstərməkdədir. Onun neçə-neçə gənc yazıçıya uğurlu yol yazısı, cavan ədiblərin kitablarına resenziyaları publisistik keyfiyyəti ilə oxucunu özünə cəlb edir. Gənc yazıçı Zərdüşt Şəfinin ilk kitabına

yazdığı «Yeni və daha böyük uğurların müjdəsi» adlı giriş sözü elə bircə hekayəsi və bircə kitabı ilə nəsrimizdə unudulmaz iz qoyan, cavan çağında dünyasını dəyişən bir yazıçı barədə məhəbbət dolu ürək sözləridir. Bu yazı həm də onu göstərir ki, Rəşad Məcid istedadı görməyi və istedadla yazılmış əsəri duymağı, qiymətləndirməyi bacarır. İstedadlı gənc yazıçı Pərvinin «Qar yağacaq» kitabına ön sözü də dediklərimizə sübutdur.

Rəşad Məcid yaxşı dostdur. Bu dostluğun mənbəyində yaradıcılıq faktı dayananda bir publisist kimi onu da yazıya köçürür. Yazıçı-jurnalist Aqil Abbasın 60 yaşına bir yazısı var. Bu yazı Aqil Abbasın 60 yaşının tamam olmasından xeyli əvvəl yaranıb. Əslində, bu yazı ilə Rəşad Məcid dostunun 60 yaşına hazırlıq üçün digər dostlarına bir mesaj göndərirdi. Yazını oxuduqca hiss edirsən ki, Rəşad Aqili təkcə bir dost kimi yox, hər şeydən əvvəl, bir yaradıcı şəxsiyyət kimi, ürəyində Azərbaycan sevgisi, Qarabağ mücadiləsi gəzdirən bir ictimai xadim, bir potensial döyüşçü kimi təqdim edir. Təqdim edir ona görə ki, Aqil Abbasın Rəşad Məcid qələmində təqdimata çox böyük haqqı var.

Rəşad Məcidin bir publisist kimi tematikası çox zəngindir. Bu zənginlik ona yazıçı müşahidəsindən gəlir. Onun müşahidələri hər dəfə yeni bir yaradıcılıq ovqatına, maraqlı bədii sözə, publisistika faktına çevrilir. Bu kitab beləcə yaradıcılıq faktına çevrilmiş ovqat toplusudur. Bu

publisistik ovqat bizə istədiyimiz hər şeyi «dəlicəsinə» sevmək eşqi aşılایır.

Cahangir Məmmədli

Dəlicəsinə...

Futbol məktəbdi!

Futbol həyatın balaca modelidi!

Bu qədər insanı sehrinə salıb tilsimdə saxlaya bilməyi təkcə oyun adlandırmaq haqsızlıqdı. Oyundusa da, çox böyük oyundu! Görk eləməli, nəticə çıxarmalı, ibrət götürməli oyun!

Ötən cümə Uruqvay–Qana matçının son dəqiqələri də ibrətamiz həyat hekayəsi, dəqiq yaşam düsturuydu!

Qananın son dəqiqələrdəki amansız, aramsız hücumlarını ağlasığmaz müqavimətlə dəf edən, sonda oyunçunu qapıya girən topu əlləriylə çıxarmağa vadar edən ilahi güc nəydi, görəsən?!

Dəlicəsinə istək! Dəlicəsinə qalib gəlmək əzmi!

Allah çox istəyənləri mükafatlandırır!

İnsan bir şeyi dəlicəsinə istəyirsə, ona çatır!

Qana hücumçusunun 11 metrlik cərimə zərbəsini vurduğu an Afrikanın yeganə təmsilçisinin yarımfinala çıxmaq istəyi uruqvaylıların istəyindən az imiş! Stadion on minlərlə afrikalı azarkeşlə dolu olsa da, qitə

futbolsevərlərinin sevgisi, istəyi lazımı həddə deyilmiş, sən demə! Qələbəni dəlicəsinə istəmir, arzulamırlarmış! Ona görə də o zərbə hədəfə çatmadı! Ona görə də o zərbə qapı dirəyinə dəydi!

Bütün uğursuzluqların arxasında sevgisizlik durur!

Bütün məğlubiyyətlərin səbəbi dəlicəsinə istəyin olmamasındadır! Bu səbəbdən də Allah Uruqvayın tərəfində oldu! Allah onları mükafatlandırdı! Dəlicəsinə sevgilərinə, dəlicəsinə arzularına görə! İnanlıqlarına, inamlarını sonadək itirmədiklərinə görə! Dəlicəsinə istəkləri yolunda dişləriylə, dırnaqlarıyla – əlləriylə mübarizə etdiklərinə görə!

Budur futbolun adi həyat aksiomasını göstərən, sərgiləyən gözəlliyi! Siz arzulayın, dəlicəsinə sevin, istəyin ki, əldə edəsiniz!

Futbol tarixindən çoxsaylı belə nümunələr misal çəkmək olar! Bizə yaxın olan ikisi – Avropa çempionatında çexiyalılara 2–0 hesabı ilə məğlub olan türkiyəlilərin əzmi, istəyi son 20 dəqiqədə 3 topu rəqib qapısından keçirən!

Keçən il Ağdamın işğalı günündə «Qarabağ»ın özündən güclü rəqibə qalib gəlməsinin səbəbi də o dəlicəsinə istək idi! Stadiona yığışan on minlərlə insanın dəli istəyi, ruhu, ovqatı futbolçuları da sarmışdı. Allah köməyə gəlmişdi.

Ona görə də Rəşad Sadıqovun vurduğu qolu kimi küləyin, kimisə İlahinin ayağına yazmışdı.

Uruqvaylıların oyununda da elə oldu!

Allah dəlicəsinə istəyənlərin yanında!

Dəlicəsinə istəsən, istəyinə çatassan! Sən – son model maşına, sən – məşhur olmağa, sən – fəxri ada, sən – dəbdəbəli evə, sən – gözlədiyin adama, sən – sevdiyin insana, sən – ... ! Siz – arzuladığınız torpağa! Ona görə çatmırıq ki, dəlicəsinə istəmirik!

Gözlərinizi yumun və son dəfə nəyi dəlicəsinə arzuladığınızı xatırlayın! Dəlicəsinəmi?)))

Dəlicəsinə istəyin peyvəndi Qorxudu! Peyvənddən qaçın!

Dəlicəsinə sevin! Dəlicəsinə istəyin! Dəlicəsinə müqavimət göstərin. Dəlicəsinə mübarizə edin! Çatacaqsınız! Ötən cümə olduğu kimi – uruqvaylılar kimi!!!

2010

Sizin «Qarabağ»...

«Qarabağ» yaxşı oynadı. Oyuna baxa-baxa fikirləşirdim ki, Belçikadakı 1–4 hesablı məğlubiyyət ədalətli olmayıb. Ən yaxşı halda meydan sahibləri bir top fərqi ilə qələbə qazanmalı idilər. Görünür, bilmədiyimiz obyektiv və subyektiv səbəblər təsir edib. Amma hər halda «Qarabağ»

dünən meydandan və builki Avroliqa oyunlarından qələbə ilə ayrıldı.

Üç ildir Ağdamın «Qarabağ» futbol klubu Avroliqada gözəl oyunlar nümayiş etdirir, insanlarımıza, futbol azarkeşlərimizə qələbə sevinci yaşadır. Burda mütləq bir sirr var. Bəs bu sirr nədədi? Kimdədi?

İlk növbədə, «Qarabağ»ın futbolçularını, onlardakı əzmi, iradəni, ruhu qeyd etməliyik. Sonra əlbəttə, komandanın yöneticilərini, yaxşı və rahat mühit yaradan insanların zəhmətini yada salmalıyıq. Həm komandanın prezidenti Abdolbari Goozalın, həm vitse-prezident Tahir Goozalın, həm daim «Qarabağ»ın hər addımına reaksiya verən klubun direktoru Əmrah Çəlikəlin, həm komandanın gənc mətbuat katibi Nurlan İbrahimovun, həm də çoxlu sayda adını bilmədiyimiz fədakar insanların sayəsində yaranıb bu sirr. Amma mənə, ən əsas sirr komandanın məşqçisi Qurban Qurbanovda gizlənilib. O, tək bir məşqçi deyil, həm də ideoloqdu, filosofdu, xarizma dolu liderdi. Və «Qarabağ»ın uğurlarının əsas sirrinin məhz bu xarizmatik peşəkarda gizləndiyini söyləsək, yəqin, heç kim inciməz. Qurban Qurbanov bizim Qarabağı qaytarmağımızın, sərhəd bütövlüyümüzü təmin etməyimizin düsturunu futbolda ortaya qoyub. Bir il öncə dünya çempionatı günlərində «Dəlicəsinə» adlı esse yazmışdım. Və orada futbolu həyatımızın kiçik modeli adlandırmışdım. İndi də düşünürəm ki, «Qarabağ»ın oyunu ilə Qurban

Qurbanovun ortaya qoyduğu düstur ən doğru modeldi –
**GÜCLÜ OLMALIYIQ, ÖZÜMÜZƏ GÜVƏNMƏLİYİK,
BİR OLMALIYIQ!**

Qurban Qurbanov rəhbərlik etdiyi komandanın peşəkarlıq, ustalıq səviyyəsini yüksəltməklə düsturun birinci hissəsinə əməl edir. Komandada məhz milli oyunçulara güvənməklə ikinci – özünəgüvən məqamını ortaya qoyur. Üçüncü – bir olmalıyıq məqamı isə heç də tək ondan asılı deyil. Bu, həm də bizimlə – minlərlə, onminlərlə «Qarabağ»sevərlərin komandaya necə azarkeşlik etməsiylə bağlıdır. Məhz onun peşəkarlıqla, ustalıqla yaratdığı səmimi, doğma (həm də milli!) mühitin nəticəsidir ki, futbolçular meydana birdən-birə qeyri-adi enerji, ruh, güc ala bilirlər.

Öncə mən bu Ramazan günlərində oruc tutan futbolçularımızın niyyətlərinin çin olmasını, dualarının qəbul olunmasını arzulayıram. Bir müsəlman üçün ömrü boyu insanları sevindirmək, onlara xoşbəxt anlar bəxş etmək ən böyük savabdır. «Qarabağ»ın futbolçuları fədakar oyunları və vurduqları həlledici qollarla dəfələrlə yüz minlərlə insanımıza xoşbəxt anlar bəxş ediblər. Bu isə milyonlarla müsəlmana qismət olmayan səadətdir. Sizin dualarınız çoxdan qəbul olunub, əzizlərim! Elə Qurban Qurbanovun yaratdığı o sirli mühitin təsirindəndir ki, legionerlərlə dolu digər komandalarımızda illərlə ehtiyatda oturan oyunçu «Qarabağ»a gələn kimi əsas

heyətdə yer alır, dalbadal qollar vurur. Dünən bizə qol sevinci bəxş edən Bəxtiyar Soltanov da bu taleyi yaşamış futbolçularımızdandı. Bəxtiyar «Qarabağ»dakı ilk Avroliqa oyunlarında qol vurandan sonra mətbuata müsahibəsində elə belə də demişdi: «Qarabağ»da özümü Vətəndəki kimi hiss edirəm». Bax, Qurban Qurbanovun ən böyük sirlərindən biri də budur: oyunçuya elə mühit yaradılmalıdı ki, özünü VƏTƏNDƏKİ KİMİ hiss edə bilsin.

Bizim heyəti az qala bütünlüklə legionerlərdən ibarət komandalarımızın uğur qazana bilməməsinin səbəbi də burdadı – onlar qürbətdə oynayırlar. İnişil Vaqif Cavadovun «Qarabağ»dan «Tvente»yə yola salınması mərasimində çıxış edən komandanın vitse-prezidenti Tahir Goozal bir əhvalat danışdı. Tahir bəy Londonda bir taksiyə oturub. Sürücü ondan haralı olduğunu soruşub. Azərbaycanlı olduğunu biləndə «Sizdə yaxşı futbol oynaya bilirlər» deyib. «Bizim «Çelsi» «Rusenborq»la bərabərə qaldı, amma SİZİN «QARABAĞ» «Rusenborq»u yendi». «Qarabağ» komandasının beynəlxalq oyunlarda uğurlar qazanması beləcə sadə insanların beyninə SİZİN «QARABAĞ» – Azərbaycanın «Qarabağ»ı kəlmələrini həkk edib. Bu mənada, «Qarabağ»ın beynəlxalq oyunlarda hər qələbəsi bütün xalqımızın uğurudu. Özü də bunu hər hansı təbliğat yolu ilə etmək qeyri-mümkündü. İşğal altında olan şəhərimizin – Ağdamın, işğal altında olan bölgəmizin – Qarabağın adı

ilə uğurlar qazanan komanda hər b yolu ilə, təbliğat yolu ilə edə bilmədiyimizi futbol meydançasında qələbələrlə milyonlarla insanın beyninə hopdurur. SİZİN «QARABAĞ». Həm də bu işi hansısa braziliyalının, afrikalının, hansısa başqa əcnəbilərin əli ilə, ayağı ilə deyil, öz Rəşadlarımızın, Vüqarlarımızın, Əfranlarımızın, Rauflarımızın əzmi, gücü, peşəkarlığı ilə edir.

2009-cu il iyulun 23-də Ağdamın işğal günündə «Rusenborq»la oyunun nəticəsini əvvəlcədən demişdim. Və demişdim ki, stadion dopdolu olacaq, azarkeşlərin dəstəyi və ruhu oyunçulara sirayət edəcək, adaşım Rəşad Sadıqov qələbə topunu vuracaq. Dediym kimi də oldu. O qələbə tək cə futbolçularımızın qələbəsi deyildi, həm də stadionu tam dolduran şövqlü azarkeşlərin qələbəsi idi. Dünən isə «Qarabağ»ın oyununu təxminən 9–10 min azarkeş izlədi. Stadiona çoxlu boş yerlərin qalmasının səbəbini istiyə, yayla, insanların məzuniyyətdə olması ilə, Ramazanla bağlayanlar var. Amma mən cə, bu bizim hələ ki, millət kimi tam formalaşmadığımızın, BİR OLMAMAĞIMIZIN göstəricisidi. Nə qədər ki, ən ağırlı problemimiz olan Qarabağın adı ilə bağlı komandamıza elliklə dəstək verə, sonacan ona inamımızı göstərə bilmirik, deməli, ərazilərimizi də bütövləşdirməyə hələ tam yetişməmişik.

Dünən oyundan sonra Qurban Qurbanov mətbuat konfransında yenə də ustalıqlarını artıracaqlarını, yenə də legionerlərə yox, məhz milli oyunçulara güvənəcəyini

söylədi, komandaya sonadək azarkeşlik edənlərə təşəkkürünü bildirdi. Amma bunu demədi: demədi ki, stadion dopdolu olsaydı və güclü azarkeş dəstəyini hiss etsəydilər, nəticə daha fərqli ola bilərdi. Amma hər halda...

...Qurban, SİZİN «QARABAĞ» lap yaxşı oynadı.

2011

Çingiz Əlioğlu, Liliya Brik

və

Anar müəllim...

Orası yadımda deyil, necə oldu ki, Çingiz Əlioğlu Mayakovskidən, onun sevgilisi Liliya Brikdən söz saldı. Amma bir azdan söhbət çox maraqlı axara düşüb daha uzaqlara – rus şeirinin gümüş dövrüylə bağlı hər adama nəsis olmayan zəngin məlumatlarla dolu polemikalarla davam elədikcə bir az tələsiyib Şamaxıdan sonra çay fasiləsinə dayanan Əjdər Ol, onunla bir maşında gedən İmdat Avşar və Azər Almasın, ləngiyib Nəriman Həsənzadə ilə arxada qalan, məclisə qoşula bilməyən Nizami Cəfərovun yerinə yaxşı bir söhbəti qaçırdıqlarına görə heyifsiləndim.

Çingiz Əlioğlunun, bir azdan Anar müəllimin də qoşulub dərinləşdirdiyi söhbəti dinləmək şansı isə Avrasiya Yazarlar Birliyinin sədri Yaqub Öməröglünə, Türkiyənin

tanınmış şairi Əli Ağbaşa, professor Nizaməddin Şəmsizadəyə, şair Vaqif Bəhmənliyə, naşir Bəhrüz Axundova və bu söhbəti sonra yazıya köçürmək mümkün olmayacaq deyə səhərin əlaqaranlığında noutbukun klaviaturasını asta-asta barmaqlayan Rəşad Məcidə qismət oldu. :)

Zaman – böyük şairimiz Mirzə Ələkbər Sabirin doğulduğu gündən düz 150 il sonra, məkan – yenə ustadın doğulduğu yerdən beş-on kilometr aralı – Çuxuryurd kəndinin çıxacağındakı mənzərəli bir dağ döşü idi. Üzbəüzdə yamyaşıl tala, uzanıb gedən dağ yamacları görünürdü. Bir az əvvəl isə Türkiyədən, Litvadan, Ukraynadan, Qazaxıstandan, Qırğızıstandan gələn qonaqlarla birlikdə Azərbaycanın şair və yazıçıları böyük satirikin məqbərəsini, ev-muzeyini ziyarət edib, heykəlinin önündə şeirlərlə, çıxışlarla şairin ruhunu yad etmişdilər.

Bayaqkı ziyafətin ab-havasındanmı, ya oturduğumuz yerin füsunkarlığındanmı, bilmirəm, amma indi, bu üç abzası yazandan sonra da Çingiz müəllimin o söhbəti necə və niyə başladığı yadıma düşür... Çingiz müəllim Yesenin sevgilisi Aysodoranı da yada saldı, onun faciəli ölümünü türkcə kəlmələr qatarıq məxsusən türkiyəli qonaqlara danışdı. Sonra yenə Mayakovskiyə qayıtdı, Liliya Brikin şairdən növbəti küsüşməsində barışmaq üçün qoyduğu şərtədən söz açdı. Liliya Mayakovskiyə

Blokdan onun üçün avtoqraflı kitab alıb gətirəcəyi halda barışacağı şərtini qoymuşdu!

– Şərtin gözəlliyinə bax eyyyy! – masadakıların xəfif təbəssümünə səbəb olan reaksiya mənim solumdan – professordan gəlmişdi! :) Sonra professor daha aşağı tonda, yəqin ancaq mənim və sağında oturan Anar müəllimin eşidə biləcəyi səslə: – «İndikilər maşın, ev istəyir», dedi. Amma Çingiz müəllim söhbətinə davam edir, bir az bəlağətlə, ürəkdən, sanki öz gözləri ilə görübmüş kimi Blokla Mayakovskinin görüşünü təsvir eləyir, dialoqları rusca deyib qonaqlar üçün sonra orta q türkçəyə çevirməyə çalışırdı. Üzü qüruba gedən dahi ilə ulduzu yeni parlayan iki dahinin görüşünü – Mayakovskinin Liliya Brik üçün Blokdan necə avtoqraf almasını ən xırda detallarınacan göz önündə canlandırır. «Liliya Brik bilirsən necə qadın olub?!» Bunu mənim Mayakovskinin sevgilisi barədə sualıma cavabında Anar müəllim deyir və onun haqqında çəkiləcək filmdən danışır: «Səksən yaşında sevgisinə qarşılıq almadığına görə intihar edib!»

Beləcə, Anar müəllimin Mayakovski, Yesenin, keçən əsrin əvvəllərindəki rus poeziyası barədə eşitmədiyimiz, maraqlı faktlarla zəngin söhbətinə diqqət kəsilirik. Daha sonra Anar müəllim Yesenin və Mayakovskinin son şeirlərini əvvəl rusca, sonra öz tərcüməsində azərbaycanca səsləndirir. Çox güman ki, dinləyənlərin

hamısı həm də Sabiri xatırlayır, onun ruhunun bu həndəvərdə dolaşdığını hiss edirlər. Anar müəllimin söylədiyi misralar da, səsi də sanki əks-səda verib üzü aşağı – Şamaxıya doğru yayılır və həqiqi poeziyanın əbədiliyinə, gücünə, ölməzliyinə sübut kimi o ruha qoşulub əbədiləşir.

Bir az keçir, söhbət rus yazıçıları – Soljenitsın və Varlam Şaramova yönəlir. Daha sonra mövzu çəkib gətirir və Anar müəllim Nağı bəy Şeyxzamanlıdan, onun əməkdaşı olmuş Lavrenti Beriyadan danışır. Bu qədər ətraflı, dolğun, zəngin söhbətlərə şahid olanların isə gücü sonda ancaq Sabirin ruhuna dua eləməyə və Anar müəllimə uzun ömür, cansağlığı arzulamağa çatır. Beləcə, bəzi dostlarımızın qaçırdığı bu maraqlı və əsrarəngiz söhbət söz-söz, cümlə-cümlə bizim yaddaşımıza həkk olunur...

2012

Gəncədəki ruh

Gəncədə «Media və dövlət müstəqilliyimiz» mövzusunda keçiriləcək seminara çərşənbə axşamı günorta saat 2-də avtobusla yola düşməliydik. Amma elə həmin vaxt Bakıda başqa bir tədbirim olduğundan fikir məni almışdı. Gəncəyə getmək istəyirdim, amma necə, nə ilə? Bazar ertəsi axşam dostum, həmkarım Akif Aşırılı ilə telefonda bu səfəri müzakirə elədik. Və qəfildən Akif qatarla daha rahat gedə biləcəyimizi söylədi. Qatarlamı? Düzü, mən Azərbaycanda belə bir nəqliyyat növünün olduğunu

çoxdan unutmuşdum. Çoxdan, lap çoxdan qatarla səfərə çıxmırdım. Elə bazar ertəsi axşamdan dəmiryol vağzalını, qatar və qatarda getməyin yaradacağı duyğular məni əməlli-başlı sarmışdı. Çərşənbə axşamı nahardan sonrakı tədbirimi bitirib axşam Akiflə dəmiryol vağzalının üst tərəfindəki yarıqaranlıq dayanacaqda düşəndə dünəndən beynimə hakim kəsilmiş ab-hava yenidən baş qaldırdı.

Uzun illəriydi bu vağzalda ayaq basmırdım. Vağzalda Bakı–Ağstafa qatarını soruşanda içimi bürüyən nostalji hisslərdən özümü saxlaya bilməyib bu duyğularımı həm Akiflə, həm də rastlaşdığım başqa tanışlarımla bölüşməyə başladım. Düz 1979-cu ildən 80-ci illərin ortalarına qədər, az qala hər həftəsonu bu vağzaldan Bakı–Ağdam, daha sonra Bakı–Stepanakert qatarı ilə elə bu vaxtlar – saat 10-a işləmiş səfərə çıxdım (gözəl günlər idi) – valideynlərim Ağdamda yaşayırdılar, orada dostlarım, orta məktəb yoldaşlarım vardı. Bakıya heç cür uyuşa bilmirdim, bərk darıxırdım və tez-tez Ağdamda gedib bu hisslərimi uşaqlığımdan keçən o şəhərin tanış küçələri, doğma sifətləriylə ovutmağa çalışırdım. Bir dəfə hesablamışdım, 6–7 ildə – 1979-dan 1986-cı ilə qədər təxminən 300-dən çox gecəmi qatarda keçirmişdim. Az qala ömrümün bir ilinin vətəni olmuşdu Bakı–Ağdam qatarı.

Vağzal, demək olar, elə həmin kimi idi – zahirən çox da dəyişiklik gözə dəymirdi. Bələdçilər də o illərdəkinə bənzəyirdilər (amma biletlər fərqliydi, bir də indi qatara

minəndə şəxsiyyət vəsiqəsi soruşurdular). 25 ildi qatara minmədiyimi deyəndə əvvəl-əvvəl bələdçi xanım da zarafat elədiyimi düşündü. Sonra yataq ağlarının pulsuz olduğunu, yatağı bələdçinin özünün düzəldəcəyini söyləməsi də yenilik göründü mənə.

Bu nostalji hissləri şərabsız yola vermək mümkünsüz görünürdü. Qatar tərپənməmiş yaxındakı kafedə dil-dil ötən fərasətli satıcının yığıb bizə verdiyi 2 qırmızı «İvanovka» şərabı, bir az saçaqlı pendir, kolbasa, xiyar turşusu... dolu paketi kupemizə gətirdik. Akiflə şərabın dadını çıxardıqca, əslində, içimdəki ağrılı duyğuları içkinin hesabına keyləşdirməyə çalışsam da, yenə o illər, o qatardakı səfərlərim bir-bir beynimdə oyanıb mənə əllərini yelləyirdi.

Bu «reislər üzərindəki çarpayıda» yuxuya getməzdən öncə tamam başqa bir mövzuda bir şeir də qaraladım və səhər erkən Akifə oxudum da. Akif bütün hisslərə, duyğulara açıq, həzm edən, kövrələn və duyan bir dostdu. Bu sarıdan da mənim də halımı duyduğundan əmin idim.

Səhər yeddinin yarısı bələdçinin qapını taqqıldatması, «çatırıq» xəbərdarlığı beynimdəki tanış nöqtələri yenidən tərپətdi. Biz əliboş, tezdən saat 7-də, səhərin əlaqədarlığında Gəncə dəmiryol vağzalında enib bələdçilərlə vidalaşdıq. Bir cavan oğlan bizi qarşılamağa gəlmişdi. Amma mən bir az sağa burulub orda sənişin

gözləyən taksi sürücüsüylə söhbətə girişdim, buranın necə adlandırıldığını soruşdum, bu dəmiryol vağzalını, bu küçə ilə bağlı bəzi şeylər öyrəndim.

Yenə səhərin alatoranlılığı, yenə dəmiryol vağzalında müştəri gözləyən taksi sürücüləri, yenə Ağdam... O taksi sürücülərinin çoxunu üzdən tanıyırdım. Nə gizlədim, Gəncə dəmiryol vağzalına ilk dəfə düşsəm də, mənim bu taksi sürücülərinin üzlərinə baxa-baxa Ağdamdakı həmin tanış üzlərdən birini görəcəyimə içimdə gizlicə bir ümidim vardı.

Bizi qarşılamağa gələn icra hakimiyyətinin əməkdaşı gənc oğlanla getdiyimiz küçə, qalacağımız otel, tədbirimizin qrafiki barədə danışdıq. Deyəsən, adı Kənan olan bu cavan oğlandan otelin niyə məhz «Ramada» adlandırıldığı ilə maraqlansam da, sualıma doğru-dürüst cavab ala bilmədim. Səkkizə işləmiş otelə yerləşib hələ bir saat yatmaq imkanımız da oldu. Pəncərədən Gəncənin boş, çöllük əraziləri görünürdü və mən heç vaxt yaşamadığım, heç bircə gün də qalmadığım bu şəhəri nə qədər çox sevdiyimi fikirləşirdim.

Aşağıda, otelin foyesində rastlaşdığım həmkarlarıma ənənəvi zarafatlarımla bərabər, bəzi fikirlərimi də deyirdim. Gözəl şeirlər müəllifi, həmkarım Elçin Mirzəbəyliyə isə bu barədə daha yerli-yataqlı danışdım, ona keçirdiyim bu hissləri şeirə çevirməyin çətinliyini bildirdim. Elçinin danışdıqlarından, sifətindən sezilən

ifadələrdən duydum ki, o bu şeiri mütləq yazacaq. Yanılmırdım, bir müddət sonra Elçin mənə yaxınlaşıb deyəcəkdi ki, «yazacam, əsl sən istədiyini şeiri yazacam».

Bizi – tədbirə gələn 50 nəfərə yaxın media təmsilçisini Gəncə ilə tanış etməyə başladılar. Yeni salınacaq parka, Nizaminin məqbərəsinə apardılar. Məqbərədə gedən bərpa prosesindən, görülcək işlərdən danışdılar. Elə oradaca imkan tapıb telefonla Nizami Gəncəvinin heykəlinin şəklini çəkib facebooka yerləşdirdim, bir az zarafatyana, bir az da bir gün öncə qatıldığım təbirdəki bəzi detalların oyatdığı təəssüratla şəklə belə bir cümlə də yazdım: «Rəhmətliyin oğlu, bir-iki misra da öz dilində yazaydın da» (axşam Bakıya qayıdıb yorğun halda evə çatanda facebooku açıb bu zarafatyana statusa yazılan şərhləri oxuyanda gülümsəyəcəkdim). Hər şey bir yana, amma Nizami Gəncəvinin varlığı bəs edər ki, Gəncə, həqiqətən də, bir Ruh şəhərinə, bir möcüzəvi aləmə çevrilsin. Və deyəsən, çevriləcək də...

Gəncədə böyük tikinti işləri gedirdi. Bizim addımladığımız o küçələr hələ daşlı-torpaqlı, asfaltsız idi. Yeni, möhtəşəm Gəncə darvazasının qızğın tikinti prosesi ilə tanış olduq. Şəhərin baş memarı danışdı – o, möhtəşəm Gəncə darvazasının necə olacağından, bu abidədən məqbərəyə qədər olan təxminən iki kilometrlik ərazidə Nizami Gəncəvinin qəhrəmanlarının və

kitablarının heykəllərinin necə qoyulacağından böyük şövqlə söz açırdı.

Sonra Heydər Əliyevin abidəsinə gül qoyduq. Cavad xanın yeni təmir olunmuş məqbərəsinə baxdıq. 1918-ci ildə «Azərbaycan» qəzetinin buraxıldığı mətbəə ilə tanış olduq. Nəhayət, indi Aqrar İnstitutun yerləşdiyi binaya gəldik. Tədbir burada keçiriləcəkdi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin hökuməti 1918-ci ilin 17 iyunundan 17 sentyabrınacan bu binada fəaliyyət göstərmiş (binanın aurası da, deyəsən, iki gündən bəri keçirdiyim hisslərə qarışmışdı).

Tədbiri Gəncə şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Elmar Vəliyev açdı. Biz onu artıq neçə ildi ki, tanıyıyıq. Media rəhbərləri Elmar Vəliyevin Yevlaxda qısa müddətdə gördüyü böyük işlərdən çox yazıblar. Bu insanda tükənməz enerji, böyük qurub-yaratmaq şövqü var. İndi mən onu bir az arıqlamış, bir az qaralmış gördüm sanki gözlərinin dibindən dərin fikirlər boylanırdı. O, Gəncəni, demək olar ki, söküb yerə qoymuşdu. Bu qədər ağır yükün altına girmək və bu yükün altından çıxma biləcəyinə özündə böyük inam hiss etmək zarafat deyil. Həm də həmişə olduğu kimi Gəncədə də bu proses ağrısız ötüşür. Bəzən ədalətsizliklər də olur, bəzən, özünün də dediyi kimi, iş olan yerdə söz-söhbətlər də yaranır. Amma bizə həm şəhərin memarının, həm digər məsul şəxslərin ağızdolusu danışdıqları yeni qurulan Gəncə barədə

arzuları, düşüncələri bu prosesin xoş sonluqla yekunlaşacağına əminlik yaradırdı. İnanırdıq ki, sökülüb yerə qoyulmuş şəhərin yerində Nizaminin, Cavad xanın, Gəncənin özünün tarixinə və adına layiq yeni bir şəhər qurulacaq.

Sonra Prezident Administrasiyasının şöbə müdiri Əli Həsənov çıxış elədi. Mən bir neçə dəfə Əli müəllimin emosional çıxışlarının şahidi olmuşam. Hələ 10 il öncə Avropa Şurasında Kipr məsələsi ilə bağlı Azərbaycan nümayəndə heyətinin bir qədər soyuq fəaliyyəti dost ölkənin mediasında tənqidi yazıların yer almasına səbəb olmuşdu. O zaman Azərbaycandan bir böyük heyət neftimizin gedib çatacağı Ceyhan şəhərinə səfər etmişdi. Bax onda Əli müəllim türkiyəli jurnalistlərin, türk ictimaiyyətinin nümayəndələrinin və Azərbaycan nümayəndə heyətinin qatıldığı tədbirdə Türkiyə–Azərbaycan münasibətləri ilə bağlı çox həssas, təsirli, emosional çıxış etmişdi. Yadımdan çıxmır, bu çıxış zaldakı türkiyəliləri necə təsirləndirmişdi.

Əli müəllimin bu tədbirdə də müstəqillik və mediamızla bağlı çıxışı çox keçmədi emosional, daha həssas, təsirli məqamlarına yetişdi. Əli müəllim jurnalistikamızda, yeni mediada – saytlarda, bəzi qəzetlərdə dəyərlərimizə qarşı olan münasibətdən narahatlığını emosional şəkildə ifadə edir, xalqımızın, millətimizin formalaşmasında, Azərbaycanın tanıtılmasında dəyərə çevrilmiş ziyalılardan,

yazıçıların toxunulmazlığı, onlara hörmət və ehtiramın əbədiliyi barədə danışdı. O, tədbirdə iştirak edən redaktorları bu cür hallara qarşı qətiyyətli olmağa, belə yanlış mövqedə duran «qəzetçiləri və yazarları» vaxtında susdurmağa çağırırdı. Çox təsirli sözlər idi. Azərbaycan dövlətinin ideologiyasının daşıyıcısı olan şəxsdən bu sözləri müstəqilliyimizin 20 illik bayram günlərində, həm də ilk cümhuriyyətimizin ilk hökumətinin yerləşdiyi binada eşitmək çox xoş idi.

Bu emosional çıxışdan sonra mən də yaşadığım nostalji hislərdən danışdım. «Gəncəyə tez-tez gələnlər, Gəncədə yaşayanlar üçün səhər-səhər bu şəhərə düşmək, bu şəhərin alatoranlığında onun vağzalını, yuxulu binalarını, insanların görmək adi bir hadisədir», – dedim. «Amma mənim üçün bu qatarın – həmişə Ağdama getdiyim qatarın bu dəfə sevdiyim Gəncədə dayanması və Gəncədə keçirdiyim bu saatlar həm də bir emosionallıqdı, bir kövrəklikdi, həzin duyğulardı».

Müstəqilliyimizə gətirib çıxaran şərəfli mücadilə yolunda danılmaz xidmətləri olmuş böyük tarixi şəxsiyyətlərimizdən də söz açdım. İlk Azərbaycan dramını yazan, ilk teatrımızın əsasını qoyan, ilk qəzetimizi çıxaran, ilk operamızı yaradan insanlara ehtiramımdan danışdım.

Həmin gün hiss edirdim ki, Gəncədə bir ruh var. Özü də o ruh tək-cə məndə yox, mənim qatardan başlayan nostalji

xatirələrimdə deyildi, mənə elə gəlirdi ki, o ruh hamını sarmışdı. Elə bizim xalqımızın soyuq, rasionel düşüncəli xalqlardan fərqi də məhz o ruhdadı. O ruhu bizim qanımızda qoruyub saxlayan, ölməyə qoymayan bizim musiqimizdi, muğamımızdı, sazımız, sözüümüzdü. Bəzən muğama da həqarət yağdıranlar tapılıb. Amma onun qanımızın dərinliklərindəki hüceyrələrimizi dipdiri saxladığını kim dana bilər ki? Kim o ruhun yaşamasında Nizaminin, Nəsiminin, Füzulinin, Sabirin, Mirzə Cəlilin, Bəxtiyar Vahabzadənin, Məmməd Arazın.... rolunu inkar edə bilər? Üzeyir bəyə də ara-sıra ağız büzənlər olur. Mediaya çıxarmaqdan qorxsalar da, orda-burda opera qayda-qanunlarına əməl etməməsi barədə gəvəzəyənlər tapılır. Amma kim Üzeyir bəyin musiqisinin böyüklüyünə şübhə edə bilər ki? Kim onun bizim xalqın formalaşmasında müstəsna rolunu dana bilər? Kim onun çərçivələrə sığmayan hədsiz-hüdüdsüz improvizələrini, insan qanını coşdurən əsrarəngiz musiqisini soyuq, bumbuz halıyla dinləyə bilər ki? Amma təəssüf ki, tapılır – dəyərlərimizə qara yaxanlar, öz içinin kəsafətini, kin-küdurətini dahi insanlarımızdan çıxmağa çalışanlar hələ də tapılır. Böyük ziyalılarımızı absurd ittihamlarla sovetə, molla rejiminə xidmət etməkdə qınıyanlar tapılır. Nədanın biri yerindən qalxıb parçalanmış millətimizin birliyinin çox seyrək ümid nöqtələrindən olan böyük Şəhriyarı molla rejiminə xidmətdə suçlayır. Başqa biri Bəxtiyar Vahabzadəni Sovetdən mükafat almaqda, o birisi dəyərlə

yazarlarımızı hansısa təltiflərdə ittiham edir. Halbuki özləri bir sayta görə çox rahatlıqla 180 dərəcə dəyişirlər, bir Sorosun puluna ədəbsiz, tərbiyəsiz jurnallar çıxarırlar, gənclərimizin beynini, ruhunu zədələyirlər. Və Azərbaycanı istəməyən qüvvələrin ən birinci amalı bax elə budu – dəyərlərimizi gözdən salmaq, onu aşağılamaq və sonda ruhumuzu öldürmək. Yadıma gəlir, İran Mədəniyyət Mərkəzi Mövlanə Cəlaləddin Ruminin 800 illiyi ərəfəsində qəzetimizdə təbrik yerləşdirmək istəyirdi. Orada Rumi böyük fars şairi kimi təqdim etmişdilər. Biz hamımız, bütün qəzet «Min yox, yüz min də versəniz, bunu çap eləmərik», dedik. Dedik ki, biz Mövlanəni fars şairi saymırıq.

Bir neçə il öncə «İrşad» otelində keçirilən bir tədbirdə Bəxtiyar Vahabzadəni xəstə, zəif vücudu ilə bir kənardə oturan gördüm. Aman Allah, üzünü qırıqlar bürümüş, əldən düşmüş bu böyük insan uzun illər öz şeirləri ilə ürəklərimizə hakim kəsilmiş, ruhumuzu oyatmış, qəlbimizi coşdurmuşdu. İndi xəstəhal görkəmli bu əfsanə insan bir qıraqda oturub nigaran baxışlarla tədbirə gələnləri süzürdü. Yaxınlaşıb əllərindən öpdüm. Bu gün o səhnə yadıma düşəndə Bəxtiyar Vahabzadənin böyük şəxsiyyətinə sonsuz ehtiramımla bərabər, nə gizlədim, içimdə özümə də hörmətim artır. Mən millətimizə, xalqımıza xidmət edən dəyərləli insanların əllərini öpməkdən heç vaxt çəkinmədim. Otağıma gələndə ayağa sıçradım, qabaqlarına yüyürdüm. Onlarla səfər yoldaşı

oldum, amma ən adi, məişət söhbətləri gedəndə də, məclis zarafat məcrasına yönələndə də etik sərhədləri heç vaxt keçmədim, qarşımdakının kim olduğunu unutmadım. Və əksinə davrananları görəndə hiddətləndim, qəzəbləndim.

Bu günlərdə gənc, istedadlı, bir neçə dil bilən, savadlı, gözəl, cazibədar gənc yazarımızla etdiyim söhbət yadıma düşdü. «Bütün həyatımı kodlaşdırmışam, çərçivəyə, proqrama salmışam və bundan çox rahatam», dedi. Yenə uğurları olan başqa bir xanım dostumuz isə heç vaxt hansısa musiqidən gözlərinin yaşarmadığını, heç vaxt hansısa kitabı oxuyub ağlamadığını ucadan söyləmişdi. Bu rasionallıq indi üstün keyfiyyətə çevrilib. Bu maddiyyat savaşı uğrunda hər addımını ölçüb-biçib öz içini, mənəviyyatını, ən gözəl duyğularını məhv eləmək, çərçivəyə salmaq, kodlaşdırmaq indi böyük uğur hesab olunur. Halbuki bizim xilasımız ruhumuzdadı.

O ruh bizi sevgisiz həyat sürməkdən xilas edər.

O ruh bizi böyük, ürəkli və cəsarətli edə bilər.

O ruh sənə ən doğmanın, ən əzizinin, sevdiyinin hansısa səhvini, günahını bağışlamaqda yardımçın olar.

O ruh sənə hər gün valideynlərinin, doğmalarının halından xəbər tutmağa, hər gün onlara öz sevgini çatdırmağa kömək edə bilər.

Bu gün Elmar Vəliyevə belə bir ağır yükün altına girməyə cəsarət verən də elə həmin o ruhdur. O ruh olmadan, heç

bir maddiyyatla, heç bir vəsaitlə bu qədər şövqlə yeni Gəncə qurmağa güc yetməz, təpər çatmaz.

O ruhdu ki, rəsmi adamımız, dövlət məmurumuz çıxış edir və həyəcanla milli dəyərlərin keşiyində durmağa, onları qorumağa çağırır.

O ruhdu ki, mütləq Ağdama gedən qatarın yenidən Ağdam vağzalında dayanacağına inamı öldürmür.

O ruh olmasa, heç bir maddiyyat, heç bir güclü ordu torpaqlarımızı geri ala bilməz.

O ruh olmasa, müstəqilliyimizin 20-ci ilində gələcək yubileylərə, 100 illik bayramlara inam olmaz.

O gün Gəncədə RUH vardı.

Ruhunuz Sizdən uzaq olmasın!

Ruhunuzu qoruyun!

2011

57 il öncənin borcu

11 sentyabr hadisələrindən sonra antiterror əməliyyatlarına başlayan ABŞ-ın Əfqanıstanda və İranda uğurlu hərbi əməliyyatlar keçirməsi bu ölkənin yeni dünya düzənində şəriksiz birinciliyinin sübutuna çevrildi. İndi ABŞ rəsmiləri tərəfindən İran rejiminə qarşı sərt ittihamların səslənməsini heç kim boş hədə-qorxu kimi

qəbul etmir. Artıq qəti şəkildə söyləmək mümkündür ki, ABŞ-ın növbəti hədəfi İrandakı molla rejimi olacaq. ABŞ-ın 24 il əvvəl rüsvayçılıqla qovulduğu bir ölkəyə yaxın vaxtlarda qalib kimi qayıdacağına şübhələr getdikcə azalır.

Əslində, SSRİ-nin süqutundan sonra ABŞ-ın əvvəl Yaxın Şərqdə, bir az sonra isə Qafqaz regionunda yeganə söz sahibinə çevriləcəyi gözlənilən idi. Hətta daha uzaqgörən siyasətçilər hələ on beş il öncə proseslərin inkişafını xırda-para kənaraxımlarla məhz bu cür proqnozlaşdırırdılar. O zamanlar bir çoxlarına xülya kimi görünən həmin proqnozlar bu gün təbii hadisə kimi qarşılanır. Buna baxmayaraq, indinin özündə də Bütöv Azərbaycanın şirin nağıl, yoxsa qürur doğuran reallıq olacağını düşünənlər arasında nisbət birincilərin xeyrinədir. İran kimi qədim tarixi olan ölkənin bölünəcəyinə inanmayanlar, ən yaxşı halda Güneydə milli Azərbaycan dövləti qurulsa belə, bütövləşmənin baş tutacağını xülya hesab edirlər. Belə düşünənlər daha çox əsrlərlə ayrı-ayrı ölkələrdə, fərqli quruluşlarda yaşamağımızın dünyagörüşümüzdə doğurduğu fərqləri qabardırlar. Bu səpkili fikirləri eşidəndə nədənsə ölkə mətbuatında ara-sıra səslənən Türkiyə ilə bir konfederasiyada birləşmək təklifləri yada düşür.

...80-ci illərin axırında, sərhədlərdən sərt yasaqların götürüldüyü vaxtlarda ilk dəfə həsrətində olduğum

Türkiyəyə ayaq basanda bu ölkədə Azərbaycana, türk millətinə münasibətdə soyuqqanlılığı heyrət dolu qüssəylə qarşıladım. Amma İstanbula ticarət etməyə gəlmiş, safqəbli, səmimi təbrizli Məcidlə tanışlığım Türkiyədən xoş duyğularla ayrılmağıma səbəb oldu və sonradan tərəddüd etmədən bu təəssüratımı soruşanlara da bildirdim.

Ona qalsa, bizim türkiyəlilərlə xarakter və dünyagörüşümüzdə fərqlər daha çoxdur. Amma çəkinmədən «bir millət, iki dövlət» deyə bilirik. Güneylilərə isə belə münasibət bəsləməkdən çəkinirik. Əslində, güneyli qardaşlarımızla aramızda olan hansısa fərqlərin itməsi üçün qısa bir zaman kəsiyi lazımdır. Güneydə bizim klassik poeziyamızı, ölməz Üzeyir bəy Hacıbəylinin operalarını bizdən heç də az bilmirlər.

Görəsən, bu arzu, bu ideya doğrudanmı xülyadır və bunu arzulayanlar həmişəmi «romantiklər» adlandırılacaq? Bu suala dünənlə bu günün cavablarında fərqlər çoxdur. Əlahəzrət zaman getdikcə bu suala felin inkar formasında cavab verənlərin sayını artırmaqdadır.

...Uşaqılıqda Qarabağın rayonlarında ara-sıra bəzi adamlara işarəylə deyilən «demokratdır» sözlərini eşidirdim. Demokratların kimlər, demokratın nə demək olduğunu dövrün, zamanın, ölkənin – ideologiyanın imkan verdiyi dərəcədə, izah edənlərin dünyagörüşü və azadlığı qədərincə öyrənə bilmişdim. Onların inqilabçı

İran azərbaycanlıları olduqlarından, İrandan didərgin düşdüklərindən, pasport və soyadlarındakı fərqlərdən məlumatlıydım. Amma sonralar – bizdə milli azadlıq hərəkatı başlayanda daha dərinliklərə varmaq imkanım oldu. Müstəqillik uğrunda mübarizəyə qalxan Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin üzvləri – döyülən, söyülən, həbsə atılan, səmimi, sözü birbaşa dediklərinə görə bəzən «köntöy» adlandırılan cəbhəçilər həmin demokratlara necə də bənzəyirdilər.

Cənublu demokratların taleyi barədə ən çox bilgini isə professor Cəmil Həsənlinin «Güney Azərbaycanda Sovet–Amerika–İngiltərə qarşıdurması (1941–1946)» adlı tədqiqat əsərində tapdım. Əsəri oxuduqca yenə həmin demokratlar, onların taleyi, bu taya gəlişlərinin səbəbi kino lenti kimi gözlərim önündən keçdi.

İranda azərbaycanlıların ötən əsrdəki inqilabi fəaliyyətləri – Səttarxan, Xiyabani hərəkatları barədə ən çox bədii əsərlərdən məlumat almışıq. Müəllifin sənədlərə və faktlara əsaslanan bu tədqiqatı isə təsir gücünə görə heç də hansısa bədii əsərdən geridə qalmır və bəzən önə keçir. Hadisələrin bədii təsviri, obraz və detallardakı dəqiqliklər bədii əsərdə hansı təsir gücünə malikdirsə, bu soyuq sənədlərdən boylan tarixi reallıqlar və onların arxasından minlərlə real insanın taleyinin görüntüləri də bir o qədər təsirlidir. Əsər barədə «525»ə müsahibəsində Xalq yazıçısı Elçin öz təəssüratlarını minnətdarlıqla

bildirmiş, tədqiqat haqqında isti fikirlər söyləməklə ictimaiyyətin diqqətini ona yönəltməyə çalışmışdı. Və nə yaxşı ki, bu cəhd reaksiyasız qalmadı. Bundan sonra həmin kitabı əldə edib maraq və həyəcanla oxudum.

Fikrimcə, dünyadakı proseslərin indiki inkişaf mərhələsində bizim bu əsərə ehtiyacımız daha çoxdu. Ölkəsinin tarixinə və taleyinə biganə olmayan hər bir azərbaycanlı bu kitabı oxumağa borcludu.

Diplomatlarımız, siyasətçilərimiz, dövlət adamlarımız üçün isə bu əsərin müəllifi daha vacibdi.

Ümumi götürsək, əksəriyyət İkinci Dünya müharibəsi dövründə Sovet qoşunlarının İran ərazisində olması, Azərbaycanın mədəniyyət və ədəbiyyat xadimlərinin, dövlət adamlarının, təhlükəsizlik orqanları əməkdaşlarının güneydəki fəaliyyətləri barədə az da olsa, məlumatlıdır. Həmin illərdə məhz qüzeyli ziyalılar tərəfindən Təbrizdə ana dilində nəşr olunan qəzet və jurnallar barədə də eşitmişik. Amma əksəriyyət 1945-ci ilin 12 dekabrında Təbrizdə qurulan milli hökumətimizdən, onun fəaliyyətindən xəbərsizdi. 21 Azər (12 Dekabr) günü kimi məşhurlaşan həmin gün Təbrizdə Azərbaycan Milli Məclisi öz işinə başlamış və Milli Hökumət qurulmuşdu. Azərbaycan Demokrat Partiyasının sədri Seyid Cəfər Pişəvəri baş nazir, Şəbüstəri Məclis sədri seçilmişdilər. Milli Hökumətin fəaliyyəti getdikcə muxtariyyət çərçivəsindən çıxaraq müstəqillik elementlərinin artması

istiqamətində inkişaf etmiş, əslində, təxminən bir il ərzində Təbrizdə müstəqil Azərbaycan dövləti mövcud olmuşdu.

Çoxlarımızın indi adını belə bilmədiyimiz nə qədər sırayı quzeyli soydaşımız böyük ürəklə Təbrizdə Milli Hökumətin qurulması istiqamətində iş aparıb. 1941-ci ildə Azərbaycan KP MK-nın katibi Ə.Əliyevin rəhbərliyi altında M.İbrahimov, S.Rəhimov, A.Atakişiyev, M.Quliyev, M.Əmiraslanov və digərlərindən ibarət nümayəndə heyəti çoxsaylı tərkiblə və böyük həvəslə işə başlasalar da, bir müddət sonra sovet rəhbərliyində təmsil olunan ermənilərin hiyləsi ilə SSRİ rəhbərliyinin qərarına əsasən başlanılan böyük işləri yarıda qoymaq məcburiyyətində qalıblar. Bir az sonra Sovet rəhbərliyi bu missiyanın fəaliyyətini yarıda dayandırmaqda səhv etdiyini anlayıb. İranda İngiltərə və ABŞ-a uduzduğunu hiss edən sovet rəhbərliyi 1944-cü ildə Azərbaycandan olan yeni nümayəndə heyətini İrana göndərməyə məcbur olub. Siyasi işlərə rəhbərlik edən H.Həsənovun başçılığı ilə daha geniş tərkibdə təşkil olunan bu nümayəndə heyəti də yüksək həvəslə işləməyə, cənublu soydaşlarımızın maariflənməsinə çalışır, iqtisadiyyat, səhiyyə, hərbi və digər sahələrdə onlara yardımçı olur və Milli Hökumətin qurulmasında lazımi köməkliklər göstərir. Kitabda öz əksini tapan sənədlər nümayəndə heyətimizin necə böyük şövqlə cənublu soydaşlarımıza yardımçı olduqlarını sübut edir. Sənədlər, hətta Mir Cəfər Bağırovun, nə qədər

inanmaq istəməsək də, bizim üçün tamam fərqli, yeni simasını göz önündə canlandırır. Məndə təəccüb oyadan faktların bir çoxlarına da belə təsir edəcəyini düşündüyümdən Mir Cəfər Bağırovun fikirlərindən bəzi misallar gətirmək istəyirəm.

Mir Cəfər Bağırovun 1941-ci il sentyabrın 15-də «İrana göndərilən yoldaşlarla söhbət»indən: «... Biz azərbaycanlılar, əgər bizdə bir damcı belə Azərbaycan qanı varsa, gərək gec-tez orada olan Azərbaycan xalqını vaxtilə məcburən ayrılmış doğma sovet Azərbaycanı xalqı ilə birləşdirək... Siz bu şərəfli vəzifəni yerinə yetirməklə 100 illərlə ikiyə bölünmüş qardaşların arzusunu yerinə yetirmiş olacaqsınız. Siz uzun müddətdən bəri birbirindən ayrılan qəlbi, möhübbəti, duyğunu birləşdirmiş olacaqsınız. Bu, namus, qeyrət, sədaqət və möhübbət məsələsidir».

Həmin ilin noyabrında Bakıya dəvət edilmiş Təbriz ziyalıları ilə görüşən Mir Cəfər Bağırovun sözlərindən: «... Hanı məktəb, hanı azərbaycanlıların dili, hanı onların oxuması, onların dilində qəzet, hanı ədəbiyyat... Daha əsir olmaq bəsdir... 100 illərlə Azərbaycan xalqı əsir olmuşdur...»

Bəzi müasirləri iddia edir ki, Bağırovun belə böyük ürəklə çalışmasının kökündə o vaxtlar Qərbi Belorusiya ilə Qərbi Ukraynanın SSRİ-yə ilhaqı amili dayanıb və o bundan ilhamlanaraq cənubun şimala birləşdirilməsi, bu yolla

özünün daha böyük bir respublikaya rəhbərlik etməsi səbəbindən belə canfəşanlıq göstərib. Hətta belə olsa da, bunun nəyi pisdir ki? Bağırov Azərbaycanı dünya durduqca idarə edəsi deyildi ki! Bunu iranlı erməni də belə izah edirdi. Azərbaycanın muxtariyyətinin elan olunmasına qarşı mübarizə aparan Tudə Partiyası liderlərindən biri Ərdəşir Ovanesyan sonralar bildirirdi:

«...Bağırov istəyirdi ki, 5 milyonluq Cənubi Azərbaycanla 3 milyonluq Şimali Azərbaycanı birləşdirib Ukraynanın qabağına qoysun və özü ağalığ etsin».

Bağırovun bunu niyə istəməsindən asılı olmayaraq, çətin, mürəkkəb bir şəraitdə yorulmadan cənubda Milli Hökumətin qurulmasına çalışması onun xalq qarşısında tarixi xidməti idi. Onun mahir siyasətçi bacarığının nəticəsi idi ki, Təbrizdə gözü olan və buranı öz nəzarətində saxlamaq istəyən Ermənistan SSR nümayəndələrini neytrallaşdırma bilmişdi. Bu hökumətin süqutunun qarşısını almaq isə artıq Bağırovun gücü çatmayan bir iş idi.

Sazişə görə, 1946-cı ilin martında Sovet qoşunları İran ərazisindən çıxarılmaya başlamalıydı. Lakin Stalin sazişə əməl etmir, əksinə, İranda hərbcilərin sayını artırır və Təbrizdəki Azərbaycan Milli Hökumətinə yardım genişlənir. ABŞ-ın və Britaniyanın təkidi ilə İran məsələsi yeni yaradılan BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının iclasına çıxarılır. Əslində, bu ərəfədə İran hakimiyyəti – şah və

baş nazir çox çətin vəziyyətdə idi və sənədlərdən aydın olur ki, hətta onlar hökuməti paytaxt Tehrandan çıxarmaq barədə düşünürdülər. Bu ərəfədə Amerika siyasətçiləri İran rəhbərlərindən daha çox canfəşanlıq göstərir, İran tərəfindən sovetlərə heç bir güzəşt edilməməsinə çalışır və əslində, bununla Azərbaycan Milli Hökumətinin qəbrini qazırdı. Məhz ABŞ siyasətçilərinin böyük köməyi, Amerika diplomatlarının təlimatları ilə hərəkət edən baş nazir Qəvam uğurlu ikibaşlı siyasət aparır, neft yataqlarının birgə işlənməsi məsələsində SSRİ-yə güzəştə getməyə meyil göstərərək, Azərbaycan məsələsini İranın xeyrinə həll etməyə nail olur. Təsadüfi deyil ki, həmin illərdə ABŞ-ın Təbrizdəki konsulu işləmiş R.Rossou, haqlı olaraq, Amerika nümayəndələrinin İranın hüquqlarını onun özündən yaxşı qorumağa cəhd etdiklərini yazırdı.

Rossou sonralar həmin hadisələr barədə yazdığı memuarlarına «Azərbaycan uğrunda döyüş» adı verir. Bu döyüşü SSRİ və Güney Azərbaycan uduzur, qazanan isə ilk növbədə, Amerika və İran olur. ABŞ prezidenti Trumenin Stalini hədələməsi, bəzi mənbələrə görə, ona ultimatum verməsi martın 24-də qəfildən Sovet qoşunlarının İran ərazisindən çıxarılmaya başlaması ilə nəticələnir. Qoşunların çıxarılmaya başlaması gözlənilməz hərəkət kimi əksəriyyət tərəfindən böyük heyrətlə qarşılanır. Bu isə indiyə qədər hadisənin səbəbləri barədə müxtəlif versiyaların irəli sürülməsinə gətirib

çıxarıb. Trumenin Stalinə «İrandan çıxmasanız, biz üzüb ora gələcəyik» mesajı, yaxud da Stalinin qoşunlar çıxmayacağı təqdirdə, ABŞ-ın hərbi əməliyyatlara başlayacağına əminliyi barədə dəqiq informasiya əldə etməsi və onun hərbi qarşıdurmadan çəkinməsi – hər nədirsə indiyəcən səbəbi tam məlum olmayan hadisə Stalinin Sovet qoşunlarının İrandan çıxarılması barədə əmr verməsiylə nəticələnir.

Tarixçilər bunu soyuq müharibənin başlanması və SSRİ-nin ABŞ-a soyuq müharibədə ilk məğlubiyyəti kimi qiymətləndirirlər. BMT-nin tarixinə isə bu məsələnin müzakirəsi bu qurumun ilk regional və milli konflikti müsbət həll etməsi kimi düşüb. Beləcə, bir xalqın azadlıq istəyi, öz dövlətini yaratmaq arzusu ədalətli dünya qurmaq iddiasında olan supergüclərin diqqətindən yayınır. Onlar nə qədər böyük haqsızlığa yol verdiklərini anlamırlar.

Bu ərəfədə Stalinin Sovet qoşunlarının İrandan çıxarılması barədə qərarını Pişəvəriyə çatdıran Azərbaycan nümayəndələrinə onun cavabını həyəcansız oxumaq olmur: «... Hər şeydən əvvəl, siz gedən kimi o (Qəvam hökuməti) vaxtilə Sovet İttifaqından gəlmiş adamlarla haqq-hesab çəkəcəkdir. Sonra isə bütün demokratik elementləri və onların rəhbərlərini məhv edəcəkdir... Demokratlar və onların ailələri üzərində elə möcüzəli cəzalar törədəcəklər ki, tarix bu qırğını

unutmayacaq. Biz özümüz gördük ki, 1941–1942-ci illərdə hələ Qızıl Ordu burada olarkən bu irticaçılar demokratların uşaqlarını necə öldürürlər, qızlarını zorlayırlar, günün günortaçağı bu adamların burnunu, qulağını, dodaqlarını necə kəsirlər. İndi təsəvvür edin ki, Qızıl Ordu gedir, onun ardınca siz gedirsiniz və bizi bu vəziyyətdə qoyursunuz. Əgər biz Qəvam hökumətinə güzəştə gediriksə, deməli, öz məqsədlərimizdən, öz əqidəmizdən və nəhayət, İranda gördüyümüz böyük işlərdən imtina edirik. Bu mənim üçün çox ağırdır. Mən istəsəm də, bunu edə bilmərəm. Mən xalqın mənafeyi üçün döyüş meydanında ölməyə hazırım, lakin xalqı sata bilmərəm, bu mənim tərəfimdən vicdansızlıq olar... Bir vaxtdan sonra Azərbaycan xalqının tarixdə yalnız quru adı qalacaq, o özünü Şərqdə elə nüfuzdan salır ki, gələcək azərbaycanlılar bir də demokratik hərəkatın yayılması barədə fikirləşməyəcəklər... Sovet hökuməti və siz İran şah hökuməti rəhbərlərini yaxşı tanıyırsınız. Onlar bu gün Sovet hökumətinə çox güzəşt edirlər, sizi əmin edirəm ki, sabah bundan imtina edib bütün Azərbaycan xalqını, hər şeydən əvvəl, demokratik hərəkatda fəal iştirak edənləri təqib etməyə başlayacaqlar. Bu adamlar öz ailələri, uşaqları, arvadları ilə birlikdə Sovet Azərbaycanı sərhədlərinə qaçacaqlar ki, özlərini xilas etsinlər. Mən bilirəm ki, sizin sərhədçilər minlərlə adamın qabağını alacaq, həbs edəcəklər, ya da təklif edəcəklər ki, geri qayıtsınlar. Gərək Sovet hakimiyyəti bütün dünyanın

gözü qarşısında buna yol verməsin. Bəşər tarixində görünməmiş hadisələr baş verəcək... Onsuz da biz ölməliyik, lakin icazə verin şərəflə ölək. Qoy bütün dünyaya məlum olsun ki, Azərbaycan xalqı, o cümlədən, onun Demokrat Partiyası və Milli Hökuməti qorxaqlıqdan deyil, İran şah hökumətinə qarşı öz azadlığı uğrunda ağır mübarizənin döyüş meydanında həlak oldu».

Cəmi 9 ay sonra proseslər Pişəvərinin uzaqgörənliklə dediyi sonluqla nəticələnir. İran qoşunları Təbrizə daxil olub Demokrat Partiyasının minlərlə fəalını qətlə yetirir, zindanlara atır və beləcə, on minlərlə azərbaycanlının sərhədi keçərək şimala pənah gətirməkdən başqa çarəsi qalmır. Bir illik Azərbaycan Milli Hökuməti süqut edir, azərbaycanlılar öz vətənlərində qorxu və işgəncə altında yaşamalılı olurlar. Əslində, dünya ağalığı uğrunda sovetlərə qalib gələn Amerika bir xalqın azadlıq və milli müqəddəratını həll etmək hüququnu boğur. Taleyin işinə bax ki, Sovet qoşunlarının İrandan çıxarılmasına şah rejimindən də böyük canfəşanlıq göstərən və buna nail olan ABŞ-ın özü 33 il sonra İslam İnkilabı nəticəsində İrandan rüsvayçılıqla qovulur. Kim bilir, bəlkə də, Amerikanı qanına qəltan olunmuş minlərlə günahsız demokratin ahı tutur.

Aradan 57 il keçir. İndi ABŞ-ın yarım əsr əvvəl buraxdığı səhvini düzəltmək, on minlərlə insanın taleyinə vurduğu yaraları sağaltmaq imkanı var. 57 il əvvəldən fərqli

olaraq, indi şərait tərsinədir. O vaxt «İzvestiya» qəzeti İran azərbaycanlılarının tapdanan hüquqlarından yazır, güneylilərin müdafiəsinə qalxırdı. İndi rus mətbu orqanları tam əks mövqedədir və İranın mənafeələrindən çıxış edir,

30 milyonluq xalqın adi hüquqlarının belə pozulduğuna heç eyham da vurmadığı halda, Azərbaycanın antiterror əməliyyatlarında ABŞ-ı dəstəkləməsi müqabilində Ağ Evin Təbriz başda olmaqla, Güney Azərbaycanı bizə pay verəcəyini ironiyayla yazır. Rus müəlliflərinin mövqeyi aydındır. 57 il öncəki və indiki siyasətdəki dəyişikliklərin səbəbləri də məlumdur. Yazıq vəziyyətə düşən, güdaza gedən, ən çox itirən isə həmişə biz olmuşuq – Azərbaycan olub. Bu mürəkkəb və qarmaqarışlıq situasiyadan balaca ölkə kimi qazancla çıxmaq üçün isə ağıllı siyasət lazımdır. Biz xalqımız və vətənimiz üçün əlli ildə – yüz ildə bir dəfə yarana biləcək belə situasiyalardan bəhrələnməyi bacarmalı, gücsüz olmadığımızı sübut edə biləcək siyasət yeritməliyik.

İran səfirliyinin əməkdaşları əvvəllər redaksiyamıza tez-tez təşrif buyurardılar. Belə gəlişlərin əsas məqsədi mövcud münasibətlərin əleyhinə yazmamağı xahiş etmək, iki dövlət arasında münasibətlərin yaxşılaşması üçün bizdən yardım istəmək idi. Günlərin bir günü, daha doğrusu, 2000-ci ilin mayında bizi – Azərbaycanın bir qrup qəzet redaktorunu İrana dəvət etdilər. Doğrusu,

molla rejimi şəraitində İrana səfər ürəyimizcə olmasa da, razılaşdıq. Əvvəlcədən mütləq Təbrizə də getmək istədiyimizi bildirdik və axır ki, birtəhər səfər qrafikinin bir gününün Təbrizə həsr edilməsinə nail olduq. Hava limanında bizi yola salan səfirlik əməkdaşı «Təbrizə gedəcəyikmi» sualımıza «Təbriz sizin olanda gedərsiniz», – deyə ironiyalı cavab verdi. Qayıdandan sonra yazdığım məqalədə bu detallı da qeyd etdim. Sonralar mənimlə görüşəndə səfirliyin həmin əməkdaşı zarafatyana deyilmiş bu sözü yazmağımdan gileyləndi.

Amma biz Təbrizə birgünlük səfərimiz zamanı bir çox həqiqətlərin şahidi olduq. Özü də bu həqiqətlər İran rəsmilərinin bizə sırımaq istədiyi «həqiqətlərlə» qətiyyən üst-üstə düşmürdü. Biz orada 30 milyonluq bir xalqın – bizim xalqımızın, həqiqətən, məhbəsdə, qorxu içində yaşadığını gördük. Və bir daha XXI əsrdə buna imkan verən dünyanın nə qədər böyük ədalətsizlik etdiyinə şahid olduq. Bu ədalətsizliyə son dəfə məhz ABŞ yol vermişdi. Və indi, görəsən, ABŞ İrana nəyə görə gəlir? Görəsən, dünyaya ağalığ edən hegemon dövlət ötən əsrdə yol verdiyi səhvini gec də olsa, düzəldəcəkmi?..

...O demokratlardan biri – vaxtilə Ağdama pənah gətirmiş, indi isə qaçqın həyatı yaşayan, saçları ağappaq ağarmış Mütəllib kişi arabir redaksiyamıza gələrdi. O, 46-cı ildə kiçik oğlunu özüylə götürüb Azərbaycanca

keçmişdi. 40 ildən sonra isə həmin oğlu anasıyla Almaniyada görüşmüşdü. Mütəllim kişi onların şəklini cibində gəzdirirdi. O, quzeydə də ailə qurub oğul-uşaq sahibi olmuş, Ağdamda idarə müdiri işləmiş və hətta Sovet həbsxanasında 8 il yatmağa da «imkan tapmışdı». Bu gün təxminən eyni tale yaşamış, dünyanın ən müxtəlif guşələrinə səpələnmiş on minlərlə soydaşımızla dünyanın ayrı-ayrı ölkələrində rastlaşanda, ünsiyyət quranda hürriyyət və Vətən eşqi ilə alışıb-yandıqlarını dönə-dönə müşahidə etdiyim bu insanların ürəklərində qəbrə apardıqları azadlıq arzusunun həyata keçməsi üçün əlverişli tarixi məqam yetişib. Və əgər bu məqam əldən buraxılsa, Pişəvərinin dediyi kimi, bir də uzun illər dirçəltmək çətin olacaq.

...Bu qeydləri etdiyim günlərdə Güney Azərbaycan Milli Oyanış Hərəkatının lideri Mahmudəli Çöhrəqanlı Bakıya gəldi. O öz müsahibələrində Güney azərbaycanlılarının həyatında tarixi bir şansın yarandığını və bizim bundan maksimum bəhrələnməli olduğumuzu qeyd etdi. Doğru fikirlərdir. Bəhrələnmə bilməsək, tarix bunu bizə bağışlamayacaq və nəinki Güneyin bir də dirçəlməsi, hətta Quzeydəki müstəqilliyimizin taleyi də şübhəli olacaq.

Nazir dərəkənarı

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin «Mədəniyyət» qəzeti ilə birlikdə keçirdiyi müsabiqənin nəticələri və nazirlik tərəfindən mədəniyyət sahəsində ən yaxşı yazarların mükafatlandırılması ilə bağlı Milli Kitabxanada tədbir keçirildi. Mədəniyyət və Turizm naziri cənab Əbülfəs Qarayev tədbirdə çıxış edərək Azərbaycan Prezidentinin mətbuatımızın 135 illiyi ilə əlaqədar sərəncamından, mədəniyyət sahəsində görülən işlərdən, jurnalistlərlə nazirlik arasında münasibətlərdən danışdı. Nazirin çıxışında bir məqam mənə, həm də düşünürəm ki, tədbirdə iştirak edən jurnalistlərin diqqətindən yayına bilməzdi. Öz çıxışında da bu məqama münasibət bildirərək, əslində, bu fikirlərin arxasında mətbuat – məmur münasibətlərinə işıq sala biləcək çox mətləblərin dayandığını dedim. Bəs həmin fikir nədən ibarət idi?

Nazir qeyd etdi ki, hər səhər ona, demək olar, ölkədə çıxan əksər qəzetlərdə mədəniyyət sahəsi ilə bağlı yazılan yazılar və yaxud da hansısa yazıda hansısa irad qeyd alınaraq təqdim olunur. Əbülfəs müəllim qeyd etdi ki, o bəzi qeydlərin yanında dərəkənar qoyaraq müvafiq şöbələrə bu iradların araşdırılması tapşırığını verir. Bəli, mənə elə gəlir ki, indiki məqamda mətbuatın yazdıqlarına və mətbuata münasibət məhz bu cür təzahür olunmalıdır. Əslində, jurnalistlərin, söz adamlarının fəaliyyətində

dedikləri sözə, yazdıqları fikrə, etdikləri tənqiddə qarşı tərəfin necə reaksiya verməsi böyük önəm daşıyır. Bu baxımdan nazirin mətbuatın yazdıqlarına belə həssas reaksiyası hesab edirəm ki, digər məmurlarımız üçün də nümunə olmalıdı. Bu gün mətbuatımıza müəyyən qədər inamın azalmasının obyektiv səbəbləri olsa da, mətbuatda yazılan haqlı tənqidlərin qulaqardına vurulması da bu tənəzzül prosesində heç də az rol oynamır. İlk növbədə isə bu, məmurların mətbuata soyuq münasibətindən qaynaqlanır. Bizim elə nazirlərimiz, məmurlarımız var ki, mətbuat hansısa bir obyektiv məsələni dəfələrlə qabartsa da, heç bir reaksiya göstərmir. Belə olanda isə istər-istəməz həm jurnalistin özünə inamı ölür, həm də ümumiyyətlə, medianın nüfuzuna zərbə dəyir.

Mətbuat günü ərəfəsində ümid edirəm ki, mətbuata laqeyd münasibət göstərən məmurlarımızla jurnalistlərimiz arasında münasibətlər yeni, obyektiv və pozitiv istiqamətdə cərəyan edəcək. Mədəniyyət və turizm nazirinin nümunəsində olduğu kimi. Çünki istənilən demokratik ölkələrdə ictimai rəyi formalaşdıran jurnalistlərdi. Bu hesabla jurnalistə, mətbuata biganəlik ictimaiyyətə biganəlik kimi qəbul olunmalıdır.

«Kitab evi»

Ötən həftə diqqətimi çəkən daha bir məqam isə çərşənbə günü Bakıda yeni «Kitab evi»nin açılış mərasimi zamanı oldu. «Təhsil» Nəşriyyat-Poliqrafiya Məhdud

Məsuliyyətli Cəmiyyətinin nəzdində, Fətəli xan Xoyski küçəsində yerləşən «Kitab evi»nin açılışına Azərbaycanın iki naziri – Təhsil naziri Misir Mərdanov ilə Mədəniyyət və Turizm naziri Əbülfəs Qarayev təşrif buyurmuşdu.

Bu gün bizi çox narahat edən məsələlərdən biri artıq meqapolisə çevrilən Bakı şəhərində cəmi 7–8 kitab mağazasının olmasıdır. Bəzi bölgələrimizdə isə kitab mağazaları, demək olar ki, artıq «tarixə dönüb». İş adamlarımız daha rentabelli sahələrə investisiya qoyduqlarından kitab evləri yaratmaq, kitab mağazaları şəbəkəsi qurmaq, demək olar ki, unudulub. Əslində isə iş adamları yalnız maddi deyil, mənəvi tərəfləri də düşünməlidir. İstənilən xalqın mədəniyyəti, maariflənməsi, savadlanması üçün kitab mağazalarının bol olması və həm də müasir tələblərə uyğun gəlməsi ən vacib məsələlərdəndir. Vaxtilə Bakı şəhərində və respublikamızın rayonlarında olan yaraşığı, geniş kitab mağazaları keçid dövrünün qarma-qarışıqlığına qarışaraq yoxa çıxdı. Bu baxımdan həmin gün Bakı şəhərində «Kitab evi»nin açılışını əsl bayram hesab etmək olardı. Və bu «Kitab evi»nin açılışına Azərbaycanın iki nazirinin gəlməsi, dövlətin, hökumətin bu sahəyə həssas münasibətinin göstəricisi kimi qəbul olunmalıdır.

«Təhsil» Nəşriyyat-Poliqrafiya Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin rəhbəri Bəhruz Axundov tanınmış naşirdir. Uzun illər nəşriyyat sistemində rəhbərlik edib, bu işin

gözəl bilicisidi. Son illər «Təhsil» nəşriyyatı yeni binaya köçüb və bu binada müasir mətbəə kompleksi, ən son çap avadanlığı yerləşdirilib. Bəhruz müəllimin rəhbərlik etdiyi nəşriyyatın nəfis şəkildə işıq üzü görən kitabları bir sıra kitab yarmarkalarında mükafatlar alıb, uğurlar qazanıb. Elə bu «Kitab evi»nin açılışında qonaqlara təqdim olunan Çingiz Əlioğlunun «Çərçivə» kitabı da öz mükəmməlliyi ilə hamını valeh etdi. Təsadüfi deyil ki, bu kitab ötən ay Moskvada Beynəlxalq Kitab Sərgi Yarmarkasında «Qran-pri»yə layiq görülüb. Ümumiyyətlə, «Təhsil» nəşriyyatının bizim musiqi sahəmizə həsr etdiyi tar, kamança formatlı kitabları görərkən heyrət etməyə bilmirsən. Çox sevindirici haldır ki, artıq Azərbaycanda bu səviyyədə kitabları çap etmək üçün bütün avadanlıqlara malik belə bir nəşriyyat-poliqrafiya mərkəzi fəaliyyət göstərir. Və bu sıradan həmin mərkəz tərəfindən «Kitab evi»nin açılışı da mədəni həyatımızda mühüm hadisəyə çevrildi. Həm kitab mağazası ilə, həm də mətbəə ilə tanışlıq prosesində Bəhruz müəllimin nazirlərə müəyyən məlumatları verdiyi zaman onun bütün prosesi çox yaxından bilməsi aydın hiss olunurdu. Qonaqlar onun öz işinə, sənətinə nə qədər ürəkdən yanaşdığını, öz işindən necə zövq aldığını görürdülər. Yəqin, elə bu əmək, bu zövq də sonda belə bir mətbəənin yaranmasını gerçəkləşdirib. Gəlin arzu edək ki, hər birimiz çalışdığımız sahədən asılı olmayaraq, gördüyümüz

xırdalı-böyükü bütün işlərə belə ürəkdən, zövqlə yanaşaq. Bəhrüz müəllim kimi.

2010

Səhifə 137

«Batmanqılınc»

Yayın cırhacırında «Əli və Nino» kitab evinin «Kitabı deputatdan al» kampaniyası çərçivəsində yazıçı, millət vəkili Aqil Abbasın «Batmanqılınc» əsərinin satışı və imza günü törənində adam az idi. Bu istidə kitab almaq xatirinə şəhərin mərkəzinə çox adamın üz tutacağı o qədər də inandırıcı deyildi. Heç mənim də «Əli və Nino»ya getməyə elə həvəsim yoxdu. Amma havanın qəfil mülayimləşməsi fikrimi dəyişdirdi. Aqil Abbası alıcısız qoymayaq deyə, dostum Nazimə zəng vurdum. Xoşbəxtlikdən o da Gədəbəyə on günlük ailəvi səfərindən, dağ havasından təzəcə qayıtmışdı və mənim təklifimə o dəqiqə can-başla razılıq verdi. Beləcə, ötən şənbə Nazimlə birlikdə «Əli və Nino»ya getdik. Aqil Abbas bir neçə dostu ilə birlikdə mağazanın önündəki çayçıda çay içirdi, biz də dəvət olunduq – əvvəl çaya, sonra da mağazaya.

Həm «Batmanqılınc»a görə, həm də kitabın naşiri – «Qanun» nəşriyyatının rəhbəri Şahbaz Xuduoğlunun yaxşı tərif-təbliği sayəsində sonda Nazimlə mən mağazanı

iki qucaq kitabla t rk etməli olduq. Şahbaz kitab mağazasına çox az yolu düşən dostumuzun  z y mşaqlığını görüb, nəşriyyatının buraxdığı kitabları birucdan t rifl yirdi v  Nazim də sakitcə razılaşaraq, onun dediyi kitabları üst-üstə yığırdı.

«Batmanqılınc» mənə  ziz əsərdir. Az qala 30 il öncə Bakının mərkəzindəki keçmiş Kommunist küçəsindən burulan Doktor d ng sində «Elm və Həyat» jurnalı yerləşirdi. Mən bu jurnalda elə Aqil Abbasın köməkliyi ilə işə d z lmışdim. Və yadımdadır ki, «Batmanqılınc»ın ilk səhifələri də orada yazılmağa başlamışdı. Aqil Abbas bütün iş günü ərzində  z n  iş yoldaşları Rafiq , yaxud rəhmətlik Binn t  tutaraq, Məhəmməd bəy Cavanşir – Batmanqılıncın qəhrəmanlıq salnaməsini yaradırdı. Qarabağ xanlığının yaranması və inkişaf dövrünün keşməkeşli hadisələrini qələmə alan Aqil Abbas maraqlı bir roman yaratdı. Yadımdadı ki, romanın əlyazmasının ilk variantını,  z  k ç r l nd n sonra, xahiş edib cildl tdim, Aqil  avtoqraf yazdıraraq Ağdama, ordan da Ağcab did ki evimizə aparıb çıxardım. Dediym odur ki, «Batmanqılınc»ın imza günündə «Deputatdan kitab al»mağa az adamın gəlməsinin əsərlə bağılılığı yoxdu, roman çox dəyərli ədəbi n mun di. Bu məsələdə, yəqin ki, istidən əlavə, həm də Aqilin çoxsaylı dostlarını, h mkarlarını bu tədbirdən xəbərdar etməməsinin rolu vardı. Amma güman edirəm ki, «Batmanqılınc» yeni, cavan nəsil  d biyyat həvəskarlarının diqqətini cəlb

edəcək və bu kitabı indi də olmasa, payızın sərin, qışın soyuq günlərində mütləq alıb oxuyacaqlar.

«Qiraətçi»

Şahbaz Nazimə aldırmaq istədiyi kitabların içərisində «Qiraətçi» haqda xüsusi tərif deyirdi, «su kimi oxunması» barədə reklam tipli cümlələr işlədirdi. Mənim payıma düşən kitablar sırasına «Qiraətçi»ni də ayırmışdım və evə çatan kimi havanın qəfil sərinliyinin verdiyi fürsətdən istifadə edib kitabları vərəqləməyə başladım. «Qiraətçi»ni vərəqləyən kimi yadıma düşdü ki, mən Bernhard Şlinkin bu əsəri əsasında çəkilən filmə bir gözəl, inandırıcı təqdimatdan sonra həvəslə baxmış və təsirlənmişəm. Kitabı vərəqləyərkən, həm də filmin əsərlə nə qədər üst-üstə düşdüyünü bilmək həvəsindəydim. Və doğrudan da, cümlələrin su kimi axışı məni özünə çəkdi, qayıdıb əsəri başdan, daha diqqətlə oxumağa girişdim.

On beş yaşlı oğlanın özündən xeyli yaşlı bir qadınla yaşadığı sevgi macərəsindən bəhs edən əsər sonradan İkinci Dünya müharibəsinin ağır faciələrindən danışır. Əsərin belə rahat oxunması və gözəl tərcüməsi məni maraqlandırdı, tərcüməçilərə nəzər yetirərkən məlum oldu ki, romanı dilimizə iki nəfər çevirib.

Səhifə 137-də qırılan tərcüməni Cəlil Cavanşir davam etdirib. Mən həmin axşam facebookda Şahbazdan birinci tərcüməçinin kimliyini və niyə əsəri sonadək onun tərcümə etmədiyini soruşdum. Hiss elədim ki, əsasən,

ingilis dilindən tərcümə edən xanımla nəşriyyat arasında narazılıq olub. Naşir tərcüməçinin kaprizləri olduğunu söylədi və mən bu fikirdəyəm, deyəsən, elə Şahbaza da yazdım ki, istedadlı adamın kaprizlərinə dözmək lazımdı. Hər halda, səhifə 137-də yarımçıq qırılan tərcümə ilə sonrakı çevirmə arasındakı keyfiyyət fərqi ən sadə, sırası oxucuya da dərhal aydın olur. Çünki gözəl, axıcı tərcümənin məhz hansı abzasda, hansı cümlədən qırıldığını, ikinci tərcüməçinin hardan işə başlamasını aşkar görmək mümkündür. Elə bil təzə çəkilmiş, hamar asfalt yolla getdiyən yerdə qəfildən çala-çökək, daş-kəsəkli bir yola keçirsən. Bizim cavan, iddialı yazarımız Cəlil Cavanşirin çəkdiyi zəhməti heç də yerə vurmaq istəmirəm. Amma yəqin ki, yarımçıq qalan tərcümə işini Cəlilə həvalə etmək istəyən naşirin təklifinə o özü mənfi cavab verməliydi. Yaxud da heç olmasa əvvəlki tərcüməni oxuyub, onun davamını da o ruhda və səviyyədə gətirməyə özündə güc tapmalıydı. Hətta mənə elə gəlir ki, Cəlil 137-ci səhifəyə qədərki tərcüməni heç oxumayıb da. Belə olmasaydı, kitabda məhkəmədən bəhs edən hissələrdə əvvəlcə müttəhim adlandırılanları səhifə 137-dən sonra qəfildən şübhəli adlandırmazdı. Ən azı belə məqamları ikinci tərcüməçi diqqətdən qaçırmamalı idi. Məncə, tərcümənin səhifə 137-dək olan keyfiyyəti və ondan sonrakı keyfiyyətsizliyi ilə birgə bu kitab universitetlərimizin tərcümə işinə yönələn tələbələri üçün yaxşı dərs vəsaiti ola bilər. Çünki tərcüməni necə etməli

və etməməli sualının praktik cavabı bu kitabda var. Mən bilmirəm kitabda Ferican Kuliyeva kimi göstərilən tərcüməçi imzası gerçəkdi, yoxsa uydurma addı. Amma bunu dəqiq deyə bilərəm ki, hər kimdirsə, bu xanım çox gözəl tərcüməçidi. Mən çox arzu edərdim ki, onun bədii ədəbiyyatın tərcüməsinə olan marağı, bu sahədəki fəaliyyəti nəşir laqeydliyi üzündən qırılmasın, əksinə, daha uğurla davam etsin. Düşünürəm ki, belə adamların kaprizi ilə oynamağa dəyər. Çünki məhz onun sayəsində Şahbaz «Qiraətçi»ni «su kimi oxunan» əsər deyə qürurla tərifləmişdi. Ancaq «137-ci səhifəyə qədər» deməyi lazım bilməmişdi, təbii ki.

«100 ilin tənhalığı»

«Qiraətçi»nin səhifə 37-yə qədərki su kimi oxunan tərcüməsindən və sonrakı səhifələrin məyusluğundan sonra Qabriel Qarsia Markesin «100 ilin tənhalığı» əsərinin dilimizə tərcüməsini oxumağa qərar verdim. Dünya ədəbiyyatına önəmli təsiri olan və bir neçə yazıçı nəslinə yön verən bu qeyri-adi əsərin tərcüməsini istedadlı gənc yazarımız Günel Mövlud öz boynuna götürüb. Bizim nəslin ədəbiyyatçılarının, ədəbiyyat həvəskarlarının az qala hamısının bu əsərin rus variantından əzbər bildiyi məşhur birinci cümlənin normal səslənən tərcüməsini oxuyandan sonra Günelin belə ağır, əziyyətli bir işə nə cür qatlaşdığına və bu yükün altından necə çıxdığına olan marağım məni 3 gün sərasər Markesin romanını oxumağa

sövk elədi. Mütalənin ortasında təəssüratım artıq o qədər güclüydü ki, hətta facebookda Günelə təbrikimi və təşəkkürümü çatdırdım. Bu çox qəliz, qarışıq məzmunlu əsəri Azərbaycan dilində uğurla səsləndirə bilmək hər kişinin işi deyil. Amma Günelin – bu zəif, çəlimsiz xanımın belə bir ağır yükü məharətlə, səbirlə, istedadla daşıyıb sona gətirdiyini cəsarətlə söyləyirəm. Yeri gələndə Günel, hətta ifrata varan dərəcədə poetik, təntənəli cümlələr qura bilir. Amma çevirmədə əsas ustalığı ondadı ki, burda hər şey öz həddindədi. Və Günel özünəxas kəskin ironiya qabiliyyətini burada bir kənara qoyaraq, möhtəşəm əsərə heç bir kənar mütərcim müdaxiləsi, improvizə qatmadan Markesi dilimizdə səsləndirib.

«Qanun» nəşriyyatının çap etdiyi kitabların ən başlıca nöqsanlarından biri bu nəşrlərin ciddi redaktədən keçməməsidir, onlarda açıq hiss olunan «xroniki redaktor çatışmazlığı»dı. Hər halda nə «Qiraətçi»də, nə də «100 ilin tənhalığı»nda redaktor adı yazılmayıb. Amma nəşr işinin bu çox vacib cəhətinə imkansızlıq, yaxud digər səbəb üzündən biganə yanaşmaq, mətnləri tərcüməçidən gəldiyi şəkildəcə çapa vermək «Qanun»un işinə qatı bir kölgə salır. Nəşriyyatın buraxdığı əvvəlki bir neçə kitabın tərcüməsində və redaktəsindəki hədsiz qüsurlar, böyük xətlər bir çoxlarını heyrətə gətirmiş, bəziləri, hətta məhz bu səbəbdən mütaləni yarımçıq qoyduqlarını etiraf etmişdilər. İnsafən, bu iki kitabda (təbii ki, «Qiraətçi»də

137-ci səhifədək) elə də böyük tərcümə xətalاری, dil nöqsanları yoxdu. Amma mənə, «100 ilin tənhalığı» bir ciddi redaktor əli görsəydi, Günellə birlikdə gözdən keçiriləndən sonra əsərin tərcüməsindəki xırda-para qüsurlar da qalmazdı. İstənilən halda, belə xırda xətalər Günəlin tərcüməsinin ümumi keyfiyyətini qətiyyən azaltmır. Sözsüz ki, Markesin dilimizə tərcüməsi sahəsində Əkrəm Əylislinin çevirdiyi «Gözlənilən bir qətlın tarixçəsi» ən parlaq nümunədi və bu səviyyədə iş ortaya qoymaq həddindən artıq çətindi. Ancaq istənilən uğurlu iş mütləq təqdir olunmalıdı və bu baxımdan, «100 ilin tənhalığı»nın tərcüməsi də, elə bilirəm ki, qiymətli bir tərcümə işidi.

Günəl bizim istedadlı şairimizdi, gözəl jurnalistdi, mahir reportyoru. Bir neçə yazısına əsaslanaraq, onun yaxşı nasirlik qabiliyyəti olduğunu Günəlin özünə söyləmişəm. Ancaq düzü, bu tərcüməsi ilə Günəl, sadəcə olaraq, məni heyrləndirdi. Mən onun gördüyü bu dəyərli işi ədəbiyyatımıza, mədəniyyətimizə böyük xidmət kimi qiymətləndirirəm və düşünürəm ki, bu tərcümə yüksək mükafatlara layiqdi. İndiliksə, Günələ ədəbi fəaliyyətində, mütərcimlik işində yeni uğurlar arzulayır, ona bir daha təbriklərimi və təşəkkürlərimi çatdırıram.

Yazıcının bicliyi

(Elif Şəfəqin qalmaqallı «Baba və piç»

romanı haqqında qeydlər)

İstanbulda hər səfər mənimçün həm də Türkiyədə yeni nəşr olunan kitablarla tanışlıq baxımından önəmlidi. Budəfəki səfərimdə də İstiqlal caddəsindəki kitab mağazalarına baş çəkməyə bilmədim. Yeni, yayın evlərinin önəm verdiyi kitabların hansılar olduğunu dərhal sezmək mümkündür. Mağazaların girişində və vitrinlərində Elif Şəfəqin «Baba və piç» («Ata və bic») romanının təqdimatından hiss olunurdu ki, nəşirlər və satışı təşkil edənlər kitabın uğuruna əmindilər. Roman İstanbul və San-Fransiskoda baş verən hadisələrdən – müsəlman-türk Qazançı ailəsiylə erməni əsilli amerikalı Çakmakçı-yanların 90 illik ailə hekayələrindən bəhs edir. Müəllifin heç bir əsərini oxumasam da, haqqında elə bir məlumatım olmasa da, maraqlı bioqrafiyasıyla həm özü, həm də toxunduğu mövzu baxımından romanı məndə maraq oyatdı. Mənim o kitabı almağımdan heç iki gün keçməmişdi, artıq bütün Türkiyə Elif Şəfəqdən və onun həmin bu romanındakı «türklüyü aşağılayan» cümlələrdən danışmağa başladı. Ölkənin, demək olar ki, bütün qəzetləri bu günlərdə yazıçı Elif Şəfəqə qarşı keçiriləcək məhkəmə prosesindən yazırdı. Türkiyə Hüquqçular Sindikası tərəfindən yazıçıya qarşı qaldırılan iddia və

sentyabrın 20-də keçiriləcək məhkəmə prosesi barədə məlumatlar əsas xəbərlər sırasındaydı. Cəmi bir neçə gün öncə dünyaya övlad gətirən Elif Şəfəqin müsahibələri özünün, anasının və körpəsinin şəkilləriylə birgə qəzetlərin ön səhifələrində yer alırdı. Məhkəmə Türkiyə Cəza Qanununun 301-ci maddəsinə əsasən qaldırılan iddiaya baxaraq, müvafiq qərar çıxarmalı idi. Avropa Birliyinin tənqidinə tuş gələn və Türkiyə ictimaiyyətində diskussiyalara səbəb olan bu maddə ilə bir il əvvəl yazıçı Orxan Pamuk Avropa qəzetlərinə verdiyi müsahibədə «erməni soyqırımını» barədə söylədiyi fikirlərə görə mühakimə edilərək sonda bəraət almışdı. İndi isə həmin maddəylə Elif Şəfəq «Baba və piç» romanındakı surətlərdən birinin dilindən verilən fikirlərə görə mühakimə olunacaqdı. 301-ci maddəyə əsasən türklüyü, Cümhuriyyəti və Türkiyə Böyük Millət Məclisini aşağılayan fikirlərə görə 1 ildən 3 ilədək həbs cəzası nəzərdə tutulur. Bəzilərinin fikrincə, Elif Şəfəq üçün bu proses həm də yaxşı bir reklam vasitəsi oldu. Və mən qəzətdə bu mövzuya həsr edilmiş müxtəlif yazılarda tamam fərqli fikirlərlə tanış olurdum. Hətta ciddi qəbul etdiyim yazarların bəzilərinin bu romana qeyri-ciddi yanaşdığını da görürdüm. Türkiyənin nüfuzlu «Hürriyyət» qəzetinin baş redaktoru Ərtoğrul Özkök ironiyalı reaksiyasında romanı «mənasız söz yığının» kimi təqdim edir, müəllifi qəsdən əsərə bir-iki sensasiya doğuracaq cümlə artırmaqla məşhurlaşmağa çalışmaqda suçlayırdı.

Redaktorun qənaətinə görə, jurnalistlərdən, sənətçilərdən fərqli olaraq, Türkiyədə ədəbiyyatçıların məşhurluq qazanması çətin məsələdi. Buna görə də bəzi yazıçılar – indiki halda Elif Şəfəq – «soyqırım» barədə sensasion ifadələri əsərlərinə gətirməklə ictimai diqqəti özünə yönəltmək niyyəti güdürlər.

Bu mövzuda yayılan çeşidli informasiyaların içərisində Baş nazir Ərdoğanın da məhkəmədən bir gün öncə Elif Şəfəqə zəng etməsi xəbəri də gözümə dəydi. Əgər xəbər dəqiq idisə, bunu məhkəmənin hansı qərarı çıxaracağına dair bir işarə kimi də qəbul etmək olardı. Ərdoğanın zəngi təkcə şəxsi-mənəvi dəstək deyildi, həm də Baş nazirin yazıçıya və 301-ci maddəyə münasibətinin göstəricisiydi. Amma proseslə əlaqədar narahatlıq keçirənlər də çox idi. Məhkəmənin qərarının necə olacağı, müəllif barəsində həbs qərarı çıxarılmasının həm onun səhhətinə, həm də Türkiyənin söz azadlığı sahəsində imicinə zərbə vuracağını düşünüb nigaran olanlar vardı. İddiaçı – Türkiyə Hüquqçular Sindikatının tərəfdarları ilə polis arasında insidentsiz ötürməyən prosesdə yazıçını vəkili təmsil etdi və məhkəmə Elif Şəfəqə bəraət verdi. Lakin mövzu bundan sonra daha bir neçə gün Türkiyə cəmiyyəti və mətbuatının gündəmindən düşmədi. 301-ci maddə barədə Avropa Birliyinin tələbi ilə bağlı müzakirələrsə, yəqin ki, hələ uzun müddət siyasilərin və medianın diqqətində qalacaq.

Bütün bu hay-küyün fonunda, təbii ki, romanı hələ Türkiyədə ikən oxumağa başlamaqdan özümü saxlaya bilmədim və Bakıya qayıtdıqdan sonra elə ilk istirahət günlərini sərf edərək kitabı oxuyub başa çıxdım. İnsafən, roman oxunaqlıydı və əleyhdarlarının dediyi kimi, heç də «bəsit söz yığını» deyildi, oxuduqca, fəsildən-fəslə keçdikcə daha da maraq doğururdu. Bir tərəfdən həddən artıq canlı, diri söhbətlər, bir tərəfdən əsərin maraqlı, gözlənilməzliklərlə zəngin süjet xətti məndə yeni, peşəkar bir nasirin yaradıcılığı ilə tanış olduğuma əminlik yaradırdı. Orxan Pamukdan – əsərləri dünyanın bir çox dillərinə tərcümə olunan və adı Nobel mükafatına namizədlər sırasında çəkilən məşhur bir türk ədibindən sonra, ondan heç də geri qalmayacaq dərəcədə istedadlı, yeni bir yazıçını – Elif Şəfəqi tanımağıma görə, açığı, bir az da özümü məlum 301-ci maddəyə borclu sayırdım. Reklama, yoxsa antireklama xidmət etməsindən asılı olmayaraq, məhkəmə prosesi, həqiqətən, romanı diqqət mərkəzinə çəkmişdi. Türkiyə mətbuatının bir-birinə zidd, tamam fərqli qiymətləndirmələrinə baxmayaraq, sağçı, solçu, islamçı, yaxud millətçi mətbuatın nə deməsindən asılı olmayaraq, türk və dünya ədəbiyyatına yeni, çox istedadlı bir yazıçının gəlişi mənim üçün, həqiqətən, sevindirici bir hadisə oldu.

Müəllifə qarşı məhkəmə iddiasına səbəb olan cümlələri bir azdan sitat gətirəcəyəm. Amma əvvəlcədən bildirim ki, əsəri və müəllifi topa tutanların çoxunun heç romanı

əməlli-başlı oxumadıqlarına əminəm. Çünki romanda ermənilərin dilindən səslənən, türklərin, guya, ermənilərə qarşı soyqırımını törətmələri ilə bağlı cümlələrdən daha qəliz, daha mübahisəli məqamlar əsərin alt qatlarındadır və əslində, həmin məqamlar qabardılmaq, müzakirəyə çıxarılmmaq üçün «gəl-gəl» deyir. Qarışıq və eyhamlarla dolu alt qatlarda gizlənən xeyli məqamlar var ki, onlar yazıçının «erməni soyqırımını» barədə işlətdiyi cümlələrdən daha artıq dərəcədə «türklüyü aşağılayan fikirlər» şəklində yozula və yaxud da əksinə, ermənilərin bir millət halında təhqir olunması kimi qiymətləndirilə bilər. Əsərdə bu iki xalqın bir-birilə yanaşı yaşamasının yalnız fəlakət gətirəcəyi mənasında yozula biləcək məqamlar olduğu kimi, bu birgəyaşayışın qazandıracağı üstünlüklərə işarə vuran notlar da tapmaq mümkündür. Bir sözlə, roman geniş müzakirələrə, sonsuz mübahisələrə imkan verən məqamlarla doludur və belə mürəkkəb əsərin yalnız bir-iki cümləsindən yapışib, digər məqamları gözdən qaçırmaq, yaxud onların üstündən keçmək ən azı insafsızlıqdır.

Müəllif haqda qısa məlumat verməzdən öncə bunu bildirmək istəyirəm ki, bizim mətbuatda onun haqqında az yazılıb. Tofiq Abdinin Elif Şəfəqin yaradıcılığı ilə bağlı yazısını çıxsaq, yerdə, demək olar ki, ciddi bir şey qalmır. Elif Şəfəq 1971-ci ildə Strasburqda doğulub. Orta Doğu Texniki Universitetini bitirib. Siyasi elmlər sahəsində yazdığı doktorluq işi mükafata layiq görülüb. 1994-cü ildə ilk hekayələr kitabını nəşr etdirib. Sonrakı illərdə ona bir

sıra mükafatlar qazandıran beş roman yazıb. Bir müddətdən bəri ABŞ-da yaşayan Elif Şəfəq Arizona Universitetində çalışır. ABŞ və Avropanın ayrı-ayrı mətbuat orqanlarında yazıları dərc olunur. Kitabları müxtəlif dillərə tərcümə edilib. «Baba və piç» romanını ingiliscə yazıb. Roman müəllifin iştirakı ilə türkcəyə çevrilib, bu ilin martından bəri «Metis» çap evində davamlı nəşr edilməkdədi. Kitabın ingiliscəsi dünyanın tanınmış nəşriyyatlarından sayılan «Vikinq» yayın evində çap olunacaq.

Mən indi əsərin məzmunu, süjet xətti barədə danışmaq istəyirəm, amma onu da anlayıram ki, bu qısa təsvirdə çox sayda mübhəm məqamların yalnız az bir qismini nəzərə çatdırıram biləcəyəm.

«Göydən başına nə yağırsa yağsın, əsla küfr etməyəcəksən» – cümləsiylə başlayan roman Qazançı ailəsinin kiçik qızı Zəlihənin bətnindəki uşağı saldırmaq üçün ginekoloqa getməsinin təsviriylə açılır. Zəlihənin bətnindəki uşağın kimdən olmasını özündən savayı kimsə bilmir və oxucu üçün də əsərin ikinci yarısına qədər bu məqam qaranlıq qalır. Həkim masasında dərin stress keçirən, qulağına qeybdən səslər gələn Zəlihə uşağı saldırmaq fikrindən vaz keçir. Evə dönəndə isə niyyətini və eşitdiyi sözləri bacılarına çatdırır: «Sənin işlədiyən günahlara rəğmə, sənə rəğmə, pak olacaq bu çocuq. Hər kəsə örnək olacaq! Sırf bu ölkə deyil, Ortadoğu və

Balkanlar deyil, bütün dünya duyacaq övladının adını. Bu qız çocuğu kütlələri ardıyca aparacaq və insanlara barış və ədalət gətirəcək».

Zəlihənin babası Riza Səlim Qazançı ötən əsrin əvvəllərində – Cümhuriyyətin yeni qurulduğu dövəmdə bir iş adamı kimi vəziyyəti düzgün qiymətləndirərək, bayraq istehsalıyla məşğul olmağa başlayıb. İşində uğur qazanıb, kasıblığın daşını atıb, varlanıb. İlk evliliyindən Ləvənd adlı bir oğlu olub. Bir müddət sonra uşağın anası qəfil onları tərk edərək gedib. Bu barədə təfərrüatları heç kim bilmir və bu mövzuda danışmaq yasaqdı. Sonra Riza Səlim Salonikdən Türkiyəyə gələn bir ailənin qızıyla evlənib. Ondan uşağı olmayıb. Yeganə oğlu Ləvənd Qazançının üç qızdan – Banu, Cevriyə və Fəridədən sonra Mustafa adlı oğlu dünyaya gəlib. Qazançı ailəsində kişilər tez ölürlər. Ləvəndin atası Riza Səlim 60-a çatmamış dünyadan köçüb, Ləvənd özü 51 yaşında vəfat edib. Ailədəki başqa kişilər də müxtəlif səbəblərdən cavan yaşlarında dünyadan gediblər. Bu nəhs ənənə sonralar da davam edir. Qızların ərləri də eyni taleyi yaşayırlar. Buna görə də Mustafa dünyaya gələndən sonra Ləvənd Qazançı ikinci oğlunun olacağı ümidi ilə bir övladının da doğulmasını istəyir. Həmin uşaq – Zəlihə Ləvənd və Gülsüm Qazançıların dördüncü qızıdır. Ləvəndin ölümündən sonra Qazançı ailəsindəki qadınlar – dörd bacı, anaları Gülsüm və nənə dedikləri Riza Səlimin arvadı ailədəki tək kişini – Mustafanı bələdan qorumaq,

qəza-qədərdən yayındırmaq üçün onu Amerikaya təhsil almağa göndərirlər.

Zəlihənin ginekoloqa getdiyi günlərdə artıq qardaşı Mustafa bir neçə aydı ki, Amerikada – Arizonadadır. Elə həmin ərəfədə o, supermarketdə Rozayla rastlaşır. Roza erməni əsilli Barsam Çakmakçıyandan boşanıb və Armanuş adında bir qızı var. Bir il səkkiz ay sürən evlilikdən sonra qızıyla birgə San-Fransiskodan Arizonaya, təhsilini bitirməyə gəlib. Gəlini olduğu erməni ailəsindən narazıdı. Evə ayaq basdığı gündən Rozanı «odar» – yəni «qeyri-erməni» çağırıblar, onunla yola getməyiblər. Mustafanın türk olduğunu biləndə Rozanın qəlbində erməni ailəsindən qisas almaq hissi baş qaldırır – Çakmakçıyanlar üçün övladının bir türk ailəsində böyüməsindən faciəli nə ola bilər? Çakmakçıyan və İstanbuliyan ailələri 1915-ci il hadisələrindən sonra Amerikaya gəliblər. İstanbuliyan ailəsinin kiçik qızı Şuşanın Sərkis Çakmakçıyana ərə gedib. Armanuş onun nəvəsi, yəni oğlu Barsamın qızıdır. Rozanın türkə ərə getmək niyyətini eşidən erməni ailəsində matəm ovqatı hökm sürür:

– «... Barsam, Barsam, bir tanəcik övladın var, onu da türklər yetişdirəcək...

– O məsum qız gələcəkdə nə söyləyəcək arkadaşlarına? Atamın adı Barsam Çakmakçıyan, böyük dayımın ismi Tiqran İstanbuliyan, onun qardaşı Yervand İstanbuliyan,

mənim adım Armanuş Çakmakçıyan – bütün soyağacım Filanca Filançıyan. Bütün əqrəbalarını 1915-də qəssab türklərin əllərində kaybetmiş, soyqırırma uğramış bir sülalənin nəvəsiyəm, amma və lakin Mustafa adından bir türk tərəfindən böyüdüldüyüm üçün köklərimə xəyanət etməyi öyrəndim, soyqırırımı inkar etmək üzərə yetişdirildim...

– ... Söylə mənə, neçə türk ermənicə öyrənmiş? Hanı, varmı belə türklər? Nədən bizim analarımız onların dilini öyrənmiş, amma tərsi olmamış? Kimin kimə hökm etdiyi ortada deyilmi? Sən qalx, gəl Orta Asiyadan gir Anadolunun bağına, sonra bir də baxırsan, hər yerdədirlər. Orada yerləşən milyonlarca erməniyə nə oldu bəs? Assimilə edildilər! Əridilər! Yetim buraxıldılar! Sürüldülər! Mal-mülklərindən oldular! Sonra da unuduldular! Öz uşağını indi necə olur ki, bizim bu qədər az sayda, bu qədər kədərli olmamızın günahkarı olanların əlinə buraxırsan? Mesrop Maştos məzarında dönər...»

Yazıçıya qarşı qaldırılan iddiaya da məhz romandakı belə cümlə səbəb olub.

Amma 1915-ci il hadisələrinin bu iki ailənin taleyinə təsiri romanın bütün süjeti boyu müzakirə olunur. Belə fikirlər təkcə ermənilərin deyil, özlərini türk ziyalıları sayan «Kundera» kafesinə toplaşanların da dilindən səslənir: «Bir ovuc mədəni şəhərli əski qonşularımız üçün darıxırıq! İstanbul ermənilərini, rumlarını, yəhudilərini

itirib, onların yerinə Anadolu köylüləriylə qonşuluq etmək durumundayız. Hara gedəcəyimizi şaşırıdım. Bütün şəhəri ələ keçirdilər».

Sonrakı hadisələr 20 il sonra – bizim günlərdə,

2005-ci ildə cərəyan edir. Rozanın qızı Armanuş Çakmakçıyan 19 yaşındadır, ilin yarısını anası və atalığı Mustafayla birgə, tətillərini isə atasının və nənəsinin yanında, San-Fransiskoda keçirir. Zəlihənin qızı Asya Qazançı da həmin yaşdadır, anasının və xalalarının təzyiqlərinə baxmayaraq, azad ruhlu bir qızıdır, musiqiyə, fəlsəfəyə həvəs göstərir.

Armanuş internetdə – «Konstantinopol kafesi» adlandırdıqları saytda erməni dostlarıyla tez-tez soyqırımından, türklərə münasibətdən bəhs edən müzakirələrə qatılır. Nənəsinin İstanbulla, orada qoyub gəldiyi evləri ilə bağlı xatirələri, saytdakı söhbətlər onda İstanbula getmək həvəsi oyadır və Armanuş Türkiyəyə getməyi qərara alır. Nənəsinin İstanbuldakı evlərini taparaq, şəklini çəkib ona sürpriz etmək, türkləri yaxından tanımaq istəyir. Amma izin verməyəcəklərini bilib, anasını da, nənəsini də aldadır. Anasına San-Fransiskoya getdiyini, atasına və nənəsinə isə Arizonada olduğunu deyib, İstanbula – atalığı Mustafanın ailəsinə məktub yazır, onu qarşılamalarını xahiş edir.

Qazançı ailəsi onu qarşılamağa hazırlaşır. Ailənin yeganə kişi üzvünün – Amerikaya getdiyi 20 ildən bəri geri

qayıtmayan, yalnız bir dəfə anasıyla Almaniyada görüşən Mustafanın ögey qızını onlar lazımınca qarşılayırlar. Armanuş kim olduğunu, İstanbula niyə gəldiyini söyləyir. Asya və Armanuş Şuşanın evinin yerləşdiyi küçəni tapırlar. Amma ev çoxdan sökülüb, yaxında yaşayanlar bura yeni köçənlərdir. Keçmişə xatırlayacaq bir kimsə tapılmır. İstanbulu gəzirlər, Armanuş türklərlə ermənilər barədə, 1915-ci il hadisələri haqda söhbət edir. Asya internetdə Armanuşun dostlarıyla müzakirələrə qatılır. Erməni-türk münasibətləri ilə bağlı söhbətlər gedir. Və burada keçmişin hadisələrinə tədricən aydınlıq gətirilir. Qazançı ailəsinin böyük qızı Banu uzun illərdən bəri falçılıqla məşğuldur, ruhlarla, cinlərlə söhbət edir, keçmişdə baş verənlərdən hali olur. Armanuş onlara nənəsinin taleyindən, İstanbuldan sürgün olunmalarından, uşaqlıqdan min bir əziyyət çəkməsindən, yetimxanaya düşməsindən, dayılarının axtarışlarından sonra tapılıb Amerikaya aparılmasından söhbət açır. Banuda bu ailənin keçmişini öyrənmək, qıza ailələrinin keçmişinə dair bir az bilgi vermək istəyi oyanır.

Amma keçmişə bilmək Banunun özünə də ağırdır: elə həqiqətlər ortaya çıxır ki, dilə gətirmək mümkün olmur. Məsələn, Banu Zəlihənin 20 il hamıdan gizlətdiyi sirrə agah olur və sarsıntı keçirir. Məlum olur ki, Zəlihənin bir uşağı - Asya qardaşı Mustafadan imiş və Mustafanın 20 ildə bircə dəfə də geri dönməməsinin sirri də bundaymış.

Bu əsnada Armanuşun İstanbulla getdiyi anasına məlum olur. Rozanın birinci əri Barsam 20 ildən sonra ilk dəfə zəng edərək qızını axtarır – ona nənəsi Şuşanın ölüm xəbərini vermək istəyir. Bəlli olur ki, Armanuş İstanbulda - Mustafanın qohumları gildədi. Roza Mustafanı dilə tutur və onlar Armanuşun ardınca İstanbulla uçurlar.

Banu keçmişə güzgü tutmaqda davam edir. Ona əyan olur ki, Şuşanın atası Ohannes İstanbulluyan ötən əsrin əvvəlində İstanbulda yaşayan erməni ziyalısı-şairi imiş. Şeirlərindən biri qiyamçı erməni əsgərləri tərəfindən oxunduğuna görə ittiham olunaraq, həbsə atılıb. Onunla birgə yeznəsi Levon da həbs edilib və öldürülüb. Gənc Riza Səlim də Levonun yanında qazançı şagirdi kimi çalışmış. İstanbulluyanın ailəsi sürgün edilir. Yolda Şuşan xəstəliyə tutulur, onu çölün düzündə atıb gedirlər. Bir türk ailəsi uşağı tapıb sağaldır, sonra isə qızı yetimxanaya verirlər. Şuşan yetimxanada ikən artıq bir iş adamına çevrilmiş Riza Səlim onunla rastlaşır, qızı tanıyır. Şermin adı verilmiş Şuşanla evlənir, ondan doğulan oğlunun adını Levon qoymaq istəyir. Amma müsəlman uşağına xristian adı verməyin mümkün olmadığını ona bildirəndə oğlunu oxşar bir adla – Ləvənd çağırmağı qərara alır. Şuşanın – Şerminin qardaşı Yervand bir neçə ildən sonra gəlib bacısını tapır, o da ailəsini və uşağını ataraq, çıxıb Amerikaya gedir.

... Roza və Mustafa İstanbulla gəlirlər. Bir neçə gündən sonra Mustafa xəstələnib vəfat edir. Mustafanın, bəlkə, bacılarının ona zəhər verməsi üzündən öldüyünü də güman etmək olar. Hər halda, nəslin kişilərinə yazılan nəhs aqibət onu 41 yaşında yaxalayır və Zəlihə də elə onda – hələ meyit qəbiristanlığa aparılmamış Asyaya atasının kim olduğunu açıb deyir.

Romanın qısa məzmunu belədir. Amma yuxarıda qeyd etdiyim kimi heç şübhəsiz, müəllifin ideyasına, əsərin ümumi qayəsinə xidmət edən, romana daha fərqli çalarlar verən onlarla detal vardı ki, mən onlara toxunmadım. Əsas məqsədim əsərin ümumi məzmunu haqda müəyyən təsəvvür yaratmaq, roman barədə icmal xarakterli məlumat vermək idi.

Əsərdə Elif Şəfəq oxucunu sonu görünməyən bir labirintə salır. İstər-istəməz, bu suallar ətrafında baş sındırmalı olursan: Görəsən, müəllif Mustafa və Zəlihənin - bacı-qardaşın izdivacından doğulan bir uşağı ortaya çıxarmaqla nə demək istəyir? Bəlkə, yazıçı «Türk və erməni qanlarının qarışığından yalnız öz bacısına təcavüz edənlər doğular» fikrini irəli sürür? Yaxud, bəlkə, müəllif «erməni geninin nəhsliyi»nə, onun fəlakətlərə bəis olmasına diqqət yönəldir? Asya özü də suallar içində çabalayır: İndi o kimdir – erməni, yoxsa türk? Atasını həm də onun dayısıdır, anasını həm də bibisidir. Bəlkə, müəllif türklərlə ermənilərin həddindən artıq qaynayıb-

qarışmasına işarə vurur? Bəlkə, yazıçının məqsədi bu iki xalqın bir-birinə çox dərin və sıx tellərlə bağlandığını, indi kimin kim olduğunu, kimin hansı geni daşdığını bilməyin mümkünsüzlüyünü ifadə etmək istəyir? Bəs Zəlihənin qulağına gələn səsin dedikləri çin çıxacaqsa – Asya, həqiqətən, məşhur bir insan olub, dünyaya sülh gətirəcəksə, onun milli kimliyi hansı millətin adına yazılacaq? Riza Səlimin ikinci arvadının gəlin gələrkən özüylə Salonikdən gətirdiyi pişik barədə detalı burada xatırlamadan keçmək düzgün olmazdı. Bu, ağappaq, yastıburun, əsilli-nəsilli heyvan çöldə bir küçə pişiyi ilə cütləşir. Və sonralar bu pişiklərin balaları gah ağappaq, yastıburun, nəcib cinsli olur, gah da eynən küçə pişiyini xatırladır. Gah bir nəslin, gah da o birisinin genləri üstünlük təşkil edir. Ötən əsrin əvvəllindən bəri bu evin sakinləri olan həmin pişiklər 80 il ərzində öz genlərindən ayrı düşməzlərsə, nəsil xüsusiyyətlərini itirməzlərsə, insanlar öz köklərindən necə uzaqlaşa bilərlər? Bəs belə olan halda, Mustafanın, Zəlihənin, Asyanın genlərində hansı qanın üstün gəldiyini necə müəyyənləşdirməli, yaxşını-pisi hansı millətin ayağına yazmalı? Qazançı nəslinə mənsub kişilərin həyatdan tez getmələri, bəlkə, onların qanının, geninin qarışıq olması, fərqli dinlərin daşıyıcılarının nikahından yaranması və buna görə də ilahi lənətə tuş gəlməsi ilə əlaqədardır? Bəlkə, Elif Şəfəq öz romanında erməni-türk münasibətlərindəki problemlərin heç vaxt çözülməyəcəyinə, bu

münasibətlərdəki anlaşılmazlıqların əbədi bir müəmma kimi qalacağına eyham vurub? Yaxud əsrlər boyu qaynayıb-qarışmış bu iki xalqın gələcəyə baxmaq əvəzinə, keçmişə qayıtmasının, kimin günahkar, kimin məsum olduğunu aşkara çıxarmağa çalışmasının mənasızlığını vurğulamaq istəyib? Bu qarışıq suallara cavab axtarmaq, etiraf etməliyəm ki, həm üzücü, həm də çox maraqlı bir işdi.

Sonda müəllifin «Nəsillər öncə, 1915-də Şuşan yetim qalmasa, 2005-də Asya deyə bir bic olurmuydu?» cümləsi də müəmmalara son vermir. Əslində, müəllif bu cümləylə sadə bir fəndə əl atır, yazıçı bicliyi işlədir: bilərəkdən qəlizləşdirdiyi məqamları bu cümləylə üzdən malalamaqla, əsərin üst qatından yapışan oxuculara «mürəkkəb situasiyadan asan çıxış yolu» göstərir. Müəllifin romanı yazarkən avtobioqrafik detallarsız ötüşdüyünü düşünmək, yəqin ki, ən azı sadələşmə olardı. Bu baxımdan, fikrimcə, əsərdəki bic uşaq haqda bir qədər əvvəldə sitat gətirdiyim o sözlər də, güman ki, təsadüfən əsərə daxil edilməyib. Hətta ciddi bir ehtimal var ki, əsərdəki Asya obrazının prototipi elə müəllifin özünü və Elif Şəfəq bu mövzuya sonrakı əsərlərində də qayıdacaq.

Başqa bir tərəfdən, Türkiyədə qarışıq ailələr, qarışıq genlər məsələsi dünənin işi deyil, yüzilliklər ərzində kökləri çox dərinə işləmiş bir məsələdi. Məlumdur ki,

Osmanlı imperiyası zamanında devşirmə deyilən bir proses həyata keçirilib. Kəndlərdən, xüsusən də milli azlıqların, etniklərin içərisindən zəkası, fəhmi-fərasəti ilə fərqlənən 8–10 yaşlı uşaqları seçərək müsəlman ediblər, onlara yaxşı təhsil verərək, dövlət işlərində çalışmaq üçün uzun müddət hazırladırlar. Təbii ki, onların da nəsilləri zaman-zaman qarışıq genləri özləri ilə gələcək yüzillərə daşıyıblar. Nəticədə, XX yüzilin əvvəlindən bəri Türkiyə cəmiyyətində, Qazançı nəslində olduğutək kimin hansı xalqa mənsubluğunu dəqiq müəyyənləşdirmək müşkülə çevrilib. Təsadüfi deyil ki, Türkiyədə indinin özündə də bir çox tanınmış adamların, məşhur şəxslərin hansı soydan olması, qanında hansı xalqın genlərinin üstünlük təşkil etməsi, İstanbul ağzıyla desək, sıx-sıx dartışılan konulardandı. Elif Şəfəqin bir yazıçı kimi əsas blicliyi də erməni-türk problemlərindən, soyqırım məsələlərindən belə çox danışıldığı indiki vaxtda maraqlı diskussiyalara yol açan, süjet xətti çıxılmaz labirinti xatırladan bir roman ortaya qoymasındadı. Çox güman ki, Türkiyədə məlum 301-ci maddə və iddia-məhkəmə məsələsi ilə bağlı söhbətlər bitsə də, əsər barədə müzakirələr uzun zaman səngiməyəcək. Bu isə öz növbəsində, Elif Şəfəq və onun romanının hələ xeyli müddət gündəmdə, ictimai diqqət mərkəzində qalacağından xəbər verir. Nəzərə alsaq ki, romanın ingiliscə variantı bu yaxınlarda işıq üzü görəcək, onda erməni-türk münasibətlərini, soyqırımı dartışmalarını diqqətlə izləyən dünya mediasının istər-

istəməz bu əsərin müzakirəsinə də geniş yer ayıracağı gözləniləndi.

2006

Elifə mədhiyyə

İlk dəfə onun haqqında 2006-cı ildə «Yazıçının bicliyi» adlı yazı yazdım. Həmin ərəfədə Türkiyəyə səfərlərim zamanı mediada gənc yazar Elif Şəfəq, onun «Baba və bic» romanı barədə yayılan xəbərlərlə tez-tez rastlaşırdım. Türk-erməni münasibətlərindən bəhs edən romandakı personajların birinin dilindən səslənən ifadələrlə türklüyü aşağıladığına görə yazıçı xanıma Ana Yasanın 301-ci maddəsinə əsasən ittiham irəli sürülmüş, həbs təhlükəsi reallaşmışdı. O zaman bu qalmaqallı romanı alıb oxudum və dediyim məqaləni yazdım. Romanı və yazarı bəyənmişdim! Yazımda romanın alt qatlarındakı yazıçı eyhamlarını qabartmaqla diqqəti əsərdə ittihamlara rəvac verən ifadələrdən daha sərt məqamların olduğuna yönəltməyə çalışmışdım. O zaman türk qəzetlərində bu mövzuya toxunan köşə yazarlarından biri Elif Şəfəqə qarşı çıxan adamların çoxunun romanı heç oxumadıqlarını yazmışdı. Romanı bitirəndən sonra köşə yazarının bu müşahidəsinin dəqiq olduğunu düşünmüşdüm. Doğrudan da, romanın alt qatında elə eyhamlar yatırdı ki,

itthamlarını əsaslandırmağa çalışan və əsəri bir az diqqətlə oxuyan hər kəs çox məqamları qabarda bilərdi...

Xoşbəxtlikdən məhkəmə ittihamı ləğv elədi. Amma bu hay-küyün yazıçının populyarlaşmasında, oxucularının artmasında böyük rolu oldu. Nə gizlədim, mən də yazıçıyla, onun qalmaqallı kitabıyla elə o hay-küyün havasına tanış oldum və ona vuruldum.

Bir müddət sonra «Aşk» romanı işıq üzü gördü. O qalmaqalın sayəsində Elif Şəfəq imzası artıq xeyli məşhur idi. İndi «Aşk»ı oxumamaq, onun müəllifini tanımamaq hər bir ədəbiyyat maraqlısı üçün qəbahət sayıla bilərdi.

Haqqında yazmasam da, «Aşk»ı çox bəyəndim – ona görə də hər yerdə təbliğ eləyirdim. Türkiyədən alıb gətirdiyim kitabları gənc ədəbiyyat həvəskarlarına bağışladım, hədiyyəsiz qalanlara oxumağı məsləhət gördüm. Hətta müsahibələrimdə Orxan Pamukdan sonra Elif Şəfəqin də mütləq Nobel mükafatı alacağıyla bağlı əminliklə fikirlər söyləməkdən də çəkinmədim. Özü də bunu mənim intuisiyam yox, gənc yazarın əsəri, bitkin romanı, dopdolu, zəngin düşüncələr aləmi, obrazlı bədii dili dedizdirirdi.

Sonralar yazarın esselərinin toplandığı «Med-Cəzir», «Ferrarperəst» kitablarını, «İsgəndər» romanını da eyni həvəslə, böyük zövqlə oxudum. Bu mənada rahatlıqla deyə bilərəm ki, mən Elif Şəfəqə beş dəfə vurulmuşam. Sonuncu – altıncı vurğunluq isə bugünlərdə yazarın

esselərdən ibarət «Şəmspare» kitabını oxuyanda baş verdi...

Kitablarının əvvəlki nəşrlərinin ilk səhifəsində verilən standart bioqrafiyada «1971 Strasburq doğumlu» sözləri yazılırdı. Son kitablardakı bioqrafiyada isə tarix çıxarılıb. Görünür, nəşirlər yaşlandıqca xanımın yaşını bildirməməyi daha etik sayırlar. Amma lap elə olsun 42 yaş – 42 yaş yazar və xanım üçün nədir ki? İndi də gənc desək, yəqin ki, israrla qınayanlar çox az olar. Bununla belə, Elif Şəfəq artıq əsərləriylə, kitablarıylə müdrik və yetkin bir yazıçı olduğunu təsdiqləyib. Bu gün onun əsərləri təkcə Türkiyədə deyil, dünyanın bir çox ölkəsində məşhurdur. Anası diplomat olduğundan Elif Şəfəq uşaqlıq illərini müxtəlif ölkələrdə keçirib. Əsərlərini həm də ingiliscə yazır. İndi İstanbulda yaşayır. Qəzetlərdə köşə yazıları ilə çıxış edir. Son kitabında da elə bu köşə yazıları – esseləri cəmlənib. Ən adi həyat hadisəsinə, gündəlik mövzuya həsr olunmuş sıradan yazısında da Elif Şəfəqin yazıçı istedadını, hadisələrə fərqli yanaşma qabiliyyətini, zəngin mütaliəsini görüb duymamaq mümkün deyil. Müəllif bu kiçik esselərdə də diqqəti toxunduğu mövzulara çəkə, yaddaşlara yeridə və düşündürə bilir. Onun esseləri bu gün klaviaturaya hər döyəclədiyinə esse, köşə yazısı deyən bir çox müəlliflərə öyrənmək üçün məxəzdi! Məktəbdə!

Ən fərqli mövzularda - qürbətdəki türk ailəsinin dərđini danışan ilk essesindən qadın hüquqları, doğma şəhəri,

ana-övlad, ailə münasibətləri, tanınmış yazarların taleləri və yaradıcılığı, gənc yazarlara nəsihətinə qədər bütün yazılardakı dəqiq müşahidələr, obrazlar, zəngin dil, aydın və dolğun təhkiyə oxucunu heyran qoyur. İstər dediqodudan, pirat kitablardan, kitaba nifrət edənlərdən yazsın, istər yazıçılardan – Borxesdən, Qaveldən, iranlı şairə Fərrux Fərruxzaddan, istərsə də Londonda təsadüfən bir kafeyə girən göyərçini xilas etməyə çalışan müxtəlif xalqların nümayəndələrinin həyəcanından – hər yazıda fərqli yanaşma, özünəxas baxış, yüksək səviyyə! Kiçik bir essədə insanın imtina etmək, vaz keçə bilmək keyfiyyətinin sirrini aç və oxucunu buna inandır, ya da sevgidə şübhənin, tərəddüdün vacibliyindən danış və insanı düşünməyə vadar elə! Bu əsl istedad xas yüksək keyfiyyətdi, dəyərdi! Uşaqlarda yaradıcılığın məhv edilməsinin hələ orta məktəblərdə şagirdlərin çölə, həyəətə, göyə baxmaması üçün rənglənən pəncərə şüşələrindən başladığını iddia edəndə də, yaradıcılıqda uğur qazanmağın yalnız 17 faizinin qabiliyyət, istedad, qalanının zəhmət hesabına əldə olunması kimi mübahisəli fikirlər söyləyəndə də, istedadın yetişməsində, üzə çıxmasında normal mühitin, münbit şəraitin vacibliyindən danışanda da müəllifə haqq verir, insan gücünün, insan əzminin, insan ısrarının qüdrətinə bir daha əmin olursan.

Bu gün Elif Şəfəq təkə Türkiyədə yox, bütün türk dünyasında, islam aləmində minlərlə, onminlərlə gənc

qadın üçün örnək, nümunə, həyatda uğur qazanmaq üçün çox ciddi stimuldur. Bu uğurların böyük zəhmət, sistemli mütlaliə və yazıb yaratmaq ehtirasıyla əldə olunduğu şəksizdir. Əlbəttə, burada istedad və fitri yaradıcılıq qabiliyyəti deyilən bir önəmli şərt də var ki, 17 faizdən daha çoxdu və həm də olduqca vacibdir!..

Elif Şəfəq artıq dünyada özünü təsdiq mərhələsindədi – bütün maneələri aşmış ədəbiyyatda Nobel mükafatı almağa iddialı ikinci türkdür. Mən buna inanıram. Altı il əvvəl ilk kitabını oxuyanda da inanırdım. İndi lap çox inanıram. Kitabdakı çox bəyəndiyim yazılardan birinin adı «Şaşkınlığa mədhiyyə» idi. Bu yazının adını da elə ona uyğun-aşdırıram. Bu yazı həm də Elif Şəfəqə minnətdarlığımı – Azərbaycanın kütləvi informasiya vasitələri rəhbərlərinin «Azercell»in təşkilatçılığı ilə növbəti Antalya səfərində məni 30 nəfərdən çox redaktorun əlindən alıb öz aurasında saxladığına, fərqli düşüncələrə daldırdığına, dərin hisslər yaşatdığına görə... P.S. Səfərə görə isə «Azercell»ə minnətdarlığımı bildirirəm – bir neçə günlüyünə də olsa, yayın cırhacırında bizi gündəlik qayğıların əlindən aldığına, həmkarlarımızla yeni ünsiyyət, polemika qurmaq və beş gün hər səhər Ağ dənizdən Günəşin doğmasını müşahidə eləyə bilmək imkanı yaratdığına görə...

Mətbuat tarixinə böyük hərflərlə yazılacaq hadisə

(Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin iştirakı ilə Bakının Bibiheybət qəsəbəsində jurnalistlər üçün tikilmiş binanın 2013-cü il iyul ayının 22-də keçirilmiş açılış mərasimindəki çıxışın mətni)

– Hörmətli cənab Prezident, bu gün elə bir gündür ki, hissiz, həyəcansız, emosiyalardan uzaq danışmaq çətindir. Bəlkə, 138 il öncə mətbuatımızın banisi Həsən bəy Zərdabi «Əkinçi» qəzetinin ilk nüsxələrini alanda kövrəlmişdi, kövrək duyğular keçirmişdi, onun bir neçə həmfikrinin gözləri yaşarmışdı. Amma heç vaxt bütün mətbuatımızın tarixində belə bir hadisə olmayıb ki, bu qədər qələm adamı, onların yaxınları, doğmaları bu cür sevinc içərisində olsunlar. Bəlkə, bu gün burada əyləşən insanlar arasında elələri var ki, sevincdən kövrəlir, göz yaşlarını, qəhərini boğur, amma təkliyə çəkilən kimi öz minnətdarlıqlarını, alqış və dualarını bildirirlər. Bütün bu alqış və duaların tək ünvanı Sizsiniz, cənab Prezident! Bu xoş anları bəxş etdiyinizə, böyük ürəyinizə görə Sizə təşəkkürümüzü bildiririk.

Əlbəttə ki, bu həyəcanlı dəqiqələrdə biz Sizin atanızı, bizim – jurnalistlərin dostu, ümummilli lider Heydər Əliyevi xatırlamasaq, günah olar. Ümummilli lider

jurnalistlərin böyük dostu idi. 1998-ci ildə 100 ildən artıq Azərbaycanda mövcud olan senzuranı ləğv etdi və bundan sonra da məmur-mətbuat qarşıdurmasında həmişə mətbuatın tərəfində oldu. Mətbuatın inkişafı üçün bir neçə sərəncam imzaladı. Daha sonra bizimlə tez-tez görüşürdü və mənim yadımdadır ki, 2002-ci il iyulun 22-də aparıcı qəzet redaktorlarına üç saat yarımından artıq müsahibə verdi. Mənim Qarabağla bağlı sualıma təxminən 45 dəqiqə cavab verdi və özü də dedi ki, indiyədək heç kimə demədiyim məsələləri sizə açıram. Ürəyində Qarabağla bağlı ən dəruni fikirləri bizə bildirdi. Axşam da tədbirimizə qatıldı, yenə bir saatdan artıq bizimlə bir yerdə oldu. O günü heç zaman unutmuruk. Ondan sonrakı, əvvəlki görüşlərdə də həmişə mətbuata həssas münasibətinin şahidi olmuşuq.

Yadımdadır ki, mən 2001-ci ilin dekabr ayında çıxış edəndə bəzi jurnalistlərimizin mənzil probleminin olduğunu, Bakı şəhərində jurnalistlərin ev almasının bir xəyal olduğunu söyləmişdim. O vaxt tale və vaxt imkan vermədi, bir sıra xəyallar gerçəkləşmədi. Amma ümummilli lider Heydər Əliyevin qurduğu, möhkəm əsaslarını yaratdığı dövlətdə xəyalların gerçəkləşdirilməsi Sizə nəsib oldu.

Siz mətbuat sahəsində böyük ilklərə imza atdınız. 2005-ci ildə «Əməkdar jurnalist» adını bərpa etdiniz, Azərbaycanın çoxlu jurnalistinə fəxri adlar verdiniz.

2008-ci ildə Mətbuata Dövlət Dəstəyi Konsepsiyasını imzaladınız və daha sonra Kütləvi İnformasiya Vasitələrinə Dövlət Dəstəyi Fondunu yaratdınız. Siyasi baxışlarına, dünyagörüşlərinə heç bir fərq qoymadan bütün KİV-lərə eyni şəkildə, eyni qaydada dövlət tərəfindən şəffaf maliyyələşmə prosesi başladı. Hər il Fond tərəfindən yüzlərlə jurnalist müxtəlif mövzularda məqalələrinə görə mükafatlandırılır. 2010-cu ildə Siz Mətbuat Şurasının binasının açılışına gəldiniz, müstəqil mətbuat barəsində dərin fikirlərinizi bildirdiniz. Yenə Azərbaycan mətbuatı tarixində möhtəşəm, unudulmaz bir hadisə olan jurnalistlərin mənzil-məişət şəraitinin yaxşılaşdırılması barədə sərəncam imzaladınız. Bütün bunlarla Siz Azərbaycan mətbuat tarixinə öz adınızı böyük hərflərlə yazdınız!

Amma Sizin gördüyünüz böyük işlər, gerçəkləşdirdiyiniz xeyallar tək-cə mətbuatla bağlı deyil ki! Siz Azərbaycanı dəyişdiniz, qüdrətli bir dövlətə çevirdiniz!

Siz Bakımızın simasını dəyişdiniz, onu regionun iqtisadi, mədəni, siyasi paytaxtına çevirdiniz! İndi biz Bakıya gələn qonaqları gecə vaxtı gəmi ilə Xəzərdə gəzdirərkən onların paytaxtın işıqlarına, gözəlliyinə heyranlıqla baxmasından, gecə işığında dalğalanan bayrağımızı necə heyranlıqla seyr etməsindən zövq alırıq.

Siz Azərbaycanın regionlarını, bölgələrini dəyişdiniz! Əvvəllər Strasburqa gedirdik, orada mətbuatla bağlı

tədbirlərdə olurduq. İndi mətbuatla bağlı tədbirlərimizi Yevlaxda, Zərdabda, Gəncədə, Ağcabədidə, Lənkəranda keçiririk. Elə həmin yerlərdə də özümüzü Strasburqda olduğu kimi rahat hiss edirik. Bütün bu gerçəkləşdirdiyiniz xəyallara, bu dəyişən Azərbaycana görə Sizə böyük minnətdarlığımızı çatdırırıq.

İndi Sizin də, bizim də, xalqımızın da bir reallaşmayan arzusu, bir gerçəkləşməyən xəyalı var. O da torpaqlarımızın işğaldan azad olunması məsələsidir. Ötən ay Bakıda möhtəşəm hərbi parad keçirildi. Bu günlərdə isə Siz həmin hərbi paradla bağlı fikirlərinizi bildirdiniz. Ermənistan xalqına bu paradla bağlı fikirlərinizi bəyan etdiniz. Ondan daha əvvəl isə Siz 50 yaşınızı Ağcabədidə – laçınlı məcburi köçkünlərlə bir yerdə keçirmişdiniz. Bu, qüdrətli bir dövlətin başçısı tərəfindən böyük jest idi. Bu, torpağını itirmiş insanlarda böyük inam və güvən yaratmaq idi. Eyni zamanda həmin yerdən bir az aralıda düşməyə, istilacı dövlətə qarşı ünvanlanmış bir mesaj idi. Ad gününüzü keçirdiyiniz həmin torpaqlardan bir az o tərəfdə bizim işğal olunmuş torpaqlarımız, yolunu, cığırılarını ot basmış, sökülmüş evlərimiz, kəndlərimiz, şəhərlərimiz var. Bir az daha yuxarıda, şair Məmməd Arazın təbirincə desək, «uzaqdan bir ulduz topası kimi göy üzündə, yaxından bir qaya lampası kimi yer üstündə» olan Şuşa – Azərbaycan musiqisinin, mədəniyyətinin beşiyi olan bir şəhər var. Anar müəllimin ümummillə lider Heydər Əliyevlə bağlı xatirələrinin toplandığı

«Unudulmaz görüşlər» əsərində bir məqam var. 1970-ci illərdə Siz öz valideynlərinizlə birlikdə Şuşada olmusunuz, Şuşanı gəzmisiniz, Cıdır düzünü gəzmisiniz. İnanırıq ki, Sizin rəhbərliyinizlə, Sizin Ali Baş Komandanlığınızla Azərbaycan torpaqları işğaldan azad olunacaq, Azərbaycan bayrağı Şuşada dalğalanacaq və bir gün bizim yazarların, jurnalistlərin yazılarından nisgilli bir ah kimi keçən Cıdır düzünün həndəvərində Siz yaradıcı insanlar, jurnalistlər üçün bir yaradıcılıq evinin təməlini qoyacaqsınız. Biz buna inanırıq!

Bu inama əsas verən Sizin qurduğunuz, yaratdığınız qüdrətli Azərbaycandır, gördüyünüz böyük işlərdir, reallaşdırdığınız arzulardır, gerçəkləşdirdiyiniz xəyallardır. Bu yolda bütün Azərbaycan xalqı, bütün jurnalistlər ordusu Sizinlədir.

Bir daha gördüyünüz böyük işlərə, bu ağayana, təmkinli görünüşünüzün arxasında Vətən sevgisi ilə çırpınan ürəyinizə, bəxş etdiyiniz bu xoşbəxt anlara, bu savab və yaxşılıqlara görə Sizə bütün həmkarlarım adından dərin təşəkkürümü bildirirəm.

Allah Vətənimizi qorusun!

Allah Sizi qorusun!

Dostluğun böyük nümunəsi

*(Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevə
«Jurnalistlərin dostu» mükafatının təqdim olunması
münasibətilə keçirilən mərasimdəki çıxışın mətni)*

– Hörmətli cənab Prezident!

Sizə çox təşəkkür edirik ki, qısa müddətdən sonra, Mətbuat Günündə o görüşün həyəcanı ötməmiş yenidən bizimlə bir yerdəsiniz, yenidən Sizinlə gürüşürük. Qısa müddət ötməsinə baxmayaraq, həmin görüşdən sonra bir sıra mühüm hadisələr baş verdi. Birincisi, jurnalistlər yenə öz seçimlərini etdilər, Siz Azərbaycan jurnalistlərinin dostu elan olundunuz. Sonra Azərbaycanda böyük bir proses oldu – prezident seçkiləri keçirildi və Siz prezident seçkilərində parlaq qələbə qazandınız. Həm ikinci dəfə «Jurnalistlərin dostu» adını almağınız, həm də böyük səs çoxluğu ilə yenidən Azərbaycan Prezidenti seçilməyiniz münasibətilə Sizi təbrik edirəm.

Seçki ərəfəsində biz sadə insanlarla görüşürdük, onların Sizə münasibətini görürdük. Seçki günü müşahidə edirdik ki, insanlar necə sevinə-sevinə, bayrama gedirmişlər kimi seçki məntəqələrinə gəlirdilər. Bu sevgini, bu məhəbbəti

qazanmaq, əlbəttə, böyük şərəfdir. Siz bunu öz fəaliyyətinizlə qazanmışınız. Biz bundan qürur duyuruq.

Sizin mətbuatla bağlı fikirlərinizə hər zaman diqqət yetiririk. İndi də çox dəyərli fikirlər dediniz. Bundan öncə Sizin Bakıda keçirilən sonuncu Humanitar Forumda dediyiniz fikirlər həm Forum iştirakçıları, həm media tərəfindən çox rəğbətlə qarşılanmışdı. Bir balaca öz gileynizi bildirdiniz, medianın ancaq mənfi məsələləri daha çox qabartdığını vurğuladınız. Təəssüf ki, bəzi media orqanları ancaq kin-küdurət yaymaqla daha çox diqqət cəlb etmək, populyarlıq qazanmaq niyyəti güdürlər. Hətta belə olur ki, pis bir ənənə yaranır. Bizim gənc, yeni fəaliyyətə başlayan jurnalistlər bunu tanınmağın yolu kimi qəbul edirlər. Mənim yadımdadır, iki il öncə jurnalistika fakültəsinin tələbələri bir sayt açmışdılar. Həmin saytın ilk xəbərlərindən biri də yaşlı bir şairin ölümü barədə idi, özü də bu eksklüziv bir xəbər kimi verilmişdi və bir az da qürurla yazmışdılar ki, bu xəbəri ilk dəfə biz veririk. İndi aradan iki il keçib, o şair, Allaha şükür, sağ-salamatdır. Onda mən onları aradım və dedim ki, bəd xəbəri tez verməyə heç vaxt tələsməyin. İllah da ki, o bəd xəbər yalan ola. Amma bu, hesab edirəm ki, çox pis ənənədir. Artıq mətbuat insanları sanki xəstə salır, onların təzyiqini qaldırır. Bu barədə Sizin dediyiniz fikirlər çox aktualdır. Mən Forumda iştirak edən başqa ölkələrin nümayəndələrinin də bu məsələdən narahatçılığını gördüm. Arzu edirəm ki, bizim sənətimiz,

bizim peşəmiz ancaq xoş müjdələri yayan bir sənət kimi tanınsın, insanlarda mənfi hislər oyatmasın.

Sonra Mətbuat Şurası binasının açılışında Siz həm vətənpərvərliklə, həm də mətbuata xarici təsirlə bağlı fikirlər bildirdiniz, mediamızın xarici təsirdən uzaq olmasını arzuladınız. Biz bu barədə həmişə düşünürük. Biz bilirik ki, illərlə müstəqilliyin xiffətini çəkmiş, arzulamış bir ölkəni sağdan, soldan, şimaldan, cənubdan çoxlu istəməyənlərin, gözü götürməyən dövlətlərin olduğu bir vaxtda ölkənin müstəqilliyini qorumaq, saxlamaq, heç kimə əyilməmək, eyni zamanda onu inkişaf etdirmək, gözəlləşdirmək çox çətin, ağır bir prosesdir. Bu prosesdə, əlbəttə, xarici qüvvələrin marağı var ki, Azərbaycanda hansısa narazılıqlar, narahatlıqlar olsun. Əgər bizim hansısa mediamız bu niyyətlərin güdazına gedirsə, buna dəstək verirsə, özgə, bəzən düşmən dəyirmanına su tökürsə, əlbəttə ki, bu, bağlılanmazdır. Sizin bu narahatlığınızı başa düşürük və inanıram ki, bütün mediamız bu məsələdə Sizin fikirlərinizlə, dediyiniz vətənpərvərlik məqamları ilə həmrəy olacaq.

Mən bu görüş barədə dünən İstanbuldan beynəlxalq konfransdan gələrkən Atatürk hava limanında telefon zəngindən xəbər tutdum. Əvvəl bir az karıxdım, fikirləşdim ki, ya günləri qarışdırmışam, ya səhv eşitmişəm. Çünki bazar günündə belə bir görüşün

olmasını fikirləşmirdim. Amma dəqiqləşdirəndən sonra təsirləndim. Əlbəttə, təyyarədə də bu barədə düşündüm.

Əvvəla onu deyim ki, həmin beynəlxalq konfransda bir sıra ölkələrdən alimlər iştirak edirdilər. Onlar Bakıda keçirilmiş Beynəlxalq Humanitar Forumdan qayıtmışdılar. Onlar Azərbaycan, Bakı, Sizin haqqınızda çox ürəklə danışdılar. Bəziləri Forum çərçivəsində Naxçıvanda, Qəbələdə olmuşdular, çox heyranlıqla bu yerləri bəyəndiklərini bildirirdilər.

Mən təyyarədə dostluq barədə düşündüm, müdriklərin fikirlərini xatırladım ki, dostluq nədir, necə olmalıdır. Düşündüm ki, dostluq insanın gözləmədiyi çətin bir məqamda hayına yetmək, qeybdən var olan kimi onun hansısa bir problemini həll etməkdir. Bu mənada 7–8 il öncə Azərbaycan yazılı mətbuatı yenə bir çətinlik yaşayırdı. Onu da deyim ki, ilk dəfə 2001-ci ilin dekabrında yazılı mətbuat üçün çox ağır bir proses olanda ümummillə lider Heydər Əliyev o vaxt yazılı mətbuatı, qəzetləri məhv olmaqdan xilas etmişdi. Belə bir proses yeni medianın ortaya çıxması, qəzet satışında, reklam bazarında olan problemlərlə bağlı yarananda biz düşünürdük ki, bizim ömrümüzü həsr etdiyimiz və zövq aldığımız bu sənəti davam etdirə biləcəyikmi? Qəzetlər bağlanmaq təhlükəsində idi, qəzetlərin iqtisadi imkanları məhdud idi. Belə bir vaxtda böyük dost əli çiyinizə

qondu və fond yarandı. O fondun sayəsində biz rahat nəfəs alırıq və qəzetlərin fəaliyyətindən əmin oluruq.

Sonra biz fikirləşirdik ki, artıq vaxt keçir, əməkdaşlarımız, uzun illər mediada çalışan işçilərimiz yaşlaşırlar, bəzilərinin artıq övladları böyüyüb, kirayədə qalırlar. Belə bir vaxtda yenə bizim böyük dostumuzun əli köməyə çatır və Siz 156 jurnalisti mənzillə mükafatlandırırırsınız.

Bu gün də sonuncu belə bir təəccübümüz onda oldu ki, bazar günü – bu gün Azərbaycanda da, dünyada da çox siyasi xadimlər, dövlət adamları, tanınmış insanlar var ki, Sizinlə görüşməyin həsrətini çəkirlər, çox istəyirlər Sizinlə görüşsünlər - amma Siz istirahət günündə

ailənizə, doğmalarınıza ayıracağınız vaxtı bizə sərf edirsiniz. Mən hesab edirəm ki, bu da dostluğun böyük nümunəsidir. Biz Sizinlə dost olmaqdan qürur duyuruq. İndicə dediniz ki, Siz də dostluğa sadıqsınız. Elə bilirəm ki, Siz başqa dövlət başçıları, siyasət adamları üçün bir nümunəsiniz ki, media ilə, jurnalistlərlə belə dost olmaq olar.

Buna görə də Sizə hədsiz təşəkkürümü bildirirəm. Azərbaycan mətbuatına verdiyiniz dəyəərə və bizim jurnalistlərə bu cür ürək qızdırdığınıza görə çox minnətdaram, çox təşəkkür edirəm.

24 noyabr 2013

Gördüklərim

İranda bir həftə

«Yaxşı heyət»

Uşaqlıqdan İranda olmağı çox arzulayırdım. Nağıldastanlarımızdan yaddaşıma hopan Təbriz, Ərdəbil, Urmiya kimi doğma yerləri, şəhərləri görmək həsrəti məni tərk etmirdi. Amma nədənsə, 80-ci illərdə İrana gediş-gəliş imkanları yaranandan bu ölkəyə səfər etməyə tələsmədim. Özlüyümdə bunun səbəblərini 70-ci illərdə İranda baş verən dəyişikliklərlə izah edirdim. Bir neçə ay öncə İranın Azərbaycandakı səfirliyinin mətbuat xidmətinin rəhbəri Ağayi Sübhani redaktorların bir qrupunun İrana səfərini təşkil etmək niyyətində olduqlarını deyəndə ürəyimdə etiraz etmədim. Həm də bir az sonra səfərə birgə gedəcəyimiz həmkarlarımdan birinin «yaxşı sostavdı» deməyindən sonra fikrimi qətiləşdirdim. Şübhəsiz, bu amilin də səfərə həvəslə getməyimdə rolu oldu. Hər halda, həmkarımız Qənimət Zahidovun İran–Azərbaycan sərhədində başına gələn əhvalatlardan sonra bu ölkəyə bir jurnalist kimi təklildə getməyin problemləri olacağı ağla gəlirdi. Buna görə də belə bir «sostav» səfər üçün ən sərfəli variant idi. Beləliklə, mayın 15-də Binə hava limanından biz, Azərbaycanın bir qrup KİV rəhbəri «Azadlıq» qəzetinin redaktoru Gündüz Tahirli, «Yeni Müsavat» qəzetinin baş redaktoru Rauf Arifoğlu, «Yeni

Azərbaycan» qəzetinin baş redaktoru Alqış Həsənoğlu, «Turan» İnformasiya Agentliyinin direktoru Mehman Əliyev, «RUH» Jurnalistləri Müdafiə Komitəsinin sədri Əflatun Amaşov və bu sətirlərin müəllifi İrana yola düşdük. Hava limanında qələbəlik idi. Bizdən təxminən 1 saat sonra AXCP sədri Əbülfəz Elçibəy ABŞ-a getmək üçün İstanbula uçacaqdı. Hava limanında bizi yola salanların arasında Ağayi Sübhani də vardı. Proqram barədə soruşanda o, İsfahan və yaxud Kiş adasına səfər olacağını da qeyd etdi. Bizim «Təbrizə gedəcəyikmi» sualımıza isə Sübhani bir az zarafatla, bir az da ironiya ilə «Təbrizi neyləyirsiniz, onsuz da sizin olacaq, onda gedərsiz», – deyə cavab verdi.

Tehran hava limanında sərhədcilərdən aralanan kimi Azərbaycanın İrandakı səfiri Abbasəli Həsənovu gördük. Səfir bizim gəlişimizi həmin ərəfədə Bakıya səfərə gələn İran Xarici İşlər nazirinin müavini ilə söhbət zamanı təsadüfən bilibmiş (ümumiyyətlə, Azərbaycanın İrandakı səfiri barədə mətbuatda da müxtəlif rəylər olduğundan səfir və səfirliyimiz barədə bir qədər sonra ayrıca danışmaq fikrindəyəm). İran Xarici İşlər Nazirliyindən isə bizim mətbuat idarəsinin əməkdaşı Ağayi Şəfaqət qarşıladı. Səhərişi gün həmin idarənin daha bir əməkdaşı Vəcihə xanım da bizə qoşuldu, səfər boyu bizə bələdçilik və tərcüməçilik elədi.

Biz artıq hava limanından aralanıb qalacağımız «Lalə» otelinə çatanda axşamüstü idi (Tehranla Bakı arasında yarım saat fərq var). Bizi qarşılayanlar səhər tezdən görüşəcəyimizi deyib ayrıldılar. Şam yeməyindən sonra gec olmasına baxmayaraq, şəhərin mərkəzini gəzmək fikrinə düşdük. Taksiylə şəhəri gəzdikcə, deyəsən, Gündüz idi, köhnələn, bir az da toz basan binalara baxıb «hiss olunur ki, burda haçansa, nəşə olub», – deyirdi.

İran haqqında ilk real təsəvvürümüz elə taksiyə mindiyimiz, sürücü ilə təmas etdiyimiz anlardan başladı. Tehranda əhalinin, demək olar ki, yarıdan çoxu türkcə bilir və bizim üçün maşın tapıb «Park Milli»yə getmək istəyimizi başa salmaq problem olmadı. Parkda siqaret aldığımız cavan oğlan, sən demə, İran Biləsuvarından imiş. Bir neçə ay əvvələdək də öz kəndində yaşayıb. Aylıq əmək haqqını soruşanda, bizə «40 şirvan» deyə cavab verdi. Sən demə, o, əvvəllər sərhəddə bizim-ki-lərlə çox alver edibmiş, «salyarka» alıb-satıbmiş. «Şirvan»ı da çox yaxşı tanıyırmış.

Növbəti həmsöhbətlərimiz də taksi sürücüləri oldu. Milli parkdan geri qayıdarkən bizi otelə gətirən taksi sürücüsü ilə ilk təəssüratlarını bölüşən Mehman Əliyev «İnqilab İrani 50 il geri atdı. Sizə vətəndaş cəmiyyəti qurmaq lazımdır» söylədi. Bir az açıq-saçıq, bir az da işgüzar təsir bağışlayan sürücü «Baba, nə geri atdı, bizi bədbəxt elədi» söylədi və açıldı, nə açıldı. Qısa söhbətdə sürücüdən

öyrəndik ki, son vaxtlar rejimdə bir qədər yumşalmalar hiss olunur. 1994-cü ildə peyk antenalarını yığışdırmağa qərar versələr də, son vaxtlar gizli də olsa, əksəriyyət bu antenalardan istifadə edir. İndi təsadüfən hansısa bir məclisdə, evdə-eşikdə içib küçəyə çıxsan, daha şallaqlamazlar. Qadınlar maşında qabaqda otura bilər. Çadranı bir az aralamaq da olar (burda lap Soltan bəyin Əsgərin xalasına dediyi: «Bir az da, bir az da» sözləri yada düşür). Cəsarətli sürücü, sən demə, vaxtilə içib küçəyə çıxmağın üstündə 2 dəfə şallaqlanıbmış. Sonralar bu cür danışan adamlar tez-tez bizə həmsöhbət olurdu. Ancaq ilk dəfədən fərqli olaraq, biz artıq bu aqressivliyə heyrlənmirdik.

* * *

İlk rəsmi görüşümüz İran Turizm Nazirliyində oldu. Nazirliyin Beynəlxalq Əlaqələr İdarəsinin rəisi Ağayi İmami İran turizminin hazırkı vəziyyətindən danışdı. Məlum oldu ki, son illər İranda turizm inkişaf edib və inqilabdan sonra 1998-ci ildə ən yüksək həddə çatıb. Elə həmin il İrana ən çox turist də Azərbaycandan gəlib. Nazirliyin rəsmisi inandırmağa çalışırdı ki, İranda qiymətlər ucuzdu, İran turizm üçün sərfəli ölkədi. Və xüsusən məsafə yaxınlığı Azərbaycan turistləri üçün daha səmərəli imkanlar yaradır. Hiss olunurdu ki, nazirlik Azərbaycan mətbuatında məhz bu mövzunun işıqlandırılmasını arzu edir və İran–Azərbaycan arasında

turizmin genişlənməsində Azərbaycan mətbuatının dəstəyini istəyir. Bir müddət öncə Azərbaycan mətbuatında, o cümlədən «525-ci qəzet»də İran turist firmalarının Ermənistanla və xüsusən Qarabağa turist səfərləri təşkil etməsi barədə informasiyalar dərc olunmuşdu. Bu barədə Ağayi İmamidən soruşduqda o, Ermənistanla turist əlaqələrinin olduğunu danmadı. Amma Qarabağa rəsmi şəkildə hər hansı bir turist səfərinin olmasını təkzib etdi: «Bəlkə kimsə, hansısa iranlı öz şəxsi xətti ilə gedib, amma bu, hər hansı bir turist firmasının xəttiylə olmayıb».

* * *

Növbəti görüşümüz səfərimizin təşkilatçısı İran XİN-in Mətbuat və İctimai Əlaqələr İdarəsinin rəisi Ağayi Asifi ilə oldu. Elə buradaca, deyəsən, bizim səfərimizdə maraqlanacağımız mövzular təxminən aydınlaşdı. Rauf Arifoğlunun Doktor Çöhrəqani, Mahir Cavadov, 16 qəzetin bağlanması barədə sorğularında Ağayi Asifini əsəbiləşdirən məqamların olduğunu hiss etmək çətin deyildi. M.Cavadovun İranda bir tacir kimi yaşadığını, 16 qəzetin bağlanmasının qanuni məhkəmə yolu ilə baş verdiyini söyləyəndən sonra XİN rəsmisi bizim niyə məhz Çöhrəqaniyə bu cür diqqət yetirməyimizlə maraqlandı. Niyə məhz hər hansı kürd, bəluc ilə yox, İran türkü ilə maraqlanmağımızın hərleyib-fırlayıb adını irqçilik qoydu. Və bizi irqçilikdə ittiham etdi. Məlum oldu ki, İran

rəsmiləri də Çöhrəqanini yaxşı tanıyır və onun haqqında məlumatları var. Amma Ağayi Asifi bizim Təbrizə getməyimizdə heç bir problem olmadığını söylədi. Beləliklə, proqramımızda İsfahana səfər Təbrizlə əvəz olundu.

Bazar məsələsi

Sonra biz İran parlamentində azərbaycanlı millət vəkilləri – parlamentin Rəyasət Heyətinin üzvü, Ticarət və Sənaye Komissiyasının sədri Ağayi Haşimi və Ərdəbildən olan millət vəkili, İran–Azərbaycan Parlamentlərarası Dostluq Komissiyasının sədri Əhəd Qəzayi ilə görüşdük.

Söhbətimiz yenə də Azərbaycan türklərinin öz dilində təhsil almaq, qəzet, jurnal çap etdirmək, televiziya verilişləri açmaq və nəhayət, Çöhrəqani kimi məsələlərə yön alırdı. Və bütün söhbətlər zamanı da bizi inandıрмаğa çalışırdılar ki, bu məsələlərdə heç bir problem yoxdur.

Çöhrəqani isə hansısa bir siyasi məhbus yox, qaçaqmalçılıq üstə yaxalanan adi vətəndaşdır. Əhəd Qəzayi Çöhrəqaninin parlament seçkilərində deputat seçilmək üçün milli məsələni qabartdığını söyləyirdi. Və qeyd edirdi ki, seçkilərdə səs qazanmaq üçün başqa cür populist çıxışlar edən deputatlar da olub. Sən demə, seçkilərdə Qəzayinin rəqibi olan bir şəxs deyirmiş: «Siz mənə deputat seçin, mən Bakını alıb İrana qatacağam». Qəzayi öz alternativinin də, Çöhrəqaninin də parlamento düşməməsini onların populist, qeyri-real çıxışlarını xalqın

dəstəkləməməsi ilə izah etməyə çalışırdı. Ağayi Haşimi isə Tehranda, ümumən, İranda Azərbaycan türklərinin çox yaxşı yaşadığını, bütün Tehran bazarlarının azərbaycanlıların əlində olduğunu söyləyərək, heç bir milli ayrı-seçkiliyin olmadığını sübut etmək istəyirdi. Deyəsən, söhbətin bu yerində Əflatunun əsəbləri davam gətirmədi. Və sual verərkən: «Nə olsun, Moskvanın da bütün bazarları azərbaycanlıların əlindədi. Söhbət öz dilində təhsil almaqdan, yazıb-oxumaqdan gedir» dedi. Təxminən bu tipli mükəllimlərdən sonra parlamentin iclas zalında olduq və parlamentin binasında ağalarla birgə şəkil çəkdirdik.

Səfərimiz başa çatan gün Vəcihə xanım hərəmizə bir bükülü verərək Haşiminin hədiyyələri olduğunu söyləyəcəkdi. Hədiyyələr dini təsvir olan tablodan, püstə və təsbehdən ibarət idi. Deyəsən, elə bu görüşdən sonra Alqış söylədi ki, bu sual və cavablarda heç birimiz səmimi deyilik. Biz nəyi soruşmaq istədiyimizi bilə-bilə mətləbi gizlətməyə çalışır, onlar da nəyə cavab verməli olduqlarını başa düşsələr də, sualdan yayınırlar.

Viza olsun-olmasın?

İranda Kooperasiya naziri Murtuza Hacı İran–Azərbaycan müştərək komissiyasının sədridir. Nazirlə söhbətimiz, əsasən, arabir xırda sualları nəzərə almasaq (nazir qəzetlərin bağlanması ilə razı olmadığını söylədi. İranın ABŞ və İsraildən fərqli olaraq, Azərbaycanın ərazi

bütövlüyünə səs verməsinin Azərbaycan mətbuatında yetərinə təbliğ olunmadığını qeyd etdi), iqtisadi əlaqələrin inkişafı üzərində quruldu. İqtisadi əlaqələrə nümunə kimi, nazir Azərbaycanda İranla müştərək şəkər çuğunduru istehsalını, xeyli torpaq sahəsinin birlikdə becərilməsini, Təbriz Tibb Universiteti tərəfindən Bakıda klinika açılacağını, Sabirabadda, Neftçalada, Giləzidə orta quşçuluq və balıqçılıq şirkətlərinin yaradılmasını qeyd etdi. Nazir bildirdi ki, Azərbaycan prezidentinin İrana rəsmi səfəri zamanı təxminən 10-dan artıq müqavilənin imzalanacağı nəzərdə tutulub. Bunlar sərhəd ticarəti, gəmiçilik, avtomobil və hava daşımaları, ticarət, gömrük, təhsil və idman sahələrində əməkdaşlığı nəzərdə tutur. Nazir ümid etdiyini bildirdi ki, bu layihələr imzalanacaq. İran–Azərbaycan arasındakı viza rejiminin bu əlaqələrə mane olmayacağı barədə suala cavab verərkən nazir bildirdi ki, İran dövləti viza rejiminin ləğv edilməsi barədə təklif verməyə hazırlaşır. Və arzu edirlər ki, bu təklif Azərbaycan Respublikası tərəfindən də anlayışla qarşılasın. Ümumiyyətlə, İran–Azərbaycan arasında viza rejiminin yumşaldılmasını təkcə İran rəsmiləri yox, sadə adamlar da arzu edirlər. Xüsusən Təbrizdə də görüşdüyümüz insanlar viza rejiminin yumşaldılmasının gediş-gəlişə, qarşılıqlı münasibətlərin yaranmasına böyük təsir edəcəyini düşünürlər. Fikrimcə, bu məsələ barədə Azərbaycan tərəfi də düşünməlidir. Hər halda, gediş-gəlişin asan olması insanlar arasında

mehribançılığın, anlayışın yaranmasına, bir-birimizi yaxından tanımağımıza müsbət təsir edərdi.

KİV

Tehranda nəşr olunan «Keyhan» qəzetinin 50-dən çox yaşı var. Təxminən 250 min tirajla çıxır. İngilis, ərəb dillərində də gündəlik nəşr olunur. Müxtəlif mövzulardan bəhs edən 10-a yaxın əlavəsi var. «Keyhan»ın baş redaktoru Hüseyn Şəriətmədaridir. Özü haqqında bir məlumat verməsə də, müavini Möhsün Niya bildirdi ki, baş redaktorun cavanlıq və gənclik dövrü şah zindanlarında keçib. İran İslam Respublikası uğrunda tanınmış mübarizlərdən biridir. Söhbətimiz zamanı ölkədə 16 qəzetin bağlanması ilə bağlı suallardan yayınan baş redaktor bu barədə «azadlığın bir həddi olmalıdır, qeyd-şərtsiz azadlıq diktaturaya gətirib çıxarır» kimi fikirlər söylədi. Şəriətmədari qeyd etdi ki, İranda qəbul olunan yeni mətbuat qanunu çox demokratikdir. Bu qanuna görə nə prezidentin, nə də digər vəzifəli şəxsin mətbuata təsir göstərmək hüququ yoxdur. Hətta belə bir bənd var ki, hansısa vəzifəli şəxs mətbuata təzyiq etməyə cəhd göstərsə, onu vəzifədən çıxarmaq təhlükəsi gözləyir (sonrakı gün qonağı olduğumuz «İrna» agentliyində əməkdaşlardan biri 16 qəzetin bağlanması barədə Şəriətmədarinin münasibətini öyrəndiyimizi biləndə ironiya ilə «əsl adamından soruşmusunuz» söylədi. Hiss olunurdu ki, o, Şəriətmədarinin qəzetlərin bağlanması

tərəfdarı olduğuna işarə vurur). «Keyhan»ın mülkiyyəti və mətbəəsi şah zamanında senator olan Mesbahzadənin pulu ilə alınıb. İnqilabdan sonra bu mülkiyyət milliləşdirilib. İndi «Keyhan» qəzetinin baş redaktoru ali dini rəhbər tərəfindən təyin edilir. «Keyhan»ın ofisini və mətbəəsini gəzdik. Xüsusən çap maşınının köhnə – 1968-ci il buraxılışı olduğu diqqətimizdən yayınmadı.

«İrna» agentliyində direktor Verdi Nijat, ictimaiyyətlə əlaqələr idarəsinin müdiri Ağayi Sübhani ilə söhbətlərimiz oldu. «İrna» 70 ildir fəaliyyət göstərir. 30 ölkədə nümayəndəliyi, 60 ölkədə müxbiri var. «İrna» korlar üçün xüsusi qəzet də çap edir. Hətta «Frans Press»in keçən ay İranda olan müdiri bu qəzeti görərək heyrətlənib və indiyədək belə qəzet görmədiyini bildirib. İslahatçılar tərəfdarı olan «İrna»çılar qeyd etdilər ki, Xatəminin prezidentliyi dövründə qəzetlərin sayı və gündəlik tirajı artıb. İndi bir gündə qəzetlərin ümumi tirajı 3 milyon nüsxəyə çatır. «İrna»nın sahibi olduğu qəzetlərdən biri də «İran»dır. Gündəlik 300 min tirajla çap olunur. Bizimlə söhbətində «İran»ın baş redaktoru Ziyayi öz müavinlərinin Azərbaycan türkləri olduğunu söylədi və onları bizə təqdim etdi. Onun bizimlə görüşdə iştirak edən müavinlərindən birinin, «İrana cavan» aylıq jurnalının redaktorunun soyadı (Qarabaği) diqqətimizi cəlb etdi. Maraqlanarkən məlum oldu ki, onun ulu babaları Qarabağdan gəlmədir. Sırf professional suallardan sonra redaktor müavinlərindən soruşduq:

«Haçansa heç ürəyinizdən azəri türkcəsində qəzet çıxarmaq, onun redaktoru olmaq keçibmi?» Yalan-gerçək, müavinlər və baş redaktor belə bir fikirdə olduqlarını, yaxın vaxtlarda bunu reallaşdıracaqlarını söylədilər.

İran milli radio-televiziya idarəsinin 60 yaşı var, ilk televiziya verilişi 1958-ci ildə efirə gedib. Bu idarənin də başçısını ali dini rəhbər təyin edir. İdarənin Yaxın Şərq, Qafqaz, Orta Asiya ölkələri bölməsinin rəisi Şərifzadənin verdiyi məlumata görə, vaxtilə Azərbaycan televiziyasında efirə gedən 1 saatlıq İran verilişləri «Qafqazın 17 şəhəri» sənədli filminin nümayişindən sonra dayandırılıb. Şərifzadə qeyd etdi ki, bu yaxınlarda Bakıda olarkən Azərbaycan televiziyasının rəhbərliyi ilə danışıqlar aparıb və inanır ki, bu verilişlər bərpa ediləcək. İran milli televiziyasında Azərbaycan redaksiyası da mövcuddur. Bu redaksiya hər gün Azərbaycan dilində saatyarımlıq efirə çıxır. Verilişləri mədəniyyət xəbərlərindən, telefilmlərdən ibarət olur. Bu verilişlər peyklə yayılır və Azərbaycan Respublikası üçün nəzərdə tutulub. Azərbaycanın sərhəd zonalarında yaşayan vətəndaşları bu verilişə baxa bilirlər. Təəssüf ki, İranda bu verilişlərə baxmaq mümkün deyil. Nəzərə alsaq ki, İran Azərbaycanında əhalinin öz dilində bu tipli verilişlərə baxmağa nə qədər ehtiyacı var, bu verilişlərin nədən İranda yayınlanmaması sual doğurur.

Təbriz və «Varlıq»

Təyyarəmiz təxminən 1 saat gecikdi. Deməli, proqram üzrə Təbriz səfərinə ayrılan vaxtımız bir saat azaldı. Amma hər halda Təbrizi görmək bizim üçün ifadə edə bilmədiyimiz duyğular demək idi. Təbrizdə bizi Turizm Nazirliyinin əməkdaşları Qasım Tusi və Ağayi Sabiti qarşıladılar. Birbaşa Təbriz bazarına gəldik. Sonra Məşrutə inqilabı muzeyinə baş çəkdik. Təbrizdə bizi qarşılayan ağaların həddindən artıq «diqqətcilliyi» və «qayğısı» bu doğma şəhərdə bir az asudə dolanmaq imkanını əlimizdən alırdı. Nahar yeməyini şəhərdən təxminən 20 km aralıda bir yeməxanada yedik. Ağalar bizim suallarımızdan, xüsusən dil, təhsil, milli mədəniyyətlə, Çöhrəqani ilə bağlı sorğulardan yayınırdılar.

İrandakı turizm şirkətlərinin Qarabağa turist səfərləri təşkil etməsiylə maraqlanarkən məlum oldu ki, 10–15 gün öncə Bakıda İran sərgisi günlərində iştirak edərkən bir jurnalist qız bu barədə Qasım Tusidən «BBC» radiosu üçün müsahibə götürüb. Bir balaca çək-çevirdən sonra həmin jurnalistin «525»çi İlhamə Qasımlı (yenə də İlhamə!) olduğunu öyrəndim. Sən demə, artıq İlhamə bu suala cavab alıbmış.

Ağalarla söhbətimiz heç tutmurdu və bir-birindən ayrı düşən xalqı birləşdirə biləcək məqamları tapmaq istəyimiz

də ağaların timsalında puça çıxırdı. Hiss olunurdu ki, onlar bizim səfərimizin tez başa çatmasını arzulayırlar. Buna görə də ortaya bir sulu qəlyan söhbəti saldım. Bakıda belə bir qəlyanxana açsalar yaxşı biznes edə biləcəklərini söylədim. Bir az da dərinə gedib qəlyanın millətimizi birləşdirəcək amil olduğunu dedim. Bilmədim ironiyamı başa düşdülər, ya yox, «çıxışımın» nəticəsi o oldu ki, bizi Təbriz ətrafındakı qəlyanxanaya gətirdilər. Sonra Ərk qalasında, Göy məsciddə olduq, Şəhriyarın ev-muzeyinə baş çəkdik. Şairlər məzaristanında Şəhriyarın, Qətran Təbrizinin qəbirlərini ziyarət etdik. Şəhriyarın ev-muzeyində məşhur Xoşginab kəndinin xırda bir maketi var. O maketə baxdıqca «Heydər babaya salam»ın bəndləri yada düşür. Şəhriyarın maqnitofondan süzülən kədərli səsi adamda kövrək duyğular oyadırdı.

Ev-muzeyindən çıxarkən təxminən 10 yaşlı Əli adlı bir uşaqdan Şəhriyarın kim olduğunu soruşdum. Bir az utandı, cavab vermədi. Sonra güclə «şair» sözünü qopara bildim. Bir qədər mehribançılıqdan sonra məlum oldu ki, Əli ustaddan şeir də əzbər bilirmiş:

Heydərbaba, dünya yalan dünyadı,

Süleymandan, Nuhdan qalan dünyadı.

Oğul doğub dərdə salan dünyadı.

Bu arada yağış çisəkləməyə başlamışdı. Sonra isə getdikcə gücləndi. Bilmirəm nədən idi, Təbrizi tərk edincə, daha sonra Tehranda Cavad Heyətlə görüş zamanı da Şəhriyarın bu sonuncu misrası məndən əl çəkmədi. Axşam Təbriz ətrafındakı Şah gölü deyilən, təbrizlilərin sevimli əyləncə yerində də, müxtəlif adamlarla qısa söhbətlərdə də o misra tez-tez qulağımda səslənirdi. Həmsöhbətlərimin ana dilində oxumaq istəməsi və bunu çılğınlıqla bildirdiyi anlarda da o misra məni tərk etmirdi. Bu adamların nə qədər zəif və gücsüz olduğu hiss edilir, 30 milyonluq xalqın nədən öz dilində yazıb-oxumaq imkanı olmadığı kədər doğururdu. Təbrizdə qaldığımız oteldən səhər yeddinin yarısı çıxmalı idik. 5–10 dəqiqə imkan tapıb oteldən aralandım. Yenə də dünənki kimi yağış başladı. Təbrizin doğmalığı təkcə insanların danışıqları dildə deyildi. Bu şəhər həm də daşı, tikilisi ilə, alçaq binaları ilə, uzaqda görünən dağları ilə Azərbaycanımızın bir hissəsi idi. O anlarda keçirdiyim duyğular, boğazıma dirənən qəhər, bir də Tehranda «Varlıq» dərgisində, Cavad Heyətin hüsurunda təkrarlanacaqdı.

Proqramda olmamasına baxmayaraq, biz Cavad Heyətlə görüşdük. 80 yaşlı savadlı, sanballı və qocaman insan bizimlə tanış oldu. Gündüzün M.Ə.Sabirin nəvəsi olduğunu biləndə onu bərk-bərk qucaqladı və söhbət boyu Sabirdən tez-tez misallar çəkdi: «Hop-hop» hamımızın ana kitabıdır. Hər bir Azərbaycan türkünün evində «Hop-

Hop» tapmaq mümkündür». C.Heyətlə görüşdüyümüz ərəfədə ziyalılar toplaşmışdılar. Onlar Azərbaycan türkcəsinin orfoqrafiyası ilə bağlı problemləri müzakirə etməli idilər. «Varlıq» dərgisi 20 ilə yaxındır ki, nəşr edilir. Cəmi 2 min tirajı var. İranın Mədəniyyət Nazirliyi dərgi üçün kağızı nisbətən ucuz qiymətə tapır.

Dərginin qalan xərcini isə Cavad Heyət ödəyir. Bu yaxınlarda «525»də Cavad Heyət haqqında dərc edilən geniş məqaləni xatırlatdım. Xəbəri varmış. Məqalənin müəllifinə, keçmiş xəstəsinə salam göndərdi və qeyd etdi ki, Azərbaycandan müalicə üçün onun yanına tez-tez gəlirlər. Azərbaycanda səhiyyənin acınacaqlı vəziyyətindən də danışmağı unutmadı. Vaxtilə Azərbaycanda məşhur ürək cərrahlarının olduğunu xatırlayaraq indiki vəziyyətin bədbin olduğunu dedi. Çöhrəqaninin siyasət adamı olmadığını söylədi. Onun emosionallığını önə çəkdi. Bizimlə birgə Cavad Heyətlə görüşə gedən, azəri türkü olmasına baxmayaraq, ana dilində danışığında xeyli qüsurlar olan Vəcihə xanıma da «Varlıq» dərgisinin son sayını hədiyyə etdi. Sən demə, xanımın Tehranda belə bir dərginin nəşrindən xəbəri yoxmuş. Söz verdi ki, bu gündən sonra «Varlıq»ın hər sayını oxuyacaq, türkcə nitqinin saflığına çalışacaq. Ümumiyyətlə, 30 milyonluq Azərbaycan türkünün yaşadığı bir ölkədə türkcə bir dərginin 2 min tirajla çıxması böyük faciədir. «Sizi necə şeir yazmağa

öyrədiblərsə, bizimkilər də o cür bazar-ticarət xəstəsidir»,
– dedi Cavad Heyət.

Son görüşlər

Biz İranın paytaxtında olarkən siyasətlə maraqlanan adamları düşündürən əsas məsələ Tehrandan seçilən millət vəkillərinin hələ də elan olunmaması idi.

Səfərimizin son günlərində siyahını elan etdilər və bu siyahı üzrə parlamentə düşən şəxslərdən biri də Tehran Universitetinin professoru İlahə Qulayi oldu. Qısa görüşümüzdə islahatlar tərəfdarı olan bu xanımdan gələcəkdə İranda yaşayan xalqların mədəni hüquqlarının genişlənməsi barədə soruşduq. Xanım qeyd etdi ki, Konstitusiyada nəzərdə tutulan məsələlərin həyata keçməsi reallaşmalıdır. Konstitusiyanın 15-ci, 19-cu maddəsinin daha yaxşı işləməsinə cəhd göstərilməlidir.

Sonuncu rəsmi görüşümüz İranın Tikinti və Şəhərsalma naziri Əli Əbdüləlizadə ilə oldu. Vaxtilə Təbrizin valisi, Şərqi Azərbaycanın ostandarı olan Əbdüləlizadə qeyd etdi ki, İranda 4 azərbaycanlı nazir var. Əbdüləlizadə Azərbaycanda çox olub. Nazir ustad Şəhriyardan danışdı. Rəşid Behbudovun nəğmələri ilə böyüdüyünü qeyd etdi.

Səfir

İranın Azərbaycandakı səfiri Abbasəli Həsənov bizim bir neçə görüşümüzdə iştirak etdi. Sualların bəzən kəskinliyinə baxmayaraq, səfir təmkinini itirmirdi. Bir il

yeddi aydır ki, fəaliyyət göstərən səfirin fikrincə, İran–Azərbaycan münasibətlərində bir problem mövcud olub: o da işləməmək, yersiz şayiələrə, söz-söhbətlərə baş qoşmaq. Səfirin fikrincə, artıq 1 gün də gecikmək olmaz. Bu ölkələr bir-birinə dayaq durmalı, bir-biri ilə əlaqələri genişləndirməlidir. Səfirin təşəbbüskarlığı hər yerdə özünü büruzə verirdi: səfirliyin binasından tutmuş əməkdaşların maşınına, xırda texniki avadanlıqlara qədər. Hər halda, əvvəlki vaxta nisbətən səfirlikdə dəyişikliyin olduğunu çoxları deyirdi.

«Qalatasaray»ın oyununa səfirlikdə baxdıq. Çünki oteldə «TRT»yə baxmaq imkanı yoxuydu. Səfərin sonunda isə səfirlə iki saatlıq söhbətimiz oldu. Mətbuatda onunla bağlı səslənən müxtəlif faktlara Abbasəli müəllim sakit, emosiyasız cavab verirdi. Həmkarlarımdan bəziləri səfiri iqtisadi məsələlərə üstünlük verməkdə qınayırdı. Səfir isə Azərbaycan–İran münasibətlərində iqtisadi əlaqələrin həyati əhəmiyyətini qeyd edir, faktlarla əsaslandırmağa çalışırdı. Səfirin sözlərinə görə, Bakı İcra Hakimiyyəti tərəfindən şəhərdaxili və şəhərlərarası avtobusların İrandan alınması xeyli sərfəli və ucuz başa gələcək. İranla müştərək müəssisələrdə xeyli Azərbaycan vətəndaşı çalışır. İranda tibbi xidmət çox ucuzdur və s.

Səhərisi gün Abbasəli müəllim hava limanına da gəldi. Bizi sərhəd məntəqəsinədək yola saldı.

Binə hava limanı isə yenə qələbəlik idi. Bu dəfə ABŞ-a getmək üçün İsa Qəmbər İstanbula uçurdu.

Evə çatanda isə Az.TV ABŞ səfiri Eskuderonun Azərbaycan prezidentiylə görüşünü verirdi. Miting və MSK barədə qısa söhbətdən sonra cənab səfir kommersiya məsələlərinə keçdi və bir neçə iqtisadi məsələni prezidentin diqqətinə çatdırdı. Yadıma Abbasəli müəllim düşdü...

2000

Moskva – köhnə və təzə tanış

Rusiyanın nüfuzlu «RIA-Novosti» xəbər agentliyinin dəvəti ilə bir qrup azərbaycanlı jurnalistin Moskvaya səfəri nəzərdə tutulmuşdu. Azərbaycan prezidentinin Rusiya paytaxtına ilk rəsmi səfəri öncəsi həyata keçirilən bu layihə çərçivəsində dövlət rəsmiləri ilə bir sıra görüşlər planlaşdırılırdı. Dəvəti mən də qəbul etmişdim. Son illər ilk dəfəydi ki, Rusiya paytaxtına belə bir səfər imkanı yaranırdı. Vaxt darlığına baxmayaraq, səfərdən imtina etmək istəmədim. Maraq istər-istəməz məni Moskvaya çəkib aparırdı. Deməli, Strasburqdan – Avropa Şurası Parlament Assambleyasının qış sessiyasından Bakıya qayıdıb, səhəri Moskvaya yola düşməliydim. Şəhər və ölkələrin belə böyük sürətlə əvəzlənməsi, heç şübhəsiz, yaranan təəssürlərə və hiss olunan fərqlərin aydın şəkildə üzə çıxmasına təsir göstərməyə bilməzdi. Yanvarın son, fevralın ilk günlərini Strasburq–Paris–

Bakı–Moskva ardıcılığıyla, hərəsində bir gecə keçirməklə, həm də kəskin iqlim dəyişikliyini, münasibətlərdəki fərqləri müşahidə etdim.

Mənim Moskva səfərim Strasburqda başladı. «RIA-Novosti» sessiya keçirilən günlərdə sarayın foyesində Rusiyanın ictimai-siyasi həyatından bəhs edən fotosərgi açmışdı. Sərgi maraqla qarşılanırdı. Hətta etinasız ötüb keçmək istəyənlər də, təsadüfən gözləri hansısa fotoya sataşanda, heç olmasa, bir anlıq dayanmaqdan özlərini saxlaya bilmirdilər. Növbəti həftə Moskvada agentliyin qonağı olacağımdan sərgiyə daha çox diqqət və vaxt sərf etməyi lazım bildim.

Ənənəyə görə, Avropa Şurası sarayının işləmək və sessiyasının gedişini müşahidə etmək üçün çox rahat mətbuat otağında, bir qayda olaraq həftə və gün ərzində keçiriləcək mətbuat konfransları barədə mütəmadi məlumatlar verilir. Həmin məlumatlar lövhəsində Rusiya Liberal-Demokrat Partiyasının sədri Vladimir Jirinovskinin mətbuat konfransı keçirəcəyi gözümə dəymişdi və nəzərdə tutmuşdum ki, həmin tədbirdə iştirak edim. Düzdür, yanvarın son həftəsi keçirilən sessiyanın gündəliyi zəngin idi – həm Azərbaycan və Ermənistanla bağlı məsələlər, həm Gürcüstan prezidentinin AŞPA-da geniş marağa səbəb olan çıxışı və keçirdiyi mətbuat konfransı, AŞ sarayı qarşısında Gürcüstanın yeni bayrağının qaldırılması, həm də Kipr məsələsiylə bağlı

müzakirələr, yunan Kiprinin prezidentinin mətbuat konfransı kimi tədbirlər xeyli vaxt məhdudiyəti yaradırdı. Amma istər qarşıdakı Rusiya səfəri, istərsə də bu siyasətçinin mətbuat konfransının maraqlı və bir qədər də gülüş doğuracaq cavablarla müşayiət olunacağını bildiyimdən fürsəti fövtə vermədim.

Jirinovski adəti üzrə mətbuat konfransına sensasion və qeyri-adi açıqlamalarla başladı. Jirinovski jurnalistlərin onun Səddam Hüseynlə əlaqələri ilə bağlı suallarına, İraq diktatorundan maddi yardımlar alması barədə Qərb mətbuatında səslənən fikirlərə öz xarakterinə və manerasına uyğun şəkildə aydınlıq gətirdi. Təbii ki, rusiyalı liberal-demokrat Qafqazdakı münaqişələrə də həmişəki orijinal yanaşmasını ortaya qoydu. Vaxtilə dediyi «Dağlıq Qarabağ məsələsini bir həftəyə həll edərim» fikirlərini yada salan jurnalistin indi də həmin mövqedə qalıb-qalmamasıyla bağlı sualına Jirinovski tarixə, İrana–Turana ekskurs edərək, uzun-uzadı, qarmaqarışlıq bir cavab verdi. Cavabın müəyyən məqamları hələ də yadımdan çıxmır – «İran dövləti Qarabağ azərbaycanlıların Qriboyedovu öldürdüklərinə əvəz olaraq Rusiyaya bağışlayıb. Buna görə də Qarabağ Rusiya torpağıdır». Sonra o, misallar da gətirdi, dedi ki, bir ölkənin o biri ölkəyə məxsus təyyarəsini vuranda, yaxud da buna oxşar hallar baş verəndə əvəz kimi hansısa formada kompensasiya ödəməsi qəbul olunan haldır. Belə çıxdı ki, Qarabağ da Qriboyedovun qan pulu kimi

Rusiyaya bağlılanıb. Danışdıqca iştaha gələn rusiyalı liberal-demokrat bir az sonra daha da irəli getdi – «Rusiya olmasaydı, nə Gürcüstan vardı, nə Ermənistan, nə də Azərbaycan. İndi cənubda sərhədlər rus-türk, rus-İran sərhədləri idi».

Jirinovski həmin gün Avropa ilə Rusiyanı bəzi məsələlərdə müqayisə etməkdən də çəkinmədi, iasə və xidmət mədəniyyətindəki fərqlərdən danışdı: «Dünən mənə Strasburqun ən yaxşı restoranlarından birinə aparmışdılar. Menyuda hansı meyvə şirələrinin olduğunu soruşduq. Yalnız bir meyvə şirəsi vardı, o da yarım saatdan sonra – növbəti sifarişimiz zamanı qurtarmışdı. Restoranda ikicə ofisiant var, axtarırsan, tapa bilmirsən. Amma Rusiyada restoranlarda ən azı, 15–20 cür meyvə şirəsi olur, gözəl-göyçək ofisiant qızlar isə başına fırfıra kimi fırlanırlar».

Baməzə Jirinovskinin restoranla bağlı dediklərinin canlı şahidi olmaq üçün mənə çox gözləmək lazım gəlmədi. Əvvəlcə həmin axşam Strasburqda Azərbaycanın AŞPA-dakı parlament nümayəndə heyətinin rəhbərinin verdiyi ziyafət, bir neçə gün sonra isə Moskvada «RİA-Novosti»nin təşkil etdiyi rəsmi şam yeməkləri zamanı şəraiti öz gözlərimlə gördüm. Sözün düzü, nə gizlədim, onun bu məsələ ilə bağlı dediyi sözlərdə bir xeyli həqiqət vardı. Nədənə, Moskvada olduğum müddətdə

Jirinovskinin sərhədlər barədə dedikləri də tez-tez yadıma düşürdü.

...Bakı–Moskva təyyarəsinin sənişinləri Avropaya uçan reyslərin sənişinlərindən xeyli fərqliydi. Təyyarədə tamam ayrı bir kontingent vardı. Əliuşaqlı azərbaycanlı gəlinlər, başı şallı qoca nənələr təyyarəyə özgə ab-hava verirdi. Bu adamlar qətiyyən ekzotik səyahətlərə, gəzməyə, yaxud da rəsmi səfərlərə gedənə oxşamırdılar. Onlar ev-eşiklərinə, qazanc dalınca bu ölkəyə pənah aparmış əzizlərinin yanına gedən adamlara bənzəyirdilər. Moskvadan Bakıya qayıdarkən xəstə, yaşlı bir qadını xərəkdə təyyarəyə mindirdilər. Bu isə bambaşqa və deyilənə görə, tez-tez rast gəlinən mənzərəydi. Bu, həkimə, ya da əməliyyat olunmaq üçün Moskvaya gəlib naümid qayıdan xəstəyə yox, çarəsi olmayan hansısa xəstəliyin qütbətdə yaxaladığı adamın vətənə son dönüşünə bənzəyirdi.

Yayılan söz-söhbətlərə baxmayaraq, hava limanının istər sərhəd, istərsə də gömrük xidmətində kiminsə qəsdən incidildiyinin şahidi olmadım. Ya emmiqrasiya kağızını səhv doldurduğuna, ya da sənədindəki qeyri-dəqiqliyə görə kiminsə ləngidilməsi halı ola bilərdi, vəssalam! Əliuşaqlı qadınları sərhəd xidmətinin əməkdaşları özləri növbəsiz keçməyə dəvət edirdilər. Rusca bilməyənlərlə də səbirli rəftarı sezməmək mümkün deyildi.

Domodedovo hava limanında bizi «RİA-Novosti»nin əməkdaşı qarşıladı. Bizimlə səfər yoldaşı olan operatorların texniki məsələlərə görə bir qədər ləngiməsindən istifadə edib, az da olsa, hava limanında dolaşmağa da vaxt tapdıq. Narahatçılıq doğurası hər hansı situasiya ilə üzləşmədik. Düzü, qorxmağa bir səbəb də yoxuydu; nə Moskvanın şaxtası (asanca başıaçıq da gəzmək olurdu) bizi üşütdü, nə də milisdən və yerli adamlardan hansısa formada qeyri-etik münasibət gördük. Çeşidli qəzet-jurnallarla, kitablarla dolu qəzet köşkü isə vaxtı yola vermək üçün ən yaxşı vasitəydi.

Bazar günü siyasət adamları və dövlət rəsmiləriylə görüş nəzərdə tutulmamışdı. Gün yalnız nahar və şam yeməklərinə sərf olunacaqdı. Və elə ilk gün bir-birini əvəz edən restoranlardakı xidmət və menyu tez-tez Vladimir Volfoviçi yadıma salırdı. Ümumiyyətlə isə bu beş gün ərzində bir-birini əvəzləyən çoxsaylı tədbirlərdə – rəsmilərlə görüşlərdə, sadə adamlarla söhbətlərdə, küçə gəzintilərində yalnız xoş münasibət, səmimi ünsiyyət gördüm.

«RİA-Novosti» rəsmi informasiya agentliyidir. Bizim səfərimizdən bir neçə gün sonra «AzərTAc»la müqavilə imzalayan İTAR-TASS-dan fərqli olaraq, bu agentlik, əsasən, ölkə daxilini informasiya ilə təchiz edir. İTAR-

TASS-ın əsas funksiyası isə xaricə informasiya ötürməkdir. Amma əlbəttə ki, indi bu funksiyalar qarışıb.

Beş gün ərzində bizim «RİA-Novosti»nin rəhbərliyinə daxil olan ayrı-ayrı şəxslərlə söhbətlərimiz oldu. Son vaxtlar agentliyin MDB və Baltikyanı respublikalarla əlaqə üzrə şöbəsi yaradılıb. «RİA-Novosti» bizdən əvvəl Ukraynadan, Gürcüstandan və Orta Asiya respublikalarından jurnalistlərin Moskvaya səfərlərini təşkil edib. Agentlik gələcəkdə ayrı-ayrı jurnalistləri, özü də daha uzun müddətə, Moskvaya dəvət edib təcrübə mübadiləsi aparmağı da planlaşdırır.

Zəngin təəssüratlarla dolu səfər müddətində agentliyin əməkdaşlarına, Bakıya döndükdən sonra isə «RİA-Novosti»nin idarə heyətinin sədri S.Mironyuka göndərdiyim məktubda belə bir səfərin təşkilinə görə minnətdarlığımı bildirməklə yanaşı, son on-on iki ildə Rusiya tərəfindən bunun ilk təşəbbüs olduğunu da qeyd etdim. Və əlbəttə, gec olsa da, hər halda, yaxşı ki, belə bir təşəbbüs göstərilib.

Son illər mən müxtəlif rəsmi və qeyri-rəsmi strukturların dəvəti ilə redaktor və jurnalist həmkarlarımla birgə dəfələrlə ayrı-ayrı ölkələrə səfərlər etmişəm. Buna qədər Amerikanın rəsmi informasiya agentliyi YUSİA-nın dəvəti ilə 22 gün ABŞ-da, eləcə də Almaniya, Türkiyə, Fransa və hətta İranda olmuşdum. Amma bu, Rusiyadan ilk təşəbbüs idi. Məni bir sıra həmkarlarımdan və

dostlarımdan fərqli olaraq, Moskvaya hansısa tələbəlik xatirələri bağlamır, bu şəhərdə az olmuşam, uzun müddət qaldığım yadıma gəlmir. Amma hansısa hislərin təsirindən, yaxud da kimlərsə xoşuna gəlməyəcək deyə, həqiqəti gizlətmək istəmirəm; mən Moskva səfəri müddətində hansısa Avropa şəhərində, lap belə qardaş Türkiyədə də görmədiyim qəribə bir doğmalığ hiss elədim. Sonradan Bakıda bu fikirləri bəzi dostlarımla bölüşəndə onlar da həmin hisləri təbii saydıqlarını dedilər.

Moskvada Kremldə Prezident Administrasiyası rəhbərinin müavini S.Prixodko, Dumada sədr B.Qrızlov, Nazirlər Kabinetində vitse-premyer V.Xristenko, şəhər meriyasında merin müavini L.Şvetsova ilə görüşlərimiz oldu. Görüşdüyümüz şəxslərin hər biri Azərbaycan prezidentinin Moskva səfərinə ciddi hazırlaşdıqlarını və bu səfərin ölkələrimiz arasındakı münasibətlərə yeni çalarlar gətirəcəyinə ümidli olduqlarını bildirirdilər. Rusiyanın yenidən imperiya siyasəti yeridəcəyini gözləməyin əbəs olduğunu vurğulayan müsahiblərimiz əlaqələr zamanı yalnız iqtisadi və qarşılıqlı mənfəətin əsas götürülməsinin vacibliyini bildirirdilər. Onlar münasibətlərin yaxşılaşdırılmasında Azərbaycanın yeni prezidentinə böyük ümidlər bəslədiklərini açıq büruzə verir, onun haqqında xoş sözlər söyləyirdilər. Rusiyanın Energetika naziri İ.Yusifov, «Qazeksport»un baş direktoru A.Medvedyev, «LUKOyl»un prezidenti V.Ələkbərovla görüşlərdə isə əsasən, iki ölkə arasındakı

iqtisadi əlaqələrdən, neft-qaz sənayesi sahəsindəki vacib problemlərdən danışıldı.

Prezidentin Rusiya paytaxtına səfəri də uğurlu keçdi. Səfər, əvvəlcədən nəzərdə tutulduğu kimi, iki ölkə arasında müxtəlif sahələrdə əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi baxımından mühüm addım oldu. Ümid etmək olar ki, çox keçməyəcək, bu səfərin xoş nəticələrini hər bir vətəndaşımız, xüsusilə də RUSİYADA müvəqqəti və daimi YAŞAYAN HƏMVƏTƏNLƏRİMİZ hiss edəcəklər. Mən «RUSİYADA YAŞAYAN HƏMVƏTƏNLƏRİMİZ» ifadəsini elə-belə gəlişigözlə söz kimi fərqləndirmirəm. Qürurverici haldır ki, bu gün bu nəhəng ölkənin ən zəngin adamları sırasında bizim həmvətənlərimiz də var. Özü də onların hamısı, məsələn, «LUKOYL»un prezidenti Vahid Ələkbərov kimi peşəkar iş adamlarından, Rusiyada böyük hörmət sahibi olan ziyalılardan, alimlərdən ibarət deyil. Bu adamların əksəriyyəti nə vaxtsa Azərbaycanda uğur qazana bilməyib, Rusiyaya üz tutan və zəhməti, əzab-əziyyəti bahasına özünə gün-güzəran quran, hörmət qazanan şəxslərdir. Bəli, son illər cəmiyyətimizdə, guya, Rusiyada azərbaycanlıların sıxışdırılması, incidilməsiylə bağlı formalaşmış rəyin əksinə olaraq, həqiqətən də, bu ölkədə qabiliyyətli, bacarıqlı və kriminaldan uzaq istənilən Azərbaycan vətəndaşının uğur qazanması üçün hər hansı ciddi əngəl mövcud deyil. Heç Moskvada – Rusiya paytaxtında da, məsələn, hansısa mülkün, böyük, yaraşığı

binanın milliyyətçə azərbaycanlı olan iş adamına məxsusluğu yerli əhalidə qətiyyənlə qısqıq-filan yaratmır. Və bu deyilənlərdən sonra hər hansı bir azərbaycanlının kriminal olayda iştirakına görə cəzalandırılmasını, bazar münaqişəsi zəminində baş vermiş hadisənin iştirakçısının problemlə üzləşməsini milli münaqişə səviyyəsində təqdim edib, bunu Rusiyada həmvətənlərimizə münasibətdə ayrı-seçkilik siyasəti yürüdülməsi kimi qiymətləndirmək, hesab edirəm ki, yumşaq desək, insafsızlıqdır.

Bu səfərin mənim üçün əhəmiyyətli cəhəti bir də ondan ibarət idi ki, uzun illər eyni qanunlarla yaşadığımız nəhəng qonşumuz Rusiya ilə münasibətlərə həssas yanaşmağın vacibliyini bir daha yəqinləşdirdim. Nəzərə alsaq ki, bizim Moskvaya uçan təyyarələrimiz Azərbaycan vətəndaşlarını bu ölkəyə qısamüddətli səfərlərə, turist səyahətlərinə yox, hələ də öz ev-eşiklərinə aparır, hələ də bizim ölkəmizdə yüzlərlə ailə Rusiyanın müxtəlif şəhərlərində çalışan yaxınlarının qazancı hesabına yaşayır, onda bu münasibətlərə xələl gətirilməsi cəhdlərinin sabah hansı fəsadlar törədə biləcəyi daha açıq şəkildə aydınlaşar.

2004

Dünyanın mədəniyyət paytaxtı

CİCA

Bu həftə Türkiyənin İstanbul şəhərində, məşhur Çırağan sarayında dövlət və hökumət başçılarının iştirakı ilə Asiyada Qarşılıqlı Fəaliyyət və Etimad Tədbirləri üzrə Konfransın (CİCA) III zirvə toplantısı keçirildi. Türkiyə Xarici İşlər Nazirliyinin təşəbbüsüylə tədbirə CİCA üzvü olan 18 ölkədən jurnalistlər dəvət olunmuşdular. Türkiyə Respublikasının Azərbaycandakı səfirliyinin təşəbbüsüylə bu zirvəyə qatılanlar arasında mən də vardım. Ötən həftənin cümə günü dünyanın müxtəlif ölkələrindən gələn təyyarə reysləri İstanbula jurnalist qrupun üzvlərini çatdırmaqda idi. Qrupun üzvləri arasında Azərbaycandan savayı Monqolustan, Qırğızıstan, Hindistan, İordaniya, Birləşmiş Ərəb Əmirliyi, İraq, Rusiya, Qazaxıstan, Fələstin, Tailand, Vyetnam, Cənubi Koreya, İran, Misir, Əfqanıstan və Pakistandan olan jurnalistlər də vardı. Ötən həftənin şənbə günü səhər Türkiyə Xarici İşlər Nazirliyinin rəsmisi, Türkiyə Respublikasının Bakıdakı keçmiş səfiri, bizim yaxşı tanıdığımız Ünal Çeviköz qrupun müxtəlif ölkələrdən olan jurnalist heyətini qəbul etdi və onlar üçün mətbuat konfransı keçirdi. Cənab səfir CİCA zirvəsi barədə məlumat verərkən dedi ki, 1992-ci ildə Qazaxıstan dövlət başçısı Nursultan Nazarbayev Birləşmiş Millətlər Təşkilatındakı tədbirdəki çıxışında Asiyada qarşılıqlı

əməkdaşlıq, sülh və etimad tədbirlərinin vacibliyini önə çəkərək belə bir təşkilatın yaradılması ideyasını irəli sürüb. 1996-cı ildə 17 ölkənin iştirakı ilə bu təşkilat təsis edilib və 2002-ci ildə ilk CİCA zirvəsi keçirilib. 2006-cı ildə keçirilən növbəti toplantıda isə təşkilata yeni üzvlər qəbul olunub. Yuxarıda sadaladığım ölkələrin hamısının üzv olduğu bu təşkilat bir-biriylə konflikti olan region ölkələri arasındakı münaqişələri yoluna qoymaq, bölgədə sülh yaratmaq təşəbbüsləriylə çıxış edir.

Zirvəyə Qazaxıstan sədrlik edirdi. Bu zirvə tədbirində növbəti sədrlik Türkiyəyə keçəcəkdi. Tədbir böyük maraq doğurmuşdu. Tədbirə Asiyanın bir çox dövlət başçılarından da qatılması onun xüsusi önəm daşdığından xəbər verirdi. Türkiyə mediası da tədbirə gələn dövlət başçıları xüsusi vurğulayırdı. Bu tədbirdə İranın, Əfqanıstanın, Azərbaycanın, Makedoniyanın, Ukraynanın, Qazaxıstanın və Türkiyənin dövlət başçıları, həmçinin bir sıra ölkələrin baş nazirləri iştirak edirdilər. Suriyanın dövlət başçısı Bəşər Əsəd tədbirə qonaq qismində gəlmişdi. Tədbirin ilk iş günündə Türkiyə prezidenti və digər dövlətlərin liderləri ilə yanaşı, Azərbaycanın dövlət başçısı da iştirak edirdi. Azərbaycan prezidenti burada bir sıra dövlət rəhbərləri ilə əhəmiyyətli görüşlər keçirdi.

Qaz sazişi

CİCA zirvəsi çərçivəsində Azərbaycanla Türkiyə arasında çoxdan gözlənilən qaz sazişinin imzalanması

mərasimi reallaşdı. Azərbaycan prezidenti İlham Əliyevin və Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğanın iştirakı ilə imzalanma mərasimi keçirildi. Sonra Azərbaycanın Sənaye və Energetika naziri Natiq Əliyev, Türkiyənin Enerji və Təbii Ehtiyatlar naziri Taner Yıldız qaz sazişləri barədə məlumat verərək jurnalistlərin suallarını cavablandırıdılar. Natiq Əliyev bu sazişin imzalanmasını tarixi hadisə kimi qiymətləndirdi (bildiyimiz kimi, mətbuata müsahibəsində Azərbaycan prezidenti də sazişin xüsusi əhəmiyyətini qeyd etmişdi).

Qaz sazişinin imzalanması həmin günlərdə Türkiyə mətbuatında çox müsbət reaksiya doğurmuşdu. Türk mediası Azərbaycanla Türkiyə arasındakı bu qaz sazişini xüsusi qabardır, iqtisadçılar öz fikirlərini bildirirdilər. Bir çoxlarının fikri belə idi ki, bu saziş Azərbaycanla Türkiyə arasında əməkdaşlığın və əlaqələrin daha sıx məcraya yönəlməsində mühüm rol oynayacaq.

Rəcəb Tayyib Ərdoğan

Bizim İstanbulda olduğumuz günlərdə Türkiyənin «Mavi Mərmərə» gəmisinə İsrail donanmasının vəhşicəsinə müdaxiləsi və gəmidəki insanların öldürülməsi əsas müzakirə mövzusu idi. Türkiyənin baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğan bu vəhşi aksiyaya kəskin münasibət bildirmişdi. Biz İstanbulla çatdığımız 4 iyun günündə Konyada xalq qarşısına çıxan Rəcəb Tayyib Ərdoğan İsraili kəskin ifadələrlə qınayır və Fələstinə qarşı

yaradılan bu açıq hava həbsxanasına kəskin etirazını bildirir, Qəzzanı və Qüdsü Ankaradan, İstanbuldan ayırmağın mümkünsüzlüyünü vurğulayırdı. Tövratdan misal gətirərək «öldürməyəcəksiniz» sözünü İsrail hökumətinə ünvanlayan baş nazir bu ifadəni həm ingiliscə, həm türkcə, həm də ivritcə səsləndirirdi. Ərdoğanın fikirləri Türkiyə mediasında çox geniş əks-səda doğurmuşdu. Bir çoxları bu fikirlərin Türkiyə Baş nazirinə artıq regionda və ərəb dünyasında böyük populyarlıq və şöhrət qazandırdığı qənaətində idi. Hətta region ölkələrində ona qarşı BÖYÜK LİDER münasibətinin formalaşdığını söyləyənlər də vardı. Ümumiyyətlə, bir siyasi lider kimi Rəcəb Tayyib Ərdoğan qeyri-adi addımları, emosional çıxışları ilə seçilir və müxtəlif müzakirələrə səbəb olur. Amma bir fakt şübhəsizdi ki, Türkiyənin Baş naziri regionda sözü olan və region siyasətinə təsir göstərən bir hökumət başçısı kimi danışır. Bu məsələdə isə şübhəsiz, Türkiyənin son illər artan nüfuzu və baş nazirin keyfiyyətləri də önəmli rol oynayır.

«Azərbaycan, ANS televiziyası,

Qənirə Ataşova...»

CİCA zirvəsinin keçirildiyi günlərdə dünyanın sadaladığım ən müxtəlif ölkələrindən gəlmiş, eyni zamanda Türkiyədə akkreditasiya olunan və çalışan

böyük jurnalist heyətinin hər bir məsələ ilə bağlı dövlət və hökumət başçalarına suallar ünvanlamaq niyyəti təbii idi. Burada Azərbaycan televiziolarından iştirak edən həmkarlarımız da gözə dəyirdi və onlar da mümkün dərəcədə fəal olmağa, prosesləri izləməyə çalışırdılar. Amma bu jurnalistlər içərisində tək-cə bizim yox, xarici jurnalistlərin də həsəd aparacağı bir jurnalist vardı – ANS televiziyasının əməkdaşı Qənirə Ataşova. Müxtəlif mətbuat konfranslarında bir kənarda oturub Qənirə xanımın fəallığını müşahidə edir və sözün düzü, qürur duyurdum. Suriyanın dövlət başçısı Bəşər Əsədlə Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğanın keçirdiyi mətbuat konfransında əvvəlcədən müəyyənləşdirilmişdi ki, 2 sual Suriya, 2 sual Türkiyə, 2 sual isə xarici jurnalistlər üçün nəzərdə tutulub. Hətta kimlərin sual verəcəyi də öncədən məlum idi. Buna baxmayaraq, Qənirə xanım oradakı məsul əməkdaşlarla söhbətində qətiyyət və inadkarlıq göstərir, sual vermək istədiyini bildirirdi. Onun inadkarlığı hədəf getmədi: xarici jurnalistlərə növbə çatanda ilk söz alan Qənirə Ataşova oldu və Türkiyənin Baş nazirinə çox maraqlı sual ünvanladı. Bu sualda, əsasən, «Mavi Mərmərə» gəmisinə İsrailin hücumu ilə bağlı Azərbaycan hökumətinin verdiyi dəstək vurğulanır, qeyd edilirdi ki, Türkiyə tərəfdaş olduğu digər ölkələrdən bununla əlaqədar nə dərəcədə dəstək alıb? Mətbuat konfransından sonra Qənirə xanıma təbrik elədim və sualına görə təşəkkürümü bildirdim.

Növbəti gün jurnalistlər Rusiyanın Baş naziri Vladimir Putin və Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğanın keçirdiyi mətbuat konfransına toplaşmışdılar. Bu konfransda da baş nazirlər çıxış edəndən sonra 1 sual Rusiya, 1 sual Türkiyə və 2 sual xarici jurnalistlər üçün nəzərdə tutulmuşdu. Bu dəfə də öz çevikliyi sayəsində çoxlu əcnəbi jurnalistlər içərisindən təşəbbüsü ələ alan Qənirə Ataşova oldu. O, «Azərbaycan, ANS televiziyası, Qənirə Ataşova» deyə özünü təqdim edərək, V.Putinə Dağlıq Qarabağ məsələsi ilə bağlı sual verdi. V.Putin onun sualına cavab olaraq Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin indiki mərhələsində Rusiyanın mövqeyinə aydınlıq gətirdi. Bu dəfə qələbəliküzündən Qənirə xanımı təbrik etməyə fürsətim olmadı. Amma Azərbaycan mediasının öncülü olan bu sanballı qurumun əməkdaşlarının həmişə belə tədbirlərdə xüsusi fəallıq göstərdiyini xüsusi qeyd etməyi lazım bilirəm.

Rusiyalı jurnalistlər

Putinin səfəri ilə bağlı Rusiyadan xüsusi təyyarə ilə böyük bir jurnalist heyəti gəlmişdi. Bizim qrupda olan «Vremya» qəzetinin əməkdaşı Vera Stininanın təklifi ilə bazar ertəsi gecə İstanbula çatan Rusiya jurnalistlər heyətinin üzvləri ilə görüşdük, «Moskovskiy Komsomolets», «Rossiyskaya qazeta», «Novaya izvestiya», İTAR-TASS və digər media orqanlarının gənc əməkdaşları ilə tanış olduq, Rusiya mətbuatının vəziyyəti

və digər məsələlər barədə xeyli söhbət etdik. Söhbət zamanı onu da öyrəndik ki, Rusiyanın prezidenti ilə Baş nazirinin hər rəsmi səfəri zamanı belə böyük bir jurnalist heyəti onları müşayiət edir və media təmsilçilərinin yol xərcləri dövlət hesabına ödənilir, qəzet və televiziya, sadəcə, öz jurnalistlərinin həmin ölkələrdə qalmaq xərcini ödəyirlər. Bu faktın özü Rusiya kimi bir dövlətin mətbuata necə böyük önəm verdiyini göstərir. Rusiyalı jurnalistlərlə söhbət zamanı bir daha bunun şahidi oldum. Yadıma düşür ki, ABŞ-da olarkən mətbuatla bağlı insanlar Amerika prezidentinin hansısa ölkəyə səfəri zamanı çox böyük bir jurnalist heyətinin onunla birgə həmin ölkəyə səfərlər etdiyini deyir, bunun əhəmiyyətindən danışdılar.

İstanbul

İstanbulda qaldığımız bir həftə ərzində həm də şəhərin tarixi yerlərinə səfərlərimiz nəzərdə tutulmuşdu. Zirvədən öncə biz Yerəbatan sarnıcında, Ayasofiya muzeyində, Sultanəhməd məscidində, Topqapı sarayında olduq. Səfərin sonuncu günü isə Dolmabaxça sarayını gəzdik. Atatürkün vəfat etdiyi otaq qrupun üzvlərində böyük təəssürat yaratdı. Qrupumuzun üzvlərindən bir çoxu ilk dəfə idi İstanbulda olurdular və təəssüratlarından belə başa düşürdüm ki, bu şəhər öz nəhəngliyi, qədimliyi, əsrarəngizliyi ilə onları ovsunlamışdı. Ümumiyyətlə, hər dəfə İstanbula gələndə bu qədim şəhərə heyran olmaya

bilmirəm. Ən müxtəlif düşüncələrə və dünyabaxışlarına açıq olan, müxtəlif fikir və inanca malik insanların rahat və asudə yaşaya biləcəyi bir şəhərdir İstanbul. Az qala adam əlindən tərپənmək mümkün olmayan Bəyoğluda – İstiqlal caddəsində hər addımbaşı bunun şahidi olmaq mümkündür. Hərənin öz işi ilə məşğul olduğu, həyatın qaynadığı bu şəhərin onu ziyarət edənlərə tez bir zamanda doğmalaşmaq kimi çox maraqlı bir xüsusiyyəti var. CİCA zirvəsində iştirak etdiyim bu günlərdə köhnə dostlarla görüşmək imkanı qazandım, bir sıra mühüm hadisələrin şahidi oldum. Və bütün bunlara görə, sözsüz ki, Türkiyənin Azərbaycandakı səfirliyinə öz təşəkkürümü çatdırmağı vacib bilirəm.

2010

Platonik məhəbbətin yeni cizgiləri

Hər dəfə bu ölkəyə yenidən vuruluram. Türkiyə bizim uşaqlıq, ilk gənclik sevgimizdi - platonik məhəbbətimizdi. 90-cı ildə onu ilk kərə görəndə, öz sözləri ilə desək, xəyal qırıqlığına uğramışdım. Bunu bizim platonik məhəbbətimiz? Bunu bizim gənclik sevgimiz? Bunun ki, burnu əyridi, qaş-gözü yerində deyil. Küçədəki adamının biganəliyi, məlumatsızlığı pərtlik yaratmışdı. Bütləri dağılmaqda olan ölkədən gəlib burada, heç ondan da az olmayan, şəxsiyyətə pərəstişi görmək də ağır gəlmişdi.

Qaş-gözündəki kəm-kəsirə baxmayaraq, bu platonik məhəbbətimizi hər gəlişimdə daha bir çaları ilə

tanıyırdım. Onun gözəl üzünü, təmkinli sifətlərini də görürdüm. İçərimdəki, dərinliklərimdəki sevginin yenidən oyandığının şahidi olurdum. Qaşı-gözü yerinə qayıdırdı bu gözəlimin. Elə o zamanlar həmyaşdım İrfan Çiftçini tanıdım. İstanbul Universiteti nəzdində rəhbərlik etdiyi ədəbiyyat dərnyinə apardı məni. O dərnekədə görüşüb tanıdıqlarımın sırasında indi tanınmış yazarlar var. Türkiyənin dəyərli elm, ədəbiyyat adamları ilə tanışdırdı məni, müsahibələr götürdüm. 90-cı illərdəki ilk səfərlərimi, müsahibələrimi o zaman çalışdığım «Ədalət» qəzetində çap etdirdim. 2000-ci illərdən Türkiyədə dəyişiklikləri hər gəlişimdə hiss edirdim. Zaman keçdikcə müxtəlif tədbirlərə qatılır, maraqlı insanlarla tanış olurdum. Yaxn-dan gördükcə, tanıdıqca, bu platonik sevgilinin üzü gözəlləşməyə, ağzı-burnu yerinə gəlməyə başlayır, məni yenidən özünə vurulmağa vadar edirdi. Bir səfərimdə mediası, qəzetçiləri ilə tanış olub heyran olurdum. Bir səfərimdə musiqiçiləri, sənət adamları ilə.

Almas Yıldırımın 100 illik tədbirlərinə qatılanda bir əyalət şəhərinə - Elazığa heyran olmuşdum. Vaxtilə Azərbaycanlıdan bu yerə pənah gətirən şairin adını iki küçəyə vermişdilər. Təsirli, duyğulu tədbirlər keçirirdilər. Şairin şeirlərini lisey şagirdləri həyəcanla oxuyurdular. Həmin dövəmdə Elazığda kitaboxuma aylığı keçirilirdi. Və bütün küçələrdə «Elazığ oxuyur» şüarları asılmışdı. Sonra İqdırda, Qarsda əyalət, kənd adamlarının mərdliyini, saflığını gördüm. Antalyada, Bodrumda

dünyanı valeh edən xidmət mədəniyyətinə şahid oldum. Kayseridə Azərbaycan–Türkiyə matçına qatıldım və azarkeşlərin öz komandasını necə şövqlə dəstəkləməsinin şahidi oldum. Ən müxtəlif tədbirlərdə ən müxtəlif rəngli siyasətçilərinin həyəcanlı çıxışlarını dinlədim. Bu ölkənin adamlarında fərqli ruh var: onlar sevinəndə də ürəkdən sevinir, kədərlənəndə də, bəla gələndə də dərinlən qəmlənirlər. Bu ölkənin küçəsüpürəni də, yük-daşıyanı da, fəhləsi də, siyasətçisi də, məmuru da şövqlə çalışır, işindən zövq alır, ölkəsinin bir zərrəsi sayır özünü. İslamçısı da, millətçisi də, sağçısı, solçusu, kommunisti də ağzını açanda öz ideyasını səviyyəli və səmimi müdafiə etməyi bacarır.

Bu dəfə heyranlığımın mənbəyi 30-cu İstanbul kitab sərgisi oldu. Yüzlərlə nəşriyyatın – yayın evinin qatıldığı bu kitab sərgisində hansı mövzuda, hansı tərtibatda istəsən nəfis çap olunmuş kitablar tapmaq mümkün idi. Həm də bu sərgiyə insanlar axın-axın gəlirdilər – şagirdi-tələbəsi də, müəllimi-xocası, cavanı-qocası da.

Azərbaycan Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi bu sərgidə «Azərbaycan şeiri Dədə Qorquddan Nizamiyə, Nizamidən bugünədək» mövzusunda maraqlı bir tədbir təşkil etmişdi. Sərgidə yazarların imza günləri keçirilirdi, bu tədbirlər böyük, geniş zallarda təşkil olunurdu. Tanınmış türk yazarı, tarixi romanlar müəllifi, «Şah və Sultan» romanı ilə mündə dərin maraq doğuran İsgəndər Palanın yeni çap

olunmuş «Od» romanının imza günü olacağını biləndə orada iştirak etmək keçdi ağımdan. «Od» romanı Yunus Əmrəyə həsr olunub.

İmza günləri keçirilən salona yaxınlaşanda gənclərdən ibarət böyük bir qələbəlik gördüm. Amma yaxınlaşanda tanış sima diqqətimi cəlb elədi. Sən demə, bu, Türkiyənin tanınmış teleparıcısı, məşhur evlilik proqramının müəllifi Esra Erolun yeni çapdan çıxmış kitabını imzaladırmaq istəyənlərin qələbəliyi imiş. Düşündüm ki, İsgəndər Palanın oxucuları nisbətən az olar, yəqin. Qonşu zala keçdim. Yazıçı hələ gəlməmişdi. Amma burdakı növbə – quyruq heç Esra Erolun da az deyildi. Bir neçə qat fırlanan növbədə – quyruqda ən müxtəlif yaşlı insanlar əllərində «Od» tutub gözləyirdilər. Bir neçə tələbəylə söhbət etdim, yaşlı insanlarla danışdım, yazıçının yaradıcılığından şövqlə söhbət açdılar. Evdar qadınından tələbəsinə qədər, hamı Palanın yaradıcılığından, dil və üslubundan elə danışdı ki, deyərdin, bunlar ədəbiyyatçıdırlar. 15–20 dəqiqə dayanmışdım ki, məndən arxada daha böyük bir növbənin yarandığını gördüm. Təxminən 400–500 insan yazıçını gözləyirdi. Nəhayət, İsgəndər Pala gəldi və kitabları imzalamağa başladı. Vaxtım məhdud olduğundan növbəmi gözləyə bilmədim. Amma bu insanların kitaba, yazıçıya məhəbbəti məni titrətmişdi, ovsunlamışdı. Bu dəfə də beləcə kitaba sevgisi, kitab oxumağa məhəbbəti ilə gözəlləşdi gözümdə Türkiyəm – mənim ilk platonik məhəbbətim.

P.S. Bakıya qayıdanda İsgəndər Pala ilə bağlı aldığım nəşrlər arasında onun mü sahibəsi dərc olunan qəzeti oxudum. Bu mü sahibədə yazıçının dünyagörüşünü əks etdirən bir çox məqam diqqətimi çəkdi. Xüsusən klassik ədəbiyyatla bağlı düşüncələri məndə maraq oyatdı. Başqa bir məqam – yaradıcılıqda hissiyyatın rolu, könlüdən yazmağın üstünlüyü barədə bu fikirlər ürəyimdən oldu: «Oxuduqca ciyərimizə od salan, içimizi sızıldadan sətirlər onları yazan adamın da içinin yanmasından xəbər verir. Könlünü açmayana könlü açmazlar. Hər kəsdə heyrət doğuran möhtəşəm bir əsər yaratmaq olar. Amma həmin əsər onu oxuyanları ağladarmı? Yox. Fərq də elə bundadı».

2011

Ağ dənizin duzu

(Marko Polo otelindən etüdlər)

Səfər yoldaşlarım Elşad Eyvazlı və Elbrus Əruda

- Azərbaycanlısınız?
- Aha... Bakıdan 30 nəfər redaktor «Azercell»in ənənə-vi səfərindəyik. Sən?
- Moskvadan gəlmişəm. Naxçıvandanam.
- Nəylə məşğulsan orda?

– Mağazalarım var. – Çönüb dənizdə üzən uşağına nəşə deyir.

– Uşaqların Azərbaycanca bilmir?

– Böyüyü bir az bilir, balacası yox.

– ...

* * *

Rusca sözlərin içində «Biz ağcabədililər» kəlməsini eşidib ona tərəf çönürəm. Hay-küylü axşam şousundan sonra barın ətrafındakı ukraynalı qızlar heyranlıqla ona söz atırlar. Adı Samirdi. Bayaq səhnədə Moskvadan gəlmiş rus kimi çıxış edib. Bəyəniblər.

– Ağcabədidənsən?

Rus dilində təsdiqləyir.

– Kimi tanıyırsan orda?

Bir-iki ad sadalayır...

– Aqil Abbası tanıyırsan? Odey, orda oturub.

Məlum olur ki, əslən ağcabədili olan valideynləri Daşkənddə yaşayıblar. Özü Moskvada oxuyur. Ağcabədili olduğunu da unutmayıb!

* * *

– Kazan yox, Krım tatarıyam.

Sevinirəm. Lap gəncliyimdən bəri Krım tatarlarından çox yazmışam. Çox tanıyıram onları. Krıma dönmək üçün apardıqları mücadilənin şahidiyəm. Adı İzzət, soyadı Sultanovdu. Ay parçası kimi gözəl, yumrusifət oğlandı. Tatarlara məxsus qıyıq gözləri var. Uzun saçını arxadan hörükləyib. Lap filmlərdən qopub gələn tatar cəngavərlərinə bənzəyir.

– Yunus Kandımovu duydu mu? Şair idi, jurnalist idi. Rəhmətə gedib. Qızı Haticə indi Bursada liseni bitirib, universitetə girməyə hazırlaşır.

– ...

– Hüseyin Şamil Toxtarqazı! Sizin klassik şairinizdir. Oxudun mu? Misraları var:

Bu vətənə tatar oğlu varisdir,

Digərləri sahib olamaz Krıma...

– Mən Fərqanədə doğulmuşam. Uşaq idim Krıma gələndə. Yadımdadı, ruslar piket edirdilər, yollarımızı bağlamışdılar. Bizi Krıma buraxmırdılar. Bir neçə il sonra Türkiyəyə gəldik. Anam və bacımla Antalyaya yerləşmişik. Universiteti burda bitirdim. Yayda bu oteldə çalışıram.

– Krım-tatar dilini bilirsənmi?

– Yox, amma türkcəyi burada öyrəndim.

– Eyni dildi, Krım-tatarca bir az kitablar oxu. Sizin xalq çox zülm çəkib. Evlənəndə də çalış Krım-tatar qızı al.

– Artıq gecdi. Sevgilim var. Moskvada yaşayır. Rus qızıdı. Qışda onun yanında qaldım üç ay. Bu il evlənəcəyik. Amma Moskvanın qışı yaman soyuq olur.

* * *

Bu Ağ dənizin də suyu çox duzludu. Dodağını bircə damcı keçdimi, gözün yaşarır. İçimdəki bu hüzn də ondandı, bəlkə. Yox? Sizcə?

**Kəmər,
12 iyul 2011**

Ağ dənizin hüznü

«Azərcell» şirkətinə bir daha təşəkkürlərimi bildirirəm ki, beş ildi ölkənin yazılı media qurumlarının rəhbərlərini bir yerə toplaya bilir. Çoxusu bir-birini bəyənməyən, vətəndə az-az görüşən redaktorlar səfərdə ən azından üz-üzə gəlməyə, salamlamağa, kəlmə kəsməyə, ünsiyyət qurmağa məcbur olurlar. Bir-biriylə az qala qanlı bıçaq olan bu adamların belə səfərlərdən sonra hikkələrinin soyduğunu, qaynar nifrətlərinə sərini meh əsdiyini çox müşahidə eləmişəm.

Bizim bu səfərlərə media qurumlarının başqa əməkdaşlarının qatılması təklifimizi «Azərcell» yetgililəri

soyuq qarşılayaraq hər dəfə bunun yalnız redaktorlar üçün nəzərdə tutulduğunu deyiblər. Yalnız istisna hallarda səfərlərə redaktor müavinləri qatılıblar. Amma hər təzə səfərdə bir neçə nəfər yeni simalar olub. Budəfəki səfərdə yeni medianın nümayəndələri də vardı və mən bundan əvvəlki yazımı – etüdləri qəsdən həmin adamlara – «Modern.az» saytının rəhbəri Elşad Eyvazlıya və «Qafqazinfo.az»ın redaktoru Elbrus Əruda ithaf eləmişdim. Belə baxanda o yazının yazılmasına bir az da onların özləri səbəb olmuşdular. Ara-sıra Bakıda da elədikləri onların saytlarına yazmaq xahişlərini burda – Ağ dənizin sahillərində yenidən təkrarlamışdılar və nə gizlədim, bir az candərdi cavab kimi bundan əvvəlki yazını – etüdləri qaralamışdım.

...Hüzn, həqiqətən də, vardı. Amma o günlərdə mən həmin kədərin, qüssənin dəqiq köklərini, nədən yarandığını tam dərk eləməmişdim. Bu üç epizodda o hüznün köklərini gizlədən məqamların olduğunu düşünürdüm. Ona görə o üç epizodu ötəri təsvir edib sonda oxuyanlara, ən çox da səfər yoldaşlarıma – onların belə bir hiss keçirib-keçirməmələrini bilmək arzusuyla – iki yeni media qabaqcılına ünvanladım.

Etüdlər iki sayt üçün nəzərdə tutulmuşdu. Mən qəsdən, yeni medianın xarakterini, üstünlüklərini və bəlkə də, qüsurlarını nəzərə alaraq alaçıy təəssüratları oxuyanların, həvəskar şərh yazanların ağışına atdım. İndi bəzi

saytlarda qondarma, taxma imzalarla «əməkdar» şərh yazanlar zümrəsi yetişib. Bir müddət öncə bu «əməkdarların» mətəsi «Azadlıq» radiosuydu. O zaman radionun yerli rəhbərlərinə anonim imzalarla şərh yazılmasının, psixikas problemlilərin hədyanlarının sayta qoyulmasının düzgün olmadığını bildirmişdim. «Azadlıq» radiosu şərh yazanları qeydiyyatdan keçirməyə başlayandan bu şərh pərgarlarının oradakı məkanı boş qaldı. İndi onlar, əsasən, Elbrus Ərudun rəhbərlik elədiyi saytda meydan sulayırlar. Mənim, yaxud hər hansı həmkarımın əleyhinə gic-gic ittihamlar yazan bu şəbədə ustaları qorxularından öz həqiqi adlarını yazmır, bizdən isə cəngavərlik tələb edirlər. Nə isə... Amma mən bu şərhlərin içərisində, seyrək olsa da, iti atmacalar, qısa, tutumlu, yerinə düşən sərrast fikirlərlə də rastlaşmışam. Yazının davamının şərhlərdən asılı olmasını da onlara güvənərək yazmışdım. Məndə nəşə bir inam vardı ki, 1500 kilometr uzaqlıqda olan iti ağıllı, istedadlı bir dostumuz sərrast bir-iki cümləylə o hüznün səbəbini kəşf edəcək. Olmadı!

Nə o etüdləri, nə də bu yazını qəzetdə çap eləmək fikrim olub. Bizim adət etdiyimiz kağız variantı daha çox əllə tu-tulandı – sənəddi, bəlgədi. Qəzetdə məsuliyyət daha artıqdı. Saytda isə daha azadsan. Və indi deyəcəyim fikirləri də, yəqin ki, qəzet üçün yazas olsaydım, daha fərqli klavişlərdə döyəcəyərdim!

* * *

Orxan Pamuk «İstanbul» əsərində 1453-cü il hadisələriylə bağlı hissəni «Fəthmi, çöküşmü?» adlandırır. Uzun müddətdi beynimdən çıxmır, ara-sıra düşünürəm... Biz İstanbulun fəthi demişik və eşitmişik. Qərb isə bunu Konstantinopolun çöküşü adlandırır. Osmanlıların qürrələndiyi bir məqam da istila etdiyi yerlərdə yerli xalqın dilinə, dininə, mədəniyyətinə, malına, mülkünə toxunmaması, ədaləti önə çəkilib. Ağ dənizin sahilində beyninin sakit çağında rastlaşdıqların, gördüklərin qəfildən dərinlərə işıq salır və Zen fəlsəfəsinin təlqin elədiyi kimi Həqiqət (Həqiqətmə?) sənə birdən bəyan olur!

Osmanlı ona görə o torpaqları zəbt edərkən xristian xalqlarla pişim-pişimlə davranırdı ki, O
MƏDƏNİYYƏTƏ, O YAŞAM TƏRZİNƏ, O
CƏMİYYƏTƏ HEYRAN İDİ! Gizləndə, qəlbinin
dərinliklərində heyran idi!

Qılıncla, qanla aldığı torpaqları bir xristian gözəlinin, rus qızının işvəsinə qurban verirdi! Bir xristian qadını qəl-binə, ruhuna... hakim kəsilməklə qoşunla fəth etdiyi yerləri ondan geri alırdı.

Tarixdə çoxlu faktlar var! Paşaların və sərkərdələrin heyran olduğu xristian gözəllərə nələrə güzəştə getməsi barədə! O heyranlıq 500 ildi yenə də qalır. Belə olmasaydı, babaları gözəl Krımdan Özbəkistana sürgün

olunan, Fərqanədə doğulan, geri dönməyə imkan yarananda rusların bu qayıdışa qarşı müqavimətini gözüylə görüb sarsılan İzzət rus gözəlinin eşqiylə alışıb yanmazdı. Bu, genetik heyranlığın milli yaddaşa da, qisasa da üstün gələn əbədiliyidi.

Nevval Sevindi bir türk xanım yazarıdır. Bəlkə, bir qadın olaraq hirsindən daha kəskin deyib: «Sovetlər dağılanda türk erkəkləri Türkiyəyə axışan rus qızlarını görüb çaşdılar! Əcaba bunlar qadıncıdır? Bunlar qadıncıdır, bəs bizim evdəkilər nədir? Yox, bizim evdəkilər qadıncıdır, onda bunlar mələklər!»

Həə... Bu mələklər əsrlərdir türk kişilərini heyran qoymağa davam edir! Həm də öz gözəllikləri, işvələri, nazları, xoş rəftarıyla! Yeri gələndə sadəliyi, vurulanda dəli eşqləri, səmimilikləriylə!

«Möhtəşəm yüzil» serialı təzə başlayanda türk qadınları az qala əl uzadıb TV ekranından Hürremi didməyə hazırıydılar! Onlardan fərqliydi! Osmanlı sərhədlərini ən çox genişlədən Sultan Süleyman bir ukraynalı gözəlin məftunu olmuşdu. 28 yaşlı türk kişinin başqa yolu da yoxuydu! Fərqli bir qadın görmüşdü! Üzünü güldürmüşdü, əsəblərini sakitləşdirmişdi... Sultanın! Türk qadınının xarakterik obrazını əks etdirən Mahi Dövranın daim kədərli sifəti, daim mənfi impuls yayan aurası qarşılığında Hürremin Sultanın kefini kökəldən, ruhunu oxşayan manerası! Sultanın seçim imkanı vardı...

Rəsul Həmzətovun şeiri var: «Bütün müharibələr torpaq və qadın uğrunda olub! Qalanları xoruz döyüşüdü!» İmkanı olan kimi öz dırdırıyla Sultanı bezdirən, fantazilərinə sədd çəkən Mahi Dövranın yolunda hansı torpaq fəth edilə bilərdi ki?!

Bəlkə, Süleyman Hürremi tapdığından Osmanlı sərhədlərini bu qədər genişləndirə bilmişdi?!

Hər uğur qazanan Kişinin arxasında bir güclü qadın var! Özümüzünkülər də olub! Amma az olub! İstisnalarla!

Aydın olan, birdən-birə işıqlaşan və özüylə Hüzn gətirən Həqiqət buydumu? Hüzn bizim qadınların zəifliyinə, acizliyinə görəydimi? Bəs belə olmalarında onların günahı nə qədərdir? Kim edib bunu? Kişilərimi, Dinmi, İdarə edənlərimi? Qadınını qoz qabığına soxan, istəyin – eşqin, sevgisin əlindən alan, özünü təsdiqə imkan verməyən mühafizəkar cəmiyyətmi?

Şərq şairləri birbaşa qadın gözəlliklərinə yönələn, qadını ucaldan, sevgini göyə qaldıran şeirlər yazıblar! Mollalar, idarə edənlər danıb. Heç bir qadın eşqi, filan yoxmuş! Hamısı ilahi eşqdən yazıblarmış! Mahiyyətində yenə də qadını aşağılayan, sevgini, eşqi danan bircə siyasət! Belə də – sən öz qadınını əşyaya çevirəndə Hürremlər gəlib sənə öz taxtında fəth edəcək!

XXI əsrdə sən «Hicab azadlığı» şüarı deyib, yenə qadınını geriyə – cəhalətə sürükləyirsənsə, sən

ağcabədili Samirin, naxçıvanlı Kamilin, krımlı İzzətin, aydınlı Mehmet Alin....rahatlığı, insan kimi yaşamağı, eşqi, sevgini... rusun qoynunda axtaracaq!

Bir neçə il əvvəlin statistikasıdı. Son iyirmi ildə iki yüz min türk rus qızıyla evlənib! İndi onların sayı daha da artıb! İstanbulun mərkəzində çocuqlarının əlindən tutub türkcə danışan və rus olduğu bilinən analara tez-tez rast gəlmək olar!

Marko Polo otelində də Ukraynadan, Rusiyadan gələnlər çox idi. Yemək növbəsində gənc aşpaz Mehmet Ali ard-arda düzülüb onun bişirdiyi toyuq-badımcan-yumurta-pendir qarışıq yeməyi gözləyən qızlara baxaraq köks ötürür:

– Kaç yılımı ingiliscəyi öyrənməyə sərf etdim, bir işimə yaramadı. Kaş ki, ruscaı öyrənəydim!

Gənc həmkarlarımdan biri sahildə xeyli ordan-burdan, siyasətdən, qəzətdən, saytdan ... danışır və uzun söh-bətin sonunda deyir:

– Rəşad əmi, siz xoşbəxtsiniz e, rusun içində, rusnan bir yerdə yaşamısınız!

Bir az sonra «Ukraynada dostlarım var, qayıdanda bir həftə gedib qalacam orda! Gedəcəm eee», – deyib coşur!

Başqa gənc həmkarım «rusca bilirsənmi?» sualıma – «bilirəm ey, amma utanıram danışmağa... Qayıdanda kursa yazılacam!» – deyə cavab verir.

Axşam çəmənlikdə mütəkkəyə söykərib qəlyan çəkirəm.
Göyə baxıram.

Aqil Abbasla İradə xanım gəlir!

– Kədərlisən!

– Ağ dənizin hüznündən yazmışam!

İradə xanım göyə baxır:

– Dolunay çıxıb, yəqin, ondandı! Dolunay hüzn gətirir!

P.S. İradə xanım «Ağ dənizin duzu»n bəyənməmişdi. Sms yazmışdı. Yəqin, heç «Hüznü» də bəyənməyəcək!

Bakı,

17 iyul 2011

Qorxunun yaratdığı Güc...

Bir yaşdan sonra düşünürsən ki, daha bu dünyada heç nə səni təsirləndirəcək, heyrləndirəcək gücdə deyil.

Gəzdiyini gəzib, gördüyünü görüb, oxuduğunu oxumusan... Əzabın, sevginin, uğurun, məğlubiyyətin ən dərin acısını çəkmisən, ən üstün sevincini yaşamısan.

KİVDF-in təşkil etdiyi, media rəhbərlərinin Kuzey Kıbrıs səfərinə razılıq verərkən də bir neçə dəfə olduğum bu tanınmamış ölkədə yeni nəşə görəcəyimdən daha çox dostlarımla, həmkarlarımla beş gün bir yerdə olmağın – söhbətlərin, duzlu zarafatların dadını çıxarmağın zövqünü düşünmüşdüm. Bütün lətifə ehtiyatına bələd olduğum, əzbər bildiyim Aqil Abbasın köhnə-təzə zarafatlarına ilk

dəfə eşidirmiş kimi ürəkdən gülməyin, tarixi şəxsiyyətləri dalbadal, durmadan yazdığı romanlarında bu günün redaktorları kimi danışdırıb «günümüzün adamı» eləyən Yunus Oğuzla atmacaların, Əflatun Amaşovla hərdən sakit bir guşəyə çəkilib insan xarakterinin qatlarını çözləməyin yerini nə verə bilər ki? Belə bir fürsəti əldən qaçıрмаq olardımı? Ona görə də fondun icraçı direktoru Vüqar Səfərlinin təklifiylə o dəqiqə razılaşdım... Kipr adasında – hər iki, həm yunan, həm türk tərəfində bir neçə dəfə olmuşam. Aradan illər keçməsinə baxmayaraq, unudulmayan, yaddaşımda dipdiri qalan xatirələrim çoxdu.

2000-ci ildə ilk dəfə gəldiyimiz heyətlə prezident Rauf Denkdaşla görüşümüzü unutmamışam. 2004-cü ildə Annan planının referenduma çıxarılması ərəfəsində yenə həmkarlarımla Moskvadan adanın Rum kəsiminə – Nikosiyaya uçduğumuzu xatırlayıram. Səfərin iki gününü yunan, iki gününü türk kəsimi rəsmiləriylə görüşlərdə keçirmişdik. Referendum ərəfəsi dünyanın diqqəti bu adadaydı, problemin öz həllini tapacağına ümidlər yaranmışdı. Təəssüf ki, adanın vahid dövlətə çevrilməsi, hər iki xalqın birgə idarəediciliyini nəzərdə tutan, BMT-nin baş katibi Kofi Annanın təşəbbüsüylə hazırlanan və elə onun adı verilən bu planı referendumda, türklər tərəfdar çıxsalar da, rum-yunan kəsimi dəstəkləmədi və hamının problemin həllinə bəslədiyi ümidlər puç oldu... Yunan Kipri Avropa Birliyinə üzv oldu, Kuzey Kıbrıs isə

dünya birliyinin dəstəyindən yenə kənardə qaldı. Elə bu ərəfələrdə Kıbrısın türk kəsiminə Türkiyə hökumətinin dəstək çağırışlarına ilk reaksiya verən Azərbaycan dövləti və Prezident İlham Əliyev oldu. Türkiyə dı­şında ilk dəfə başqa bir ölkədən – Azərbaycandan, onun paytaxtı Bakıdan Kuzey Kıbrısə birbaşa təyyarə uçuşu baş tutdu. 2005-ci ilin yayında Bakıdan Ercan hava limanına uçan tarixi və cəsarətli səfərin iştirakçısı olmaq bir qrup iş adamları, siyasətçilər, jurnalist həmkarlarımla birgə mənə də qismət oldu. Bakıdan qalxıb Ercan hava limanına enən təyyarəmizdəki heyəti necə coşquyla qarşılamışdılar! Aradan illər keçməsinə baxmayaraq, Ercan hava limanındakı o coşqunu yadıma salarkən yenə də gözlərim yaşarır, həyəcədən əsirəm.

Dünya birliyinin təkrar, növbəti dəfə ədalətsizliyə məruz qoyduğu, referendumda barış niyyətini bildirib yunan tərəfindən «yox» cavabı alan, təklənməyin acısını yaşayan Kıbrısə türkləri üçün Azərbaycandan gələn təyyarə bir ümid işığı, bir cəsur qardaş addımıydı... Yunan tərəfinin bu birbaşa uçuşa necəsə mane olacağı barədə söhbətlər yayılmışdı, narahatçılıq var idi, hətta şayiələr təyyarənin yunan tərəfindən vurulacağı qədərincə şişib böyümüş, qorxu, vahimə aurası da yaratmışdı. Səhərisi bütün Kıbrıs qəzetləri bu tarixi hadisəni manşetə çıxarmışdılar. Hətta qəzetlərdən biri dilimizdə fərqli anlam daşıyan bir kəlməni qabardıb bu addımına görə Azərbaycana minnətdarlıqla bərabər yaşanan narahatlığa da yüngül, xoş

zarafatla belə işarə vurmuşdu: «Bakı uçağı Ercan hava limanına DÜŞDÜ». Sonrakı illərdə «525-ci qəzet»in əməkdaşları, həmkarlarım Kıbrıs ara-sıra səfərlər etsələr də, mənim yolum düşməmişdi. Amma burdakı proseslərdən xəbərim vardı. Universitetlərin daha da inkişafı, son illərdə çoxlu azərbaycanlı gəncin bura ali təhsil almağa gəlməsi hamıya məlumdu. Azərbaycandan Kıbrıs turist səfərlərinin təşkilindəki əzmkar işinə görə isə görüşlərimizdə kıbrıslılar «Millenium» turizm şirkətinin və onun rəhbəri Ruslan Quliyevin fəaliyyətindən fərəhlə söz açırdılar...

Bu səfərimizdə də prezident Dərviş Eroğlu, Baş nazir İrsen Küçük, xarici işlər naziri Hüseyn Özgürgün ilə görüşlərimiz oldu. Qəzetlərdə, TV-lərdə, jurnalist təşkilatlarında peşə fəaliyyətimizin spesifik cəhətləri, qazanılan təcrübələr, oxşar problemlər barədə fikir mübadiləsi apardıq.

Burada bir neçə universitetdə – Kıbrıs Beynəlxalq Universiteti, Girnə Amerikan Universiteti, Doğu Akdeniz Universitetində tələbələr üçün bütün lazımi şərait yaradılıb, təhsilin səviyyəsi yüksəkdi. Bu universitetlərin diplomları əksər ölkələrdə tanınır. Yazımın başlanğıcında işarə etdiyim fərqli görüş isə bizi Yaxın Doğu Universitetində yaxaladı. Bu universitet 1988-ci ildə Suat İrfan Günsel tərəfindən qurulub. YDU özəl bir universitet

olaraq fəaliyyət göstərir, 16 fakültədə 75 ixtisas üzrə 20 mindən çox tələbə təhsil alır.

Uzun illərdi həmyerlimiz Fəxrəddin Məmmədov burada fəaliyyət göstərir. Prorektordu, mühəndislik fakültəsinin dekanıdır. Digər məşhur həmyerlimiz, bəstəkar Cavanşir Quliyev də bu universitetdə çalışır. Fəxrəddin müəllim Azərbaycan heyətinin gəlişindən qəfil xəbər tutur.

Mehribanlıqla hamımızla görüşür. Universitet barədə şövqlə, ürəkdən məlumat verir. Tibb fakültəsinə, xəstəxananı gəzirik. Sonra universitetin qurucusu Suat İrfan Günsellə görüş alır və bizi universitetin geniş ərazisindəki hündür ərazidə yerləşən sadə rektorluq binasına gətirir... Kiçik, yığcam binadır. Amma fərqli aurası var. İkinci mərtəbədə bizi sadə, bəstəboy, saqqallı bir kişi qarşılayır və mən əvvəlcə bu sadə görkəmli, sakit, özünü dartmayan adamın Suat bəy olduğunu ağıma gətirmirəm. Düşünürəm ki, yəqin, indi bizi iddialı, özündən razı, sərvətinin çoxluğunu hər jestiylə qabartmağa çalışan xarakterik obrazlı bir iş adamının – sahibkar-rektorun geniş əzəmətli otağına aparacaqlar... Amma sən demə, bu təvazökar adam elə Suat bəyin özü, diplomlarla, suvenirlərlə, kiçik maşın kolleksiyalarıyla, dibçəkdəki cürbəcür güllər, bitkilərlə dopdolu bu otaq da «Forbes»in siyahısındakı ən zəngin 100 türkdən 36-cısının, milyarderin iş otağı, kabinetiymiş. Otağının da özü kimi ilk baxışda sakit, amma dopdolu, zəngin aurası var. Dairəvi divanlarda, əlavə gətirilən masalarda yerləşib

otururuq. Bizi salamlayır, Azərbaycan adını Ana Vətən – Türkiyəylə qoşa çəkir, məhəbbətlə danışıır.

Vüqar Səfərli səfərin məqsədindən danışıır, belə bir heyətlə son üç ildə ikinci dəfə Kıbrısa gəlişin Kıbrıs türklərinə verilən önəmin, qardaşlığın göstəricisi olduğunu söyləyir. Burda öyrənirik ki, Prezident İlham Əliyev Suat İrfan Günseli diasporumuza dəstəyinə, ölkələrimiz arasında əlaqələrin inkişafında xidmətinə görə «Dostluq» ordeni ilə təltif edib. Fəxrəddin müəllim heyət üzvləri barədə məlumat verir və xoş sözlər söyləyir. Sonra Suat bəy sakit tonla düşüncələrini bölüşür, təvazökarcasına gördüyü işlərin məğzini çatdırmağa çalışır. «Hər bir başlanan işdə insanın zəhməti, əzmi, inadı, qabiliyyəti böyük rol oynayır. Amma mən indi gördüyümüz bu işlər barədə düşünərkən bunların tək cə dediyim keyfiyyətlərlə qazanılmasının mümkün olacağına inanmıram. Burda nə sə ayrı bir hiss, fərqli bir duyğu kömək olub. Mən bu görülmə işlərə, qurulan universitetə 60 yaşından baxanda düşünürəm ki, bu işlər QORXUNUN YARATDIĞI GÜCün hesabına mümkün olub. Biz öz Vətənimizdən qovulmaq, sürgün olunmaq, onu itirmək qorxusu altında yaşamışıq. Və bu qorxuya qalib gəlmək üçün içəridə, daxildə ilahi bir Güc tapmışıq... Ona söykənmişik, o bizə dayaq olub... Məhz o ilahi Gücün hesabına bu işləri görə bilmişik! Yalnız pulla, vəsaitlə, qabiliyyətlə alınmazdı... Bu, tək cə özünüqoruma instinkti olmayıb, ilk öncə, Vətəni qorumaq ehtirası olub.

Vətənsiz var olacağımızı düşünməmişik. Var olmağımızın Vətənimizin var olmasından keçdiyini dərk etmişik».

Söhbətin belə axarını, belə mənəviyyat qatına keçəcəyini, deyəsən, heç birimiz gözləmərdik. Bir az sonra Kıbrısın Bakıdakı artıq keçmiş təmsilçisi, bütün səfər boyu bizi müşayiət edən, diqqətini əsirgəməyən Zəki Qazioğlu da etiraf edəcək ki, o da Suat bəyin belə mövzuda söhbətinə ilk dəfə şahid olur. Söhbətin aurası Əflatun Amaşova da, Nuşirəvan Məhərrəmliyə də təsir edir, hislərini sözə çevirirlər. Həmişə emosiyalarını, təmkinini qorumaya çalışan Elçin Şıxlının da sifətindən təsirləndiyi hiss olunur. Umud Rəhimoğlu isə çılğınlıqla Suat bəyin düşüncələrindən təsirləndiyini gizlətmir, minnətdarlıq ifadə etməyə çalışır. Dinməməyindən görünür ki, Aqil Abbas da harasa uzaqlara yollandı xəyallarında. Aydın Quliyev də, Namiq Əliyev, Mustafa Saatçı, Elşən Şirinov da düşüncələrə qapılırlar. Yunus Oğuzla Fəxrəddin müəllim mənə işarə edirlər. Danışmağımı istəyirlər. Danışırım. Heyətin ürəyindən keçənləri hiss edir, dilə gətirirəm. İndiki realist pragmatiklərin meydan suladığı dövrdə mənəvi duyğuların, insan ruhunun qadir olduğu gücün azalması qorxusundan danışırım. Bu görüşə gələndə belə bir söhbətin olacağını xəyalımıza gətirmədiyimizi söyləyirəm. Təəccübümü gizlətmirəm... Sonra Suat bəy danışdıqca baxışlarımızda, üz ifadələrimizdə bu adamlarla belə söhbət etməyin mümkünlüyündən xəbər verən işıq gördüyünü söyləyir,

buna görə də bizim auranın bu söhbətə vəsilə olduğunu bildirir. Sonra söhbətinə davam edir, çox az adama dediyi faktları ilk dəfə bizə açır. Universitet qurmağa başladığı ərəfədə ona müxtəlif ölkələrdən gələn cəlbədicilik təkliflərdən danışır... Amerikada istədiyi qədər kredit və torpaq sahəsi təklif ediblər. İmtina edib. Avropada 30 ildən sonra ödənilməsinə başlayan kreditlər vəd ediblər. Getməyib. Türkiyədən də çox ismarıclar olub. Burda, Kıbrısdə, öz Vətəninədə universitetini qurub! Bununla Vətəninini qoruyub. Duyğuların, düşüncələrin yaratdığı ovqatda məmnuniyyətlə bu böyük insanla şəkil çəkdirib, təşəkkür edib, ayrılıraq. Çöldə Fəxrəddin müəllimə də maraqlı görüşə görə minnətdarlıq edirəm. Suat bəyin həyatından kitab-filan varmı, bu paraları hardan qazanıb – soruşuram. Münaqişə başlayanda evindən – yunan tərəfdəki, doğulduğı Beşikdəpə kəndindən bir çamadanla çıxıb. Heç nəsiz! 37 yaşında universiteti qurub. Danışaram – deyir... Mənsə elə orda hiss edirəm ki, bu görüş barədə mütləq nəşə yazacağam...

2013

Tanıdıqlarım

Əsəd bəy və Nuridə xanım

Ötən əsrin birinci yarısında Avropada Azərbaycan nəsrinin şedevr nümunələrini yaradan Məhəmməd Əsəd

bəyin – Qurban Səidin narahat ruhuna və bu dahi Azərbaycan yazıçısını Vətəninə qaytarmaq istəyən

Nuridə Atəşinin müqəddəs savaşına ehtiramla

«Dünyada yaradıcılıq ləzzətindən üstün ləzzət yoxdu». Gərək ki, Cek Londonun sözüdü. Orxan Pamuk isə yazıçılığı iynəylə quyu qazmağa bənzədir. Bizim təbirimizcə desək, iynəylə gor qazmağa.

Məhəmməd Əsəd bəy – Qurban Səid uzaq İtaliyada, Positanoda dəhşətli ağrılar içində, ölümlə vuruşa-vuruşa özünün son əsərini – «Sevgidən bixəbər kişi» romanını yazırdı. «Hər nə olursa olsun, yazmaq istəyirəm. Başqaları içki içmək, siqaret çəkmək istədiyi kimi, mən də yazmaq istəyirəm. Yenə də rəbitəli cümlələr yazmaq istəyirəm...»

Bəli, ağrılara kələk gəlməyə çalışan, ağrıların içində əriyən, ağrılarla ümitsiz savaşıq ağuşunda qıvrılan YAZIÇI iynəylə gor qazırdı. Yaradıcılıq ləzzətinin gətirəcəyi nəşənin təsiri ilə, bir anlıq da olsa, ağrıların keçib gedəcəyinə ümid edirdi: «Mən təkcə ağrılarımı yox, həm də bu ağrılara gətirib çıxaran həyatımı yazmaq istəyirəm. Artıq bir neçə dəfə bu həyatı təsvir etməyə çalışmışam».

O bu həyatı – öz həyatını, dediyi kimi, bir neçə dəfə Avropanı heyran qoyan əsərlərində təsvir etmişdi. Və

indi, 1942-ci ilin avqust ayında – 37 yaşında öz ölümüylə – ağrılara təslim etdiyi fiziki həyatının sonu, Avropaya bəxş etdiyi misilsiz əsərləriylə bahəm gələcək üçün çoxlu müəmmalar qoyub gedirdi.

Pamuk yazıçılığın həm də həyatın əyləncələrindən əl çəkib bir otağa – kitablar arasına sığınmaq, günlərlə, aylarla yazı masası arxasında oturmaq bacarığından, möhkəm iradədən keçdiyini yazır. Yazıçı öz sirli aləmini – sehrlı dünyasını da məhz orda yaradır.

Bakılı neft milyonçusunun oğlu Əsəd bəy qapalı ev tərbiyəsiylə böyüyüb – uşaqlıqdan kitabların arasına sığınıb – dostu, yoldaşı, həmdərdi məhz kitablar olub. «14 yaşına qədər mən təkbaşına heç zaman evi tərk edə bilməzdim. Amma bəlkə də bu qapalı ev tərbiyəsi bu gün həyatımın köhnə bir kreslodə məhdudlaşdırılması üçün mənə səbir verir».

Ötən əsrin əvvəlində baş verən hadisələr – inqilablar bir çox insan kimi, Əsəd bəyin də 15 yaşında – 1920-ci ildə Vətəni tərk etməsinə gətirib çıxarır. O, ömrünün sonrakı illərini Almaniyada, Avstriyada, İtaliyada keçirir. Neft milyonçusunun oğlu Avropada yazıçı kimi tanınır, 15 ildə 20-dən çox əsər yazır. Keşməkeşli həyat yaşayır. Qapalı ev tərbiyəsinin verdiyi üstünlüklər, zəngin mütaliə, yazmaq üçün səbir, iti müşahidə qabiliyyəti, fantaziya, təxəyyül və şübhəsiz, fitri istedad onun bir yazıçı kimi yetişməsinə, məşhurlaşmasına səbəb olur. Amma heç vaxt

Bakını unutmur. Ağrılar içində yazdığı son əsərində də Bakını xatırlayır: «Bu gün artıq dünyanın bütün uyşdurucularından – spirtdən tutmuş morfiyə qədər – baş çıxardığımdan bilirəm ki, ən gözəl nəşə Bakının qədim qala divarlarına və sökülmüş qədim sarayın darvazalarındakı naxışlara baxışın məndə oyatdığı sirli hisdi. Mən qədim bir divara, yarıuçuq İçərişəhər divarlarına, bir də qədim Qalanın xarabalıqlarına vurğun idim. Heç kimin qeydinə qalmadığı bu qədim Qala həyatımın ilk böyük sevgisi oldu və mənim həyat yolumu təyin etdi. Əsl sevgi bu idi».

...Son yüz ildə Azərbaycandan müxtəlif səbəblərə görə Almaniyaya mühacirət edənlərin sayı, yəqin ki, minlərlə ölçülür. Nuridə Atəşi ötən əsrin axırlarında, Əsəd bəydən təxminən 70 il sonra Almaniyaya gedib. Təbiət etibarilə emosional, çılğın bu xanım da çoxları üçün müəmmadı.

Onu şəxsən tanıyanacan şeirlərini oxumuşdum. Azərbaycan – müsəlman qadınına xas olmayan açıq-saçıq şeirlərindən təəccüblənmişdim. Üzünü görmədən şeirlərini, haqqında yazıları «525»də dərc etmişdim. Sonra hekayəsini oxudum. Xəstə övladının müalicəsi üçün apardığı mübarizəni və Almaniyaya gedib çıxmasının səbəbini anladım. Bu mübariz qadına – tənha savaşıya heyran oldum.

Tanışlığımız 2004-cü ildə Berlində baş tutdu. Avropa Azərbaycanlıları Konqresinin təsis yığıncağında o vaxtkı

səfirimiz Nuridə xanımın Almaniyada Azərbaycanın tanıtılması üçün gördüyü işlərdən danışdı və Nuridə xanımı Azərbaycanın Janna d'Arkı adlandırdı. Berlində rəhbərlik etdiyi Nizami Gəncəvi İnstitutunun ofisində öz dilindən «Antiyaya məktub» şeirini dinlədim. Bu uzun şeir hislə, həyəcanla, heyrətamiz obrazlarla dolu idi. Valeh oldum. Bakıya dönəndən sonra bu şeiri çap etdirdim. Nuridə xanıma yaxından bələd olduqca onu anlayır, bir sıra qeyri-adi addımlarının, niyə açıq-saçıq şeirlər yazmasının səbəbini başa düşürdüm. Əslində, o, bir çoxlarının təsəvvüründə formalaşmış obrazından tamamilə fərqli bir insan idi.

İki il öncə Nuridə xanım Əsəd bəydən danışmağa başladı. Məşhur «Əli və Nino»nun Çəmənözəminliyə daxil olmadığını söyləyir, əsərin Məhəmməd Əsəd bəy tərəfindən yazıldığını özünəxas emosionallıqla bəyan edir, ona mətbuatda dəstək verməyimi istəyirdi. Əvvəl onun bu fəaliyyətinin məğzini o qədər də anlamırdım. Düzünü deyim ki, Əsəd bəy haqqında məlumatım səthi idi. Və mənə qaranlıq qalırdı ki, niyə Nuridə xanım sırf Azərbaycana məxsus bu əsəri aparıb bizə o qədər də daxil olmayan hansısa Lev Nissenbauma – Məhəmməd Əsəd bəyə bağlamaq istəyir.

Hər gəlişində bir mətbuat konfransı düzənləyir, hay-küy salır, yeni faktlar açıqlayır və qəfildən ortadan qeyb olur, sakitcə Almaniyaya qayıdırdı. Sonra Məhəmməd Əsəd

bəyin atasının azərbaycanlı olduğuna dair sənədlər tapdığını söylədi. Mətbuatda Əsəd bəyin qohumu Əhməd Cəmil Məzhərin məktublarını yayınladı. Daha sonra «Yüz ilin sirləri» adlı kitab yazdığını, Almaniyada Məhəmməd Əsəd bəy haqqında çəkilən film barədə danışmağa başladı. Bu xanım və onun mübarizəsi məni get-gedə daha yaxından maraqlandırır.

Ötən il avqustun 22-də bizi ad gününə dəvət etmişdi. Onun dəniz sahilində gözəl bir restoranda dostlarının, qohumlarının, alman qonaqlarının əhatəsində keçirdiyi əvvəlki ad günlərində də iştirak etmişdim.

Budəfəki ad günündən bir qədər öncə yenə mətbuat konfransı keçirmiş, Əsəd bəylə bağlı yeni faktlar açıqlamışdı.

Mətbuat konfransından iki-üç gün sonra – «Ədəbiyyat qəzeti»nin 17 avqust 2007-ci il sayında Nuridə xanımın fikirlərinə cavab kimi Amerikada nəşr olunan «Azərbaycan İnternəşnl» jurnalının baş redaktoru, xanım Betti Bleyerin «Ciddi problem ciddi də tədqiqat tələb edir» adlı məqaləsi dərc olunmuşdu. Xanım Bleyerə Azərbaycan qarşısındakı böyük xidmətlərinə görə ehtiramım var. Əslində, onun, guya, Nuridə Atəşinin arqumentlərinin, üzə çıxardığı sənədlərin tənqidinə yönəlmiş məqaləsinin ruhu məndə Əsəd bəyə, Əsəd bəyin bioqrafiyasına və yaradıcılığına daha çox maraq oyatdı.

Məqalədən əxz etdiyim buydu: Betti xanım azərbaycanlılara Əsəd bəyin azərbaycanlı olmadığını, Azərbaycanı sevmədiyini söyləyir, onun yəhudi olduğunu iddia edənlərə dəstək verir, Əsəd bəyi plagiatda suçlayır, faktları təhrif etməkdə qınayırdı. Betti xanım yazırdı: «...Əsərləri dəfələrlə onun (Əsəd bəyin – R.M.) yalandan danışdığını, mübaliğə etdiyini, xəyalı coşdurduğunu, özü ilə bağlı sirli aura yaratmağa çalışdığını üzə çıxarır... Bizim tamamlanmaq üzrə olan tədqiqatımız göstərəcəkdir ki, əgər azərbaycanlılar Əsəd bəyin real simasını tanısaydılar və onun xarakterini başa düşsəydilər, onu azərbaycanlı etmək üçün bu qədər uydurmalara əl atmazdılar... Əsəd bəy heç də qəhrəman səviyyəsinə qaldırılmalı və adına heykəl ucaldılmalı bir şəxsiyyət deyil...» Amma elə bir cümlə sonra Əsəd bəyi ustad nağılbaz, əfsanəçi adlandırırdı. Bir az əvvəl isə Əsəd bəyin «çox mükəmməl zəka sahibi» olduğunu etiraf edirdi. Maraqlıydı ki, Betti xanım Əsəd bəyi yazıçı üçün gərəkli olan üstün keyfiyyətlərə – uydurmaçılığa, mübaliğə etməyə... görə suçlayırdı. Amma bu suçlamalardan, onun Əsəd bəyi ittiham etmək üçün çəkdiyi sitatlardan da Avropada Əsəd bəyin kitablarına marağın yüksək dozasını hiss etmək olurdu. Demə, onun kitablarından «vəhşi macərə hekayəsi kimi həzz alan oxucular» varmış.

Tom Reysin «Orientalist» kitabı barədə danışan Betti xanım Əsəd bəyin yəhudi olmasından əminliklə yazırdı:

«Tom Reys Əsəd bəyin mənşəcə yəhudi olduğunu iddia etdiyi bu kitabı ABŞ-ın ən böyük nəşriyyatlarından biri olan «Rəndom Hauz»un dəstəyi ilə yazmışdır. Belə halda o, həmin şəxsin mənşəyi haqqında bu cür saxta məlumat yazmağa cəsarət edərdimi?.. Həqiqətən də, onlar bu cür səhv məlumatı yazacaq qədər sadələvh ola bilməzdilər».

Beləliklə, Azərbaycana və azərbaycanlılara ismarıç göndərilir, Əsəd bəy pislənilib azərbaycanlıların gözündən salınır, əvəzində Əsəd bəy tabaqda yəhudilərə pay verilirdi. Görəsən, bu «qəhrəman səviyyəsinə qaldırılmağa və adına heykəl ucaldılmağa layiq olmayan» bir adam **YƏHUDİLƏRİN NƏYİNƏ LAZIMIYDI?**

Mövzu məni əməlli-başlı özünə çəkməyə başlamışdı. Və mən Betti Bleyerin məqaləsinin işıq üzü görməsindən beş gün keçməsinə baxmayaraq, beynimdə yaranan suallara cavab tapmağa çalışırdım. Elə bu səbəbdən Nuridə xanımın təbiətinə xas – hay-küylü ad günündə şənlənməkdənsə elə orada yubilyardan xahiş edərək onun çox zaman yanında gəzdirdiyi sənədlərlə tanış olmaq istədiyimi söylədim. Qonaqlar yeyib-içir, oynayır, danışır-gülürdülər, mənə Nuridə xanımın təqdim etdiyi sənədlərə ilişib qalmışdım.

Maraqlı faktlar gözümə dəyir, təəccüblənirdim. Amma ən çox ünlü Almaniya rejissoru, «Məhəmməd Əsəd bəy» film-layihəsinin rəhbəri Ralf Marşallekin Azərbaycandakı ictimai təşkilatlara və mədəniyyətlə maraqlanan iş

adamlarına müraciətindən heyrətləndim. 2008-ci ilin Almaniyada Azərbaycan Mədəniyyət ili olduğunu bildirən rejissor diqqəti Bakı və Berlin, Azərbaycan və Almaniya arasında mədəniyyət körpüsü ola biləcək layihəyə yönəldirdi: «Azərbaycan–alman yazıçısı, şair, tarixçi və uzaqgörən bir şəxs olan Məhəmməd Əsəd bəy bu günədək Azərbaycan mədəniyyətinin Almaniyadakı ən gözəl təbliğatçısı olmaqda davam edir. Onun insan ruhunu vəcdə gətirən əsərinin əsl alman dilində qələmə alınmışdır. Bu əsər Azərbaycanın simasını və maraqlarını cidd-cəhdlə Avropada təmsil edir, bu ölkəyə rəğbət qazandırır».

Sonra R.Marşallek Məhəmməd Əsəd bəy haqqında çəkdiyi və yekunlaşdırmaq ərəfəsində olduğu filmdən danışır və qeyd edirdi ki, bu ərəfədə o, Nuridə xanımla tanış olub, onunla əməkdaşlıq etməyə qərar verib. Rejissor müraciətində qeyd edirdi ki, arxiv sənədlərinin araşdırılması zamanı «...biz tamamilə yeni orijinal sənədlər aşkarlamışıq ki, bu da yazıçının MÜBAHİSƏ DOĞURAN MƏNSUBİYYƏTİNƏ (fərqləndirmə mənimdi – R.M.), onun keçdiyi həyat yoluna və əsərinə tamamilə yeni mövqedən yanaşmağa sövq edir». Rejissor yeni faktların filmdə əksini tapması, Bakıda çəkilişlərin aparılması üçün daha 50 min avro lazım olduğunu söyləyir, iş adamlarına müraciət edərək həm də filmin 50-yə yaxın festivalda, ən azı 5 Avropa ölkəsində, o cümlədən, ABŞ və Rusiyada göstərilməsinin nəzərdə

tutulduğunu söyləməklə bu qeyri-adi layihədə iştirakın üstünlüyünə işarə edirdi.

Ralf Marşallekin fikirləri, xüsusən milli mənsubiyyətlə bağlı deyilənlər məni tutmuşdu. Və elə ad günündəcə həm bu müraciətin, həm də digər sənədlərin «525»də dərci üçün Nuridə xanımdan icazə aldım. «525»in

25 avqust 2007-ci il tarixli şənbə sayı «Yüz ilin sirri açılır» başyazısıyla dərc olundu. Mövzuya tam 4 səhifə həsr etmişdik. Filologiya elmləri doktoru, professor Zeydulla Ağayev «Ədəbiyyat qəzeti»ndən geri qaytarılan, Betti Bleyerə cavab-məqaləsini də bizə təqdim etmişdi və bu yazı həmin sayda dərc olunmuşdu.

Zeydulla müəllim «Görünən kəndin bələdçisi» məqaləsində Betti xanımın fikirlərinə tutarlı cavablar verir, demək olar ki, onun bütün arqumentlərini heçə endirir, həmçinin «...təkcə uydurma vasitəsilə bütün Avropanı uzun onilliklər ərzində maraq orbitində saxlamaq mümkün deyildi» yazaraq qeyd edirdi ki, Əsəd bəy sənədli əsərlər deyil, tarixi-publisistik əsərlər yazırdı, yəqin, bilmiş olarsınız ki, bu janrda müəllifin improvizə imkanları çox genişdir.

Daxilimdə bir inam vardı ki, alman rejissorun müraciəti reaksiyasız qalmaz. İki bayağı müğənniyə bir saatın içərisində yarım milyon dollarlıq sms xərcləyən ölkədə belə bir layihəyə 50 min avro verən iş adamının

tapılacağına ümidli idim. Amma inamım düz çıxmadı. Film isə bizsiz də çəkildi.

Oktyabr ayında Almaniyadan bir qrup millət vəkili və «Umwelt Film»in operatorları, rejissor Ralf Marşallek Bakıya gəldilər. Muğam Teatrında Nuridə Atəşinin «Yüz ilin sirləri» kitabının təqdimat mərasimində iştirak etdilər, çəkiliş apardılar. Tədbirin başlaması alman qonaqların gecikməsi səbəbindən ləngiyirdi. Nuridə xanım milli geyimdə qonaqları qarşılayır, hərdən qonaqların gecikməsindən narahatlığı hiss olunurdu. İstedadlı jurnalist həmkarım İlhamiyyə xanım Nuridə xanımın milli geyiminə işarə edərək «Nuridə lap gəlinə oxşayır, görəsən, bəy kim olacaq?» – deyə söz atmışdı. «Yəqin, Əsəd bəy olar» – gümanımı söyləmişdim. Və gümanım düz çıxmışdı. İncəsənət Universitetinin məzunu Nuridə xanım aktyorluq qabiliyyətindən yararlanaraq maraqlı formada teatraşdırılmış təqdimat mərasimi qurmuşdu, həyəcanlı bir çıxışla tədbiri başlayandan sonra milli geyimdə Əsəd bəyin obrazını yaradan aktyor estafeti davam etdirmişdi. Hiss olunurdu ki, Nuridə xanım daha çox «Umwelt Film»in – rejissor Ralf Marşallekin kameralarına işləyirdi.

Azərbaycanın tanınmış jurnalistlərinin, yazıçı və ziyalıların, maraqlı insanların toplaşdığı tədbirdə mən məşhur «Bakinskiye taynı» verilişinin müəllifi Fuad Axundovla da söhbət etmiş, bir gün sonra onun barəsində

«İkiqat mühacir» adlı yazı da yazmışdım. Fuad Axundov Tom Reysin Bakıya səfərində onunla birgə olmuş, bələdçilik etmişdi. Bakının tarixini gözəl bilən bu insandan Tom Reys «Orientalist» əsərində bəhs edib.

Qeyd edim ki, «525» artıq dünyanın bir sıra dillərinə çevrilən «Orientalist» əsərindən bir hissəni gənc tərcüməçi Şamil Quluzadənin çevirməsində, professor Vilayət Quliyevin ön sözüylə dərc edib. Mən çox istərdim ki, gənc tərcüməçi bu işi davam etdirərək əsəri bütövlükdə tərcümə etsin. Ruhuna və hansı maraqlar güdməsinə, subyektiv məqamların üstünlük təşkil etməsinə baxmayaraq, bu gün bestsellerə çevrilən, artıq dünyanın 18 dilinə tərcümə olunan bu əsərin dilimizdə dərci vacibdir. Kimsə Tom Reysin bu kitabı hansısa maraqlar naminə yazdığını söyləyə bilər. Amma mənə, Reysdə Əsəd bəyin yaradıcılığına vurğunluq olmasaydı, o bu işə bu dərəcədə şövqlə girişə bilməzdi. «Əsəd bəy, hətta neftin bahalaşmasının quru mexanizmindən elə söhbət açır ki, elə bil bu, «Min bir gecə» nağılıdır», – deyən Reysin bu sözlərinin arxasında Əsəd bəyə məhəbbəti duymamaq mümkün deyil.

«Orientalist»dən «525»də dərc olunan hissədə isə əsasən, Fuad Axundovdan, onun «Əli və Nino»ya, Bakıya vurğunluğundan söhbət gedirdi. Tom Reys Fuaddan sitatlar gətirirdi: «Bu roman sayəsində mən öz ölkəmi kəşf elədim, sovet sisteminin ayaqlarımızın altında dəfn

etdiyi bütöv bir dünyanı tapdım.... Qurban Səid mənim həyat hekayəm kimidir. O olmasaydı, mən öz şəhərimdə tora düşmüş adam kimi olacaqdım, düz burnumun ucundakı gözəllikdən və faciəvi qüvvələrdən xəbərsiz qalacaqdım». Onun bu fikirlərini oxuduğumdan Fuadla qısa söhbətimdə bugünkü tədbirə, Əsəd bəyə, «Əli və Nino»ya münasibətini də öyrənmiş və «İkiqat mühacir» yazısında istifadə etmişdim. «Mənimçün əsas məsələ əsərin özüdür. Onu kimin yazdığı ikinci dərəcəli məsələdir. Biz bu əsəri təbliğ etməliyik. Əgər bir yəhudi yazıbsa, bu, daha da gözəl. Deməli, Azərbaycan cəmiyyəti o qədər tolerant, genişqəlblidir ki, bir yabançını özününkü etmək qədərində cazibə qüvvəsinə malik olub. Azərbaycan mühiti haqqında elə bir əsəri yazan kim olursa-olsun, bu onun Azərbaycana, Bakıya hədsiz bağlılığını göstərir. Digər tərəfdənsə bu xalqın, bu ölkənin həmin müəllifə necə böyük məhəbbətlə qucaq açdığını göstərir».

Fuadda Reysin təsiri hiss olunmaqdaydı. Nuridə xanımın kitabındakı faktlardan isə çoxlarının hələlik xəbəri yoxuydu. Kitaba giriş sözünü Bundestaqın üzvü, Qafqaz Parlamentlərarası Dostluq Qrupunun rəhbəri Steffen Rayxe yazmışdı. 16 oktyabr 2007-ci ildə «Yüz ilin sirləri»nin təqdimat mərasiminə yığışanlar da elə onu – həmin gün Bakıda rəsmi səfərdə olan alman millət vəkili gözləyirdilər. Rayxe birazdan gəldi və təsirli bir çıxış etdi. Gələn ilin Almaniyada Azərbaycan ili olduğunu

söyləyən Steffen Rayxe ümidvar olduğunu bildirdi ki, bu il çərçivəsində Məhəmməd Əsəd bəyə, «Əli və Nino»ya həsr olunmuş tədbirlər keçiriləcək, iki xalq arasında körpü rolunu oynayan yazıçıya layiq olduğu münasibət göstəriləcək. Tədbirdə həmçinin rejissor Ralf Marşallek, Almaniyanın Azərbaycandakı səfiri Per Stankina çıxış edərək Məhəmməd Əsəd bəyin yaradıcılığından danışmışdılar.

Steffen Rayxenin kitaba yazdığı ön sözü həyəcansız oxumaq olmur. Steffen Rayxe Əsəd bəyin dəyərini verir, onun tapdanmış hüquqlarının bərpasına çağırır, Nuridə Atəşinin Əsəd bəyi Azərbaycana qaytarmaq üçün verdiyi mücadiləyə ehtiramını bildirirdi. Bunderstaq üzvünün «Ön söz»ündən: «Nuridə Atəşinin bu kitabı öncə məhz Azərbaycanda çap etdirmək istəyi diqqətəlayiq və anlaşılındır. Nuridə Atəşi öz qarşısında Əsəd bəyi Vətənə qaytarmaq kimi məsul və çətin vəzifə qoyub. Səbəb kitabı oxuyanda da aydın olur: Əsəd bəy ömrünün son günlərində Vətəninə dönməyi, Vətənində dəfn olunmağı arzu edirmiş. Əfsuslar olsun ki, həmin dövrün siyasi gerçəkliyi buna imkan vermirdi. Faşistlərdən canını qurtarmağa çalışan azərbaycanlıya bolşeviklər də aman verməyəcəkdilər... Amma indi, həmin siyasi rejimlərin tarixin arxivinə gömüldüyü, yeni siyasi gerçəkliyin yarandığı bir vaxtda Əsəd bəyin arzusunu, gec də olsa, həyata keçirmək mümkündür. Yetər ki, bunu ortaya

qoyasan. «Yüz ilin sirləri» kitabı bu istəyin sənədli-sübutlu ortaya qoyulmuş təcəssümüdür.

Bir-birindən maraqlı, əhatəli, dünya tərəfindən yüksək qiymətləndirilən 16 əsər! Niyə Azərbaycanın zəngin ədəbiyyatını bunlarla zənginləşdirməyəsən! Axı Azərbaycan ədəbiyyatına Əsəd bəyi yenidən, layiq olduğu şəkildə qaytarmaq Azərbaycan ədəbiyyatını dünyada bir qədər də ucaltmaq deməkdir... Əsəd bəyin Azərbaycana məxsusluğu mübahisəsiz olmalıdır....

Arzu edirəm ki, Əsəd bəyin ruhu doğma Vətəninin göylərində əbədi rahatlığa qovuşsun. Əsəd bəy buna layiqdir, inanın!»

Bəzilərdən fərqli olaraq, Steffen Rayxe Əsəd bəyə layiq olduğu qiyməti verirdi.

Təqdimat mərasimləri, çəkilişlər, təbriklər arxada qalmışdı. Artıq «Yüz ilin sirləri»ni varaqlamağın, əsl həqiqətləri öyrənməyin zamanıydı.

Nuridə xanımın bu qalın kitabı sənədlərlə zəngindir. Arasında bu sənədlərə verdiyi şərhlərdə özünəxas emosionallıq və pafos yer alır. Bu da başadüşüləndi. Bu onun şairliyindən – xarakterindən, Əsəd bəyə sevgisindən və Əsəd bəyə yönələn şər-böhtanlara etirazından doğur. Bu kitabda bir sıra yeni faktlar üzə çıxarılıb. Xeyli sənədlər, məktublar ilk dəfə işıq üzü görüb.

Steffen Rayxe qeyd edir ki, Əsəd bəyin Berlində jurnalistika sahəsində «Ədəbiyyat aləmi» qəzetində atdığı ilk addımlardan sonra qəzetin baş redaktoru Villi Haas yazarın istedadını kəşf edir və onun inkişafına xüsusi qayğı göstərir. Nuridə xanım öz kitabında 1926–1933-cü illərdə Əsəd bəyin alman mətbuatında işıq üzü görmüş 134 məqaləsinin siyahısını verir. Betti xanım iddia edir ki, Əsəd bəyin heç bir məqaləsində Azərbaycanın adı çəkilmir, Azərbaycana sevgi yoxdur. Əvvəla, Əsəd bəy artıq bir alman jurnalisti idi və gündəlik jurnalist fəaliyyəti ilə məşğul idi. Şübhəsiz ki, o, hər məqaləsini Azərbaycana həsr edə bilməzdi. Amma Nuridə xanımın kitabında verdiyi bir məqalə, zənnimcə, bu qəbildən olan ittihamların hamısını heçə endirməyə və Əsəd bəyin Azərbaycana sevgisinin bariz təcəssümü olmağa qadirdi.

Əsəd bəy 6 iyul 1928-ci ildə «Die deutsche Spieqel» qəzetində dərc olunan «Azərbaycan Respublikası» məqaləsini müstəqilliyin 10 illiyinə ithaf etmişdi. Azərbaycanın tarixi barədə müxtəsər məlumat verən müəllif XIX əsrin əvvəlində ölkənin ilk dəfə ruslar tərəfindən işğala məruz qalmasından, rus idarəçiliyinin müstəmləkə xüsusiyyətlərindən söhbət açır, müstəqil Azərbaycan Respublikasının mövcud olduğu qısa müddətdə görülən işlərdən – aqrar islahatdan, universitet və məktəblərin açılmasından, gənclərin təhsil üçün xaricə göndərilməsindən bəhs edir, bolşevik işğalının törətdiyi fəsadları sadalayır. Məqalənin sonunda müəllif yazırdı:

«...Biz çox yaxşı bilirik ki, Rusiya bizim tək bir düşmənimizdir... biz «müstəqilliyi» kağız üzərində olan, əsarət altına salınmış bir xalqıq... İndi müstəqilliyimizin 10-cu ilində azərbaycanlılar ruslar tərəfindən təzyiqa məruz qalan digər xalqlarla birlikdə arzu edirlər ki, tezliklə elə bir gün gəlsin ki, onların vətəni hakim «qırmızı» qüvvələrdən azad olsun və özləri öz millətlərinin taleyini həll etsinlər. İnşallah, arzumuz tezliklə yerinə yetər».

Əsəd bəyin arzusu o bu sətirləri yazandan 63 il sonra gerçəkləşdi. Amma onun adının, əsərlərinin Azərbaycana qayıtması daha uzun və çətin oldu.

Fikrimcə, bu məqaləni oxuyan hansısa şəxsdə Əsəd bəyin azərbaycanlı olmasına və Azərbaycan sevgisinə şübhə qalmamalıdır. Amma cığallar və paxıllar həmişə olub-onda da, indi də...

Nuridə xanım Əsəd bəyin milli mənsubiyyətini müxtəlif sənədlərin, məktublarn gözüylə araşdırmağa çalışır, Əsəd bəyin qan qohumu və 20 illik dostu Əhməd Cəmil Məzhərin məktublarına da istinad edir. Təəssüf ki, bəzi «araşdırmaçılar» Cəmil Məzhərin məktublarının etibarlılığına və dəqiqliyinə, görünür, məqsədlərinə maneə törətdiyinə görə kölgə salırlar. Amma Əsəd bəyin soy- köküylə bağlı Cəmil Məzhərin yazdıqları, mənəcə, həqiqətə ən yaxınıdır və Əsəd bəyin əsərlərində təsvir etdiyi həyatıyla üst-üstə düşür. Obyektiv, əvvəlcədən

hansısa məqsədi olmayan araşdırmaçı bu sənədlərə inanmaya bilməz.

Nuridə xanım Cəmil Məzhərin məktublarına əsasən Əsəd bəyin atasının soy-kökü Səmərqəndə gedib çıxan İbrahim Arslanoğlu olduğunu qeyd edir. Əsəd bəyin anası Alişa Slutski olub. Slutskilərin yəhudiliklə əlaqələri barədə ehtimallar söyləyənlər var. Lakin rus-provaslav olan Alişa müsəlmanlığı qəbul edərək Aişə adını götürüb. Əsəd bəyin 6 yaşı olanda anası faciəli şəkildə vəfat edib.

Güman ki, intihar edib. Abraham Nissenbaum Əsəd bəyin xalası Bertanın əri olub. Cəmil Məzhərin yazdığına görə, Əsəd bəy uşaqlıqda ona Nəsim dayı deyirmiş. Cəmil Məzhərin məktublarını və məqalələrini etibarlı mənbə saymayanlar, heç olmasa, gərək 5 yaşından Əsəd bəyə dayəlik edən, ona alman dilini öyrədən, bir-iki ili çıxmaqla qalan ömrünü Əsəd bəyin xidmətində keçirən dayəsi Alişə Şultenin fikirlərinə şübhə etməyələr. Alişə Şulte «Əsəd bəyin bioqrafiyası» adlı xatirələrində yazır: «Əsəd bəy məzhəbcə müsəlman idi. O, atasını hamıdan və hər şeydən çox sevirdi. Əsəd bəy həddi-buluğa çatandan sonra 13 avqust 1922-ci ildə rəsmi sənədləşmə ilə İslam dinini qəbul etsə də, əvvəldən bu dinə mənsub idi». Əsəd bəy bütün əsərlərində özünü müsəlman kimi təqdim edir. Qəribədir, Abraham Nissenbaumun – yəhudinin oğlu niyə müsəlman olmalıydı ki? Azərbaycan Dövlət Tarix Arxivindən əldə edilən sənəddə göstərilir ki, Abraham

Nissenbaumun 1905-ci ildə dünyaya gələn övladı olmayıb.

Əsəd bəy bolşevik inqilabından sonra Bakını, daha sonra Azərbaycanı tərk etməsi və başlarına gələn digər hadisələr barədə əsərlərində yazıb. O, atasıyla Gürcüstan sərhədində görüşüb və onlar hələlik bolşevik inqilabının gəlib çatmadığı Tiflisə gediblər. Əsas qaranlıq da burdan başlayır. Güman ki, təhlükəsizlik və şəxsiyyətlərinin məxfiliyi naminə Gürcüstandan xaricə getmək üçün onlara yeni sənədlər almaq lazım olub. Əsəd bəyin yazdığına görə, atası neft mütəxəssisi olduğu üçün bolşeviklərin ona ehtiyacı vardı və yeni hökumətdə çalışırdı. Onun öz adıyla xaricdə yaşaması təhlükəli ola bilərdi. Tiflisdə isə bələd olduqları gürcüstanlı qohumun adından istifadə edə bilərdilər.

Güman ki, burada ata Abraham Nissenbaum, Məhəmməd Əsəd bəy isə oğul – Lev Nissenbaum kimi qələmə verilib. Şübhəsiz ki, neft milyonçusuna bu işi havayı görməzdilər. Onların yeni sənədlər aldıklarını, görünür, çox az adam bilib və hər vəchlə bu sirrin faş olmamasına çalışıblar. Xüsusən neft milyonçusu olan atanın şəxsiyyətinin gizli qalması həyati əhəmiyyətli imiş. Yəqin, buna görə Alişə Şulte yazır ki, Əsəd bəyin atası Gürcüstandan olan Abraham Nissenbaum idi.

Digər versiyalar da irəli sürmək mümkündür. Ola bilər ki, inqilab vaxtı Əsəd bəyin atasının başına iş gəlir –

bolşeviklər, yaxud başqa şəxslər tərəfindən öldürülür. Bəlkə də, bolşeviklərə işləyən keçmiş milyonçu, neft mütəxəssisi heç Azərbaycandan çıxa bilmir. Valideynsiz qalan Əsəd bəyə qohumu – xalasının əri himayəçi durur – övladlığa götürür, doğulduğu Gürcüstandan ona oğlu kimi sənəd alır və xaricə aparır. Hər halda, bu müəmma öz açılışını – tədqiqatçısını gözləyir.

Məncə, Nuridə xanımın Əhməd Cəmil Məzhərin 1942-ci ildə İtaliyada «Oriente Moderno» dərgisində dərc olunan «Məhəmməd Əsəd bəy» monoqrafiyasından gətirdiyi aşağıdakı sitat ikinci versiyanın üzərində dayanmağa əsas verir: «Əsəd bəyin yəhudi olduğunu düşündürən onun Nussimbaum soyadıdır. Bu soyad ona anası tərəfdən qohumu olan (dayısı) Abraham Nussimbaum (yəhudi) tərəfindən verilmişdir. Atası vəfat etdikdən sonra ona bir oğul kimi baxdığına görə onu israilli elan etmişdir. Lakin bir az sonra 17 yaşlı Əsəd bəy qohumunun qərarından imtina edərək 1922-ci il avqustun 13-də İslam dinini yenidən qəbul etməsi barədə arayış almışdır». Bizcə, Əsəd bəyin atası, onun kimliyi, harda, nə vaxt vəfat etməsi barədə ardıcıl tədqiqatlar nəticə verə bilər. Gürcüstandan alınan sənədlərə görə, onlar Türkiyədə qeydiyyatdan keçib Romaya, sonra Parisə və nəhayət, Berlinə gəlirlər.

Berlində eyni zamanda həm universitetdə, həm də məktəbdə təhsil alan Əsəd bəy geniş, hərtərəfli biliklərə yiyələnir. Onsuz da zəngin müəllimlərini daha da artırır. Sonra Əsəd bəyin uğurlu jurnalist fəaliyyəti dövrü başlayır. 1929-cu ildə onun irihəcmli «Şərqdə neft və qan» əsəri işıq üzünə çıxır. Bu əsər qısa müddətdə geniş populyarlıq qazanır. Müxtəlif dillərə çevrilir.

Bax, elə onda da Əsəd bəyə qarşı, həm də çox təəssüf ki, soydaşları tərəfindən qısqançlıqlar, hücumlar başlayır. 1919-cu ildə – müstəqil respublika dövründə Azərbaycandan Avropaya 100-ə yaxın azərbaycanlı tələbə göndərilmişdi. Onların ictimai fəallarından biri, yazıçılıqla məşğul olan, sonralar – 1934-cü ildə Berlində nəşrə başlayan «Qurtuluş» jurnalının redaktoru Hilal Münşi idi. «Şərqdə neft və qan»ın çapından sonra Hilal Münşi, Cavad bəy Vəzirov və digərləri Əsəd bəyə qarşı çıxmağa başlayırlar. Onların müxtəlif rəsmi qurumlara yazdığı məktublarda iddia olunur ki, Əsəd bəy öz əsərində alman hərbi dəstələrini aşağılayıb, Almaniyanın və Şərqi nüfuzunu aşağı salıb və sair.

Əsəd bəy «Şərqdə neft və qan» əsərində 1918-ci ilin mart hadisələrini ustalıqla qələmə alıb və erməni-bolşevik birləşmələrinin Bakıda azərbaycanlılara qarşı törətdiyi soyqırımını, 30 min azərbaycanlının qətlə yetirilməsini təsvir edib. Əsərin geniş marağa səbəb olmasını, böyük tirajlarla çapını nəzərə alsaq, ermənilərin bolşeviklərlə

birdəşib 30 min azərbaycanlını qətl etməsi faktının nə qədər reaksiya doğurmasını ehtimal etmək olar. Eyni zamanda müəllif alman və türk qoşunlarının həmin ilin sentyabr ayında Bakıya daxil olması ərafəsində azərbaycanlılara mart hadisələrinin qisasını almağa şərait yaratdığına da eyham vurub. Hər iki qanlı hadisəni təsvir edərkən obyektiv olmağa çalışan Əsəd bəyin mövqeyini aşağıdakı cümlələr aydın göstərir: «...azərbaycanlılar düşməni əvvəlcə öldürür, yalnız bundan sonra yuxarıda təsvir olunanları tətbiq edirdilər, ermənilərsə tərsinə, canlı insanı dəhşətli işgəncələrlə öldürürdülər. Xalqlar xarakterinin fərqi də elə budur».

Qaldı Əsəd bəyin əsərlərindəki bəzi detalların Şərq xalqlarının təhqir olunması kimi qələmə verilməsi barədə o zaman və təəssüf ki, indi də irəli sürülən iddialara, bu da mənə təəccüblü görünür. Bu gün Azərbaycan qəzetlərində bir sıra jurnalistlərin, postmodernist və qeyri-postmodernistlərin xalqımız barədə yazdıqlarıyla müqayisə etsək, demək olar ki, Əsəd bəy heç bir təhqirə-filana yol verməyib.

Bəs bizim diasporumuzu qəzəbləndirən nə idi? Bu fikirlər mənə çox narahat etdiyindən o dövr diasporumuzun araşdırıcılarıyla imkan düşəndə bu barədə söhbətlər etmişəm. Aldığım cavablar elə mənim gümanlarımla üst-üstə düşüb. Diaspor nümayəndələri – müstəqil respublikanın xaricə göndərdiyi tələbələr və yaxud digər

şəxslər heç kimin tanımadığı 24 yaşlı bir «uşağın» Azərbaycanın müxtəlif bölgələrinin ekzotik təsvirlərindən, Bakı haqqında – onun tarixi, neft milyonçuları, qoçuları, oğruları və sair barədə bu cür qeyri-adi əsər yazmasından çaşmışdılar. Əsərin populyarlığı onlara rahatlıq vermirdi. Bəziləri yazıçılığa, jurnalistliyə, Şərqi üzrə mütəxəssisliyə iddia edən bu adamlara qeybdən varid olan bir «uşaq» meydan oxuyurdu. Avropa onun əsərlərinə – «uydurmalarına» valeh olmuşdu. Avropa Şərqi, Azərbaycanı onun əsərləriylə tanıyır, heyran olur, təəccüb edir və sevirdi. Mənim hörmətli həmvətənlilərim isə Əsəd bəyin bu şöhrətinin sirrini axtarmaq, onun fitri istedadını qəbul etmək, ona dayaq durmaq əvəzinə şər-böhtana üstünlük verirdilər.

Bir dostumuz istedadlı alim Aydın Məmmədov haqqında hadisəni tez-tez yada salır. Azərbaycanlı alimlər Moskvaya konfransa gedir. Aydın Məmmədov da onlardır. Təyyarədə Aydın müəllim konfransda mühazirə edəcək alimdən soruşur ki, tədbirin mövzusu nədir? İki aydır konfrans üçün məruzə hazırlayan alim Aydın müəllimə mövzunu deyir. Qayıdanda alim tanışlarına şikayət edir: «Bu nə işdi? Hazırlaşb eləməmişdi. Mövzunu da təyyarədə məndən soruşdu. Bizdən sonra durub çıxış etdi. Bizim məruzələrdən danışan olmadı, iki gün onun çıxışını müzakirə etdilər».

Dostumuz alimi qınayırdı: «O bədbəxt başa düşmürdü ki, Aydın fitri istedad idi və iki aya hazırlanmış məruzəni iki dəqiqəyə alt-üst etməyə qadir zəngin biliyi vardı». Mənim şuşalı həmvətənlilərim – Hilal Münşi, Cavad Vəzirov da anlamırdılar ki, Əsəd bəyin Azərbaycan, Şərqlə barədə əsərləri o səbəbdən onların yazılarından daha çox reaksiya doğururdu ki, bu əsərlərdə Şərqlə, Azərbaycan mühiti təbii, cəlbədicə təhkiyələ, zəngin faktlarla verilirdi. «Qarabağ eşşəyinin qarnının altında» yatan, bir həftə, bəlkə, bir ay Qarabağda qalan Əsəd bəy ona görə Qarabağı onlardan – köklü qarabağlılardan gözəl təsvir edirdi ki, o, İSTEDADLIYDI. Bir sıra avropalı mütəxəssislərin, həmçinin Nuridə xanımın təbirincə desək, DAHI idi.

Hilal Münşi «Şərqlə neft və qan»a cavab olaraq «Azərbaycan Respublikası» adlı əsər yazır. Kitabın girişində Hilal Münşi Əsəd bəyi top atəşinə tutur: «Kitabın («Şərqlə neft və qan»ın – R.M.), demək olar, bütün məzmunu açıq-aşkar şişirtmələr, tarixi həqiqətlərin təhrifi, böhtanlar, yalanlar və dolaşığı məsələlərlə dolu idi».

Alman dostu tərəfindən təriflənsə də, Hilal Münşinin kitabı uğur qazana bilməzdi. Çünki burada Avropa oxucusuna zövq verə biləcək macərələr, dinamik süjet, şirin təhkiyə yox idi.

Əsəd bəy hücumlara baxmayaraq, ruhdan düşmür, bir-birinin ardınca yeni kitablar yazıb çap etdirir. «Stalin»,

«Qafqazın 12 sirri», «Ağ Rusiya», «Axan qızıl», «Məhəmməd» və sair.

Hilal Münşinin kampaniyası isə davam edir və Əsəd bəyin digər əsərləri barədə də donoslar yazılır. Nəhayət, «mübarizə» öz «bəhrəsini» verir, Əsəd bəyin kitabları qadağan olunur, adı yasaqlanır. Ona yəhudi damğası vurulur və Almaniyadan çıxarılır. Əsəd bəy 1933-cü ildə Vyanaya köçür.

Nuridə xanım Əsəd bəyin Vyanadakı illəri, Amerikaya və digər ölkələrə səfərləri, evlilik həyatı, dostları, sevgililəri barədə sənədlərin diliylə ətraflı məlumat verir.

1937-ci ildə Vyanada Qurban Səid imzası ilə «Əli və Nino» romanı dərc olunur. Həmin ildə qəzetlərdə roman haqqında 7 ölkədən daxil olan fikirləri oxuduqca qürurlanmamaq mümkün deyil. 70 il öncə bir azərbaycanlı yazar və onun romanı barədə yazılan bu cür tərifləri oxumaq insanı fərəhləndirir.

* * *

Əsəd bəyin Vyanada imzasını dəyişməsinin səbəbi aydın idi. Yeni romanın hay-küylü uğuru yenidən həmyerlilərini və müvafiq orqanları qıcıqlandıra bilərdi. Niyə məhz Qurban Səid imzasının götürülməsi barədə isə məncə, Nuridə xanımın Cəmil Məzhərdən gətirdiyi arqument inandırıcıdı. 1936-cı ildə Qurban bayramı günlərində Nyu-York səfərindən İstanbula gələn Əsəd bəylə kitabxanada

görüşərkən Cəmil «Qurban Səid», yəni «Qurban bayramınız mübarək», – deyə müraciət edib: «Əsəd bəylə söhbət edən əcnəbi turist elə başa düşdü ki, mən özümü onlara «Qurban Səid» kimi təqdim etdim. Turist gülümsəyərək mənə «Sizinlə tanış olmağımıza çox şadam, cənab Qurban Səid», – dedi. Beləliklə, Qurban Səid mənim məzəli adıma çevrildi... Bir gün Əsəd bəy ilk romanını çap etdirmək üçün təxəllüs axtarırdı. O, mənə Qurban Səid təxəllüsünü götürmək istədiyini bildirdi. Beləcə, razılaşdıq».

* * *

Əsərin Yusif Vəzirin adına çıxılmasının tarixçəsini isə tərcüməçi Semih Yazıçioğlu belə xatırlayır. O, 1971-ci ildə «Əli və Nino»nu türk dilinə çevirir və kitaba ön sözdə yazır: «Amerikada yaşayan Yusif Qəhrəman və Türköqul adlı şəxslər «Əli və Nino»nu 1971-ci ildə oxuyandan sonra əsərdə bəhs edilən küçələrin, meydanların, sarayların, hətta bəzi nəsil və sülalələrin adlarını tanımışlar. Və onlar belə bir əsəri yalnız görkəmli yazar Çəmənəminlinin yaza biləcəyini güman etmişlər və tanımadıqları, eşitmədikləri Qurban Səid imzasının Yusif Vəzirə aid ola biləcəyini düşünmüşlər. Və elə bu güman da neçə ildən bəri əsərin müəllifinin kimliyi məsələsində onsuz da dolaşlıq düyünü daha da bərkitmişdir. Və Əsəd bəyin – Qurban Səidin digər əsərlərindən xəbəri olmayan

bəzi alimlərimiz uzun illər bu yanlış fikrin üzərində dayanmışlar».

«Yüz ilin sirləri»ndə daha bir maraqlı fakt var. Bizcə, bu, Əsəd bəyin türk dilini bilmədiyini iddia edənlərə və milli kimliyinə şübhəylə yanaşanlara tutarlı cavabdır.

İstanbulda nəşr olunan «Cümhuriyyət» qəzetinin 20 noyabr 1932-ci il tarixli sayında Vyana Nadir Nadi bəy imzasıyla «Rusiyadakı türklər haqqında bir konfrans» başlığıyla çap olunan məqalədə deyilir: «Dünən axşam vyanalılar çox qiymətli bir türk yazıçısını alqışladılar. Əsəd bəy isimli azərbaycanlı bir arkadaşımız «Rusiyanın bugünkü ruhu» mövzusunda bir konfrans keçirdi. Əsəd bəy Berlində tanınmış bir yazıçı və jurnalistdir... Əsəd bəy əslən bakılıdır. Atasını orda ən zəngin neft mədənlərinin sahibi olmuşdur... Əsəd bəylə görüşdüm. Çox mədəni bir adam idi. Türkcə qüsursuz danışdı...»

Bu konfrans barədə yazan Vyana qəzetləri onu

«Rusiyadan olan türkmən Əsəd bəy» kimi qələmə vermişdilər.

Nuridə xanım Əsəd bəyin izi ilə onun ömrünün son illərini keçirdiyi və həyata gözünü yumduğu İtaliyaya, Positano şəhərinə gedib çıxır. Əsəd bəyin qəbrini tapır. Dünyaya gözünü yumduğu evdə gecələyir. Əsəd bəyi tanıyanlarla söhbət edir. Həmçinin Əsəd bəyin Qurban Səid təxəllüsüylə ömrünün sonunda, dəhşətli ağrılar içində yazdığı altı dəftərdən ibarət «Sevgidən bixəbər

kişi» romanının əlyazmasını tapır və romanın birinci hissəsini Azərbaycan dilinə çevirib dünya mətbuatında ilk dəfə «Yüz ilin sirləri»ndə dərc edir. Və bununla da Əsəd bəyin uzaq Positonada 65 il narahat dolaşan ruhuna bir az rahatlıq gətirə bilir.

Kitabda görkəmli şərqşünas alim Əhməd Şmidenin Əsəd bəylə bağlı apardığı tədqiqatlar barədə də məlumatlar yer alıb. Azərbaycan ədəbiyyatından bir sıra nümunələri, həmçinin «Dədə Qorqud»u alman dilinə tərcümə edən bu görkəmli alimin ölkəmiz qarşısında xidmətləri böyükdü. Nuridə xanım yazır: «1995-ci ildə Berlinə ilk gəldiyim zaman Əhməd Şmide mənimlə tanış olmağa gəldi.

Azərbaycan ədəbiyyatından, gördüyü işlərdən uzun-uzadı söhbət etdik. Gedərkən ilk şeirlər kitabımı ona bağışladım. Sabahı gün telefon edərək «Bu kitab məni dəli etdi, səhərəcən yata bilmədim», – dedi. Sonralar Əhməd bəy məni çox dəstəklədi. Qızımın xəstəliyi, Bakıda həkimlərin para qoparmaq üçün qızıma etdiyi haqsızlıqlar, mənim tək-tənha etdiyim mücadilələr onu çox mütəəssir etmişdi. Əsəd bəy adını da mən ilk dəfə ondan eşitdim».

Əhməd Şmide ötən əsrin 70-ci illərində Qurban Səid düyününü açmağa çalışır. Tədqiqatlar aparır. Əsəd bəyin tədqiqatçısı professor Höpplə, Erfride Erenfelsle məktublaşır. Erfride Əsəd bəyin dostunun arvadı olub. Əsəd bəy, güman ki, məxfilik üçün «Əli və Nino»nun

müəllif hüququnu ona verib, müqavilələr onun adından bağlanıb. «Altunsaç» romanı üzərində bərabər işləyiblər. Bu məktublaşmalardan Əhməd Şmideyə həqiqət aydın olur. Qurban Səid imzasının Əsəd bəyə məxsusluğuna şübhə yeri qalmır. Amma Bakıda Əhməd Şmideni eşitmək istəmirlər.

Əhməd Şmidenin bu məsələylə bağlı Almaniyada çıxan məqaləsini, professor Höpplə, Erfride Erenfelslə məktublaşmalarını kitabına salsa da, Nuridə xanımın Əhməd Şmide ilə bu mövzuda kitab üçün söhbəti alınmır: «Artıq Berlində yaşamırdı. Azərbaycandan incik idi. «Mən artıq bu işlərlə məşğul olmaq istəmirəm», – deyib dururdu. Ən son zəngimdə isə az qala ona yalvarmaq istəyirdim. «Əhməd bəy, axı siz Azərbaycan mədəniyyəti üçün çox xidmətlər göstərmisiniz, Əsəd bəyin yaradıcılığını ilk tədqiq edənlərdən olmusunuz, bu mənim üçün, mənim Vətənim üçün çox vacibdir», – dedim. Mənim xətirimi nə qədər çox istəsə belə, qətiyyən yumşalmadan: «Bunu vaxtında başa düşəydiniz və qiymət verəydiniz», – deyib acıqlı şəkildə telefonu qapatdı».

Bu günlərdə «525»ə müsahibə verərkən Nuridə xanımdan Əhməd Şmide ilə münasibətlərin nə yerdə olduğunu soruşdum. Onu inandıрмаğa çalışdım ki, Əhməd bəylə əlaqə saxlasın, onu razı salmağı bacaracaq. Əvvəl «o, möhkəm küsüb. Bəlkə, Azərbaycandan bir hörmətli ziyalı, məsələn, Bəxtiyar Vahabzadə zəng vursa,

razılaşar», – dedi. Sonra «Gedib bir də yalvaracam ona», – söylədi. «İkinci kitabımda mütləq Əhməd bəyin fikirləri yer alacaq».

Şmidedən danışanda «Ədəbiyyat qəzeti»ni yada salmamaq olmur. Şmide ötən əsrin yetmişinci illərində Əsəd bəyin tədqiqatçısı Höppə yazdığı məktubda «Əli və Nino»nun müəllifi ilə bağlı yeni tapılan faktlara Bakıda soyuq münasibətdən gileylənir. «Ədəbiyyat qəzeti»nə məktubla müraciət edib məsələylə bağlı fikirlərini çatdırsa da, heç bir cavab almadığını bildirir. «Başqa vaxt az qala hər bir öskürəyimi, boğaz arıtlamamı belə dünyanın məşhur bir müdrikinin rəyi kimi dərhal dərc edən qəzetin» indi Qurban Səidin Əsəd bəy olması barədə yazdığı məktubları dərc etməməsindən heyifsilənir.

O illərdə qəzetin bu münasibətinin səbəbini, bəlkə də, başa düşmək olardı. Məhəmməd Əsəd bəyin adının çəkilməsi sovet dövründə yasaqlana bilərdi. Ən əsası isə Çəmən-zəminli tərəfdarlarının inadkarlığı əsas maneə idi. Amma yenə də Azərbaycan qarşısında xidmətləri olan böyük alimin fikirlərini eşitməzliyə vurmaq, onu Azərbaycandan küsdürmək düzgün iş deyildi. Təəssüf ki, aradan illər keçməsinə baxmayaraq, bu qəzet birtərəfli mövqeyini bu gün də davam etdirir. Okeanın o tayından Betti Bleyerin məqaləsini dərc etsin, bu, yaxşı işdi. Amma məqaləyə azərbaycanlı alimin – elmlər doktorunun, professorun, ömrünü bu işə sərf edən mütəxəssisin

cavabını geri qaytarmasını, ona fikirlərini bildirmək imkanı yaratmamasını heç bir mətbuat etikasına sığışdırmaq mümkün deyil.

Yaxşı ki, bu cür münasibətdən Əsəd bəy araşdırıcıları olan hörmətli alimlərimiz bezib yorulmadılar və həqiqətin ortaya çıxması istiqamətində fəaliyyətlərini davam etdirdilər.

* * *

Əsəd bəy – Qurban Səid haqqında mühakimə yürüdən azərbaycanlı alimlərin əksəriyyəti, görünür, onun «Əli və Nino»dan başqa, o biri əsərlərini oxumayıblar. Bu əsərlərlə tanış olan mütəxəssislər isə həqiqətin harda olduğunu yaxşı biliblər. Bu alimlər sırasında Çərkəz Qurbanlını, Zeydulla Ağayevi və Həsən Quliyevi qeyd etmək olar. Təəssüf ki, uzun illər onların fikirləri mediaya çətinliklə yol tapıb.

Filologiya elmləri namizədi Çərkəz Qurbanlı 1998-ci ildə, ilk dəfə olaraq Əsəd bəyin «Allahu-Əkbər» əsərini Azərbaycan dilinə çevirərək dərc etdirib. Ondan öncə isə «Xəzər» və «Tərcüman» jurnallarında onun tərcüməsində «Altunsaç» romanından parçalar işıq üzü görüb. 2005-ci ildən isə Qafqazın Strateji Tədqiqatlar İnstitutu tərəfindən Əsəd bəyin əsərləri – «Şərqdə neft və qan», «Son peyğəmbər», «Ağ Rusiya», «Altunsaç» Çərkəz Qurbanlının tərcüməsində, təəssüf ki, cəmi 500 tirajla işıq üzü görüb. Təsadüfən «Altunsaç»ı görüb oxumasaydım,

heç mənim də bu nəşrlərdən xəbərim olmayacaqdı. Bu il martın əvvəlində Nizami muzeyinin birinci mərtəbəsindəki kitab mağazasında Demokratik İslahatlar Partiyasının təşəbbüsü ilə Kamal Abdullanın «Yarımçıq əlyazma» kitabının müzakirəsi və oxucular üçün imzalanma mərasimi keçirilirdi. Fərsətdən istifadə edib mağazada Əsəd bəyin kitablarının olub-olmaması ilə maraqlandım. «Şərqdə neft və qan»ı tapıb verdilər. Hər iki kitabı oxuduqdan sonra Çərkəz Qurbanlıya zəng etdim. Ona bu sakit, təmkinli, heç bir reklam etmədən gördüyü böyük işlərə görə minnətdarlığımı çatdırdım.

...Qaranlıqlar mənim üçün də aydınlanmağa başlayırdı. Çərkəz Qurbanlının bu kitablara yazdığı ön sözlərdə bir çox məsələlərə aydınlıq gətirilir. Ən əsası isə «Şərqdə neft və qan»ı oxumaq kifayətdir ki, mənzərə aydın olsun. Bir az diqqətli oxucuda Qurban Səid imzasıyla dərc olunan «Əli və Nino», «Altunsaç» romanlarının «Şərqdə neft və qan»ın müəllifi tərəfindən yazılmasına şübhə yeri qalacağına inanmıram. «Əli və Nino»nu Azərbaycandan 15 yaşında çıxan bir uşağın yaza biləcəyinə inanmayanların mütləq Əsəd bəyin digər əsərlərini oxuması vacibdi. «Şərqdə neft və qan»ı, «Qafqazın 12 sirri»ni, «Altunsaç»ı və nəhayət, «Sevgidən bixəbər kişi»ni yazan müəllifin «Əli və Nino»nu yaza biləcəyinə qətiyyənlə şübhə ola bilməz!

Fikirlərimə müdrik tərzdə, təmkinlə münasibət bildirən Çərkəz Qurbanlını, mənim narahatlığımıza rəğmən, çox arxayın hiss etdim. Əsəd bəyin iki-üç əsərinin oxucusundan fərqli olaraq, onun bütün əsərləriylə tanış olan, əksəriyyətini dilimizə çevirən, bu mövzuda uzun illər tədqiqat aparan alimin bu arxayınlığının arxasında, şübhəsiz, hədsiz informasiya və bilgi dayanırdı. Hiss olunurdu ki, o, Əsəd bəyin əvvəl-axır öz Vətəninə təsdiqini tapacağına qəti əmindir. Əsəd bəyin soykökü barədə söylənilənlərə, Tom Reysin, Betti Bleyerin araşdırmalarına da çox təmkinlə yanaşırdı. Hiss olunurdu ki, Çərkəz Qurbanlıda, milli mənsubiyyətinin, soykökünün hara fırladılması, nə qədər çək-çevir edilməsinə baxmayaraq, Əsəd bəyin Azərbaycan yazıçısı olmasına hədsiz əminlik var. «Lap yəhudi olsa belə, o, bir Azərbaycan yazıçısıdır. Rusların, almanların o qədər belə böyük yazıçıları var ki, yəhudidirlər, amma rus ədəbiyyatının, alman ədəbiyyatının klassikləridir, bu ədəbiyyatları zənginləşdiriblər».

Hərçənd Çərkəz Qurbanlının araşdırmalarındakı bir çox məqamlar Əsəd bəyin yəhudi mənşəyinə böyük şübhələr yaradır. Çərkəz Qurbanlı yazır: «... Əsəd bəy italyan himayədarı Covani Centaloya özünün irqi mənsubiyyətini yoxlatdırmaqda yardımçı olmağını xahiş edir. «Sizdən pul alan kimi Florensiyaya gedəcəm, qoy antropoloq orda elmi cəhətdən təsdiqləsin ki, mən, əslində, hansı irqə mənsubam», – deyə məktubunda yazır. Maraqlıdır,

yəhudi kökənli olmadığına əmin olmayan bir şəxs belə riskli addım atardımı?!»

Başqa bir yeni sənəd üzə çıxaran Nuridə xanım isə yazır: «Digər bir sənəddə isə Əsəd bəyin milli kimliyinin 1940-cı il iyulun 4-də Nyu-Yorkda Antropologiya İnstitutunda araşdırıldığı bildirilir. Nəticə aşağıdakı kimidir. Nəticə: rus – 50 faiz, türkmən – 24 faiz, iranlı – 24 faiz»

Əsəd bəyin yaradıcılığına yaxından bələd olan və onu tədqiq edən azərbaycanlı alimin Əsəd bəyin bir Azərbaycan yazıçısı olması barədə qəti qənaəti mənə rahatlıq gətirirdi. Hiss olunurdu ki, o, Çəmənşəminli tərəfdarlarının fikirlərinə bir zarafat kimi baxacaq qədərində informasiyalıdır. Bəzilərinin Əsəd bəyi plagiatda suçlamalarına onun münasibətini soruşdum: «Əgər öz-özündən «oğurlamaq» plagiat sayılırsa, hə».

Çərkəz Qurbanlı «Altunsaç» romanına yazdığı ön sözdə Əsəd bəy və Qurban Səidin bir sıra əsərlərində tarixi hadisələrin oxşar təsvirini, hətta bəzən təkrarlanmasını qeyd edir. Alim bildirir ki, 1930-cu ildə Əsəd bəy imzasıyla dərc olunmuş «Qafqazın 12 sirri» əsərindən 3 fəsil eynilə «Əli və Nino»ya köçürülüb. Yaxud Əsəd bəyin «Allahu-əkbər» əsəriylə Qurban Səidin «Altunsaç» romanındakı tarixi hadisələrin oxşar təsvirlərini misal gətirir.

Bir il öncə Nuridə xanımın növbəti mətbuat konfranslarından biri haqda «525»də dərc olunan informasiyadan sonra Yusif Vəzirin oğlu Orxan Vəzirov redaksiyamıza gəlmişdi. Mənə bir qalaq kağız verib vaxtım olanda baxmağımı xahiş etdi. Materiallarda Yusif Vəzirin əsərləriylə «Əli və Nino» müqayisə edilir, üslub oxşarlıqları, təsvirlərdə bənzərliklərdən nümunələr gətirilirdi. Yadımdadır ki, hansısa sensasiyalı, təəccübləndirici misal diqqətimi çəkməmişdi. Baxmayaraq ki, onda mən romanın müəllifinin Yusif Vəzir olmasında təkid edənlərin tərəfindəydim.

Bu günlərdə «Əli və Nino»nu son 18 ildə – romanın «Azərbaycan» jurnalında işıq üzü gördüyü 1990-cı ildən bəri, deyəsən, dördüncü dəfə oxuyub bitirdim. Bu dəfə «Şərqdə neft və qan»ı oxuduğumdan tarixi hadisələrin, məkanların təsvirində çoxlu eyniliklər gördüm və heyrtləndim. Bu eyniliklər artıq təsadüfi və plagiat ola bilməzdi. Bu əsərlərin müəllifinin eyniliyinə şübhə yeri qalmırdı.

Əslinə qalsa, Çərkəz bəyin arxayınlığı təbiidir. Alimin fikrincə, kimsə qəsdən, həm də xoş olmayan niyyətlər naminə hələ də Qurban Səidlə Əsəd bəyin fərqli müəlliflər olduğunu hesab edəcəksə və misallar gətirib Əsəd bəyi (bəlkə, Qurban Səidi?) plagiatda suçlayacaqsə, indidən məğlubiyyətə məhkumdur. Belələrinin cəhdlərinə gülümsəməkdən başqa yol qalmır.

Fikrimcə, ötən əsrin sonlarında Yusif Vəzirin oğlanlarının təkidi və onlara dəstək verən bəzi alimlərimizin yanlış mövqeyi Əsəd bəyin Azərbaycanda tanınmasına mane olub və bu böyük yazıçının hüquqlarının tapdanmasına gətirib çıxarıb. Yazıçılar Birliyi və Kinematoqrafçılar İttifaqı rəhbərlərinin Y.V.Çəmənzhəminlinin oğlanlarıyla birlikdə (görünür, onların təkidi ilə) imzaladıqları «Əli və Nino»nun əsl müəllifinin Yusif Vəzir Çəmənzhəminli olması barədə «Azərbaycan mədəni ictimaiyyətinə müraciət»i də yanlış addım olub. Şübhə yoxdur ki, Əsəd bəyin əsərləri ölkəmizdə vaxtında dərc olunsaydı, bəziləri bu yanlış mövqedən vaxtında geri çəkildilər. Heç Amerikada yaşayan Türkəqul və Qəhrəman adlı soydaşlarımızı da qınamalı deyil. Axı onların da Əsəd bəyin yaradıcılığından, ümumiyyətlə, belə bir Azərbaycan yazıçısının mövcudluğundan xəbərləri yoxdu. Ona görə də «Əli və Nino»nu kimin yaza biləcəyi barədə düşünmələri təbii idi. Yusif Vəzirin övladlarının və bəzi alimlərimizin yersiz inadkarlığı həqiqətin bir müddət qaranlıq qalmasına səbəb olsa da, «sirrini» nə vaxtsa açılacağı aydın idi. Amma bu inadkarlıq Əsəd bəyin adı ətrafında bir tabu, xoş olmayan ab-hava yaranmasına səbəb oldu. Məhz buna görə də bir sıra nəşriyyatlar Çərkəz Qurbanlının qeyd etdiyi kimi, Əsəd bəyin kitablarının nəşrinə uzun illər ehtiyatla yanaşdılar.

* * *

Ürəyi Azərbaycanla, Vətəniylə döyünən bir istedadlı Azərbaycan yazıçısına qarşı sağlığında həmyerlilərinin vurduqları zərbələr azmış kimi, müstəqilliyimizin ikinci onilliyini başa vurmağa azaldığımız bir zamanda da bunun davam etməsi ağrıdıdı.

Onun adı ətrafında yaradılmış arzuolunmaz iqlimin təsirinə uyub, Əsəd bəyə qarşı çoxumuz haqsızlıq etmişik. İndi yadıma salıram ki, Əsəd bəyə haqsızlıq edənlərin içərisində mən də olmuşam. 2005-ci ilin yayında Antalyada Diaspor Komitəsi tərəfindən Dünya Azərbaycanlıları Ziyalılarının forumu keçirilirdi. Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən forumda mənə Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatı haqqında qısa məruzə oxumaq tövsiyə edilmişdi. Və mən o qısa məruzədə Əsəd bəyin adını çəkməmişdim. İndi fikirləşirəm ki, bu, məhz uzun illər yaranmış ab-hava və bilgisizlik səbəbindən baş verib. Forum günlərində Almaniyada yaşayan soydaşlarımızdan biri «Niyə çıxışınızda Əsəd bəyin adını çəkmədiniz», – deyə iki dəfə məni söhbətə tutmağa çalışdı. Hər ikisində də söhbətdən yayındım. Amma o soydaşımızın sual dolu gözləri məni rahat buraxmırdı. Son aylarda, həqiqətlərin mənimçün aydınlaşdığı vaxtlarda o sual dolu baxışları tez-tez xatırlayıram. Və günah hissi məni tərk etmir.

İndi bizim ölkəmizdə ədəbiyyat ikinci plana keçib. Cəmi 5–6 kitab mağazası olan, başı bayağı müğənnilərin sms yarışmasına və səviyyəsiz dedi-qodularına qarışan şəhərimizdə, bir dostumun sözləriylə desəm, göydən Məhəmməd Füzuli düşsə belə, heç kəsin eyninə almayacağı durumumuz var. Belə bir mühitin Əsəd bəyə sahib çıxacağına düşünmək də sadəlövhlükdür. Amma yaxşı ki, təmkinlə, heç bir mükafat gözləmədən öz işini görən insanlarımız var.

* * *

Bu günlərdə Nuridə xanım yenə Bakıya gəlmişdi. Redaksiyamızda oldu, müsahibə götürdük. Son işlərindən danışdı. İsveçrəli iş adamlarıyla gəlmişdi. Tiflisə gedəcəkdilər. Onlardan aldığı qonorarı Əsəd bəyin tədqiqatına sərf edəcəyini söylədi: «Tiflisdə imkan tapıb arxivə gedəcəm. Nissenbaumla bağlı sənədlər olmalıdı orda». Əlcəzairə də səfəri olacaq. Əsəd bəyin qohumlarını – Cəmil Məzhərin orda yaşayan övladlarını tapmaq istəyir. Daha bir neçə ölkəyə səfərlərin də gərəkliyini bildirdi.

Bir az narazıydı. Almaniyada Azərbaycan Mədəniyyəti İli çərçivəsində Əsəd bəylə bağlı təklifləri (onun son romanının almanca nəşri və sair) reaksiyasız qalıb. «Azərbaycan klassik ədəbiyyatı antologiyası»nı tərtib və tərcümə edib. Onun da Mədəniyyət İlinin proqramına salınıb-salınmamasından xəbər yoxdu.

Amma həmişəki kimi mübariz ovqatdadı. Azərbaycan bu layihəyə qatılmasa da, Ralf Marşallekin filmi artıq çəkilib. MDB ölkələrində yayım hüququ da Nuridə xanıma məxsusdu. Onun rəhbərlik etdiyi Nizami Gəncəvi İnstitutunun Əsəd bəyin Berlində yaşadığı evə xatirə lövhəsi vurmaq barədə təklifi Almaniyanın rəsmi qurumlarından dəstək alıb. Bu yaxınlarda xatirə lövhəsinin təntənəli açılışı olacaq. Ralf Marşallekin filmindən son kadrları da açılış tədbirində çəkiləcək. Azərbaycan tərəfi biganə yanaşsa da, almanlar bu il Əsəd bəyin yaradıcılığına daha çox diqqət ayıracaqlar. Almaniyanın «Maurer» nəşriyyatında Əsəd bəyin «Şərqdə neft və qan» və «Qafqazın 12 sirri» əsərləri artıq nəşr olunub. Daha iki kitabı nəşrə hazırlanır. Nuridə xanımın kitabının çapına da hazırlıq gedir.

* * *

Hərdən onunla Əsəd bəy arasında oxşarlıqlar görürəm. Əsəd bəy avropalıların zövqünü, maraq dairəsini yaxşı bilirdi və əsərlərində «hər növ seksual yalanlar yaza bilir və bu yalanlara başqalarını inandırırırdı» (B.Ble-yer).

Əsəd bəydə əsl yazıçı bəcliyi, hiyləgərliyi vardı. O elə məsələlərə toxunurdu, elə macərələr yazırdı ki, avropalı oxucuları ovsunlayırdı. Nuridə xanım da, ilk olaraq, öz açıq-saçıq şeirləriylə alman oxucularını heyretləndirməyi, diqqəti cəlb etməyi bacarmışdı. Qəsdən belə şeirlər yazdığını sonralar etiraf etmişdi. «Müsəlman qadınını

çadrada, qapalı təsəvvür edən almanlar üçün belə şeirlər təəccüblüydü. Mənə isə ilk vaxtlar bu böyük ölkədə diqqəti cəlb etmək lazımıydı».

Eynən Əsəd bəy kimi, ona da Almaniyada haqsızlıqlar olub, həm də öz həmvətənliləri – gözügötürməyənlər, paxıllar tərəfindən. Bir il öncə Azərbaycan qəzetlərinə, böhtan olduğu açıq-aşkar hiss edilən bir xəbər sızdırıldı və tez də təkzib olundu. Bu murdar xəbəri yayanların izinə düşmüşdü. Xətərin həmvətənlərdən gəldiyini, xəbərin onlar tərəfindən quraşdırıldığını araşdırıb öyrənmişdi. «Açıb deyimmi kimlər ediblər, niyə ediblər?» Onun da qeyri-adi, adama təəccüblü gələn hərəkətləri olur. Həmçinin bioqrafiyasıyla bağlı da müəmmalar var. Bir dəfə onun ağdamlı qardaşı olduğunu söyləyəndə təəccüblənmişdilər. «Oğuzdandısa, Ağ-damda necə qardaşı ola bilər axı?» Yaxud müxtəlif ölkələrdə – Kanada, Amerika və Rusiyada yaşayan qardaş-bacıları barədə danışanda, bəlkə, çoxları onu da uydurmaçı zənn edir. Gah özünü amazon adlandırır, gah şair olur, gah tədqiqatçı, gah aktyor, gah da iş adamı. Gah ədəbi-mədəni jurnal buraxır, gah Nizami Gəncəvi İnstitutu açır, gah da müxtəlif biznes işlərində, layihələrdə iştirakından danışır. Deyirəm: «Siz indi – sağlığınızda, gözümüzün önündə müəmma ilə dolusunuz, Nuridə xanım. Daha Əsəd bəyi niyə qınayırıq ki?»

Hər halda, Nuridə xanımın aşılıb-daşan enerjiylə və sövqlə gördüyü işləri, onun istedadını əsla danmamalıyıq. Nuridə xanımın kitabı «Savaş eşqinin zövqü» bölməsiylə bitir. Bu savaş, əslində, yaradıcılıqdı, yazmaqda – Cek Londonun işarə vurduğu, insana dünyanın ən böyük ləzzətini, zövqünü verə biləcək yaradıcılıq.

«Yüz ilin sirləri» sanballı tədqiqat əsəridir. Əgər qərəzsiz olsaydıq, mədəniyyətimizə dəyər verə bilsəydik, bu əsəri layiqincə qiymətləndirməliydik. Müvafiq dairələr bu lazımlı tədqiqata münasibətini bildirməliydi. Bu, Nuridə xanımın Azərbaycan qarşısında, Azərbaycan mədəniyyəti qarşısında böyük xidməti. Bu, Vətənə xidmətdi. Nuridə Atəşidən kiminsə xoşu gəlməyə, kimsə xəfif tənqidinə görə ondan inciyə bilər. Amma belə bir vacib və sanballı işin qarşısında bu incikliklər hamısı unudulub getməlidir. O, quru bir minnətdarlıqdan çox artığına layiqdi. Amma təəssüf ki, quru minnətdarlığı da ona çox görürlər...

...Pamukun sözü olmasın, mən də bu uzun bayram günlərinin az qala yarısını bu yazıya həsr etdim. Və heç şübhəsiz ki, dünyanın ən üstün ləzzətini daddım.

Bununla 70 il əvvəl Avropada Azərbaycan nəsrinin sədevr nümunələrini yaradan Əsəd bəyin ruhuna və Nuridə xanımın bu dahi Azərbaycan yazıçısını Vətənə qaytarmaq yolunda müqəddəs savaşına ehtiramımı bildirmək istədim. Yazının adını isə qəsdən nəsrimizin

dünyada, Avropada qanadlanıb pərvaz edən ilk qaranquşunun adına bənzətdim!

2008

Ağrı qardaşlarımız – Bəlalı Krım tatarları

1988-ci ilin payız ayları, ölkəmizdə abunə kampaniyasının şıdırğı vaxtında «SSRİ qəzet və jurnalları» kataloqunu vərəqləyərkən Özbəkistan SSR-ə aid bölümdə krım-tatar dilində «Lenin bayrağı» adlı qəzet gözümə sataşdı. Sövsq-təbii, bəlkə də, hansısa gizli bir duyğunun təsiri ilə qəzetə abunə yazıldım. «Gözümün açıldığı, aqlımın kəsdiyi» durğunluq illərinin son dövrlərində, xalqlar dostluğunun «çiçəkləndiyi» bir vaxtda L.İ.Brejnevın «sayeyi-mərhəmətindən» Krım tatarlarının dili, ədəbiyyatı, taleyi haqda, demək olar ki, heç nə bilmirdim. Sadəcə, ara-sıra qulağıma çatan Krım tatarları ifadəsi və əksərən bununla yanaşı işlənən sözlər məndə nə isə dumanlı bir ovqat oyadırdı.

Yanvarın ilk günlərində qəzetləri gözdən keçirərkən «Lenin bayrağı»nı gördüm və əvvəlcə onun azərbaycandilli qəzetlərdən olduğunu zənn etdim. İlahi, bu ki, lap elə bizim danışdığımız dildi. «İsteklerimiz və arzularımız», «Sən də inanma», «Xatırımızda kalırsan,

1988!» ...Bunlar ki, lap elə bizim qəzetlərin başlıqlarındandır.

Vallah, mən abunə yazılarkən dilimizin bu qədər yaxın olduğunu ağıma belə gətirməzdim. Beləcə, «Lenin bayrağı» mənim sevimli qəzetimə çevrildi. Həqiqəti deyim ki, bütün qəzətlərdən daha çox onu gözləməyə başladım.

«Lenin bayrağı»nın elə ilk nömrəsində (1989, 1 yanvar) Krım tatarlarının sevimli şairi, klassik Hüseyn Şamil Toxtarqazının şeirləri və qəzetin əməkdaşı Yunus Kandımovun onun barəsində məqaləsi vardı. Mən Toxtarqazının «Krım şərəfnaməsi» şeirinin aşağıdakı misralarına çatanda Krım tatarlarının böyük Vətən sevgisinə, hələ təxminən 80–90 il öncə ustadın söylədiyi ağırlı, kədərli, həm də qəzəbli, bitkin misraların əyilməzliyinə heyrətləndim:

Vətən eşqi ən müqəddəs hədisdir,

Vətəni sevməyənlər xəbisdir.

Bu Vətənə tatar oğlu varisdir,

Digərləri sahib olmazlar Krıma.

Və beləcə, «Lenin bayrağı»nı oxuya-oxuya Krım tatarları mənə doğmalaşdı, onların faciəli taleyini duydum. Krım-tatar xalqının tarixinə aid yazılarla maraqlandım.

«Lenin bayrağı»nın «Bizim haqqımızda nə yazırlar» rubrikasında görkəmli sovet yazıçılarının, elm və incəsənət xadimlərinin mərkəzi mətbuatda Krım tatarları ilə bağlı yazıları tərcümə edilib çap olunur.

Bunlardan Timur Pulatovun, Bulat Okucavanın kəskin, Krım tatarlarının əllərində gəzən, seçilən məqalələri daha böyük maraq doğurmuşdur. Stalinin avtoritar idarəetmə üsulu xalqın yaddaşına Krım tatarlarının satqınlığı ideyasını elə yeridib ki, hətta Krım tatarlarının tapdanmış haqqından danışan Bulat Okucavanın yazdığı kimi, onun bəzi oxucuları məqalədən sonra müəllifdən üz döndərmək fikrinə düşüblər.

B.Okucavanın əvvəlcə «Rodina» jurnalında (1989, №-2), sonra isə «Lenin bayrağı»nda (1989, 20 aprel) çap olunmuş «Bu qar üzərində düşünürəm» məqaləsi Krım tatarlarının ümidinə bir az da işıq salmışdır:

«Qırx dördüncü il. Bahar. Krım tatarlarını sürgün edirlər. Buna şəxsən Beriya başçılıq edir.

...Küçə süpürəndən nazirinə qədər bütöv bir xalqın bir neçə gün içində sürgün edilməsi, öz vətənindən məhrum olması bəşər tarixində olmayan bir işdi. Balaları, qadınları, kişiləri, qocaları, Sovet İttifaqı Qəhrəmanlarını, Sosialist Əməyi Qəhrəmanlarını, yazıçıları, kolxozçuları, mühəndisləri, jurnalistləri, aktyorları, hətta dünənki əsgərləri, partizanları – hamını eşalonlara yükləyib, ən lazımı şeyləri tez-tələsik götürüb, silahlı gözətçilərin,

itlərin nəzarəti altında sürgün edirlər. Onlarla adam kimi belə danışmırlar. Ağlamalar, yalvarışlar, fəryadlar, söyüşlər – bunlar hamısı dəhşətli bir faciənin səsləridir. Bütöv bir xalq. Belə şey tarixdə olmayıb. Sonra mətbuatda Krım tatarlarının almanlarla əməkdaşlıq etdikləri, sovet adamlarının qanının tökülməsində onların günahkar olmaları haqqında hökumətin məlumatları dərc olunur».

Bütün xalqların satqını da ola bilər, oğrusu da, qorxağı da. Amma beş-altı belə adama görə bütöv bir xalqı minillik dədə-baba yurdundan didərgin etmək Stalinin ən qorxunc cinayətlərindən idi. Həm də bu, təkcə Krım tatarlarının taleyinə deyil, ölkəmizin bir çox xalqlarının da taleyinə yazıldı.

XX qurultaydan sonra sürgün olunan, vətənindən didərgin salınan əksər xalqlar öz torpaqlarına qayıtdılar, günahsız tutulanlar bəraət aldılar, Krım tatarları isə unuduldu. Bəlkə də, qəsdən unuduldu. Bu «unutqanlıq», görünür, kiməsə sərf eləyirdi. 1944-cü ildən ötən müddət ərzində Krım tatarları öz torpaqlarından uzaqda yaşadılar, toy etdilər, körpələr doğuldu, nəsillər dəyişdi. Amma xalqın yaddaşından, ürəyindən Vətən sevgisi silinmədi.

Aşkarlığın, yenidənqurmanın ölkəmizin bürkülü havasını təmizlədiyi, durultduğu indiki dövrdə Krım tatarları da öz haqq işlərinin, müqəddəs tələblərinin müdafiəsinə qalxmışlar.

Qəzetdə çap olunan yazıların havası, ağırlı duyğuların təsiri ilə «Lenin bayrağı»na məktub yazmaq istəyinə düşdüm. Məktubu eləcə Azərbaycan dilində yazdım. Və bir gün Daşkənddən cavab aldım. Onu qəzetin əməkdaşı, gənc şair Yunus Kandımov yazmışdı.

«Mərhəba, Rəşad!

Məktubunuzu alıb qayət xoşnud oldum. Bizim qəzetimizə yazılmanıza çox sevindim.

Həqiqətən, bizim dillərimiz bir-birinə çox yaxındır. Tək dil yaxınlığı deyil, həm də xalqlarımızın ürəkləri bir-birinə çox yaxındır. Bizim kökümüz, damarımızda axan qanımız eynidir.

Sizin dostluğa, qardaşlığa dəvətinizi qəbul edirəm. Mən də jurnalistəm, 29 yaşındayam. «Lenin bayrağı»nda bölük müdiri işləyirəm.

Mən çoxdan bəri bizim Azərbaycan dostlarımızla yaxınlıq, dostluq təməli qurmaq istəyirdim. Bu barədə mən öz dostlarıma da söyləmişdim. İlk addım bizdən olsun deyə Azərbaycan şairlərindən Abbas Abdullanın, Ramiz Rövşənin bəzi şeirlərini və R.Rövşənin «Süd dişinin ağrısı» poemasını krım-tatar dilinə çevirdim. Bu iki şairin, mənim fikrimcə, ən gözəl şeirləri «Lenin bayrağı»nda dərc ediləcək. R.Rövşənin poemasını da çap etdirmək fikrindəyəm. Mən özüm publisistik məqalələr, iqtisadiyyat, mədəniyyət mövzularında məqalə və

oçerklər yazmaqla bərabər, şeir və hekayələr də yazıram.
«Sən dənizə bənzəyirsən» adlı şeir kitabım nəşr olunub.

Bizlərə hörmət və sayğı dolu məktubunuza, bizim millətimizə sevgi bəslədiyinizə və bizim aramızdan özünüzdə dost aradığınıza görə təşəkkür edirəm.

Səmimi salam ilə

Yunus Kandımov»

Sonra qəzetin 18 aprel 1989-cu il nömrəsində mənim «Qəlbimdə gizlənən duyğunu oyatdı» adlı məktubum çap edildi.

Bu barədə ilk əvvəl redaksiyamıza zəng vurub məni arayan, Bakıda yaşayan hərbi həkim Hüseyn bəy telefonumu tapmış, minnətdarlıq duyğusunu bildirmişdi. Aprel ayının son günlərini, demək olar ki, məktub «yağış»¹ ilə keçirirdim. Ölkəmizin müxtəlif yerlərindən ünvanıma məktublar axışırdı. Mən bu məktub sahiblərinin xalq sevgisinə, inamına heyrət edirdim.

«Mərhəba, dalğalı Xəzərin sərbəst oğlu Rəşad!

Səsimizə səs qoşmaq istəyən, bizləri dostluğa çağıran övladın məktubuna cavab yazmağa borcluyam. Mən 63 yaşlı adi təqaüdcü, qoca qadın, müəlliməyəm.

Bahar gəlməsi ilə hər bir canlı məxluq kimi, biz Krım tatarlarının da duyğuları oyanır. Hər adamı məftun edən, daimi bir gözəllik daşıyan, qucağında bir çox millətləri

sığdıra bilən bir kiçik yaşıl adanı heç bir yerlə dəyişə bilmirəm. Yaşıl-yaşıl uca dağlar, yalçın qayalar, nəşəli Krım axşamları bizim qəlbimizin dərinliyindədir. Orada ay doğması da, ulduzlar da bambaşqadır.

Dostluq bayrağını yüksəltməyi bacaran, əməksevər, qonaqpərvər, yaşadığı yeri gülüstana çevirən krım-tatar xalqının öz yurduna dönə bilməməsi təəccüblüdür.

Texnikasız dövrlərdə belə dərin quyular qazıb şəfalı sular çıxaran, daşlı qayalıqlar arasında altın üzüm yetişdirən bizlər deyilmiydi? İndi o quyular kor qalmış, o üzümlər qupquru qurumuş, geniş çöllərdəki kiçik kəndlər təmələndən sökülmüş.

Faşizm üzərində azmı kəndlərimiz məhv oldu? Azmı igidlərimiz, qadın-qızlarımız, partizanlarımız həlak oldu? Bizlər Krımdan sürgün ediləndən sonra da stalinizm zülmü əcdadlarımız yatan qəbiristanlıqları, tarixi abidələrimizi yerlə-yeksan etdi.

1944–1946-cı illərdə xalqımızın yarısı həqarət və aclıq pəncəsində məhv oldu. Acından ölmüş anasının köksündə hönkür-hönkür ağlayan körpə balalar heç bir zaman ağlımızdan çıxmaz.

Bu gün bizləri partiyanın Lenin siyasəti, yenidənqurma siyasəti ruhlandırır. Ümid edirik ki, illərlə gözlədiyimiz gün gələcək, biz öz ana yurdumuza dönəcəyik.

Cavab aldıqda sevinirəm.

Öz dilinizdə yazın, çünki mən Azərbaycan dilini yaxşı oxuyub anlayıram.

Həlimə Əbdüləli qızı Əliyeva,
Özbəkistan SSR, Əndican şəhəri»

Mənə öz ağırlı məktubuyla birgə Daşkənddə krım-tatar dilində nəşr olunan «Yıldız» jurnalının baş redaktoru, yazıçı Ayder Osmanın «Tutuşuv» kitabını da hədiyyə göndərən Həlimə ananın böyük sevgisi və ulu ağrısına biganə qalmaq məyər mümkündürmü? Sinninin bu çağında onu nəvəsi yaşında bir adama məktub yazmağa vadar edən qüvvənin qarşısında əyilməmək olarmı?

«Gelencikdən salam!

Mərhəba, qiymətli Rəşad qardaşım!

Bizim qəzetimizdə sənin məqaləni oxuduq və çox sevindik. Mən poliklinikada tibb bacısı işləyirəm. Bizim şəhərə azərbaycanlılar tez-tez gəlir. Mən həmişə onlarla tanış olmağa can atmışam. Sizin türkülərinizi və oyunlarınızı çox bəyənirik. Bütün tatar toylarında həmişə Azərbaycan musiqisi çalınır. «Sürəyya», «Çal, çal», «Arşın mal alan» kinosundan parçalar çox məşhurdu.

Rəşad qardaşım, bizim xalq öz yurduna dönməyi çox arzulayır, amma bu çox çətindir. Krıma qayıdıb ev alanları da qeydiyyatata götürmürlər.

Sənin, bir gənc jurnalistin bizim qəzetə yazılmağın çox gözəldir. Yazıçı Bulat Okucava bizim taleyimizdən məqalələr yazdı, dünya durduqca dursun. Timur Pulatov da eləcə. Mümkün olsa sən də, qardaşım, bizlər haqqında məqalə yaz. Məktubunu da gözləyəcəyik. Mümkün olsa, Krıma gedib hər şeyi öz gözünlə görərdin. Bir ildir qeydiyyatda götürülmədiyinə görə bir nəfər özünü asıb, ailəsi, 3 uşağı qalıb. 2 yaşında ölənlən oğlan uşağını qeydiyyatda olmadığından basdırmağa icazə vermirlər. «Sinkdən tabut düzəltdirin, aparın Özbəkistanda basdırın» deyirlər. Bizim dərdlərimiz kitablara sığmaz, hamısını yazmaq olmur. Nə isə...

Sağlıqla qal.

**Yazan Şayə Yaqubovna İslamova,
Krasnodar diyarı, Gelencik şəhəri».**

Ölkəmizin müxtəlif yerlərindən bir neçə gün ünvanıma axışan məktublar öz dərini söyləməyə həmdərd axtaran adamların faciəsi, ağrısı ilə dolu idi. Həm də bu adamların hamısı «Kırım» deməkdən dodaqları çat-çat olmuş, Vətən həsrətində solan insanlardı.

Bu məktubların sahiblərinin öz başibəlalı xalqlarına böyük sevgilərinə biganə qalmaq olmur. Onlar mənə Kırım tatarlarının ədəbiyyatı haqqında məqalələr göndərir, hər cəhdlə öz xalqlarını az da olsa tanıtdırmağa

çalışırdılar. Krım tatarlarının məktub yağışına tutulduğum o beş-altı gündə mən, həqiqətən, Vətən, yurd acısının nə olduğunu hiss elədim. Hiss elədim ki, bir dağ çayının önünü nə qədər çox kəssən, suyu bir o qədər artacaq və bir gün qarşısını kəsən bəndi də dağıdacaq, bu qəzəbin, bu selin qarşısını almaq mümkün olmayacaq. Ağızları qapamaqla, yalançı xalqlar dostluğu şüarlarını bayraq eləməklə uzun illər insanın içərisindəki əsl, pak duyğular məhv edilib. Və bu gün Krım tatarlarının faciəli taleyi bütün humanist adamları, ana, Vətən, torpaq duyğusu olan adamları düşündürməlidir.

Təsadüfi deyil ki, SSRİ xalq deputatları qurultayının yüksək tribunasından da Krım tatarlarının taleyi məsələsi müxtəlif xalqların nümayəndələri, xalq deputatları tərəfindən neçə dəfə bəyan edildi.

Daha bir məktub:

«Hörmətli gənc dostum Rəşad!

Sizin məktubu oxuyub səsinizə səs vermək qərarına gəldim. Səmimi minnətdarlığımı qəbul edin.

Düzdür, istəyirsiniz ki, Sizə jurnalist cavab versin. Ancaq jurnalistlik mənim xobbimdir. Və mən artıq 35 ildir ki, bir neçə qəzetə, o cümlədən doğma qəzetimiz «Lenin bayrağı»na ştatdankənar əməkdaşlıq edirəm.

Mən Sizə «Lenin bayrağı»nın 1959-cu il (8 və 25 oktyabr) iki nömrəsini göndərirəm. Orada Hüseyn Şamil

Toxtar qazı haqqında qısa bioqrafik məlumat və onun şeirlərindən nümunələr verilib.

Ümid edirəm ki, bunlar sizdən ötrü maraqlı olacaq və siz haçansa bunlardan istifadə edəcəksiniz. Əgər bu baş versə, həmin mətbu orqandan mənə də yollamağınızı xahiş edirəm.

Ümidliyəm ki, mənim məktubum sizə sevincli anlar bəxş edəcək.

Həsən Bəkirov,
Kırım vilayəti, Cankoy şəhəri»

Mənə bir neçə gün müddətində xeyli sevincli anlar bəxş edən kırım-tatar qardaş-bacılarımızın böyük Vətən sevgisinə baş əy-əy bu yazını bitirmək istəyirəm. İnanıram ki, vaxt gələcək Kırım tatarlarının arzularına gün doğacaq, o uzaq yaşıl ada qucağını öz balalarına açacaq.

Bugünkü kırım-tatar körpələri mütləq o günü görəcəklər. Mən də ağsaçlı Həlimə ananın o uzaq yaşıl adanın bir balaca kənd evində qonağı olmaq, çayını içmək ümidi ilə həmin süfrənin müqəddəsliyi və bakirəliyini göz önünə gətirə-gətirə bu qeydləri bitirirəm.

«Xəzər» jurnalı, 1989

Unudulmamaq haqqı

Prezident Heydər Əliyevin mədəniyyətə, ədəbiyyata, mədəniyyət, incəsənət xadimlərinə həmişə xüsusi qayğı və diqqət göstərdiyini heç kəs inkar edə bilməz. Azərbaycan cəmiyyəti bu diqqət və qayğını həmişə hiss edib – istər onun Mərkəzi Komitənin birinci katibi olduğu illərdə, istərsə də müstəqil Azərbaycan dövlətinə başçılıq etdiyi dövərdə. Sırr deyil ki, SSRİ dağılandıqdan sonra bir çox tanınmış mədəniyyət və incəsənət nümayəndələri, elm adamları, dövlət xadimləri diqqətdən kənar qalmışdılar. Bu adamların böyük əksəriyyəti yolda sağlamlıqlarını və cavanlıqlarını qoyduqları sovet hökumətinin kəsdiyi yüksək həcmli təqaüdlərin, əmanət banklarında topladıqları müəyyən miqdarda vəsaitin onlara ömürlərinin axırınacan bəs edəcəyini düşünürdülər. Lakin müstəqillik qazandıqdan sonra yeni iqtisadi münasibətlərin formalaşması, bazar iqtisadiyyatına keçid ölkənin sosial müdafiə sahəsində də bir sıra problemlər yaratdı. Neçə-neçə ünlü mədəniyyət, incəsənət və elm adamı, partiya xadimi ömrünün ahıl çağında iqtisadi çətinliklərlə üz-üzə qalmalı oldu. Bu cür ağır məhrumiyyətlərlə üzləşmiş insanlar haqqında son illər ayrı-ayrı mətbuat orqanlarında dəfələrlə geniş yazılar dərc edilib. Bir neçə il öncə biz də sovetlər birliyi dövründə ən yüksək dövlət mükafatına – Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adına layiq görülmüş, 30 ildən artıq müxtəlif rayonlarda partiya komitəsinin birinci katibi vəzifəsində

işləmiş bir şəxsin az qala öz orden və medallarını satmaq səviyyəsində ehtiyac içərisində yaşadığını yazmışdıq. Məhz bu problemləri nəzərə alaraq bir neçə il bundan əvvəl dövlət başçısı elm, mədəniyyət, incəsənət adamlarına, partiya xadimlərinə Prezident təqaüdünün təyin olunması haqqında fərman imzaladı və bir zamanlar Azərbaycan qarşısında danılmaz xidmətlər göstərmiş, lakin sonradan maddi sıxıntı çəkən bu adamların əksəriyyətinin adı təqaüd alanlar siyahısına salındı. Amma hər dəfə o siyahıya yeni adlar əlavə olunanda ölkə ictimaiyyəti, media kiminsə unudulduğunu, yaddan çıxdığını müzakirə mövzusunə çevirir, siyasi kapital qazanmaq istəyənlər isə qəzetlərdə bunu müxtəlif yerə yozur, kimlərsə qəsdən unudulduğunu iddia edir, səbəbini də çox zaman siyasi motivlərlə əsaslandırmağa çalışırlar.

Təbii ki, iş olan yerdə hansısa çatışmazlığın ortaya çıxması da qaçılmazdır. Bu mənada, təsadüfən kiminsə adının unudulması, yaddan çıxması gözləniləndir və heç də siyasi motivlərlə bağlı deyil – kimlərsə, həqiqətən, unudulur, kimlərsə yada salmaq hansısa məmurun ürəyincə olmur, bəzilərini isə yada salmağa çəkinirlər. Amma necə izah edirsən et, nə bəhanə gətirirsən gətir, uzun illər xalqa xidmət göstərmiş insanların qəsdən, yaxud təsadüfən diqqətdən kənardə qalması, unudulması mənəvi mühiti zədələyir, gələcəyə, görülən işə inamsızlıq yaradır. Bu isə təbii ki, ömrünü mədəniyyətimizə,

incəsənətimizə, ədəbiyyatımıza təmənnəsiz xidmət göstərmək kimi şərəfli bir missiyaya həsr etmək istəyən gənclərə də təsir edir. Uzun illər Azərbaycan musiqisinə, ədəbiyyatına, incəsənətinə... xidmət etmiş hansısa musiqçinin, aktyorun, jurnalistin, yazıçının maddi sıxıntılar içərisində yaşaması, sosial müdafiəsizliyi, dövlət himayəsindən kənar qalması istər-istəməz ömrünü bu sahəyə həsr etmək istəyən neçə-neçə istedadlı gəncin pessimistliyini artırır və nəticədə tənəzzül, cırlaşma tendensiyası qədim ənənələrə malik Azərbaycan mədəniyyətinə ağır zərbələr vurmuş olur.

Bu yazını yazmaqda isə məqsədim, fikrimcə, haqsız olaraq diqqətdən kənar qalan, Prezident təqaüdü almağa, dövlətin verdiyi digər imtiyazlardan istifadə etməyə haqqı çatan, bir qədər yaxından tanıdığım iki şəxs haqqında bəzi fikirlərimi bölüşməkdir.

Azad Şərif artıq bir neçə ildir qəzetimizə məqalələr verir. Demək olar, hər görüşümüzdə mən 70-i arxada buraxmış bu insanın zəhmətsevərliyinə, sözə məsuliyyətlə yanaşmasına, dəqiqliyinə bir daha qibtə edirəm. Hər dəfə otağımın qapısını açıb içəri girəndə sanki özüylə bir enerji, yüksək ovqat gətirir. Və hər dəfə arxivdən tapdığı hansısa yeni bir faktı redaksiyaya çatdıranda uşaq kimi sevinir. Bizim heç adını da eşitmədiyimiz, tanımadığımız azərbaycanlıların yaxın-uzaq xarici ölkələrdə gördüyü böyük işlərdən, elədiyi kəşflərdən yorulmadan,

ağız dolusu danışır. Bəzən isə Azad müəllim çiyində ağır yük gəzdirən, dərddli-qəmli adama çevrilir. Bax, onda bilirəm ki, o, bir neçə həftədən bəri MTN-in arxivində oturaraq, 37-ci il repressiyasının qurbanı olmuş Azərbaycanın hansısa mədəniyyət, incəsənət xadiminin, dəyərli ziyalısının ömrünün kədərli, məşəqqətli illərini vərəqləyib.

Azad müəllim uzun illər jurnalist kimi fəaliyyət göstərib. Ötən əsrin 60-cı illərində Moskvada – mərkəzi nəşrlərdə məsul vəzifələrdə çalışıb, bir neçə il «İzvestiya» qəzetinin Türkiyə, İran və Əfqanıstan üzrə xüsusi müxbiri işləyib. Heydər Əliyevin Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi seçiləndən sonra Bakıya dəvət etdiyi, respublikadan kənarında işləyən azərbaycanlılar arasında Azad müəllim də olub.

Təxminən on il Mərkəzi Komitənin mədəniyyət şöbəsinin müdiri, sonra isə Dövlət Kinematografiya Komitəsinin sədri vəzifəsində işləyib. İstər Moskvada, Tehranda və Ankarada, istərsə də Azərbaycanda işlədiyi illərdə indi xatirələrdə yaşayan neçə-neçə adlı-sanlı insanla ünsiyyətdə olub, bir çox mədəniyyət xadimləriylə dostluq edib. Bir sözlə, onun xatirələri başqa bir aləmdir.

İstər İran şahı Rza Pəhləvi, onun xanımı, milliyyətçə azərbaycanlı olan Fərəh xanımla bağlı xatirələrini, yaxud da qətlə yetirilmiş ABŞ prezidenti Con Kennedinin xanımı Jaklin Kennedi ilə görüşünün tarixçəsini yazsın,

istərsə də mədəniyyətimizin korifeyləri – Niyazi, Qara Qarayev və Fikrət Əmirovdan – fərq eləməz, Azad müəllimin hər yazısındakı insan ömrü, özü də artıq əfsanəyə dönmüş insan ömrü mütləq oxucunu öz sehrinə salır. Artıq bu insanlar haqq dünyasına qovuşublar. Və bu adamlarla bağlı elə xatirələr var ki, onları yalnız o – Azad Şərif bilir. Götürək elə Azad müəllimin qəzetimizdə dərc olunmuş «Bir görüşün tarixçəsi və yaxud Heydər Əliyev Azərbaycan musiqisinin üç korifeyini necə barışdırdı?» sərlövhəli yazısını. Bu yazıda Heydər Əliyevin Mərkəzi Komitəyə rəhbərlik etdiyi illərdə şəxsi münasibətləri gərgin olan üç nəhəng musiqi xadimini – Niyazi, Qara Qarayev və Fikrət Əmirovu necə barışdırmasının təfəsilatı qələmə alınıb. Həmin illər, yuxarıda dediyimiz kimi, Azad müəllim Mərkəzi Komitənin mədəniyyət şöbəsinə rəhbərlik edib və H.Əliyevin həmin şəxslərlə görüşünün iştirakçısı olub. Uzun illər müxtəlif vəzifələrdə çalışmış Azad müəllimin hələ yazmadığı belə xatirələr çoxdur və bu xatirələrin qələmə alınması, ilk növbədə, yaxın tariximizin gələcək nəsillərə çatdırılması baxımından çox lazımlıdır.

Azad müəllim hərdən bir bu xatirələrin bəzilərini bizə danışanda hər dəfə böyük maraqla, diqqətlə qulaq asırıq. Mən dəfələrlə Azad müəllimi 1977-ci ilə təsadüf edən, onun özündən eşitdiyim bir hadisənin – Heydər Əliyevin xalq yazıçısı Mirzə İbrahimovun Asiya və Afrika Ölkələri ilə Sovet Həmrəylik Komitəsinin sədri təyin olunması

məsələsində Moskvaya necə təsir göstərməsinin və bu tarixçə kontekstində H.Əliyevin xarakterini açan bir nüansın qələmə alınmasına ehtiyac duyulduğuna inandırmağa çalışmışam. İstəmişəm ki, Azərbaycanın böyük insanları ilə bağlı olan bu cür başqa maraqlı hadisələr də kağıza köçürülsün, yaxın keçmişimizin tarixinin bir parçası olan xatirələr itib-batmasın.

Haqqında danışmaq istədiyim başqa bir şəxs isə musiqiçidir – Qarabağ xanlarının nəslindən olan 81 yaşlı Əli bəy Cavanşir. Mənim Əli bəylə də tanışlığımın tarixçəsi o qədər qədim deyil. Bir neçə il bundan əvvəl tanış olmuşuq. Bu adam ömrünün 60 ilə yaxın hissəsini Azərbaycan musiqisinin inkişafına həsr edib. Uzun illər Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestrinin dirijoru, Dövlət Teleradio Komitəsinin Niyazi adına Simfonik Orkestrinin bədii rəhbəri və baş dirijoru, Teleradionun bədii rəhbəri və musiqi kollektivlərinin direktoru olub. Heç bir təmənnə güdmədən, heç kəsin bir «sağ ol»una da göz dikmədən, musiqidən aldığı güc-qüvvət hesabına çalışıb.

O kiməsə ağız açmağı, öz işi üçün kimdənsə xahiş etməyi xoşlamır. Yəqin, elə buna görə də böyük zəhməti, musiqimizə xidmətləri layiqli qiymətini almayıb, fədakar fəaliyyəti diqqətdən kənarda qalaraq dəyərləndirilməyib. Tələbələrinin bir çoxu xalq artisti adı alsa da, Əli bəyin özünün heç bir fəxri adı yoxdur. Amma Əli bəy ona fəxri ad verməyi unutduqları üçün heç kimdən narazı deyil.

O, canlı bir tarixdir. Üzeyir bəydən, Həmidə xanımdan, Mirzə Cəlildən, Niyazidən elə danışır ki, sanki hər şey dünən baş verib. Atasını Nəsir bəy Cavanşirin Qarabağ haqqında xatirələrindən bir çox yazıçılarımızın əsərlərində də söhbət açılır.

Bir müddət öncə Əli bəy mənə Prezident təqaüdü almaq istəyi ilə mədəniyyət nazirinə ünvanladığı ərizəsini və ərizəyə əlavə olunmuş dirijorluq fəaliyyəti haqda geniş bilgi verən sənədlərin siyahısını göstərmişdi. Bu uzun siyahı yarım əsrlik musiqi tariximizi özündə əks etdirirdi. Lakin buna baxmayaraq, Əli bəy məktubuna Mədəniyyət Nazirliyinin hansısa idarəsindən quru və soyuq bir cavab almışdı.

Belə bir müraciət Azad Şərif barəsində də olmuşdu. Bildiyimə görə, 2000-ci ilin aprelində – 70 yaşı tamam olanda Azərbaycanın üç nəfər görkəmli ədəbiyyat və mədəniyyət xadimi – Anar, Rüstəm İbrahimbəyov və Tahir Salahov Azad Şərifə Prezident təqaüdü verilməsi xahişi ilə prezidentə müraciət göndərmişdilər. Lakin deyəsən, həmin müraciət Prezident Aparatının müvafiq şöbəsində ilişib qalmışdı.

Mən bu düşüncələrimi qələmə alsam da, bilirəm ki, həm Azad müəllimin, həm də Əli bəyin buna reaksiyası yaxşı olmayacaq. Nədən ki, təvazökarlıq və qürur bu insanların mahiyyətlərindədir. Onlar ən çətin anlarda belə, xarakterlərindəki məğrurluğu qoruyub saxlamağı

bacarırlar. Azad müəllim bir neçə institutda dərs deyir. Bir dəfə söhbət zamanı sözarası dedi ki, əgər Prezidenttəqaüdü alsaydı, bu işlərə sərf olunan vaxtını arxivlərdə keçirər, qalan ömrünü Azərbaycanın görkəmli adamları haqqında araşdırmalara sərf edərdi. Əslində, Əli bəyin də elə bir maddi sıxıntısı yoxdur. Daha doğrusu, başqa-başqa xarici ölkələrdə yaşayan övladları onu maddi baxımdan çətinlik çəkməyə qoymurlar. Amma hiss edirsən ki, içərisindən zadəgan olan bu adam heç doğma övladlarının yardımına da möhtac olmağı qüruruna sığışdıra bilmir. O bu köməyi 50 ildən çox təmənnəsiz xidmət etdiyi Vətəmindən, Azərbaycan dövlətindən umur.

Çox güman ki, əvvəlcədən xəbərdar olsaydılar, onlar bu yazının çapını istəməzdilər. Amma neçə aydan bəri məni rahat buraxmayan bu qeydləri qələmə almağa məcbur oldum. Nədənsə, mən bu məsələdə çox nikbinəm. Məndə daxilən qəribə bir arxayınçılıq, inam var ki, yaxın vaxtlarda indiyəcən diqqətdən kənardə qalmış adamları, o cümlədən Azad müəllimi, Əli bəyi axtaracaqlar, onlar uzun illər göstərdikləri xidmətlərinin müqabilində layiq olduqları mükafatı Azərbaycan dövlətindən alacaqlar. Və bu tək-cə həmin şəxslərin yox, minlərlə insanın gələcəyə ümidlə baxmasına, inamla yaşamasına stimül verəcək.

Doğma adamın

«Köhnə və təzə Bakı» nağılı

Ötən cümə günü axşam Opera və Balet Teatrında Əzizə Mustafazadənin ifasında «Köhnə və təzə Bakı» ikihissəli əsərini dinləyənlər onun Bakını nə qədər sevdiyinə və bu şəhərə hədsiz dərəcədə bağlılığına əmin oldular. «Köhnə və təzə Bakı» – keçmiş və indiki Bakı haqqında sevgi bəstəsi, bu şəhərin keçmişinə nostalji, gələcəyindən nigaranlıq hissi ilə yazılmış bir əsərdir. Və əlbəttə, o əsəri Bakını sevməyən, duymayan birinin yaratması mümkünsüzdü.

Əsərin «Köhnə Bakı» hissəsi dinləyicini həzin, ruha sərinclik gətirən yaxın keçmişə, bir vaxtların səliqə-sahmanlı, sakit Bakısına aparır. Müəllifin uşaqlığının, yeniyetməlik dövrünün keçdiyi doğma şəhərin ab-havası həzin bir musiqinin qanadında həmin mənzərəni unutmayanların yaddaşına qayıdır.

İkinci hissə – «Təzə Bakı» isə bu günün hay-küylü, qaçhaqaçlı Bakısına həsr olunub. Musiqinin dəyişən, artan tempindən hamının harasa tələsdiyi, qaçhaqaçda, qovhaqovda yaşadığı bu şəhər o dəqiqə tanınır. Hiss olunur ki, müəllif sevdiyi, doğulub böyüdüüyü bu şəhərdən həm də nigarandı – musiqinin sürətli ritmlərinə qəfil qarışan həyəcan çalarlarından doğma şəhərin taleyindən

nigaranlıq elementlərini duymamaq mümkün deyil. Bakıda yaşayanlar – ziyalılar, jurnalistlər dəfələrlə yazılarında, çıxışlarında günbəgün itirilən, gözümüzün önündə yadlaşan paytaxtımız haqqında dönə-dönə fikir bildiriblər və hətta buna görə onları qınayanlar da tapılıb. Amma o – Əzizə Mustafazadə «Köhnə və təzə Bakı» əsəriylə sübut etdi ki, Bakının taleyi, harada yaşamasından asılı olmayaraq, onu həqiqətən sevən, ona ürəkdən yanan bütün insanlar üçün əzizdi. Başqa ölkədə yaşamasına rəğmən, onun Bakı ilə bağlı bu qədər narahatlıq keçirməsi, öz hiss və düşüncələrini musiqi dilinə çevirə bilməsi, bir yandan Əzizə xanımın böyük istedadı ilə bağlıdırsa, o biri yandan da onun Bakıya hədsiz sevgisinin təzahürüdür.

«Ən xoşbəxt gün»

Artıq bir neçə ildən bəri ardıcıl keçirilən Bakı Beynəlxalq Caz Musiqi Festivalı geniş populyarlıq qazanmaqdadı. Amma Əzizə xanım Mustafazadə bu festival çərçivəsində ilk dəfəydi ki, dünyaya göz açdığı Bakıya gəlirdi. Hərçənd əvvəlki illərdə də onun gələcəyi barədə sözsöhbətlər olmuşdu, amma hansısa səbəblərdən səfər reallaşmamışdı. Bəlkə, elə buna görəydi ki, Əzizə xanımın konsertinin olacağı ilə bağlı elan festivalın ümumi afişasında başqalarından fərqləndirilmədən, sıradan bir konsert kimi yer almışdı. Bəlkə, festivalın təşkilatçıları başqa konsertlər üçün nəzərdə tutulan ən

yuxarı qiymətlərdən də 4–5 dəfə baha olan biletlərin satılacağından ehtiyat etmişdilər, ya bəlkə, bir iştirakçının konsertinə əlahiddə diqqət festivalın ənənəsinə uyğun deyildi, ya da ola bilsin, Əzizə xanımın gəlişinin baş tutmayacağını düşünmüşdülər. Burada müxtəlif səbəblər ola bilər, amma bütün hallarda Əzizə Mustafazadənin Bakıya gələcəyi və konsert verəcəyi yetərinə reklam olunmamışdı (halbuki hansısa ikinci dərəcəli şou-biznes əhlinin konserti ərəfəsində şəhərin ən gözəgəlimli yerlərində dəbdəbəli afişalar göz çıxarır).

Bütün bunlara rəğmən, həmin axşam Opera və Balet Teatrına gələnlər çoxuydu. Əgər reklam lazımı səviyyədə təşkil edilsəydi, yəqin ki, konsertə daha çox adam axışardı. Hər halda, təşkilatçılar çalışmalıydılar ki, uzun illərdən sonra baş tutan bu konsertdə əsl anşlaq olsun, zalda boş yer qalmasın.

Amma konsertə gələnlər həqiqi mənada caz xiridarları idi və onların arasıkəsilməz alqışları Əzizə xanımı dəfələrlə səhnəyə – piano arxasına qaytardı və bu sonsuz sevgi, səmimiyyət, doğma münasibət sonda ona «YƏQİN Kİ, BU, MƏNİM HƏYATIMIN ƏN XOŞBƏXT GÜNÜDÜ» sözlərini dedirdi. Amma həmin gün təkəcə onunçün XOŞBƏXT GÜN deyildi. Yəqin ki, zaldakıların bir çoxunun yaddaşından həmin axşamın təəssüratları heç vaxt silinməyəcək.

«Üzr istəyirəm»

Onun həyəcanı elə ilk dəqiqələrdən hiss olunurdu. «Bakını tez-tez yuxumda görürəm. Bu gün də elə bil yuxudayam» – bu fikirlərlə sözə başlayan Əzizə xanım «Tale elə gətirib ki, həmişə rus və ingilis dillərində oxumuşam, Azərbaycan dilində danışa bilmirəm. Buna görə məni bağışlayın», – dedi və doğma dildə əlavə etdi: «ÜZR İSTƏYİRƏM».

Zaldakılar onun zəif, bəzən yaxşı eşidilməyən səsinə qulaq kəsilib, diqqətlə dinləyirdilər – ecazkar musiqisi kimi, onun nə deyəcəyini, fikirlərini, sözlərini də aydın eşitmək istəyirdilər. Sanki zaldakılar Əzizə xanımın bizdən biri olduğuna bir daha inanmağa, bizim dərdlərimizə və yaşayışımıza nə qədər bağlılığını aydınlaşdırmağa çalışırdılar. Əmin olmaq istəyirdilər ki, uzun illər Azərbaycandan kənardə yaşasa da, Əzizə xanım bizə yad deyil! O, dəfələrlə, həm musiqisiylə, həm sözləriylə zalın bu nigarançılığına son qoydu və bəlkə, zaldakıları gözləniləndən bir az da artıq həyəcanlandırdı. «Yaz motivləri»ni ifa edərkən Qarabağdan, Qarabağın təbiətindən danışdı, kədərli, hüznü bir ağı təsiri bağışlayan «Şəhidlər» bəstəsini ifa etdi, «Şamanlar» əsəri ilə ruhumuzun daha qədim qatlarını tərpətdi və nəhayət, «Köhnə və təzə Bakı»yla bizlərə ruhən bağlı olduğunu bir daha təsdiqlədi. Ona verilən hədiyyələrin arasında üzərində Xarıbülbul təsviri olan və ƏZİZƏ yazılmış

kəlağayı da vardı. Bu hədiyyəni Əzizə xanıma bağışlayan adam «O gün olsun, Şuşada, Ağdamda konsert verəsiniz» arzusunu dilə gətirdi. Əzizə xanım kəlağayını çiyinə ataraq, bir neçə musiqini bu vəziyyətdə ifa etdi və sonra özünün çox sevdiyi bir bəstəni – Səid Rüstəmovun məşhur «Getmə, getmə» mahnısını səsləndirdi. Həmin anlarda bu «Getmə, getmə»ni zaldakı dinləyicilərin, eləcə də yüz minlərlə azərbaycanlının, bakılının Əzizə xanıma ünvanlanan nidası da saymaq olardı.

«Velikiy Vaqif» və «Fədakar Elza xanım»

Atasından – Azərbaycan cazının banisi Vaqif Mustafazadədən söz açdı. Bəlkə də, Əzizə xanım zaldakı dinləyicilərin Vaqif Mustafazadə irsinə münasibətindən müəyyən mənada bədgüman olduğu üçün əvvəlcə atasının adını bir qədər ürkək tərzdə çəkdi. Ancaq onun Vaqif Mustafazadənin adını çəkdiyi an zalda qopan gurultulu alqışlar bunun tam əksini nümayiş etdirdi və bundan sonra Əzizə xanım atası barədə daha inamla danışmağa başladı. Atasının adını çəkəndə hər dəfə «Velikiy Vaqif» ifadəsini işlədirdi. Cazın daha çox fəlsəfə olduğunu söylədi və özünü böyük Vaqif Mustafazadənin yarımçıq qalan işlərinin davamçısı adlandırdı.

Anasından – Elza xanımdan da bəhs etdi. Dedi ki, hər bir insanın, xüsusən istedadlı incəsənət adamının həyatında onu duyan, anlayan və uğrunda özünü fəda edən bir insanın olması böyük xoşbəxtlikdi. Etiraf etdi ki, Elza

xanım həm onun, həm atasının həyatında məhz belə bir rol oynamış insandı.

Elza xanım həyəcanını saxlaya bilməyib, aşağıdan – pult arxasından minnətdarlıqla zala müraciət etdi. Dediği sözlər zalda aydın eşidilməsə də, onun səmimiyyətinə heç kəsdə şübhə ola bilməzdi. Elza xanımın «Söz verirəm ki, yenə gələcəyik» sözlərini Əzizə xanım daha tutarlı kəlmələrlə yekunlaşdırdı – «Tez-tez gələcəyəm».

...İnanmaq və gözləmək. İnanmaq ki, bizlərə doğma olan Əzizə xanım, həqiqətən, bundan sonra Bakıya tez-tez gələcək və öz ecazkar musiqisi ilə heyranlarına yeni-yeni XOŞBƏXT GÜNLər bəxş edəcək.

2007

Özgə planetdən gələn

(Milli Kitab Mükafatı və Nigar Köçərli haqqında qeydlər)

Milli Kitab Mükafatının nəticələrinin elan olunmasından bir ay vaxt keçir. Nəticələr ətrafında aparılan diskussiyalar səngiyib, narazıların əsəbləri sakitləşib, bəlkə də, hər kəsin enerjisi istilərlə mübarizəyə yönəlib. Ötən bir ayda nəticələrlə bağlı bir münsif kimi fikirlərimi bildirmişəm, hərdən emosional suallara elə həmin tonda da cavab vermişəm. Amma hamısında da ədəbiyyat adamlarının nəticələr barədə düşünməyə, sakit başla təhlil etməyə çağırmışam.

Hər şey ondan başladı ki, keçən ilin payızında ədəbi dairələrdə çox az adamın tanıdığı bir xanım – «Əli və Nino» kitab mağazaları şəbəkəsinin rəhbəri Nigar Köçərli bir sıra dövlət qurumları və sanballı özəl şirkətlərin dəstəyi ilə Milli Kitab Mükafatı müsabiqəsinin keçiriləcəyi barədə mediaya məlumatlar ötürməyə başladı. Bir az öncə rusdilli qəzetlərimizdən birində müsahibəsini oxuduğum, Milli Kitab Mükafatı ideyası barədə fikirləriylə qismən tanış olduğum xanım günlərin birində Yazıçılar Birliyində peyda oldu. Müsabiqənin keçirilməsi qaydaları barədə təlimat-nizamnaməni mənə verdi, sonradan əsas söz-söhbətlərə səbəb olan, artıq müəyyənləşdirdiyi münisflər heyəti üzvlərinin siyahısını göstərdi. İlk baxışda bütün fikir və təkliflərə dözümlü yanaşacağı təəssüratını yaradan xanım, sonradan mənə agah oldu ki, nizamnamə və münisflər barədə fikirlərində heç bir dəyişikliyə hazır deyil və artıq bu məsələlərlə bağlı qərarını verib. Nizamnaməyə prinsipial bir iradəm yox idi. Amma münisflər heyətinin niyə məhz bu cür seçilməsinin səbəbini bilmək istəyirdim. Sonralar mətbuat da münisflər heyətində rusdillilərin çox olması, ədəbiyyatdan kənar adamlara yer verilməsiylə bağlı MKM-ə davamlı iradələr tutdu. Mənim sualıma cavabındasa Nigar xanım öz sahələrində brendə çevrilmiş adamları münisif seçməklə həm də müxtəlif zövqlü, dünyagörüşlü insanların ortaq zövqünün tapılması, həm rus, həm də azərbaycandilli auditoriyaların və yazıçıların

yaxınlaşması ideyası barədə niyyətini dilə gətirirdi. Çingiz Abdullayev, Rüstəm İbrahimbəyov, Vaqif Səmədoğlu, Ramiz Fətəliyev, Elçin Şıxlı, Rəşad Məcid, Afaq Məsud, Nərgiz Cəlilova, Balaş Qasimov, Elnur Baimov, Hamlet İ saxanlı, Rəbiyyə Aslanova kimi adların yer aldığı münsiflər heyətinin yekun qərarının necə olacağı onluğun elanından sonra, münsiflərin işə başladığı vaxtlarda, nəticələr elan edilənədək mənim üçün də maraqlı idi. Sürprizlər gözlənilən idi. Həqiqətən də, elə bir münsiflər heyəti formalaşdırılmışdı ki, onun qərarı barədə proqnoz vermək müşkül məsələydi.

Sonra Milli Kitabxanada Milli Kitab Mükafatının elan olunmasıyla bağlı tədbir keçirildi. Nigar xanım və MKM medianın maraq dairəsinə düşməyə başladı. Qəfil peyda olan bu xanım Mükafatın ideyası barədə danışır, cəmiyyətin mütaliə vərdişinin geri qaytarılması, kitaba marağın artırılması, ədəbiyyatımızda yeni adların kəşf olunması arzularını müxtəlif media qurumlarının nümayəndələrinin sualları zamanı təkrarlayırdı. Çıxışları bəzən standart və şablon kimi görünsə də, bu işə necə ürəkdən, həvəslə girişdiyini hiss etməmək mümkünsüz idi. Münsiflər heyətinin üzvü, Yazıçılar Birliyinin katibi kimi bu işdə ona kömək etməməyi vicdansızlıq sayırdım, kömək etməyəcəyimi təqdirdə daxili utanc hissi keçirəcəyimi düşünürdüm. Başladığı işə bir az da sadələvhəsini elə inanırdı ki, bu, istər-istəməz, həmsöhbəti olduğu adamlara da sirayət edirdi.

Universitetlərdə, bölgələrdə tədbirlərin keçirilməsinə elə ciddi yanaşır, axtarışlarının bəhrə verəcəyinə o qədər ürəkdən inanırdı ki, ara-sıra «Nigar xanım dahi axtarışına çıxıb», – deyə zarafat etsəm də, ardıcıl tədbirlərin iştirakçısı olduğum həmin günlərdə bəzən bu inam hissi məni də bürüyür və onun axtardığı yeni adı – ölkəyə Nobel mükafatı gətirəcək, hələlik naməlum imzanı tapacağına inanmağa başlayırdım.

Demək olar ki, günaşırı tədbirlər təyin edir, universitetlərdə, bölgələrdə MKM-in mahiyyəti barədə məlumat verir, yazarlarımızı müsabiqəyə əsərlərini təqdim etməyə, oxucuları müaliyəyə səsleyirdi.

Universitetlərdəki görüşlərdən birində, adətən, belə tədbirlərə az-az qatılan dəyərli yazıçımız Afaq Məsudu gördüm. Dünən mənim iştirak etmədiyim başqa bir görüşdə də iştirakından xəbərdar idim. Buna görə

də tədbir yekunlaşandan sonra söhbətimiz zamanı Afaq xanımdan məni maraqlandıran suala cavab almaq istədim.

– Sən bir dəqiq öyrən, gör bu xanım kimdi axı? O bizim planetin adamına oxşamır! – yarızarafat-yarıgerçək tərzdə suala sualla cavab verdi. – Dünən zəng elədi, o qədər həyəcanla görüşdə iştirakın vacibliyini söyləyib məni inandırdı ki, bilmədim haçan əynimi geyindim, haçan gəldi məni götürdü, bir də gözümü açdım ki, Xəzər Universitetində təbirdə oturmuşam!

Afaq xanımı, həqiqətən, Onun kimliyi maraqlandırırdı. Və mən də imkan düşən kimi Nigar xanımdan, söz-arası, bioqrafik məlumatlar öyrənib Afaq xanıma çatdırdım: Nəsli-kökü Gədəbəydən, məşhur Köçərlilər nəslindəndi. Dəqiq elmlər üzrə universitet bitirib. Bir müddət xarici təşkilatda çalışıb, sonra kitab biznesiylə məşğul olmağa qərar verib, «Əli və Nino» kitab mağazaları şəbəkəsini yaradıb. Xaricdə olarkən məşhur ədəbi personajların adını daşıyan kafelərdə olduğunu, əslində, yazıçı təxəyyülü olan bu personajların adının verildiyi kafelərdə, guya, həmin qəhrəmanlara məxsus əşyaların nümayiş etdirildiyini görüb heyrtləndiyini və belə bir ideyanı vətəninə gerçəkləşdirməyin mümkünlüyünü düşünüb. O ərəfələrdə «Əli və Nino»nu oxuyub, bu məşhur əsərin qəhrəmanlarının adına kitab dükənləri və kitab-kafelər açmağa qərar verib. Fəvvarələr meydanına bitişik kafedəki qədim şkafı və divar saatını Gədəbəydən, Şəmkirdən – nənəsindən icazə alaraq – necə Bakıya gətirdiyini, kafedə məşhur romanımızın qəhrəmanlarına aid əşyalar kimi təqdim etdiyini söyləyirdi. Bu sakit təqdimatdan, soyuq məlumatdan, görülən işin arxasında nə qədər böyük inamın və məhəbbətin dayandığını sezməmək olmurdu. Ana dilimizdə kitabların azlığı, kitab bazarının məhdud, acınacaqlı vəziyyəti onda MKM-i təsis etmək ideyasını yaradıb.

Birlikdə bölgələrə səfərlərə çıxır, onu yaxından tanıdıqca, müşahidə etdikcə hərdən xanım yazıçımızın narahatlığını

xatırlayırdım. Hansısa rayonda artıq toplaşıb qonaqları gözləyən auditoriyanın oturduğu zala çatan kimi MKM və sponsorların plakatlarının hansı sürətlə necə tez yerləşdirildiyinə, masalara MKM haqda broşürlərin, bloknot və qələmlərin az qala qeybdən varid olubmuş kimi dağıdılmasına, regional və mərkəzi televiziyların bölgə müxbirlərinin operativ şəkildə yığılmasına, kameraların sıralanmasına təəccüb edir, burada, yəqin, «özgəplanetlilərin əli olduğunu» düşünüb qımışırdım. Tədbirlərin keçirildiyi rayon mərkəzlərində – Qubada, Lənkəranda və başqa şəhərlərdə bir kitab mağazasının belə olmaması dəhşətli fakt idi və həyəcan təbili çalmaqda gecikdiyimizin göstəricisiydi. Qazaxda bir elmlər namizədi, filoloq, institut müəllimi yeni çıxan müasir ədəbiyyata aid kitabları əldə etməyin mümkünsüzlüyündən danışır, acı bir kədərlə bölgədə məlumatsızlıq və savadsızlığın baş alıb getdiyini söyləyirdi. Aradan xeyli keçməsinə baxmayaraq, indi də həmin elmlər namizədinin yazıq və aciz sifəti gözümün önündən getmir, ciddi bir problem yaşadığımızın sübutu kimi yaddaşımdan tez-tez boy verir.

Qərb bölgəsinə səfərə millət vəkili Qənirə Paşayevanın da çoxdan təklif elədiyi heyətdə bir qrup gənc yazarı da aparmışdıq. Tovuzda və Qazaxda həm MKM-in tədbirlərini, həm də gənc ədiblərlə birgə əsgərlərlə görüşlər keçirirdik. Əsgərlər qarşısında gənc yazarlar çıxış edib şeir oxuyandan sonra lap ön xəttə getdik.

Düşmən önündəki çınqıllı, daşlı səngərlərin içi ilə öndəki posta qalxırdıq. Ayağımız burxula-burxula daşın-çınqılın üstə addımladıqca məni də, Nigar xanımı da, gənc yazarları da təəccübləndirən millət vəkili Qənirə xanım Paşayevanın hündürdaban ayaqqabılarıyla necə inamla addımlaması olmuşdu. Təkcə bu məqamı qeyd etməklə burada xanım millət vəkilinin çoxşaxəli fəaliyyətindən danışmaqdan qaçıram və bu unudulmaz səfərə görə Ona bir daha təşəkkürümü çatdırıb, gördüyü işlər barədə belə bir yazını onun barəsində də yazacağıma daxilən əminlik duyandan sonra indiki yazımın qəhrəmanına dönmək istəyirəm.

Rusdilli olmasına baxmayaraq, rayonlarda, xüsusən Qərb bölgəsində, bəlkə, dədə-baba yurduna yaxınlığına görə Nigar xanım özünü çox sərbəst hiss edir, hərdən yerli ləhcənin elə çalarlarını danışığına qatırdı ki, təbəssümlü təəccüb yaradırdı. Bölgə televiziylarında saatlarla sürən canlı verilişlərdə söhbətlərimiz zamanı MKM-in adının hallanmasına, bu barədə fikirlər səslənməsinə, bir neçə rayon əhalisinin baxdığı televiziylalarda MKM-in təbliğinə o qədər önəm verirdi ki, heyrətlənirdim. Tovuzda, Qazaxda tədbirlər keçirəndən sonra, Ağstafada gənc yazarlarla birgə Xalq şairi Hüseyn Arifin ev-muzeyini də gəzmişdik, şairə ehtiramımızı bildirmişdik. Səhərisi gün isə Gəncədə görüş keçirib Bakıya qayıdırdıq. İki günün yorğunluğu vecinə də deyildi və Yevlaxa yaxınlaşarkən yerli TV-nin də dəvət etdiyini söyləyib

telefonla kimisə aradı və mikroavtobusumuz artıq axşamçağı, tutqun havada Yevlaxın mərkəzinə buruldu. Üç günün yorğunluğu məndə «Yevlax televiziyasında çıxışın nə mənası olduğu» barədə suallar yaratmışdı. Yerli televiziyanın səliqəli yeni binasında çəkiliş aparıldıktan sonra yola davam edib, yağışlı axşamı gənc ədiblərlə şam yeməyində keçirdik. Kürdəmirdə məşhur «Bığ» restoranında səfərimiz barədə danışır, maraqlı məqamları xatırlayır, Nigar xanımın mənim və gənc yazarların haqqındakı minnətdarlıq çıxışlarını dinləyirdik, hərdən də o, hansısa sözün ana dilimizdə qarşılığını soruşub, biz ləngiyən kimi ən dəqiq qarşılığını özü söyləməklə bizi yenə təəccübləndirirdi.

Bu səfərdən sonra mərkəzi televiziyalarda da MKM-lə bağlı müzakirələri davam etdirir və ətrafında sözsöhbətlərin yaranmasına səbəb olurdu. Bəzi ağzıgöyçəklər onun MKM-i yaratmaqda hansısa gizli maraqlarının olmasını vurğulayır, millət vəkili olmaq istəməkdə, reyting yığmaqda, məşhur olmaq istəyində suçlayırdılar. İmkan yarananda mən də bu sualları ümumiləşdirib səmimi cavab alacağıma əminliklə bütün bunları, bu qədər zəhməti, bəzən mənasız görünən əziyyəti çəkməkdə onun hansı gizli marağının olmasına özünün aydınlıq gətirməsini istədim.

– Rəşad müəllim, – sınıq-salxaq ana dilində etiraf etməyə başladı, sözləri tapmaqda çətinlik çəksə də, səmimi

olacağına şübhəm yox idi. – Altı yüz dollarla bir mağazanın küncündə bu kitab biznesinə başladım. Pul qazandım. «Əli və Nino»nu qurdum. İndi bu xalqa qazandığımın əvəzini vermək istəyirəm!

İndiki zamanda belə etirafı eşidənlərdə ilk reaksiyanın bir az ironik təbəssüm olacağını düşünürəm. Amma həmin anlarda mənim bədənimdən bir gizilti keçdi, damarlarımdakı qan bir anlığa sanki dayandı. Yox! Burda qətiyyənlə pafos-filan yoxuydu! Bu, Nigar xanımın səmimi və bir az da sadələşmiş etirafıydı. Aradan aylar keçəndən sonra da bu cümlələri hər dəfə yadıma salarkən və indi kağıza köçürərkən bədənimdəki o giziltini yenidən hiss edirəm. Bu xalqın hesabına hədsiz var-dövlətə sahib olub, görməmişcəsinə torpaqları, meşələri, dağları hasarlayan, «doydum» demədən bu sərvəti halal haqqı kimi həzm edən və belə etirafları ömründə ağına gətirməyən oliqarxları, milyonçuları düşünüb, biznesdə onlarla müqayisədə çox xırda uğurlar qazanmış bir xanımın xalqa minnətdarlıq hissinə, öz «borcunu qaytarmaq» istəyinə sadəcə sitayiş etmək olardı. Bəlkə də, artıq suala lüzum yoxuydu. Dərinə getsən və inamına şübhə səpməsən, bu elə bütün sualların cavabı idi. Amma yox axı. Bizim bu maddiləşmiş və təmənnalı zəmanəmizdə hər qərarı damarlarda axını duran qanın və gizildəyən bədənin təsiriylə çıxarmaq olmazdı.

– Bəs onda sənin nəyinə lazımdı bu qədər təbliğat, televiziyalara çıxmaq?

– Rəşad müəllim, boynuma alıram ki, məşhur olmaq istəyim də var! İstəyirəm, məni tanısınlar. Güzəllik salonuna girəndə, ya bir tədbirə gedəndə desinlər ki, bu, Nigar Köçərlidi! Bir də istəyirəm, Şəmkirdəki 80 yaşlı nənəm məni televiziya da görsün!

Vəssalam! Bütün bu yayılan-yayılmayan, deyilən-deyilməyən dedi-qodulara verilən cavab.

Mən indi bu sətirləri yazıram və düşünürəm ki, əslində, Nigar xanımın mənə etiraf etdiyi bu fikirləri mətbuata çıxarmamalıydım. Amma olan oldu! Üzrlü sayın, Nigar xanım!

MKM-in ekspertlərinin müəyyənləşdirilməsində Nigar xanıma kömək etməyə qərar vermişdim. Məmləkətdə obyektiv, hansısa qrupa, regiona üstünlük vermədən ədalətli seçim edəcək 5–6 insanın tapılması nə qədər çətin imiş... Amma uzun müzakirələr, elə bilirəm, vicdanlı və peşəkar ekspertlərin müəyyənləşdirilməsi ilə nəticələndi. Ekspertlərin təqdim etdiyi iyirmilik və onluq, fikrimcə, obyektivliyə ən yaxın nəticə oldu!

Məqsəd Nur, Fəxri Uğurlu, Şərif Ağayar, İlqar Fəhmi, Rafiq Tağı, Taleh Şahsuvarlı, Əjdər Ol, Əlabbas Bağirov, Eyvaz Əlləzoğlu, Nəriman Əbdülrəhmanlı, Yusif Şükürlü, Seyran Səxavət, Mövlud Süleymanlı, Kamran Nəzirli,

Həmid Herişçi, Elxan Qaraqan, Samit Əliyev, Rəna Yüzbaşı, Azər Kamal və Rəhim Hüseynovdan ibarət iyirmiliyə düşən əsərlərin içərisində tanımadığım müəlliflər də vardı. Hətta Şəkidən olan müəllif Yusif Şükürlünü ekspertlərin tapıntısı, Nigar xanımın regionlarda istedadlar axtarışının nəticəsi kimi də təqdim etmək olar.

Müsabiqədə onluğa düşən əsərlər kitab kimi dərc olundu. Satışa çıxarıldı. Satışdan müəlliflərə qonorar vəd edildi.

Kənarda durdum. Müşahidə elədim. Onluq müəyyənləşəndən sonra münsiflər heyətinin üzvü kimi bəzi müəlliflərin artıq çoxdan oxuduğum əsərlərini qiymətləndirdim. Ara-sıra görüşdüyüm bəzi münsiflərlə fikir mübadiləsində qeyri-adi hansısa əsərin olmadığından bədgümanlıq hisləri də sezdim.

Bu arada yenə qalmaqallar, mübahisələr davam etdi. Yazımın əvvəlində söylədiyim fikrə qayıdaraq, nəticələrə ədəbi tənqidçilərin, mütəxəssislərin şərhlərini öyrənmək marağımı yenə təkrar edirəm. Fikrimcə, ədəbiyyatımızın inkişaf yönünü müəyyənləşdirmək üçün məhz belə fərqli münsiflərin seçdiyi əsərlərdəki hansı məqamların bəyənilməsi araşdırılmalıdı.

Və mən artıq səngiyən mübahisələrdən sonra – nəticələrin elanından bir ay vaxt keçdiyi bu isti günlərdə neçə aylardan bəri beynimdə gəzdirdiyim bu fikirləri yazmağa

imkan tapdım. Nigar xanıma gördüyü işlərə görə minnətdarlıq və ehtiram əlaməti kimi.

Həm də Milli Kitab Mükafatını davam etdirəcəyinə inamla.

2010

Unikal adam

Gələn il aprelin 1-i Aqil Abbasın 60 yaşı tamam olacaq. Amma Aqillə bağlı ürək sözlərini demək, haqqında yazmaq üçün bir il gözləməyə nə hacət? Aqil elə adamdı ki, ən az görüb tanıyan kəs də onun barəsində məmnunluqla, ağızdolusu danışa bilər. O da olaydı mən – az qala otuz il Aqili tanıyan, onu ən müxtəlif ovqatlarda görən, duyan, müşahidə edən adam. Bütün sözlərin, müşahidələrin cəmini, toplusunu bir yerə yığıb, ən müxtəlif məqamlarda – kədərin adamın cızdağını çıxardıdığı, sevincin qanadlarını döyəcəyib şahə qalxdığı vaxtlarda, ən sakit anlarda, ən çətin situasiyalarda onun elədiklərini, davranışını beynimdən keçirib bir fikrin üzərində dayanıram – AQİL UNİKAL ADAMDİ.

Ömrünün beşinci onilliyini tamamlayanda «50 yaşın Aqili» adlı bir yazı yazmışdım – xarakterində neçə illərdən bəri müşahidə elədiyim müəyyən cizgiləri qələmə almağa çalışmışdım. Aqillə bağlı bir məqamı tez-tez yada salıram – onun üçün Avropanın istənilən ölkəsinə, lap

belə Parisə getməkdənsə, Qarabağa – Ağdama, Ağcabədiyə, Bərdəyə səfər etmək daha böyük sevinc, daha böyük rahatlıqdı. Ötən il noyabrın 19-da Vahid Qazinin maşınında Ağdama, Quzanlıya, görkəmli alim Adilə Namazovanın yubiley tədbirinə gedəndə birdən düşündüm ki, Aqillə 25 il əvvəl başladığımız və son illərə kimi tez-tez getdiyimiz bu yolu çoxdandı birgə getmirik. Və mən yolboyu Bakıdan uzaqlaşdıqca ən müxtəlif mövzulardan danışan Aqilin Qarabağa yaxınlaşdıqca necə qanadlandığını görür, istər-istəməz həmin sözlərimi xatırlayırdım. O yazını yazmağımdan 9 il keçib, bu 9 ildə Aqillə dəfələrlə xarici ölkələrdə səfərlərdə olmuşuq, amma həmişə hiss eləmişəm ki, Aqilin Qarabağa gedəndə tapdığı rahatlığı heç nə əvəz eləyə bilməz. O, həqiqətən də, Qarabağa gedəndə özünü suda balıq, göydə quş kimi hiss edir. Aqilin adamlarla kənddə-kəsəkdə, çayxanada, lap belə ayaqüstü elədiyi söhbətlər millət vəkili, yazıçı kimi zahiri görkəm yaratmaq cəhdi, bir vəzifə borcu deyil, ürəkdən gələn mənəvi tələbatdı, öyrəşdiyi, adət elədiyi həyat tərzidi. O, adamlarla ünsiyyətdən zövq alır, hətta ilk dəfə onu görən, sifətindən zəhm və ciddilik tökülən adam da Aqilin söhbətini dinlədikcə bir neçə dəqiqənin içində dəyişir və bu söhbətlərin, arada söhbətə rəng qatan lətifələrin aurasına necə düşdüyünü hiss eləmir, sifətindəki zəhmin nə zaman yüngül təbəssümə çevrildiyindən xəbəri olmur.

Bir neçə il öncənin söhbəti. Şimali Qafqazda idik. Bir nəfər yüksək rütbəli polis zabiti də bizimləydi. Aqil müəllimin rəngarəng musiqi və Məmməd Araz şeiri ilə müşayiət olunan kövrək, təsirli söhbətlərindən vəcdə gələn, onun ard-arda düzdüyü bir neçə məclisdən və əlbəttə, səxavətindən zövq alan o polis zabitinin sonda mənə elədiyi bu səmimi etiraf heç yadımdan çıxmaz: «Allah Aqil müəllimin balalarını saxlasın. Nə gözəl gün yaşadığ, zövq aldığ. Bu gün unudulmaz». Onun polis ciddiyəti hopmuş sifətindəki xoşbəxt cizgilər indi də gözlərimin qabağında.

Hələ bu nədi ki... Strasburqda Avropa Şurası sarayında, xaricdə təhsil alan tələbənin sözü sözə çevirib «Allah Aqil müəllimdən razı olsun, mənə neçə ay öz cibindən təqaüd göndərib. Onun hesabına oxuya bilmişəm» sözlərini eşidib kövrəldiyim də olub, Qarabağda bir kəndli qadının yaylığının ucunu bura-bura, əlləri ilə üzünü silə-silə camaatın arasından çıxıb Aqilin üstünə gəlməsini, onu bağrına basaraq loppadan öpüb «Sənə qurban olum, balam sən hesabına oxuyur» deməsindən qəhərləndiyim də. Bir kənd yolunun qırağında dayanarkən əkinini suvaran kəndlinin əlindəki beli kənara atıb əllərini üstünə silə-silə Aqilə yaxınlaşdığını, onu qucaqlayıb «Sənin hesabına sulayırıq buranı, artezianları sən düzəltdirdin» dediyini eşidəndə isə əməlli-başlı karıxmışdım.

2008-ci ilin prezident seçkilərində Aqillə birlikdə Qarabağ kəndlərində təbliğat kampaniyasında iştirak edirdik. Aqil yenə öz ampuasında idi – sadə adamlardan ona üz tutub xahiş eləyən kim, hansısa probleminin həllinə kömək istəyən kim. Bir nəfər ortayaşlı kişi mənə yaxınlaşıb oğlunun polis tərəfindən saxlanıldığını bildirir. Yarızarafat-yarıciddi «Polis işinə Aqil müəllim baxır» deyib, tə-bəs-sümlə Aqilə yönəldirəm. Yanında gəzdirdiyi bloknotunu o qələ-bə-liyin içərisində vərəqləyir: «Rəis, xahiş edirəm...» – kişinin üzünə təbəssüm çökür və Aqil müəllimin əlini öp-mək istəyir. Aqilin o qədər belə məsələləri, insanları depressiyada saxlayan problemləri anında, bir zənglə, bir xahişlə, bir «Sən allah»la həll elədiyinin şahidi olmuşam ki – «Rəis, xahiş edirəm», «Başçı, sən allah», «Prokuror, kasıb adamdır, imkanı yoxdur». Və məsələ anındaca həll olunub...

Birdən kimsə, hardasa Aqilin əleyhinə danışmış və dodaq büzəndə, Aqilin haçansa onun hansısa bir işini həll edə bilmədiyini deyəndə məyus oluram. Bilirəm ki, Aqil həmin adamın azından beş xahişini yerinə yetirib. Amma bir işimiz düzəlməyən kimi kiməsə pis adam demək şəkərimiz var axı.

Noyabr səfərində Ağcabədi–Ağdam–Bərdə marşrutunda da harda dayanıb, harda maşını saxlayırdıqsa, adamlar üstünə yüyürürdü. Özü də heç görüşlərdən qaçan, xeyirxahlıqdan yorulan deyil. Burda dur, yas yeri var,

burda saxla, düşüb kiminsə cibinə pul qoyur, burda dayan, düşüb qollarını açır, bir dəstə adamın hamısıyla qucaqlaşır.

Tədbirin səhərisi Bərdəyə toya getmişdik. Məclisdə icra başçıları, polis rəisləri də vardı. Oturan kimi: «Rəis, o mal bazarında maşın saxlatmısınız, yazıq kasıb adamlardır, de, onu buraxsınlar». Rəis: «Aqil, axı o, qəza vəziyyəti yaratmışdı», – deyib icra başçısına baxır. Başçının gözlərindəki ifadəni görüb telefonu götürür: «O maşını buraxın, Aqil müəllim tapşırıb». Toyun içində, hay-küydə bir problem də belə həll olunur. Səhərdən bir yerdə olsaq da, heç bu maşın məsələsindən nə vaxt xəbər tutduğunu, bunu ondan haçan, kimin xahiş elədiyini hiss etməmişəm də. Sonra durub toyda sağlıq deyir, ən səmimi, hamıya çatacaq, hamının başa düşəcəyi dildə, hamının hiss edəcəyi emosiya ilə danışır. O, məmurlarla da rahat oturur, danışır, gülür. Onlardan ayrılıb eyni həvəs və coşqu ilə çayxanada ən sadə adamlarla yenə həmin şövqlə söhbətini davam etdirir. Parlamentdə də eyni tonda çıxış edir, ordan çıxıb özünü hansısa tədbirə çatdırır, sonra bir qonaqlıq, daha sonra çayçıda domino... Amma fərqi yoxdu, həmişə elə həmin Aqildi – dəyişməyən, özünə xas xarakterin sahibi.

Aqilin bir neçə romanının necə yazılmasının da şahidi olmuşam. Doqquz il əvvəl də yazmışdım, Aqilin qələmində indicə iştirakçısı olduğu hadisənin ədəbiyyata

çevrilməsi saat məsələsi, gün məsələsidi. Dünənki hadisəni bu gün sənə elə obrazlı, detalları elə qabardaraq danışır ki, duyursan, hiss eləyirsən ki, bu, bir müddət sonra yazacağı hansısa əsərinin bir hissəsi olacaq. Ağ dənizin sahilində, Şimali Qafqazda qalın dəftər-qələmlə gözlərini gah dənizin maviliyinə, gah göy üzünün ənginliyinə, gah da sanatoriyanın divarlarına dirəyib xəyallara dala-dala yazdığı əsərinin «Dolu» olacağını beləcə hiss eləmişəm.

1990-cı illərdə Aqillə Ağdamda könüllü döyüşçülərin batalyonlarında, ölümlə hər an üz-üzə qalan insanların arasında çox olmuşam. Həmin günlər Aqilin hərbi maşınlarda ermənilərlə dəyişdirilmiş, yanmış meyitlərlə dolu maşınların yük yerinə qalxıb bu dəhşətli mənzərəni necə ağrıyla, əzabla seyr elədiyini görmüşəm. Dostumuz Zakir Fəxrinin Qarabağda şəhid olan qardaşı Kamilin yanmış cəsədinə baxdığını, amma məni baxmağa qoymadığını isə lap indiki kimi xatırlayıram. Üst-üstə qalanan, insanın içini parçalayan bu faciələrə dözməyib özünü Bayata, Azər Hüseynin yeməcxanasına çatdıracaq, bu dərdi, bu ağrını keyitmək ümidi ilə qırx dərəcəlik mayeyə təşnə kəsiləcək, sonra keçib kənarda, təklikdə, bir ağacın arxasında hönkürəcək – mən Aqilin o hönkürtüsünün havada yaratdığı silkələnməni bütün varlığımla, ətimlə-qanımla duymuşam...

Amma bir az keçəcək, bayaq hönkürtüsüylə adamın damarında qanını donduran Aqil qayıdıb ya hansısa bir kövrək xatirə, ya da bir lətifə danışmaqla ovqatı dəyişəcək, yanındakıları bu əzabdan, bu kədərdən qurtarmağa çalışacaq...

Yenə bir neçə il öncənin söhbətidir, Antalyada çimərlikdə özüylə gəzdirdiyi qalın dəftərində nə yazdığını demirdi. Amma bir müddət keçdi, «Allahı qatil edənlər» romanını oxudum və onda təxmin elədim ki, Aqil əsgərlərimizin həyatından bəhs edən bu əsəri yazanda hansı hisləri keçirirmiş – əsəri yazarkən elədiyi qəribə davranışlar içini dağıdan qəzəbdən, hirsdən yaranırmış.

Ötən ilin yayında, İsmayılıda rejissor Elxan Cəfərov «Dolu» filminin çəkilişlərini aparırdı. Bir neçə gün mən də Aqillə çəkilişlərdə oldum. Gah filmdə döyüş səhnələrinə çəkilən əsgərlərə nəzarət edən zabitlərlə domino oynayır, gah aktyorlarla, rejissorlarla söhbət edir, çay içir, çörək yeyirdik. O hamıyla, hər kəslə öz dilində, öz maraq dairəsində danışmağı bacarırdı. Hərbçiyə hərb qayda-qanunlarından, hərbdəki vəziyyətdən elə danışır ki, elə bil neçə il bu sahədə çalışıb. Aqil müəllimi həmişə belə görmüşəm – aktyorlarla, rejissorlarla sənətdən, kinodan, mollalarla dindən, alimlərlə tarixdən, etimologiyadan, kəndçiyə, suçuyla torpağın dərdindən, meliorasiyadan, şoranlaşmadan danışır ki, hamı onunla söhbətdən zövq alır.

...Mənim tanıdığım Aqil belədi. Mənim tanıdığım Aqil müəllimin – Aqil Abbasın ən böyük əsəri onun özüdü, onun orijinal xarakteri, böyük qəlbi, xeyirxahlıq və yaxşılıq eləməyə daim açıq ürəyidi.

Onun əsəri yazdıqları yüzlərlə məqalələridi, çıxışlarıdı, hekayələridi, povestləridi, romanlarıdı.

Onun əsərləri həm də «Sarı odalar»dı, «Yol romanı»dı. İradə Tuncaydı.

Oğlanlarıdı – Toğruldu, qürur duyulası, fəxr ediləsi, Azərbaycan gəncliyinin mükəmməl örnəyi Tuncaydı.

Nəvələridi – Tansudu, Aylindi.

Və yüzlərlə kömək elədiyi, yetişdirdiyi jurnalistlərdi, tələbələrdi, gənclərdi.

Rəşaddı, Yusifdi, Vahiddi...

2012

İnamdan başlayan yol

Bir işə başlayanda onun perspektivlərini tam dəqiqliklə müəyyənləşdirmək, təbii ki, mümkün deyil. Ancaq əsas konturlarını əvvəlcədən göz önünə gətirmək, perspektivləri az-çox hesablamaqla kifayətlənməli oluruq. Əlbəttə, bu zaman ən önəmlisi istək və inamdı. Hər hansı ideyanın əməli işə çevrilməsinin kökündə məhz bu iki amil dayanır. Bu dəfə də belə oldu. Gənc Ədiblər

Məktəbinin təşkili barədə ideya ortaya çıxanda bizdə – həmin ideyanı həyata keçirməkdə tərəfdaş olanların hər birində güclü istək və dərin inam hissi vardı. İstəyimiz yaşlıları arasında istedadı, qabiliyyəti və fəallığı ilə seçilən, etimad hissi doğura bilən gənc qələm sahiblərini bir araya gətirmək idi. Rahat və sərbəst olacaqları, özlərini elə özləri kimi hiss edə biləcəkləri, qaynar, maraqlı bir mühit yaratmaq istəyirdik gənc yazarlar üçün. Məqsədimiz yeni ədəbi nəslin nümayəndələrinin bədii yaradıcılığına stimül vermək, böyük ədəbiyyata doğru çətin yolun başlanğıcını nisbətən əlverişli şəraitdə qət etmələrinə yardımçı olmaq idi. Bununla gənc qələm əhlinin ilk addımlardanca doğru yola üz tutmasına, ədəbiyyata həvəslərinin daha da güclənməsinə yardımçı olmaq istəyirdik. Mürəkkəb mühitdə tez bir zamanda zəruri keyfiyyətləri görüb-götürərək püxtələşmələrinə kömək etməkdə niyyətimiz. Bütün bu məqsədlərə qısa vaxtda və asanlıqla nail olacağımızı düşünməsək də, hər halda, istəyimizə çatacağımıza, sonucun müsbət alınacağına ürəkdən inanırdıq. Həmin inam əsasında Azərbaycanda ədəbiyyat və mədəniyyətlə bağlı iki nüfuzlu qurumun – Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ilə Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin rəhbərliyi sıx əməkdaşlıq qurdu. Nəticədə, Azərbaycanda Gənc Ədiblər Məktəbi yaradılaraq fəaliyyətə başladı.

2008-ci ilin qızmar yayında – cəmiyyətin əksər hissəsinin yay istirahəti barədə planlar qurduğu bir vaxtda

M.F.Axundov adına Milli Kitabxanada Gənc Ədiblər Məktəbinin (GƏM) ilk yığıncağı keçirildi. O ilk tədbirdə gənc yazarların önünə çıxdıqda biz – Mədəniyyət və turizm nazirinin müavini Ədalət Vəliyev, tanınmış şair, sözügedən nazirliyin məsul işçisi Vaqif Bəhmənli və bu sətirlərin müəllifi zaldakı 30 nəfər gənc yazarın maraq və həyəcan əks olunan simaları ilə qarşılaşdıq. Bu gənclər içərisində artıq ədəbi mühitdə az-çox tanınanlar da, bir müddətdən bəri yazıb-yaratsa belə, əksəriyyət üçün naməlum imza sahibləri də, bədii yaradıcılığa lap yenidən başlayanlar da vardı. Aydın ki, üzvlərdən bu yeni qurumun mahiyyəti, nələr vəd etdiyi barədə hələlik onlarda, ən yaxşı halda, səthi təsəvvür formalaşmışdı. Ola bilsin, bir çoxunun, ümumiyyətlə, bu haqda təsəvvürü yoxdu. Təkcə gəncliyə xas maraq və bir də yuxarıda bəhs etdiyim başlıca duyğu – inam onları bu zala, GƏM-in sıralarına cəlb eləmişdi. İlk addımlar üçün elə bu da yetərli sayıla bilərdi.

GƏM-in təşkilatçıları olaraq, heç biz də bu gənclərin hər birinin qeyri-adi istedadı malik olduğunu, gələcəkdə ünlü bir ədəbiyyat adamı, ədəbi prosesə yön verən qələm sahibi kimi yetişəcəyini xəyal etmirdik. Belə düşünəcək qədər iddialı və sadələvh ola bilməzdik. Məlum həqiqətdir ki, istedad kimi ilahi vergi hamının qismətinə düşmədiyi kimi, davamlı zəhmət hesabına uğurlar əldə etmək də hər kəsə nəsis olmur. Ancaq GƏM üzvləri arasında istedadla zəhməti, yaradıcı qabiliyyətlə çalışqanlığı özündə

cəmləşdirə bilənlərin sayının heç də az olmadığına lap əvvəldən inanırdıq. İndi – aradan 2 ildən artıq vaxt keçəndən, xeyli uğur əldə ediləndən sonra isə buna tamamilə əminik.

GƏM üzvlərinin ədəbi fəaliyyətindəki irəliləyişi, inkişafı çox gözləmək lazım gəlmədi. Məktəbin toplantıları sistemli xarakter aldıqca sıraları da genişləndirdi. Hər yığıncaqda bir neçə, bəzən 5–6 təzə sima görünür, yeni-yeni gənc müəlliflərin həm özləri, həm də yazıları ilə tanış olurduq. Sevindirici haldı ki, ədəbi ictimaiyyət, media aləmi bir yana, adamların min cür qayğı ilə yaşadığı cəmiyyətimizdə də GƏM-ə əməlli-başlı maraq oyanmışdı. Ölkənin tanınmış ədəbiyyat adamları – şairlər, nasirlər, dramaturqlar, publisistlər böyük məmnunluqla qonaq qismində GƏM-in toplantılarına qatılırdılar. Onlar gənc həmkarları ilə fikir mübadiləsi aparır, yeni nəslin ədəbi fəaliyyətindən xəbər tutur, tövsiyələrini söyləyir, hərdən çoxbilmişliklə, hərdən də sadələvhəsənə özlərinə ünvanlanan sualları cavablandırırıdılar.

Görüşlər haqqında, məktəb üzvlərinin fəaliyyəti, çıxışları, yaradıcılıq nümunələri barədə məlumatlar mediada öz əksini tapdıqca gənc yazarlar daha da həvəslənirdilər. Onlarda ən mühüm keyfiyyət – özünəinam güclənirdi. Əvvəllər sıxıla-sıxıla ayağa qalxıb sual verən, yazdığı şeiri söyləməyə çəkinən, hətta nəsə yazdığını gizlətməyə çalışan gənclər get-gedə açılışır, cəsarətlənirdilər. Bu da

onlarda yazmaq üçün yeni stimul yarandığından, ədəbiyyata daha sıx bağlanmaq istəyinin əmələ gəlməsindən xəbər verirdi. Çox keçmədi ki, GƏM-dəki bir çox gəncin imzası ədəbi nəşrlərdə, ümumiyyətlə, ədəbiyyata yer ayıran, istər elektron, istərsə də yazılı media orqanlarında davamlı şəkildə görünməyə başladı. Onların əksəriyyəti haqqında məhz GƏM-də təmsil olunan, bu məktəbin fəal üzvü kimi qəbul edilən gənc müəllif kimi təqdimat verilməsi qürurlandırıcı haldı. Elxan Qaraqan, Rəbiqə, Zərdüşt, Cavid, Aysel Əlizadə, Feyziyyə, Mövlud, Elvin Bakiroğlu, Sahilə İbrahimova, Pərvin, Günel Eminli, Mirbəhram, Nərmin Hüseynzadə və digər bir çox gənc müəllifin artıq mütəmadi çap olunması, müxtəlif ədəbi mükafatlar qazanması hədsiz fərəh doğururdu. GƏM üzvlərinin Azərbaycan Yazıçılar Birliyinə üzv qəbul edilməsi, Prezident təqaüdünə layiq görülməsi yeni ədəbi nəslin təmsilçiləri üçün daha böyük yaradıcılıq stimulu rolu oynadı. Bu gənclər bədii yaradıcılığın onlara gətirdiyi ilk önəmli bəhrəni daddılar və yəqin ki, ömür boyu unutmayacaqları bir sevinc hissi yaşadılar.

Bir ara GƏM üzvləri «525-ci qəzet»in «Gənc Ədiblər» adlı xüsusi buraxılışını, «Ulduz» jurnalının gənclərin ixtiyarına verilmiş ayrıca sayını hazırladılar. Bu nəşrlər geniş ictimaiyyətə çatdırıldı, ciddi müzakirələrə səbəb oldu, təbii ki, gənc yazarlara maraq və rəğbəti daha da artırdı. Sonra bir-birinin ardınca GƏM üzvlərinin

kitabları, şeirlərdən, hekayələrdən ibarət toplular işıq üzü gördü.

Gənc ədiblərin bu böyük yola qədəm qoymalarından, yuxarıda sadalanan uğurlara doğru addım atmalarından 2 ildən artıq vaxt keçir. Bu zaman ərzində mühüm bir məsafə qət edilib, bəlkə də, ən çətin məqamlar arxada qalıb. Amma yol bitməyib, davam edir və bizim gənc ədibləri, şübhəsiz, irəlidə yeni və daha parlaq uğurlar gözləyir. Bunun belə olduğuna, şəxsən məndə və bildiyim qədər, indi əksəriyyətimizdə sonsuz inam var.

Yol da elə bu inamdan başlamışdı.

2011

Yeni və daha böyük uğurların müjdəsi

(Zərdüşt Şəfinin «Başqa adamlar»
kitabına yazılmış ön söz)

Ədəbi mühitimizdə son illərin ən mühüm hadisələrindən biri kimi qiymətləndirilən Gənc Ədiblər Məktəbi (GƏM) ədəbiyyatımıza yeni nəslin gəlməsində və özünü təsdiqləməsində önəmli rol oynadı. Azərbaycan Yazıçılar Birliyi ilə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin birgə layihəsi olan bu Məktəbdə ölkənin tanınmış qələm sahibləri, söz adamları, dəyərli şair və yazıçılar ədəbi

gəncliyin nümayəndələrinə ustad dərsləri keçdilər. Həmin dərslər gənc ədiblərin ədəbiyyat, bədii yaradıcılıq haqqında təsəvvürlərinin inkişafı, bu yöndə məlumat və təcrübə toplaması baxımından xeyli faydalı oldu. GƏM-in rəhbəri kimi mən həmin tədbirlərin gənc yazarlara müsbət təsir göstərməsinin, onların bu dərslərdən nə qədər zövq almalarının, görüşdən-görüşə necə yetkinləşmələrinin birbaşa şahidiyəm. Ardıcıl məşğələlərin təşkili, GƏM-in tədbirlərinin maraqla gözlənilməsi və rəğbətlə qarşılanması zamanın nə cür ötüb keçdiyini az qala unutturdu. Beləcə, 2 il ötdü və nəhayət, 2 illiyə nəzərdə tutulan GƏM layihəsi müvəffəqiyyətlə yekunlaşdı. Bu müddət ərzində GƏM üzvlərinin bir çoxu AYB-yə üzv qəbul olundu, Prezident təqaüdünə layiq görüldü, onlardan bəzilərinin kitabları nəşr edildi, həmçinin gənc yazarların yaradıcılığı ayrı-ayrı dərgilərdə, toplularda, qəzetlərdə işıqlandırıldı. Əvvəlcədən nəzərdə tutulduğu kimi, layihənin sonunda Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən 50 nəfər GƏM üzvünə diplomlar təqdim olundu.

GƏM-dəki yazarlarla ünsiyyət zamanı apardığım müşahidələr, gənclərin yaradıcılığını davamlı izləməyim, təbii ki, məndə bu barədə müəyyən bir qənaət formalaşdırdı. Həmin qənaətə əsaslanaraq cəsarətlə deyə bilərəm ki, Məktəb üzvlərindən 10 nəfərə qədər gəncin yüksək ədəbi istedadı var və mən onların yaxın gələcəkdə

Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafında əhəmiyyətli rol oynayacaqlarına əminəm. Artıq həmin gənclərin bu istiqamətdə ilk uğurlu addımlarını atdıqlarını da deməyə əsas var.

Bu baxımdan, GƏM-in ən fəal və istedadlı üzvlərindən biri kimi Zərdüşt Şəfi lap əvvəldən mənim diqqətimi çəkib. Zərdüşt həm də GƏM-in məsul katibi idi və 2 il ərzində ədəbi yaradıcılıqla yanaşı, təşkilati fəaliyyətlə də məşğul oldu. Görüşlərin, ustad dərslərinin təşkili, gənc ədiblərin Axundov adına Milli Kitabxanaya dəvət olunması ilə bağlı işlərin mühüm bir qismi Zərdüştün üzərinə düşürdü. Yeni gələn gənclər də, əsasən, Zərdüştə müraciət edirdilər və bu kimi digər məsələlərin də koordinasiyası, həyata keçirilməsi onun işi idi. Bu mənada, GƏM-dəki 2 il ərzində mənim Zərdüştü kifayət qədər yaxından tanımaq, onun yaradıcılıq qabiliyyətini, ədəbiyyata və işə münasibətini öyrənmək üçün geniş imkanım oldu. Təbii ki, onun, bəlkə də, müasir gənclərin çoxuna xas olan dərəcədə, bir qədər tənbellik və bəzən məsuliyyətsizlik kimi cəhətləri də diqqətimdən yayınmadı. Və elə bu məqamdaca arzu edirəm ki, Gənc Ədiblər Məktəbinin məsul katibi olmuş Zərdüşt Şəfi gələcəkdə bütün işlərində məsuliyyət, zəhmətsevərlik və ardıcılıq nümayiş etdirdirsin.

Zərdüştün ədəbi istedadına şübhə etmirəm. Azərbaycan və dünya ədəbiyyatına yaxından bələddi.

«Ulduz» jurnalının GƏM üzvlərinin hazırladıqları buraxılışında onun bir hekayəsini oxumuşdum. Yazmaq eşqindən, yaratmaq şövqündən danışan «Bəlkə də» hekayəsi müəyyən müsbət xüsusiyyətləri ilə diqqətimi cəlb etmişdi. O da yadımdadır ki, Zərdüştün bir müddət əvvəl «525-ci qəzet»də çap olunan «Sonuncu çiçək dükanı» hekayəsini oxucular və ədəbiyyat biliciləri maraqla qarşılamışdılar. Hörmətli alimimiz, professor Cahangir Məmmədli həmin hekayəni çox bəyənmiş və bu barədə düşüncələrini, ürək sözlərini qələmə alaraq qəzətdə çap etdirmişdi.

Zərdüştün yazılı və elektron KİV-də çap olunan hekayələri, esseləri, müxtəlif yazıları göstərir ki, o, ədəbiyyata könüldən bağlıdır və bədii sözə çox ciddi münasibət bəsləyir.

Zərdüştədən belə geniş söz açmağım təsadüfi deyil. Məsələ burasındadır ki, bizim gənc yazarlarla bağlı işlərimiz davam edir və həyata keçirməyə başladığımı maraqlı bir ideyanın, yeni nəşr layihəsinin də ilk məhsullarından biri məhz Zərdüştün imzası ilə bağlıdır. Kitab nəşri sahəsində Azərbaycanca xüsusi çəkiyə malik «Təhsil» nəşriyyatının rəhbəri Bəhruz Axundov builki «Qızıl kəlmə» mükafatının təqdimat mərasimində bildirdi ki, o, hər rübdə bir gənc yazarın kitabını bu müəssisənin hesabına çap edə bilər. Bəhruz Axundovu biz Azərbaycan poliqrafiyasında böyük xidmətləri olan, Söz təəssübkeşi

bir naşir kimi tanıyırıq. Onun nəfis tərtibatla çap etdiyi kitablar müxtəlif müsabiqələrdə uğurlar qazanıb, sərgilərdə milli poliqrafiyamızın üzünü ağardıb. Bəhrüz müəllim bundan əvvəl də bir sıra yazarların əsərlərini təmənnasız çap etməklə ədəbiyyatımıza öz töhfəsini verib. Bu dəyərli insanın irəli sürdüyü yeni təklif yazıçılarda, ədəbiyyat adamlarında, təbii ki, müsbət reaksiya doğurdu. Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri, xalq yazıçısı Anar və qurumun katibliyi bu təklifi dəstəklədi. Beləliklə, biz yeni layihə üzrə bu il üçün, ilk növbədə, Zərdüşt Şəfinin kitabının nəşrini nəzərdə tutduq. Eyni zamanda istedadlı gənc yazar Pərvinin kitabı da layihə çərçivəsində çıxan ilk nəşrlərdəndir.

Artıq yeni layihənin ilk bəhrəsi – Zərdüşt Şəfinin «Başqa adamlar» kitabı əlimizdədi. Mən əminəm ki, bu kitabı əldə edənlər onu maraq içində vərəqləyəcək və mütləq sonadək oxuyacaqlar. Oxuduqca da əmin olacaqlar ki, Azərbaycan ədəbi mühitinə Zərdüştün timsalında ciddi bir qələm sahibi gəlib və o, bir müddətdən sonra ədəbiyyatımızın ən tanınmış simaları sırasında öz yerini alacaq. Bu yolda gənc qələm dostum Zərdüşt Şəfiyə uğurlar diləyir və belə bir mühüm layihənin gerçəkləşməsində əməyi olan hər kəsə dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

«Qar yağacaq»

(Pərvinin eyniadlı kitabına yazılmış ön söz)

Əlinizdə tutduğunuz bu kitab «Təhsil» nəşriyyatının «Müəllifin ilk kitabı» seriyasından ikinci nəşrdi. Birinci kitab gənc yazar Zərdüşt Şəfinin «Başqa adamlar» adlı hekayələr toplusu idi. Bu seriyanın yaranma ideyası barədə Zərdüştün kitabına yazdığım ön sözdə də danışıbmışam. «Təhsil» nəşriyyatının direktoru hörmətli Bəhruz Axundov ötən il «Qızıl kəlmə» mükafatının təqdim etmə mərasimində gənc yazarların kitablarını təmənnasız nəşr edəcəyi barədə təklif irəli sürdü. Azərbaycan Yazıçılar Birliyi bu təklifi müsbət qarşıladı və tezliklə ideya reallaşmağa başladı. Pərvinin «Qar yağacaq» kitabı bu seriyanın növbəti nəşridi.

Gənc yazar Pərvin iki ildən artıqdı ki, ədəbi-bədii və publisistik yazıları ilə mətbuatda çıxış edir. Pərvinin ilk esseləri, publisistik qeydləri «525-ci qəzet»in səhifələrində işıq üzü görüb. Sonra Pərvin Gənc Ədiblər Məktəbinin fəal üzvlərindən birinə çevrildi, Məktəbin tədbirləri barədə maraqlı publisistik qeydlər yazdı. Daha sonra «525-ci qəzet»də Azərbaycanın tanınmış yazıçıları, şairləri, ziyalıları ilə maraqlı müsahibələr təqdim etməyə başladı. Və elə həmin vaxtlarda da Pərvinin ilk maraqlı hekayəsi – «Qar yağacaq» işıq üzü gördü. Bu hekayədəki zəngin müşahidələr, insan psixologiyasının dərin qatlarına

enmək bacarığı və nikbin sonluqla nəticələnən maraqlı süjet xətti oxucuları yeni bir nasirin gəlişinə inandırmaq gücündə idi. Daha sonralar Pərvin bu cür hekayələr yazmaqda davam etdi, onun «Samir üçün», «Şərq şirniyyatı» hekayələri də dərin psixoloji qatlarla, nikbinliklə dolu idi. Pərvinin «Balerina» kino-povesti də maraqlı yeniliklərlə, sözlərin doğurduğu assosiativ ifadələrlə əvəz olunması ilə diqqəti cəlb edir. Bu maraqlı kinopovest müxtəlif məqamlarda qadın – ana psixologiyasında baş verən təzadlı məqamların təsviri ilə yadda qalır. Ümumiyyətlə, Pərvinin nəsr yaradıcılığı deməyə əsas verir ki, ədəbiyyatımıza yeni bir nasir gəlməkdədi.

Qeyd etdiyim kimi, Pərvin Gənc Ədiblər Məktəbinin fəal üzvlərindən olub. Daha sonra o öz nasir həmkarı Cavid Zeynallı ilə birgə keçən il üçün Gənclər və İdman Nazirliyinin bədii yaradıcılıq sahəsində «İlin genci» mükafatını alıb. Ötən il isə Pərvin Moskvada Gənc Yazarların Birinci Beynəxalq Seminarında iştirak edib. Çox xoş hadisədi ki, Pərvinin hekayələri maraqla qarşılanıb, Rusiya mətbuatında çap olunmaq üçün seçilib. Mən inanıram ki, Pərvinin, eləcə də onun yuxarıda adını çəkdiyim həmkarlarının ədəbi yaradıcılıq uğurları davamlı olacaq və gələcəkdə Azərbaycan ədəbiyyatını layiqincə təmsil edəcək.

Nəsrimizdə yeni imza

(Cavid Zeynallının «Günəşi gözləyənlər»
romanı haqqında)

İndi gənc yazarların çoxu roman yazmağa girişiblər. Hansısa tanıdığımız, yazıları ilə mətbuatda çıxış edən fəal bir gənc yazar bir müddət gözə görünməyəndə onun roman yazmaqla məşğul olduğunu deyirlər. Bizim gənclər tərəfindən mənə çoxlu elektron və çap variantında romanlar ünvanlanıb. Bunların bəzilərini oxumağa başlayan kimi sınıq-salxaq cümlələrdən, kələ-kötür dildən sanki ayağın ilişir, quyunun dibinə düşürsən. Amma o bədbinlik quyusundan çıxmağa da imkan yaranan məqamlar olur. Son vaxtlarda bir neçə gənc yazarın romanlarını maraqla oxumuşam. Bunların sırasında Kəramətin, Svetlananın, Ziyadın adını çəkə bilərəm. Bu roman yazmaq «xəstəliyi», olsun ki, Elxan Qaraqanın «A» romanının populyarlığından sonra gənclərə sirayət edib və həm də burada türk romançılarının axır illərdəki böyük uğurları, Orxan Pamukun, Elif Şəfəqin Azərbaycanda da populyar olan son romanlarının təsiri də olmamış deyil. Cavanların romanları dalğasında növbəti qarşılaşdığım bizim istedadlı gənc yazarımız Cavid Zeynallının əsəri oldu. Cavid bizim istedadlı publisistimiz, maraqlı hekayələr müəllifidi. «525-ci

qəzet»in oxucuları da onun imzasını tanıyırlar, Gənc Ədiblər Məktəbinin tədbirləri barədə orijinal reportajlarını da, yəqin ki, xatırlayırlar. Mən Cavidin romanını oxuyarkən çox nikbin hisslər yaşadım. Bu romandakı axıcı dil və gözəl təhkiyə məni sevindirdi. Roman barədə fikirlərimi müəllifin özünə də dedim. Obrazların xarakterlərində hansısa qeyri-səmimi, inandırıcı olmayan məqamlar barədə də danışdım. Amma ən nikbin cəhət o idi ki, mən bu romanı oxuduqca artıq nəsrimizə yeni bir püxtələşmiş nasirin gələcəyinə qəti şəkildə inandım. Bu inam cümlədən-cümləyə, səhifədən-səhifəyə daha da artırdı. Cavidi təbrik elədim, Əsəd Cahangirlə fikirlərimi bölüşdüm, önəmli uğura imza atmış gənc müəllifə türkcə və azərbaycanca bir neçə kitab bağışladım. Bu kitabların içərisində Orxan Pamukun, Xalid Hüseynin kitabları da var idi. Amma mən məmnuniyyətlə 80-ci illərdə kiril əlifbası ilə dərc olunan Çingiz Hüseynovun «Fətəli fəthi» romanını da Cavidə bağışladım. Mən Cavidin bu romanı oxumasını çox arzulayırdım. Bu arzunun arxasında isə gələcəkdə Azərbaycan ədəbiyyatına beləcə sanballı roman bəxş edəcəyinə işarə vardı. Mən inanıram ki, Cavid çalışacaq, oxuyacaq və bir otağa, bir küncə çəkilib öz dünyasını yarada biləcək və o dünya bizim üçün, onun oxucuları üçün çox cəlbedici və maraqlı olacaq.

Həmyaşd, ağsaqqal, müəllim...

(Professor Cahangir Məmmədlinin 70 yaşına)

Sevimli müəllimimiz, dostumuz, əzizimiz Cahangir Məmmədlinin 70 yaşı tamam olur. Amma mən, onun tələbələri və dostları Cahangir müəllimə bu yaşı verə bilmərik. Çünki Cahangir müəllim həmişə bizim üçün gənçdi, bizim yaşıdımızdı. Cahangir müəllim həm də ağsaqqaldı. Cahangir müəllimi uzun illərdir tanıyıram – ən gənc yaşlarımdan: o bizim ən fərqli müəllimlərimizdən olub. Həmin uzaq 80-ci illərdə Cahangir müəllimin mühazirələrinə qulaq asmaq həm də kitablarda yazılmayan, rəsmi tədbirlərdə, auditoriyalarda deyilməyən fikirləri eşitmək xoşbətlilik idi, əsl sürprizlərlə qarşılaşmaq demək idi. Cahangir müəllim o zaman da mətbuatı, ədəbi proseslərdə baş verənləri, ictimai-siyasi prosesləri yaxından izləyir və öz dərslərinə həm də bu proseslər barədə danışmaqla maraqlı çalarlar əlavə edirdi. O, XIX əsr rus jurnalistikəsindən danışa-danışa həm də müasir dövrə ekskurs edir, Sovet mətbuatında baş verənlərə bəzən ezop dili ilə münasibətini bildirirdi.

Sonrakı illərdə də tale elə gətirdi ki, biz Cahangir müəllimlə tez-tez bir yerdə olduq, bir yerdə müxtəlif layihələr həyata keçirdik. Cahangir Məmmədli «525-ci

qəzet»ə ən yaxın, doğma insanlardan, ən munis dostlardan biridi. Qəzetimiz haqqında ən gözəl xoş sözləri də Cahangir müəllim söyləyib. «525-ci qəzet» həmişə Cahangir müəllimi özünə müəllim, doğma insan, yazılarını səbirsizliklə gözlədiyi müəllif bilib. Təxminən on il bundan qabaq, hələ ölkədə İctimai televiziya ideyası yeni-yeni ortaya çıxmağa başlayanda «525-ci qəzet» Cahangir müəllimin rəhbərliyi ilə İctimai televiziya barədə layihə həyata keçirdi, seminarlar təşkil elədi və bunun nəticəsində də ictimaiyyət xeyli dərəcədə İctimai Televiziya sahəsində bilgilərə malik oldu. Və Cahangir müəllimin İctimai televiziyanın Yayım Şurasının sədri seçilməsi də, fikrimcə, obyektiv bir prosesin nəticəsi idi. Cahangir müəllimin ruhən gənc olması həm də onun gənclərin yazılarına reaksiyasından, tələbələrlə ünsiyyətdə kompleksiz, səmimi olmasından irəli gəlir. «525-ci qəzet»də tələbələrin praktikaya cəlb olunması işində Cahangir müəllimin böyük rolu var. Bu rol təkcə onun kafedra müdiri kimi rəsmi işindən irəli gəlmir, o həm də ürəkdən, candan gənc tələbə-jurnalistlərin redaksiyalarda olmasını, təcrübə keçməsinə, praktik cəhətdən təcrübə qazanmasını arzulayır.

Cahangir müəllim insan kimi, səfər yoldaşı kimi olduqca əvəzsizdir, onunla heç zaman darıxmırsan, sözlərindən doymursan. Məhz elə bu keyfiyyətlərinə görə biz Cahangir müəllimi 70 yaşında yox, daha gənc,

özümüzlə həmyaşd hesab edirik, arzulayırıq ki, 80 illiyində də sevimli müəllimimizə belə yubiley təbriki göndərək.

2012

Ağdam haqqında dəyərli yaddaş abidəsi

(Vüqar Tofiqinin «Ağdam Çörək Muzeyi: dünəni, bu günü və sabahı» kitabına yazılmış ön söz)

İndi əlinizdə tutduğunuz bu kitabı vaxtilə qədimliyi, gözəlliyi ilə seçilən Azərbaycan şəhərlərindən biri haqqında bütöv bir oda da adlandırmaq olar, elegiya da. Çünki bu kitab sizə o şəhəri – Ağdamı həm ulu, zəngin və möhtəşəm dünəninə görə öyə-öyə tanıdır, həm də onun işğal altında inləyən əsir yurda, qorxunc bir viranəyə çevrildiyi bu gününə ağrı deyir.

Vaxtilə göz oxşayan, könül açan tikililərindən, baxanlara zövq verən abadlığından indi uçuq divarlar, vahiməli xarabalıqlar qalan Ağdam şəhərinin dünəni və bu günü barədə çox yazılıb. Ən müxtəlif ölkələrdən olan jurnalistlər, siyasətçilər əgər imkan tapıb Ağdamın viranə mənzərəsinə baxa biliblərsə, mütləq bu barədə ürək ağrısı ilə yazıblar, sonsuz kədərlə söz açıblar. Ağdamı «Dünyanın ən varlı şəhəri» kimi həm bədii, həm də

gerçək bir ünvanla təqdim edən usta yazıçı Aqil Abbas bu ulu yurd yerimizin acı taleyini özünün «Dolu» romanında real və təsirli boyalarla verib. Bu gözəl şəhərin xoş günlərini tanınmış jurnalist Vahid Qazi «Ağdam – ruhlar şəhəri» kitabında dərin nostalji və hüznə xatırlayaraq, dolğun şəkildə təsvir edib.

Bu yeni nəşr – jurnalist Vüqar Tofiqinin «Ağdam Çörək Muzeyi: dünəni, bu günü və sabahı» kitabı da, düşünürəm ki, Ağdam haqqında yazılan çox gərəkli əsərdir. Bu kitab təkcə Ağdam Çörək Muzeyi, onun yaradılması, fəaliyyəti və düşmən əlində məhv olması barədə deyil, həm də Ağdamın tarixi, insanları, abidələri, mədəniyyət ocaqları haqqında dəyərli nəşrdi. Öz kitabında Vüqar Tofiqli bir tərəfdən Ağdamla bağlı öz hisslərini, yaşantılarını, qəlbinin dərinliklərindəki duyğularını qələmə alıb. Digər tərəfdən isə Ağdamın işğalı ərəfəsində baş verən acı hadisələri, o qarışıq dövrü, rayonda, hətta həmin ağır vaxtlarda da davam edən quruculuq işlərini əks etdirib. Ona görə də mən bu kitabı sanballı bir tədqiqat əsəri, eyni zamanda qiymətli yaddaş abidəsi adlandırardım. Müəllif əgər ağdamlılara o yurdun gözəl çağlarını bir daha, özü də çox aydın, təsirli lövhələrlə xatırladırsa, yaxın keçmişə dadlı bir yuxu kimi yenidən görmək istəyənlərin yaddaşını xoş duyğularla yeniləyirsə, gənc nəsil və Ağdamın Ağdam vaxtını görməyənlər üçün əsl bələdçi rolunu oynayır, onlara geniş, zəngin məlumat mənbəyi təqdim edir.

Vüqar Tofiqlinin bu kitaba sərf etdiyi böyük zəhmətin işıqlı izləri hər səhifədə hiss olunur. Müəllifin fərqli təbiətə malik adamları lazımı əhvala kökləyib danışdıra bilməkdə, ağdamlıları da, özünü mənən ağdamlı sayanları, o şəhərə qəlbən, ruhən bağlı olanları da ötən illəri yenidən varaqlamağa sövq etməkdə qibtə olunası məharəti var. Bu vacib keyfiyyəti Vüqar Tofiqliyə Ağdam haqqında çox gərəkli salnamə yaratmaqda, xüsusən də vaxtilə şəhərin mərkəzində yerləşən qədim dəyirman və onun yerində yaradılan əfsanəvi Çörək Muzeyi barədə çoxsaylı xatirələri, maraqlı məlumatları toplayaraq misilsiz bir kitab hazırlamaq üçün müstəsna imkanlar açıb. Danışdırıb, dinləyib, axtarıb, aşkarlayıb və topladıqlarını bir araya yığaraq, «Ağdam Çörək Muzeyi: dünəni, bu günü və sabahı» adında vacib kitabı ərsəyə gətirib.

Ağdam Çörək Muzeyini mərkəzə çəkərək, əslində, şəhərin unudulmaz həyat lövhələrini, həm qayğısız, həm də ağırlı-acılı günlərini ətraflı qələmə ala bilmək çətin də olsa, müəllif bu işin öhdəsindən uğurla gəlib. Şəxsən mən bu kitabı oxuduqca xəyalən, o uzaq, ancaq hərarəti hələ də canımda qalan qaynar 1980-ci illərə, tanınmış ictimai xadim Sadıq Murtuzayevin Ağdama rəhbərlik etdiyi dövrə qayıtdım, rayonda böyük quruculuq, hərtərəfli abadlıq işləri aparılan vaxtlar gözlərim önünə gəldi. O illərdə Ağdam, həqiqətən, əsl mədəniyyət mərkəziydi, sosial-iqtisadi inkişafın get-gedə sürətləndiyi, rifahın

davamlı yüksəlidiyi bir bölgə idi. Bu dirçəlişdən rayon mərkəzinə xüsusi pay düşürdü, şəhər gündən-günə gözəlləşir, böyüyürdü. Dosta sevinc qaynağı, düşməne göz dağı olan bu şəhər öz zənginliyi, imkanları, insanların cəsurluğu, intellekti və işgüzarlığı ilə şöhrət qazanmışdı.

Çörək hər yerdə, hər bir bəşər övladı üçün misilsiz nemətdi. Ancaq firavanlıq hökm sürən Ağdamda, bolluq içində yaşayan ağdamlıların mənəvi dünyasında Çörəyə bambaşqa bir münasibət, çörəyin tamam ayrı hörməti, urvatı vardı desəm, gərək kimsə məni qınamasın. Çünki mən bu münasibətin dəfələrlə canlı şahidi olmuşam. Axı uşaqlığım, yeniyetməliyim Ağdamda keçib, orada gəncliyimin unudulmaz çağlarını yaşamışam. Bu baxımdan, dünyada nadir tarix-mədəniyyət ocaqlarından olan ilk çörək muzeylərindən birinin məhz Ağdamda yaradılması da qətiyyən təsadüfi deyildi. Elə bilirəm ki, bu kitabı diqqətlə oxuyanlarda da dediklərimin doğruluğuna tam əminlik yaranacaq.

Tarixi danılan, əzəli torpaqlarının bir hissəsi işğal olunan Azərbaycanda belə kitablara böyük ehtiyac var. Çünki bu kitablarda tariximizi əbədi yaşadır, keçmişə gələcəyə daşıyır, yurd yerlərimizin təkrarsız, əziz cizgilərini yaddaşlarda təzədən canlandırır. Odur ki bu cür nəşrlər təkçə ağdamlıların, azərbaycanlıların əlində, evində qalmamalı, bizi istəyən və istəməyən hər xalqın, hər ölkənin nəzər-

diqqətinə yol tapmalıdı. Müxtəlif dillərə tərcümə olunub yayılmalı, bizə məlum həqiqətlər bütün dünyanın qəbul etdiyi gerçəklərə çevrilməli. Bu istiqamətdə olduqca vacib addım atan və yeni addımlara təkan verəcək səviyyədə bir kitab ərsəyə gətirən qələm dostum Vüqar Tofiqini gördüyü layiqli iş münasibətilə təbrik edir, ona dərin təşəkkürümü bildirirəm.

2011

Dediklərim

Necə oldu ki, Rəşad Məcid 15 illik fasilədən sonra 150 şeir yazdı?

«Azadlıq» radiosunun «Feyziyyə ilə şənbə söhbəti» layihəsinə müsahibə

– Bu yaxınlarda bir neçə yeni şeiriniz çap olundu – kövrək, duyğusal şeirlər idi. Və bəzi insanlar bir qədər təəccüblənməyə başladılar. Niyə belə olur? Yəni Rəşad Məcid duyğusal ola bilməzmi?

– Sən də bizim «Gənc ədiblər»dən olmusan və məni az-
çox tanıyırsan. Əgər sən də məni məmur gözündə
görürsənsə, sən də hiss etmirsənsə, onda uzaq insanları
niyə günahlandırmaq? İndi mən neyləyim ki, son vaxtlar iş
fəaliyyətim elə olub ki, hamı məni məmur gözündə görür.
Bir tərəfdən qəzetin işi, digər tərəfdən ictimai-siyasi işlər,
bir də ki, Yazıçılar Birliyinin katibliyi. Amma mən hələ
11–12 yaşlarında şeir yazmağa başlamışam, şeir kitabım
nəşr olunub. 17 yaşında Hüseyn Arifin «Uğurlu yol»u ilə
ilk şeirlərim «Azərbaycan gəncləri» qəzetində çap olunub.
Şeirə vurğunluğum bir neçə il davam edib. Düzdür,
təxminən on beş il olar ki, şeir yazmırdım. Amma
«Xilaskarım»la başlayan və ardınca da sayı yüz əllini ötən
şeirlər gəldi. «Xilaskarım» çox fərqli ovqatda, çoxdan
duymadığım qeyri-adi bir havanın təsiri ilə yarandı və
mən onun siqaretə yazıldığına qətiyyən əmin deyiləm.

– *Məncə də, o şeir siqaretə yazılmayıb.*

– Şeirə bir balaca dəyişiklik edib ünvanını dəyişə bilərəm.
Amma, dediyim kimi, o şeirin mənim aləmində ayrıca,
çox üstün yeri olduğuna görə «Xilaskarım»a xəyanət
etmək fikrim yoxdur, onu dəyişməyəcəm və siqaretə aid
şeir kimi də qalacaq. Ondan sonra «Qafqazinfo» saytında
üstüörtülü olaraq bir az romantik, kövrək duyğuları
tərənnüm edən şeirlərim çap olundu. Məni tanıyan
adamlar bilirlər ki, Rəşad belə şeirlər yaza bilər, o,
kövrək, həssas adamdır. Amma uzaqdan baxan adamlar

məni hardasa məmur gözündə görür, qaraqabaq adam kimi tanıyırlar. Halbuki adamları tanımaq üçün gərək onlara bir az yaxın olasan, içərisinə bələd olasan.

«Gəncədəki ruh» yazımda Azərbaycanın uğur qazanmış iki gənc xanımından sitatlar gətirmişdim. Biri deyir ki, mən heç vaxt bir kitabdan ağlamamışam, bir musiqidən kövrəlməmişəm və bundan qürur duyur. Əslində, düz danışmır, çünki özünü cəmiyyətə rəasional birisi kimi təqdim etmək istəyir. İkincisi də deyir ki, mən həyatımı kodlaşdırmışam, bütün hisslərimi qapatmışam, çərçivəyə salmışam. Məncə, dünyada da, Azərbaycanda da insanlar o qədər hisslərinin üstünü bağlayıblar, sıxıb əziblər, bütün enerjilərini karyeraya, maddiyyata, rəasionalizmə yönəldiblər ki, o sıxılan hislər mütləq bir gün partlayacaq. Mütləq üzə çıxacaq və bir gün hislərin inqilabı başlayacaq. Ramiz Rövşənin «Evin kişisi» şeiri var. O şeir bütün günü hirsli, qəzəbli gəzən kişi haqqındadır. Bir dəfə də üzünə təbəssüm qonmayıb, gülməyib. Və bir gün yuxusunda şaqqanaq çəkib gülür. Ona görə ki, gülmək də insanın fiziki, bioloji tələbatıdır. İnsanın daxilində olan o həlimliyi də, mehribanlıığı da, mehri də, mərhəməti də, sevgini də nə qədər basdırsan, bir gün partlayıb üzə çıxacaq. Mən təbiət etibarilə, əslində, şairəm. Amma şairlik bir həyat tərzidir, sadəcə, mənimki elə gətirdi ki, o həyat tərzini yaşamağım mümkünsüz oldu. 88-ci ildə, 24 yaşında Ağdamda Dağlıq Qarabağdan qaçan insanları gördüm. Sonra böyük bir proses başladı, müharibə, qan-

qada, sarsılmaz görünən imperiyanın dağılmasının şahidi oldum. İnsanların qurduğu planlar, gələcəyə ümidləri darmadağın oldu. Ona görə də mənim ədəbiyyatla məşğul ola biləcəyim ən məhsuldar dövr itirildi. Sonrakı proseslər isə məni jurnalistikaya atdı.

– Mən istərdim yenə o «Xilaskarım» şeirinə qayıdım. O şeiri oxuyanda mənim gözümün önündə qadın obrazı canlandı. Mənə elə gəldi ki, bu şeirin ünvanı qadındır.

– O şeiri Ankarada gecə saat 4-də, tüstülü otaqda Əhməd Yasəvi Universitetinin bloknotuna yazıb, səhər də kompyuterə köçürdüb sayta göndərmişəm. Kimisi o şeirin Allaha xitabən yazıldığını, kimisi ilahi bir varlığa ithaf olduğunu, kimisi sevgiyə, qadına aid olduğunu söyləyib. Mən, hətta şeirdən başı çıxan dostlarımdan soruşmuşam ki, siz hardan bildiniz ki, o şeir siqaretə yazılıb? Aydın olub ki, həssas və diqqətli insanlar «ən dərddli anında barmağını aralayıb, birini ver, deyənlər» misrasından biliblər bunu. Yenə deyirəm ki, yalnız siqaret deyil şeirin ünvanı. Amma hər halda, həmin məqamda mənim ruhi halımı əks etdirən və siqaretdə gizlətmək istədiyim, üstünü basdırmaq istədiyim bir ünvandır.

– Siqaretlə nəyisə ört-basdır etmək istədiyiniz hiss olunur. İradə Tuncay bizim rubrikanın qonağı olanda demişdi ki, həyatda hər kəs insana xəyanət edə bilər. Müsahibədən əvvəlki söhbətimizdə Gənc Ədiblərdən incik olduğunuzu hiss elədim. Bayaq da qeyd etdiniz ki,

elə məqamlar olur, doğrudan da, ən sadıq dostun elə siqaret olduğunu düşünürsən. Siz necə düşünürsünüz, doğrudanmı, hamı insana xəyanət edir?

– İradə xanım mənim ən çox hörmət etdiyim insanlardan biridir. Və indi o bizim ən böyük publisistimizdir. Bizim onunla çox söhbətlərimiz olur. Onun qəfildən söylədiyi qeyri-adi fikirlərlə tanışam. Dopdolu və çox dərin bir insandır. Ümumiyyətlə, insanın xarakteri xəyanətə meyillidir və müxtəlif şəraitlərdə xəyanət etmək ehtimalı var. Amma mənim nifrət etdiyim xüsusiyyətlərdən biridir xəyanət. Mən şəxsən xaraktercə sadıq insanam. Ona görə də mənə xəyanət edildiyini görəndə sarsılıram. Bir də görürsən ki, istedadlı gənclərdən kiməsə ürəyinin yağını yedirdirsən, diqqət verirsən, kömək edirsən və bir gün bunun əvəzində laqeydlik, biganəlik, unutmazlıq görəndə, əlbəttə ki, pis olursan. Ən pisi isə odur ki, bəzi gənclərin nümunəsində belə hallar mənim dünyagörüşümü, dünyaya baxışımı zədələdi. Nankorluq, çörəyi dizinin üstündə olmaq kimi xüsusiyyətlər mənim həyata baxışımına ziyan vurdu. Fikirləşdim ki, bəlkə, düz eləmirəm insanlara ürəkdolusu xeyirxahlıq etməkdə. Bəzi yaşlı yazarlardan eşidəndə ki, filan gənc yaxşıdır, Allah eləsin, heyifdi, korlanmasın. Mən deyirdim ki, niyə də korlanmalıdır axı? Amma indi bəzən gələcəyə naümid baxmağa başlayıram. Mənim işim istedadlı gənclərə kömək etməkdir. Mən gənclərə müxtəlif suallar verib ağılının itiliyini, intuisiyasını, müşahidə qabiliyyətini yoxlamışam.

Axtarmışam, axtarmışam və görmüşəm ki, bunun gözündə bir işıq var və ona kömək etmək lazımdır. Amma o adamlarda ki, mən istədiyimi, axtardığımı tapmamışam, onlara daha sakit yanaşmışam və onlar da mənim düşmənimə çevriliblər. Bir dəfə «Azadlıq» radiosunda sual verdilər ki, sizi sevməyənlər niyə çoxdur? Mən də dedim, sizə elə sevgi mesajları göstərəm ki, məni sevməyənlərin mininə dəyər. Mənə beş-on istedadlı insanın sevgisi bəs edər. Bu sevgiyə görə yüz nadanın tənəsinə dözərəm.

– Deyirsiniz ki, xəyanətlər dünyaya baxışınızı zədələyib. Bax, bu zədələr sizin gənclərlə bağlı bundan sonrakı fəaliyyətinizə zərbə vura bilərmi? Yəni ətrafınızda olan, inandığınız hər kəsə şübhə ilə yanaşma halları olurmu?

– Əlbəttə! O zədələrdən sonra artıq çoxuna şübhə ilə yanaşırsan. Və öz gördüyün işdən zövq ala bilmirsən. Sən fikirləşirsən ki, bu, istedadlıdır və ona köməklik edim. Amma əvvəlki şövq ilə köməklik edə bilmirsən. Çünki beynin zədələnib, beyninin bir nöqtəsində şübhə var ki, bu da elə əvvəlki kimi olacaq.

– Bayaq dediniz ki, jurnalistika fəaliyyətinə başlamanız şairlik həyatını yaşamağa imkan vermədi. İndi «525-ci qəzet»in baş redaktorusunuz, Yazıçılar Birliyində gənclər üzrə katibsiniz. İşlərinizlə əlaqədar olaraq müəyyən insanlara rəhbərlik edirsiniz və buna görə də müəyyən qədər daha sərt, ciddi, tələbkar olmağa

məcbursunuz. Məmurluq sizi həmin o 24 yaşında olan Rəşaddan çoxmu fərqli etdi, çoxmu dəyişdiniz daxilən? Öz müşahidələriniz necədir?

– Ola bilsin. Məsələn, «525-ci qəzet», siyasi fəaliyyət, keçdiyim proseslər, aldığım zədələr, doğma kəndlərin, şəhərlərin, evlərin viran olması məni hardasa üzdən, üstən bir az zalımlaşdırıb, bir az laqeydləşdirib. Amma içəridəki hislər elə yerindədi. Qəzet siyasi proseslərin içində olub, siyasət də insanı bir az bulandıran, bir az qurulaşdıran peşədir. Mən bundan çıxış yolu kimi elə qəzətdə ədəbiyyat, şeir çap etməkdə gördüm. Beləcə, sanki bir işıq tapmış oldum qəzətdə. Siyasətin bulanıq, qaranlıq, qarışıq dünyasında balaca bir baca tapıb hava almağa çıxdım. Ona görə də «525-ci qəzet» 1996-cı ildən bəri ədəbiyyat materialları verir. Həmin vaxt heç bir qəzet ədəbiyyat materialı vermirdi. Hətta maliyyə yox idi deyə, Yazçılar Birliyinin jurnalları da çap olunmurdu. Mən o zaman ədəbiyyat çap etməyə başlayanda, hətta Ramiz Rövşən dedi ki, sən qəzeti uçuruma aparacaqsan, qəzetə maraq azalacaq və tirajı düşəcək. Amma sonra qəzetə ziyalıların marağının artdığının, bu yazıların rəğbətlə qarşılandığının şahidi oldum. Və mən ömrümdə birinci dəfə idi ki, Ramiz Rövşənin sözünün doğru olmamasına sevindim (gülür – F.).

– Gəncliyində insan sevgiyə daha fərqli yanaşır. Romantik duyğular daha güclü olur. Gözəllər mələk qiyafəsində gözə görünür və sairə. Siz yaşınızın elə dövründəsiniz ki, həm gəncsiniz, həm də gənc deyilsiniz. Bu yaşda sevgi haqqında, qadınlar haqqında nə düşünürsünüz?

– Mən orta məktəb illərindən sevmişəm. Həmişə sevgi hissinin insan duyğuları içərisində bir baş yuxarıda olduğuna inanmışam. Nitsşenin «sevgi yaşamağın yeganə və sonuncu şansdır» fikri az qala otuz ildir ki, beynimdədir və buna inanıram, tez-tez də misal çəkirəm. İnsanın kənardan aldığı alkoqol, narkotik kimi təsirlərin, ya da daxildən hiss etdiyi hansısa duyğuların heç biri adamı sevginin qaldırdığı yerə qaldıra bilməz. Ona görə də sevgi müqəddəsdir. Mənim həyatımda da, şübhəsiz ki, sevgilər olub.

– Neçə dəfə sevmisiz, sirr deyilsə?

– Bir neçə dəfə olub. O dövrlər həyatımın pik məqamları olub. Amma elə məqam da olub ki, həqiqətən də, rasionallaşmışam, bütün sevgilərə, bütün hislərə, qadınlara üstdən aşağı baxmışam.

– Bunun, yəqin ki, çox ciddi səbəbi olub...

– Səbəb, əlbəttə ki, olub. Hansısa stressdən keçmişən, hansısa xəyanət görmüşən. O cür müqəddəs bir hissin belə sonluqla bitdiyini görəndə sarsılırsan. Məni AzTV-də

qadın mövzuları ilə bağlı verilişlərə çağıranda deyirəm ki, məni nə qədər bu mövzuda danışdıracaqsınız? (gülür – F.)

Gözəllik ilkin keyfiyyət kimi qadına çox vacibdir. Amma dəfələrlə olub ki, cəmi iki sualdan, qəfil bir iti atmacadan və ona reaksiyadan sonra o gözəllik yerə düşüb çilik-çilik olub. Əgər qadının içində yüksək hissiyyat, savad, intuisiya, qadınlığın özü yoxdursa, o gözəllik boş şeydir. Dünyanın ən gözəl qadını dünyanın ən soyuq və darıxdırıcı qadını ola bilər. Amma dünyanın ən adi qadınında elə vulkan püskürə bilər ki, səni dəli eləyər, ona aşiq olarsan. Əsl xoşbəxlik odur ki, qadın həm gözəl olsun, həm də özündə bu dediyim keyfiyyətləri daşsın. Şair demiş, «Dəhanından dür, cəmalından nur yağsın». Bütün ağıllı kişilər də ömrü boyu elə bu cür qadın axtarıblar. Onu da deyim ki, çoxlu qadın dostlarım var. Və onlarla müxtəlif mövzularda rahatlıqla danışırım. Kim deyibsə ki, qadının beyni balacadır, dardır, deməli, o çox düşüncəsiz, savadsız adamdır.

– *Əsl manşetə çıxarılacaq ifadə oldu, təşəkkür edirəm.*

– (Gülür – F.) Mən 22 yaşında evlənmişəm. Tez evləndiyimə görə uşaqlarım da böyükdür. Həyatımdan, ailəmdən çox razıyam və çox rahatam. Evdə «Bu şeiri niyə yazdın, kimə yazdın? Sevgidən niyə danışdın?» kimi suallarla üzləşmirəm. Ailədə münasibətləri bir çox tellər

saxlayır, onların içərisində, əlbəttə ki, ən möhkəmlərindən biri də sevgidir.

– Mətbuatda sizin haqqınızda müxtəlif fikirlər səslənir. Bayaq özünüzdə qeyd etdiyiniz kimi, bəziləri sizi sevir, bəziləri əksinə. Məsələn, kimisi deyir, axı Rəşad Məcid özü nə yazıb ki, filan əsəri bəyənmir? Başqa birisi deyir, bir hekayəsi var, neçə dilə tərcümə elətdirib və sairə. Bu kimi fikirləri eşidəndə nə hislər keçirirsiniz?

– Deyəndə ki, «Rəşad Məcid istedadsızdır», «heç nə yazmır», «yaza bilmir» və sair, bunlar məni incitmir. İçəridən özünə, işinə, fəaliyyətinə əminsənsə, min dəfə o cür söz desinlər, vecinə də olmaz. Amma dərisi bir qəpiyə dəyməyən, səni tanımayan, sənin 25 illik jurnalistika, ədəbiyyat fəaliyyətini bilməyən nadanın biri deyəndə, əsəbiləşməmək olmur. Mənim böyük şairliyə, yazıçılığa iddiam yoxdur. Ona görə ki, o həyat tərzini yaşamaq imkanım, macalım olmadı. Tale belə gətirdi.

«10 sentyabr» hekayəsi barədə də çox danışmışam. O hekayə Amerikanın İraqa hücumu ərəfəsində yazılmışdı. Və o hekayə ilə mənim daxili bir inamım vardı ki, bununla həmin müharibənin qarşısını alacağam. Şeirlərim mənim hislərimin ifadəsidir. Publisistik yazıları cəmiyyətdəki proseslərə münasibətimdir. Həyatımın ədəbiyyata, jurnalistikaya yönəlməsinin qəribə bir tarixçəsi var. Atam ticarət işçisi idi, mənim də iqtisadiyyatla bağlı təhsil almağımı istəyirdi. Amma mən

şeyr dälisi idim. Saatlara şeyr deyirdim – Məmməd Arazın, Bəxtiyar Vahabzadənin, Ramiz Rövşənin, Hüseyn Arifin şeyrlərini. Bir dəfə Bakıdan Ağdama maşınla gəlirdik. Maşında maqnitofon yox idi, sakitlik idi. Mən onda doqquzuncu sinifdə oxuyurdum. Maşındakılar bir az söhbət edib dayandılar. Dedim ki, istəyirsinizsə, sizə şeyr deyim, darıxmayasınız. Yevlaxa qədər dayanmadan şeyr dedim. Atam həssas adamdı, kövrəldi. Məni dostuyla Hüseyn Arifin yanına göndərdi. Görünür, Hüseyn Arifə də deyiblər ki, sən bax, əgər bunda istedad yoxdursa, yola sal getsin, sənin sözünü eşidər. Mən şeyr oxuyanda gördüm ki, Hüseyn Arif başdansovdu qulaq asır. Üçüncü bəndə çatanda dedi ki, dayan, bir də oxu! Başladı diqqətlə qulaq asmağa. «Cıdır düzü» şeyrim idi.

– *Şeyr yadınızdadı?*

– Bir bəndini yadıma salaram:

Göz dikib bu yerə yağılar, yadlar,

Su olub düzündə axa bilməyib.

Nə qədər zirvələr fəth edib Qacar,

Fəqət bu zirvəyə qalxa bilməyib.

Heyif ki, 79-cu ildə yazdığım bu şeyrdən 13 il sonra məlum hadisələr baş verdi. Hüseyn Arif bir şeyr də oxumağımı istədi. «Yollar» şeyrimin sonu belə bitir –

«Doğulanda cığır olar, Öləndə çəməndir yollar». Bunu eşidəndən sonra Hüseyn Arif coşdu və dedi: «Nə iqtisadiyyat, nə riyaziyyat?! Bu kişi şairdir. Bu, ədəbiyyat sahəsinə getməlidir». O, şeirlərimə ön söz yazdı və mənim taleyimi müəyyənləşdirdi. Amma bir qədər əvvəl sadaladığım səbəblər, hadisələr mənim ömrümü poeziyaya həsr etməyimə, əsl şair həyatı yaşamağıma imkan vermədi. Ancaq Hüseyn Arifi, onun həssaslığını heç vaxt unutmuram. Görünür, yanıma gələn gənclərin də gözündə işıq axtarmağımda Hüseyn Arifin həmin hərəkətinin təsiri var.

– *Rubrikamızın ötən həftə qonağı olmuş Pərviz Cəbrayılın növbəti qonağımıza sualı belə olub: «Mənim oxucularıma nəyi pıçıldamaq istərdiniz?»*

– Pərviz bir az məndən incikdir. Amma mən onun istedadına, jurnalistika fəaliyyətinə şübhə etmirəm. Oxucularına demək istəyirəm ki, Pərvizi məcbur etsinlər, o elə əsər yazsın ki, həmin əsəri oxuya bilsinlər. O cür qəliz dildə əsər yazmaq və uğur qazanmaq mümkün deyil. Pərvizin kitabını axıracan oxuyub cəfa çəkən, ortasınacan oxuyub bir az əziyyət çəkən, başlığından bir az oxuyub kitabı kənara atan bütün oxucuların bircə xahişi bu olar ki, əzizim, sən dilini, təhkiyəni düzəlt!

– *Növbəti qonağımız olacaq Vaqif Səmədoğluna sualınız varmı?*

– Vaqif müəllimi öpürəm, ona cansağlığı arzulayıram. Vaqif müəllimi tez-tez Facebookda görürəm. Soruşmaq istərdim ki, Vaqif müəllim, gənclik illərinizdəki çayxanalarla, oradakı söhbətlərlə bu Facebookun, Chatin hansı oxşar və fərqli cəhətləri var?

2011

**Rəşad MƏCİD: «İnsan bir şeyi dəlicəsinə
istəyirsə, mütləq arzusuna çatır»**

(«Naşir» jurnalına, Sevinc Mürvətqızına müsahibə)

– *Məndə belə hiss var ki, elə bil müsahibə götürməyə yox, imtahan verməyə gəlmişəm. Baxmayaraq ki, sizi neçə illərdir tanıyıram...*

– Yəni elə qorxunc görünürəm?

– *Yox, qorxunc yox, xarizmatik və zabitəli, bir az da zəhminiz adamı basır.*

– Bir dostum var, deyir ki, sən gülməsən, adam səndən söz soruşmağa qorxar. Facebookda bir nəfər yazır ki, siz yekəxanasınız, ədəbazsınız, bilsəydim, sizinlə dost olmazdım. Hərçənd ki, özü dostluq təklifi göndərüb. Soruşuram, sən məni tanıyırsan? Deyir, yox, uzaqdan

görürəm. Yəqin, məni tanımayanlar üçün uzaqdan elə görünürəm.

– Bəs yaxın rakursdan Rəşad Məcid kimdir? Bizə tanımadığımız, yaxud az tanıdığımız Rəşad Məciddən danışın...

– Müsahibələrimdə tanımadığınızı tərəflər görünür?

– Bəlkə də, müsahibələrdə bir o qədər yox, amma şeirləriniz sizi ələ verir.

– Şeirlər insanın ən zəif yeridir. Amma indi elə dövrdür ki, şeirlə yaşamaq olmur axı. Həmişə şeir ovqatında olsan, bu ovqatda yaşasan, bəziləri sənə zəif, gücsüz kimi baxacaq, bəzilərinin rəhmi gələcək. Ümumiyyətlə, şeirdə insanın zəif məqamları üzə çıxır. Ona görə də bizdə şair həmişə zəif obraz kimi qəbul edilir. Adamı tanımaq üçün onun keçdiyi yola, yaşadığı həyata göz gəzdirməlisən. Zəifliklər, gizlədilən məqamlar, nöqtələr haradadır, hansılardır? Bunun üçün keçilən həyat yoluna baxmaq lazımdır. Məsələn, mənim və yaşıdlarımın həyatı, gəncliyi çox təlatümlü bir dövrə təsadüf edib. Hesab edirəm ki, bəlkə də, biz stabil, sakit dövrdə yaşayanlardan iki-üç dəfə artıq yaşamışıq. Xüsusən də 80-ci illərin ikinci yarısı, 90-cı illər, ondan sonrakı təlatümlü dövrlər, böyük bir imperiyanın dağılması, Dağlıq Qarabağ ətrafında müharibənin başlaması, insanların öldürülməsi, mənim doğulduğum, yaşadığım, böyüdüyüm və dünyada ən çox sevdiyim yerlərin işğal olunması, indi buna acı, xatırlaya

bilmədiyim bir keçmiş kimi baxmağım və bunlardan mümkün dərəcədə çəkinməyim, bəlkə də, onları gizləyib başqa Rəşad Məcid obrazı yaratmağım... Daha çox işgüzar, hər şeyə bir az ironiya ilə yanaşan Rəşad Məcidə, bəlkə, hər şeyi görən və bilən müdrik obrazı daha uyğundur. İndi mənim üçün, demək olar ki, qeyri-adi heç nə yoxdur. Azərbaycan, buradakı insanlar, siyasətçilərdən tutmuş yazıçılardan, hamı mənim üçün ovcumun içi kimi aydındır.

Kimin nə danışacağını da, demək olar ki, əvvəldən görürəm, hiss edirəm. Heç bir bədii əsərdə, filmə mənə təəccübləndirəcək qeyri-adi nəşə tapmıram. Mənə elə gəlir ki, yaşadığın ömür yolu nə qədər zəngin olarsa, o qədər insan hisslərinin ən müxtəlif əks qütblərində yaşayır, hər şey birdən ona apaydın görünür. Şairin şeirində deyildiyi kimi: «Dünya qəfil işıqlanır». Mənim üçün də dünya yavaş-yavaş işıqlandı və hər şey aydın oldu.

– Kimlərinsə əvvəlcədən nə deyəcəyini, nə edəcəyini bilmək intuisiyası hərdən sizi bezdirmirmi?

– Əlbəttə, o da, bəlkə, xeyli dərəcədə həyatın dadını qaçırır. Çünki hər bir insan istəyir ki, fərqli, yeni nələrə görsün. Vaxtında dünyanı xeyli gəzmişəm. Səfərlərə böyük həvəsim vardı. Amerikadan Koreyaya, Küveytdən başlamış Avropa ölkələrinə çoxlu səfərlərdə olurdum. Ən müxtəlif insanlarla təmaslar

qururdum, müşahidələr aparırdım. Mənim üçün səfərlərə getmək maraqlı idi. Amma son illərdə, demək olar ki, Türkiyədən başqa elə də səfərlərə maraq göstərmirəm. Elə bil o da mənim üçün aydındır. Dünyanın harasında insanların necə yaşaması da sanki mənə aydındır. Məncə, insanın ən böyük səfəri məhz öz içərisinə səfəridir. Ramiz Rövşəndən yenə misal gətirmək istəyirəm: «Hər yerdən qayıtdın gəldin, indi buyur, göz içində». Öz içində gəzməyin, dərinliyə enməyin gözəlliyi və zənginliyi heç nədə yoxdur. Çünki hər bir insan bizim real dünyamızdan dəfələrlə böyük, həddindən artıq çoxlu hislərin, düşüncələrin toplusudur. İnsan özünün dərininə getdikcə orada tapdığı, heyrləndiyi şeylər daha böyük və fərqlidir. Bu mənada hesab edirəm ki, məhz belə adam olduğumdan, mənəviyyata, insan hislərinə, duyğularına dəyər verdiyimə görə ola bilsin ki, mənim üçün insanın öz içərisinə səfəri daha maraqlıdır.

Bu yaxında Paşa Qəlbinurun altsheymer xəstəliyini haqqında bir yazısını oxumuşdum. Altsheymer yaddaşın itirilməsi xəstəliyidir. O yazıya diqqət elədim, gördüm ki, Paşa həkim müşahidələrin, müalicənin hesabına o qənaətə gəlir ki, altsheymer xəstəliyi insanlarda son vaxtlarda, əsasən, iki səbəbdən yaranır: müalicəsizlikdən və köhnə, doğma xatirələrin dağılmasından. Müalicəsizlik çağdaş dövrün və cavanların bəlasıdır. Az kitab oxuyurlar və yaddaşı itiləmir. Munis xatirələrin dağılması nədir? Tutaq ki, uşaqlıqda oxuduğun məktəb, doğulduğun ev, ilk

görüşə çıxdığın küçə, ilk dəfə sevgidən ağladığın bir ağacın altı, uşaqlığının keçdiyi hansısa yerlər – əgər insanı incidirsə, vurursa, bu, yaşlaşanda altsheymer xəstəliyinin yaranmasına səbəb olan amillərdəndir. Çünki insan istəyir ki, keçmişdən nəsə söykənəcək axtarsın, keçmişdən hansısa xoş xatirəni yada salsın. Birdən məlum olur ki, doğulduğun ev darmadağın edilib. Google proqramı ilə axtarıb Laçının Ağoğlan kəndində baba evini tapıram. Görürəm, doğulduğum, uşaqlığımın müəyyən hissəsini keçirdiyim evin üstü erməni işğalı zamanı dağılıb. O kəndin evləri virandır, orada hazırda yadlar yaşayır və biz indi ora gedə bilmirik. Yaxud Ağdamda birinci sinfə getdiyim məktəbi internetdə tapıram, görürəm, ümumiyyətlə, yalnız uçuqları qalıb, onun yanındakı dördmərtəbəli bina darmadağın olub. Keçmişdə isti, söykənəcək xatirələr olmadıqca real yaddaş zədələnir və insan getdikcə yaddaşını itirir. Heç olmasa, indi xoş xatirələr yaradaraq yaşamaq lazımdır ki, nə vaxtsa onlara söykənə biləsən. Onlar da olmasa, o əziz, doğma, əski yaddaş, xatirələr, munis yerlər məhv olduqca, robota çevrilirsən və günlərin birində, doğrudan da, yaddaşsız, altsheymer xəstəliyinə yaxalanmış biri olursan.

– Mənəvi cəhətdən belə yorulanda nəyi özünüə tutalqac edirsiniz?

– Müdrikliyin mənə verdiyi bir cəhət də var ki, nədən yapışacağımı bilirəm. Yaşamağın mahiyyətini, öz

dünyagörüşümü, harada olduğumu bilirəm, ona görə də müasir iş, qaçaqaçlar, bütün bu zahirən yaşadıklarım məni yormur. Çünki turalqac yerim, söykənəcəyim var. O söykənəcək yeri içəridə, daxildədir. Bəlkə, ədəbiyyatdır, musiqidir, filmlərdir.

Əslində, bəlkə, bütün bunların cəmləşdiyi sevgidir. Dərin sənət adamlarının duyduğu ilahi sevgi hissi olmadan yaşamaqları mümkün deyil. Bəlkə də, mənim turalqac yerlərim məhz oradadır. Bəlkə də, ona görə bu qədər fərqli proseslərdən keçirsən, amma yenə öz dünyanı olur və orada yaşaya bilirsən. Onda da ikiləşirsən. Bir tərəfdən bayaq dediyiniz kimi, zahirən tanımırırlar, dərinliyə varmırırlar, səhv mühakimələr yürüdürlər. Amma yaxından tanıdıqca heyrətə gəlirlər ki, tam fərqli bir adamı görürlər.

– Sizi bəzən ən qocaman gənc adlandırırlar... Daxili aləminizlə zahiri görünüşünüzü qoşalaşdıran bu epiteti necə izah edərdiniz?

– Bu, insana hansı prizmadan baxmaqdan asılıdır. Bəziləri mənə zahirən çox yaş da verə bilər. Mənim fikrimcə, insanlara münasibət bəzən zahiri görünüşlə olur. Məsələn, gözəl qadın məni cəlb edir, qadın dostlarım da çoxdur. Qadınlarla münasibətə can atıram, hesab edirəm ki, qadın daha çox bölüşməyə qadirdir. Bayaq dediyim iç dərinliklərə qadınla daha yaxşı gedə bilirsən. Amma o gözəlliyin arxasında hissiyyat, məlumat, bilik, mənəvi zənginlik olmayanda, bütün o gözəllik uçub gedir. O

mənada adamın hansı yaşda olması da qarşısındakının gözü ilə qiymətləndirilir. Ola bilər ki, 18–20 yaşında gənc tələbə çox qoca görünür, artıq yorğundur, dünyadan başı çıxmır, dünyanı sanki görmür. Görüşlərə gedəndə belələrinə rast gəlirəm. Amma mən bu yaşında daha diriyəm, oyağam, hər tərəfi görürəm, lazım olanda insanların diqqətini cəlb etməyi bacarıram. Bu mənada mən müasir sosial şəbəkələr, yeni informasiya texnologiyalarından kənar qalmıram, bu prosesin həmişə içərisində olmağa çalışıram. Eyni zamanda bunlar hamısı mənə xeyli dərəcədə aydındır, bu baxımdan, fərqli görünüşdə – gəncdən gənc, qocadan qoca ola bilərəm.

– Duyğular aləminə girmişkən, əksəriyyətin bəyəndiyi «Xilaskar» şeirinizdən söz açmağınızı istərdik. Siqaretin, sadəcə, simvolik olduğu o şeirdən belə anlaşılır ki, insana hər zaman xilaskar lazımdır?

– Əlbəttə, lazımdır. Mənim fikrimcə, ahıla da, cavana da, istənilən yaşda xilaskar lazımdır. Xilaskar bizim tutacaq, söykənəcək, ona dayaqlanaraq dünyanı dəyişməyə gücümüz çatacaq yerdir.

O şeirdə rəmzi olaraq mən onu siqaretlə «örtmüşdüm». Amma bilirəm ki, içərisi ilə yaşayan sənət, söz adamlarına mütləq o xilas, xilaskar lazımdır. O xilas çox vacibdir, o olmasa, yaşamaq çox çətin olar. Bu baxımdan, mənim üçün də elə xilaslar, xilaskarlar həmişə olub. Olmayanda da, axtarmışam. İnsan gərək cəhd eləsin. Sevmək də, bu

sıraya aiddir. Sevmək özü də sənətdir. Böyük filosoflar hamısı sevgini məhz sənət kimi qiymətləndirib və onu necə uzun müddət qoruyub saxlamaq, ondan necə yorulmamaq, bezməmək lazım olduğundan yazıblar, deyiblər. Bu, xeyli dərəcədə idarə olunandır. Başlanğıc nöqtəsi ilahi bir şeydir. Bilmirsən necə başlayır, haradan gəlir, səni necə ovucuna alır, əfsuna salır. Amma ondan sonrakı müəyyən bir dövr var ki, prosesləri idarə edə bilərsən. Sevməyin mahiyyətində, məğzində bəxş etmək durur. Sevgi insanın qarşısındakına sevinc, səadət, nələrsə bəxş etməsi və onun qarşılıqlı olmasıdır. Onu ağılla müəyyən bir vaxtdan sonra idarə etmək mümkündür. Alimlər sübut edirlər ki, sevgi altı ay, ilyarım, iki il, maksimum dörd il çəkir. Hətta Skandinaviya alimləri deyir ki, beyində hansısa bir maddə var, o maddələr sorulanda, bitəndə sevgi də bitir. Bu da ən uzağı dörd ilə çəkir. Amma mən fikirləşirəm ki, güclü adamlar bunu daha çox vaxta uzada bilərlər. Frederik Beqbederin «Məhəbbət üç il yaşayır» əsərindən də belə məlum olur ki, üç il keçsə də, əsl məhəbbət bitmir, davam edir. Yəni insanın gücü yetincəyə qədər bu davam edə bilər. Amma sevgi də istedaddır, hər adamlıq deyil ki. Necə ki musiqi duyumu, ədəbiyyat qabiliyyəti olmayan insanlar var, o cür də sevmək istedadı olmayan insanlar var. Bir qrup insanların isə beynində diri nöqtələr var, onlar sevməyə qadirdirlər. Hər adam sevməyi bacarmır. Bu, Allahın bir lütfüdür ki, mən sevməyi bilirəm, hiss edirəm. Hesab

edirəm ki, bu, üstümə düşən ilahi bir işıqdır. Bəzən dostlarım deyir ki, qəfildən durduğun yerdə sənə ruh gəlməsinin, qəfil coşmağının səbəbi nədir? Cavab verirəm ki, məhz ilahidən gələn o işıqdan, sevgidəndir.

– İroniyadan çox istifadə edirsiniz. Bəzən mətləbi ciddimi, qeyri-ciddimi çatdırdığınızı anlamırlar. Bu vəziyyəti qəsdən yaradırsınız, yoxsa belə alınır?

– Ola bilsin ki, o da zamanın, dövrün gətirdiyi, mənə tələqin elədiyi, artıq özümdən asılı olmayaraq formalaşan baxışımdır. Bəlkə, bəzən bunu qəsdən edirəm, amma artıq xarakterə də çevrilir. Amma diqqətli və məni yaxşı tanıyan adam harada, niyə məhz elə olduğumu, harada ciddi danışdığımı, harada zarafat etdiyimi hiss eləyir. O, qarşımdakı adamdan və vəziyyətdən asılıdır. Bəzən görürsən ki, hansısa məqamda ciddilikdən keçib, mətləbi ciddiyyətlə anlada bilmirsən, onda ironiyaya, yumora keçməli olursan. Dediym kimi, bu da ondan irəli gəlir ki, mühiti, cəmiyyəti aydın görürsən, hansı sözün arxasında nələr dayandığını hiss edirsən və bir şeyə ki, ciddiyyətlə cavab verə bilmirsən, onda məhz yumora, zarafata keçirsən. Bir dəfə «bir tv» verilişində Elçin Şıxlıya sual verdilər ki, Bakıya çoxlu yağış yağdı, küçələr suyla doldu, günahkar kimdir? Burada hansısa bir məmurun adı çəkilməlidir. Sual da buna hesablanıb. Elçin Şıxlı da bu suala cavab vermək istəmir, ötürür mənə ki, suala dostumuz Rəşad Məcid cavab versin. Mən də deyirəm ki,

günahkar buluddur. Yağış çox yağdı, ona görə küçəni su basdı. İstanbulda yaşayan dostum İrfan Ciftçi verilişə baxıbmış. O bu mükaliməni Jurnalistika fakültəsində oxuyan tələbələrə vəziyyətdən çıxış yolu kimi, nümunə olaraq göstərib. İrfan bəy mənimlə fikirlərini bölüşəndə dedi ki, bu verilişə baxıb o qədər gülmüşəm, sən burada vəziyyətdən necə ustalıqla çıxdın? Sən burada deməmişən ki, Bakının meridir günahkar, yaxud kimsə. Sən bunu demək istəmirsən və tam fərqli cavab verirsen, həm də qarşıdakını heyretə salırsan. Bu cür iti cavablar məndə çox olur. Kənar müşahidəçilər də bunu bilir. Hansısa hadisəyə münasibətdə ciddiyyətin və ironiyanın harada olduğunu sezirlər. Hər halda, həssas adamlar ciddiyyətlə ironiyanın sərhədini müəyyən etməyi bacarırlar. Amma ironiya ilə yanaşı, lazım gəldikdə, ruh verməyi də bacarıram. 2009-cu ildə Ağdamın işğalı günündə «Qarabağ» komandası ilə Norveçin «Rusenborq» futbol komandası oynamalı idi. Matçdan bir gün əvvəl Aqil Abbasla gedib futbolçularla görüşdük. Rəqib komandanın futbolçuları fiziki cəhətdən çox hazırlıqlı idilər, hamısı da canlı-cüссəli. Bizimkilər də balacaboylu, bir az da ümitsiz. Amma Ağdamın işğalı günüdür və «Qarabağ» mütləq qalib gəlməlidir.

Əvvəlcə heç-heçə oynayıblar, indi isə mütləq «Qarabağ» qazanmalıdır. Orada futbolçularımıza dedim ki, siz, bəlkə də, fiziki cəhətdən rəqiblərinizdən gücsüzsünüz, zəif komandasınız. Amma sabah stadion dolacaq, azarkeşlərin

ruhu sizə də təsir edəcək və siz o ruhun hesabına udacaqsınız. Mənim adaşım Rəşad Sadıqov da qol vuracaq, 1:0 biz udacağıq. Səhər nəticə məhz belə oldu. Rəşad Sadıqov qol vurdu, dediyim hesabla komandamız qalib gəldi. Sonra hamı mat qalmışdı ki, Rəşad Məcid ekstrasensdir? Bunu necə bildi? Sonralar bunu mənə sual da verdilər. Dedim ki, qabaqlar futbol hesablarına pul qoyurdum. Amma bunun onunla bağlılığı yoxdur. Sadəcə olaraq, bəlkə də, son 15 ildə Allaha o qədər yalvarmamışdım. Matçdan əvvəl o qədər təmiz, saf duyğularla Allaha yalvarmışdım ki, istəmişdim ki, bu qələbəni. Sonra elə içində futbol da qarışıq «Dəlicəsinə» adlı esse yazdım. O essenin mahiyyəti bu idi ki, əgər bir şeyi dəlicəsinə istəyirsənsə, mütləq arzuna çatırsan. Çatmırsansa, deməli, dəlicəsinə istəməmişən, az istəmişən. Bu mənim həyatımda son illərdə gəldiyim ən möhkəm qənaətim, inamımdır. Bu tezis bütün sahələr üzrə keçərlidir. Əgər bir gənc jurnalistkaya gəlib yaxşı jurnalist olmağı qarşısına məqsəd qoyursa, şövqlə işə başlayırsa, mütləq onda alınır. Eşq, coşqu, həvəs olanda hər şey mümkündür.

Başlanğıcda o şövq, istək olmalıdır. Bu, içəridən generator kimidir. O istək, enerji olsa, torpaqlarımızı da azad edərik, «Qarabağ» «Rusenborq»a da qalib gələr, lap «Mançester Yunayted»ə də. İnsan durduğu yerdə göyə də çıxıb bilər, ən gözəl əsəri də yazıb bilər, hər yeri fəth etmək olar, təki içərisində o dəlicəsinə istək olsun. Təəssüf ki,

yoxdur. Nəinki dəlicəsinə, heç az da istək yoxdur. İnsanlar bir az sakitliyə, rahatlığa, tənbəlliyə meyil edirlər, öz üzərlərində işləmirlər. Yazıçılar Birliyində Gənc Ədiblər Məktəbi yaradıldı. Əvvəl gənclərlə coşquyla işlədik. Amma sonrakı proseslərdə təəssüflənirəm ki, qruplaşmalar yarandı, intriqalar başladı və sonra gördüm ki, bir sıra gənc dostlarımız «ulduz xəstəliyi»nə tutuldu, bir-iki yaxşı yazısı çap olunan kimi özlərini dahi hesab etməyə başlayanlar oldu. Zəhmət yox, mütaləyə yox, özündənrazılıq, lovğalığ, təkəbbür onların bəzilərinin vaxtından əvvəl sıradan çıxmasına səbəb oldu. Amma yazıçılıq uzun bir prosesdir.

Tez-tez Orxan Pamukun sözünü misal çəkirəm, o, yazıçılığı iynəylə quyu qazmağa bənzədir. Doğrudan da, bu, elə ağır prosesdir. Zaman-zaman dövr özü səni aparıb oraya çıxarmalıdır. Bu baxımdan, indi bizim Azərbaycan cəmiyyətində, cavanlarda məhz şövq, dəlicəsinə istək, həvəs yoxdur. Amma fərd halında Azərbaycan xalqı istedadlıdır. Ayrı-ayrı şəxslərdə olan istedadı çox yüksək qiymətləndirirəm.

Sadəcə olaraq, bu istedadı yönəltmək, mühit, bu kimi şeylər yoxdur. Hərdən fikirləşirəm ki, niyə bizdə başqa xalqlarda olduğu kimi deyil, bəlkə, onlarda daha münbit şərait var? Bəlkə, onların kitaba, oxumağa, elmə və başqa sahələrə həvəsləri mütəmadi və ardıcıl olur. Bizdə niyə belə deyil? Bəlkə, bu bizim daha gənc xalq olmağımızla

əlaqədardır? Hələ xalq kimi yeniyetməlik çağını yaşayırıq? Bəlkə, hələ müdrikliyimiz irəlidədir. Amma dediyim kimi, xalqımızın istedadlı olmasından çox əminəm. İstedadlı gənclər həmişə var və olacaq. Ən boz mühitdə də istedadlı adam yetişir. Amma biz onların sayının daha çox olmasını istəyirik.

– Özünüzün də bayaq qeyd etdiyiniz kimi, qaça-qaçlı, qovhaqovlu, gedişlərlə və gəlişlərlə zəngin ömür yaşadığınızdanmı son kitabınızı «Əlvida və salam» adlandırmısınız?

– Bakı Dövlət Universitetinin Jurnalistika fakültəsində 1050-ci qrupa dərs deyirdim. Onlara dedim ki, qəzet içində qəzet çıxaraq, ad fikirləşin. Biri dedi, «Gənclərin səsi», biri dedi, «Biz gəlirik» və sair. Mən təklif etdim ki, daha sadə ad qoyun. Məsələn, otağınızın nömrəsi 414, yaxud qrupunuzun nömrəsi 1050. Səhifələr çıxanda məlum oldu ki, bunlar qruplarının nömrəsini ad kimi seçiblər. Sonralar mənə SMS-lər yazdılar ki, müəllim, görürsünüz, 1050 – 525+525 deməkdir, 525-in iki mislidir. Onda mən də təəccübləndim və «Əlvida və salam» adlı yazı yazdım. Yəni bir qrupa əlvida deyirsən, amma növbəti qruplar yenə gələcək. Yenə gənclər gələcək, yenə sən onlarla salamlayıb davam edəcəksən. Mən hesab edirəm ki, bu gün bizim Azərbaycan gəncliyi üçün ən vacib məsələlərdən biri özünəgüvən, özünəinam hissi yaratmaqdır. İçində iştartısı, şövqü, ruhu, həvəsi olan

hansısa gəncdə onu yarada bilirsənsə, onu inandıra bilirsənsə, onun gücü, enerjisi birə on, birə yüz artır. Bax, gənclikdə bunu yaratmaq lazımdır. Bu neçə ildə məhz onu eləmişəm, eləməyə can atmışam, çalışmışam. İndi bəzən olub ki, bu alınıb, bəzən olub ki, yarımçıq qalıb, bəzən pessimistliyə uğramışam. Amma yenə hesab edirəm ki, bunu eləmək mənə həmişə çox böyük zövq verib. Həmin o 1050-ci qrupda uşaqlar əvvəl yazmağa maraq göstərmirdilər. Qəzet içində qəzet buraxılında evdə ailələri oxudu, özləri özlərini tanıdılar. Sonra mənə SMS-lər yazırdılar ki, bizdə jurnalistikaya maraq oyatdığınıza görə, sizə özümün, ailəmin adından təşəkkür edirəm. Belə minnətdarlıq mesajları mənim gözümlə yaşardır. Ümumiyyətlə, mən vəfa, etibar, sədaqət və istedadın təntənəsinə, gücünə həmişə kövrəlirəm və bunları həssas qarşılayıram. Bunlar mənə ən təsir edən duyğulardır. Bu baxımdan, dediyim kimi, gənclərlə bağlı bunları yaratmağa çalışmışam. Bəzən özündən çıxan, havalanan bəzi gənclərə baxanda isə təəssüflənirəm. Çox istərdim ki, vaxtında, zamanında uğurlar qazansınlar, amma uğurdan da başları gicəllənib sıradan çıxmasınlar.

– Bəzən də məhz elə bu sahə ilə bağlı tənqidlə üzləşirsiniz. Buna necə qarşılıq verirsiniz?

– Gənclərlə bağlı tənqid edənlər mənimlə təklikdə qalanda hamısı deyir ki, bilirik, siz gəncləri çox istəyirsiniz, bunlar hamısı sevgidəndir. Bəzən isə kimlərsə

məhz elə «Rəşad Məcidi tənqid edim» prizmasından yanaşırlar. Bəzilərinə bu böyük iş, «qəhrəmanlıq» kimi görünür. Bəziləri isə istədiyini ala bilmir, onda cırnayır. İndi artıq kiminsə kitabına ön söz yazmaq kimi məsələlərdə də ehtiyatlıyam. Məsələn, Elxan Qaraqanın «A» romanına ön söz yazdım, o romanı da, digər əsərləri də sonralar çox məşhur oldu, cavanlar çox oxuyurlar. Düzdür, Qaraqana münasibətim də birmənalı deyil. Ona da tənqidi fikirlərimi yeri gələndə demişəm. Sonralar da bu tipli əsərlər yazan gənclər oldu. İstəyirlər ki, onların kitabına ön söz yazım, yazmayanda da inciyirlər. Kimsə Yazıçılar Birliyinin katibi olduğuma görə, bəzisi «525-ci qəzet»də yazısı çıxmadığına görə küsür. Amma mən onlara fikir vermirəm. Bilirəm ki, səbəbi nədir. Amma kiməsə qarşı, doğrudan da, ədalətsiz olsam, onda özüm-özümü qınayaram. Hesab edirəm ki, mən çox ədalətli adamam. Amma indi ola bilsin ki, bir az yaşlaşdığımıza görədir, gənclərə daha ehtiyatla yanaşıram. Gördüklərim, yaşadıklarım, bəzən hansısa gənclərin ümidlərimi doğrultmaması məni ehtiyatlı olmağa vadar edir. İndi daha çox müşahidəyə, yoxlamağa, sınağa üstünlük verirəm. Ədəbiyyat zövqümdə, ədəbiyyat baxışımnda normal və səviyyəli insanları görə bilirəm, müşahidə edə bilirəm. Amma kiməsə qarşı, həqiqətən, ədalətsiz olduğumu görsəm, gedərəm, səhvimi də boynuma alaram, üzr də istəyəərəm. Mən mahiyyət etibarilə ədalətli adamam.

– Rəhbərliyində təmsil olunduğunuz Yazıçılar Birliyinin adının qalmaqallarda hallanması ilə bağlı hansı fikirləriniz var?

– Mən AYB-də ümumi məsələlərdə həmişə fikrimi demişəm. Hesab edirəm ki, AYB-nin 1500 üzvünün olması çoxdur. Azərbaycanda istedadlı yazar təxminən 200 həndəvərində ola, olmaya. Bu baxımdan AYB-yə marağı olanlar, təqaüd almaq istəyənlər, yaxud məhz Anarı tənqid edib «qəhrəman» olmaq arzusunda olanlar var. AYB-dən narazı olanların əksəriyyətinin də niyə narazı olduqlarını yaxşı bilirəm. Amma bir çox hallarda Yazıçılar Birliyinə müxalif olan gənclərlə bağlı məsələni qabartmaqda, bu ədəbi intriqaları hallandırmaqda özümün də marağım olur. İstəyirəm ki, ümumiyyətlə, ədəbiyyat, heç olmasa, münaqişələr vasitəsilə gündəmdə olsun. İndi Azərbaycanda ədəbiyyat oxuyan adamlar küll halında 1000–2000 nəfəri keçmir. Əgər biz belə çox azıqsa, bir-birimizi didməyin mənası yoxdur və bu hamıya ziyandır. Bu baxımdan hesab edirəm ki, həqiqi ədəbiyyatsevərlər bir-birinin qədrini bilməli, ümumi bir çıxış yolu tapmalıdır. Necə edək ki, bu boz mühitdən, yadlaşan cəmiyyətdən xilas olaq, ədəbiyyatımızı, həm də özümüzü xilas edək? Bax, bunu birlikdə fikirləşməliyik.

– Baş redaktoru olduğunuz «525-ci qəzet» 20 yaşını adladı. Uzun illərin zəhmətinin nəticəsindən razısınızmi?

– 20 illiyimizi keçirmədik, onilliyimizi isə tənənəli qeyd etmişdik. İnşallah, «525»in 25 illiyində böyük tədbir keçirərik. «525-ci qəzet»in məktəb olmasını jurnalistika üzrə peşəkar insanlar həmişə qeyd ediblər. Son yubileyimizlə bağlı həm Şirməmməd Hüseynovun, həm Vilayət Quliyevin «525» haqqında yazdığı çox təsirli sözlər var idi. Onları oxuyanda qürur hissi keçirdim. Gördüyün işin, zəhmətin bu şəkildə bəhrəsi, nəticəsi varsa, deməli, havayı, boş yaşamamısan. İndiyədək, bəlkə, yüzlərlə insanın ilk qələm təcrübələri bu qəzetdə işıqlandırılıb. Burada çalışaraq başqa yerlərə gediblər. Vaxtilə bizim «525»də çalışanlar arasında indi beynəlxalq təşkilatlarda təmsil olunanlar, xarici ölkələrdə yaşayanlar var.

– Böyük övladınız yolunuzu davam etdirir. Bunu ömrünüzün, fəaliyyətinizin məntiqi davamı kimi qiymətləndirmək olarmı?

– Heç vaxt övladlarıma amiranə tərzdə deməmişəm ki, hansısa sənəti seç. Hamısı özü seçib. İki kiçik oğlum daha çox iqtisadiyyat sahələrinə maraq göstərir. Böyük oğlum Mirhacib Slavyan Universitetini bitirib, bir il Çexiyada təhsil alıb. Çex–ingilis dili tərcüməsi üzrə mütəxəssisdidi. Sonradan belə oldu ki, yavaş-yavaş bir də gördüm, idman saytı açdı. Özü istəyirsə, əlbəttə ki, mən ona mane ola bilmərəm. Amma qeyd elədiyim kimi, onun bu gün məşğul olduğu jurnalistika, o saytların jurnalistikası

mənim gördüyüm və sevdiyim jurnalistika deyil, fərqli jurnalistikadır. Amma hər halda, çalışır, görürəm ki, axtarırlar edir, yeni saytlar yaradır, bunun ətrafında maraqlar da olur. Nə deyə bilərəm, ancaq uğurlar arzulayıram. Ancaq mənəvi varislik məsələsinə gəlincə, əlbəttə, istəyirsə, niyə olmasın? Ancaq ola bilər ki, övladlarda yox, sonrakı nəsillərdə – nəvələrdə, nəticələrdə bu, üzə çıxar. Onu nə bilmək olar?

– Kitabın, müəllənin təbliğatı ilə bağlı hər zaman həssas mövqe nümayiş etdirirsiniz. Necə hesab edirsiniz, son dövrlərdə cəmiyyətdə kitab təbliğatının artan intensivliyi bu sahədə vəziyyəti yaxşılığa doğru dəyişirmi?

– Mənim uşaqlığıam Ağdamın müxtəlif məhəllələrində keçib. Ən müxtəlif təbəqələrdən, ən müxtəlif maraqları olan uşaqlarla dostluq etmişəm. Amma eyni zamanda kitab almaq vərdişim də olub. Bizim indi işğal altında qalan o evdə əvvəllər atamın, sonra isə mənim davam etdirdiyim kitabxanada təxminən üç mindən artıq kitab var idi. Kitablarn çoxunu cibxərcliyimdən kəsib almışdım. Ağdamda Tağının kitab mağazası vardı. Oraya təzə kitablarn gələn kimi bütün pullarımı xərcləyib yeni nəşrləri alırdım. Sonralar bu adət Bakıda yaşayanda da davam elədi. Ötən əsrin 80-ci illərinin əvvəlində Aqil Abbasla tanış olandan sonra bildim ki, kitaba lap çox pul xərcləmək, hansısa bir kitaba 200–300 manat da vermək

olarmış. Onda hələ sovetlər dövrü idi, qadağan olunmuş kitablar, «samizdat» nəşrlər var idi. O vaxtlar kitab oxumaq, sanballı kitabxanası olmaq bir fərqlilik, üstünlük sayılırdı. Təəssüf edirəm ki, bu gün doğulduğumuz yerlərin işğalı ilə bahəm kitaba münasibətimizdə də fərqliliklər yaranıb, kitaba münasibətdə o ilahi sevgi azalıb. 90-cı illərin ortalarında birdən məndə müasir ədəbiyyatı oxumağa ehtiyac yarandı. Mən axtarıb «Azərbaycan», «Ulduz» jurnallarını oxumağa başladım (o vaxtlar onların çapı yenidən bərpa olunmuşdu), onda kitablar da cüzi tirajlarla çap olunurdu. Amma son 5–6 ildə mən hiss edirəm ki, ədəbi mühitdə də, kitab çapı sahəsində də qaynarlıq var. Bu baxımdan son illərdə təsis olunan Milli Kitab Mükafatı kitab təbliğatında böyük rol oynadı. Mən də orada münsiflər heyətinin üzvü kimi xeyli rayonlarda və bölgələrdə oldum. Ondan sonra Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin «Qızıl kəlmə», Yazıçılar Birliyinin mükafatları, digər mükafatlar geniş vüsət aldı. Yazıçılar Birliyində «Bayatı» kitab mağazası açıldı. Anar müəllim həmişə arzulayırdı ki, xaricdəki kimi, bizdə də imza günləri keçirilsin. Bu da artıq reallaşıb, imza günləri ənənəsini qoyduq. Təəssüf ki, bütün bunlar arzuladığımız kimi o qədər də geniş oxucu dairəsi cəlb edə bilmir. Bakıda Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin xətti ilə keçirilən kitab yarmarkaları da böyük hadisə kimi dəyərləndirilə bilər. Son dövrlərdə iki belə böyük kitab yarmarkası keçirilib. Kitabın təbliği ilə bağlı müxtəlif

qurumlar Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin dəstəyi ilə tədbirlər keçirirlər. «525-ci qəzet» olaraq, «525 kitab» seriyasından xırda kitabları çap etdik, bunu həm Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ilə, həm də banklarla birgə etdik. Hansısa vasitələrlə kitab oxuma vərdişini aşılamaq istəyirik. Elə bilirəm ki, bu, daha çox olmalıdır. Bu işə televiziya da qoşulmalıdır. Hesab edirəm ki, kitab oxuyan adam güclü olur, belə adama qalib gəlmək, onu əymək çətin olur. Xalqımız müaliyyə, kitaba böyük dəyər verən xalqdır. Sadəcə olaraq, indi cəmiyyətdə elə bir mühit yaranıb ki, kitab oxumaq dəb, hörmətli bir iş sayılmır. Kitabın əvvəlki hörmətini qaytarmaq lazımdır. Cəmiyyətdə bilinməlidir ki, bu insan zəngin daxili dünyası olan, kitab oxumuş, müaliəli insandır. Bax, o fərqlər, o dəyərlər daha üstünlük qazansa, kitablarımızın satışı da çoxalacaq, insanların kitaba marağı da artacaq. Mən hesab edirəm ki, yazıçıların menecerləri formalaşmalıdır, kitab satışı təşkil olunmalıdır. Acınacaqlı haldır ki, Azərbaycanda kitab mağazaları çox azdır. Bakı şəhərində cəmi 8–10 kitab mağazası var. Bəzi rayonlarımızda, ümumiyyətlə, kitab mağazası yoxdur. Amma onu da qeyd etməliyəm ki, nəşriyyatlar son illərdə kitab işində böyük uğurlar əldə ediblər. İndi Naşirlər və Poliqrafçılar Birliyi yaranıb. Onların əsas məqsədlərindən biri də kitabın təbliği olacaq. Bu baxımdan birliyə uğurlar arzulayıram. İnanıram ki, həm xaricdə kitablarımızın təbliği yönündə, həm də ölkədə kitab işinin

təkmilləşdirilməsi istiqamətində bu qurumun, onun işıq üzü görəcək «Naşir» jurnalının böyük rolu olacaq. Ümid edirəm ki, bundan sonra xeyli dərəcədə yeni bir mühit yarada bilərik.

Azərbaycanda kitabın təbliğinə çalışan hər kəs bu işdə köməyini əsirgəməməlidir. Hesab edirəm ki, Naşirlər və Poliqrafçılar Birliyi həm də kitab mağazalarının sayının artmasına çalışacaq, nəşriyyatlar arasında kitabın təbliği istiqamətində xoş bir rəqabət mühiti yaranacaq.

2013